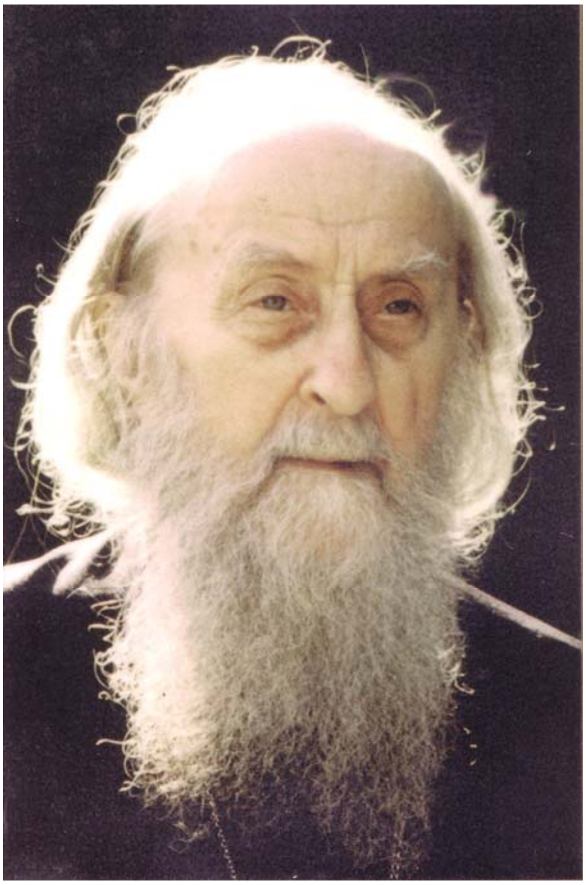
Αρχιμανδρίτου **ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ**

ΑΓΩΝΑΣ ΘΕΟΓΝΩΣΙΑΣ

Μετάφρασις από τα ρωσικά
Αρχιμ. Ζαχαρία

Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή
Τιμίου Προδρόμου
Έσσεξ Αγγλίας
2004

[//6]

Τίτλος πρωτοτύπου:
Архимандрит С офроний,
Подвиг Богопознания, Письма с Афона (к. Д. Бальфуру)

1st edition (2001)
ISBN 1 874679 19 3

Α΄ έκδοση 2004
ISBN 1 874679 29 0

Έκδοση Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ, Αγγλίας:
The Old Rectory, Tolleshunt Knights, by Maldon,
ESSEX CM9 8EZ, ENGLAND

[//7 - 14]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Το Παράρτημα Ι περιέχει αυτόγραφες επιστολές από το προσωπικό αρχείο του Γέροντος Σωφρονίου που εστάλησαν στον Δ. Μπάλφουρ, καθώς και μερικές που τελικά δεν εστάλησαν.

Στο Παράρτημα ΙΙ περιέχονται μερικές από τις επιστολές του Δ. Μπάλφουρ προς τον π. Σωφρόνιο.

Οι Προσθήκες που παρατίθενται στις υποσημειώσεις είναι αποσπάσματα από τις επιστολές που ο π. Σωφρόνιος έγραψε αρχικά. Πρόκειται ουσιαστικά για αποσπάσματα που δεν ενσωματώθηκαν στην τελική μορφή των επιστολών.

Οι Διορθώσεις που παρατίθενται στις υποσημειώσεις έγιναν από τον ίδιο τον Γέροντα κατά την εκ των υστέρων αναθεώρηση των επιστολών.

[//15]

Εισαγωγή

Ο αρχιμανδρίτης Σωφρόνιος (1896-1993) είναι γνωστός στον Ορθόδοξο κόσμο από τα συγγράμματά του «Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης», «Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι», «Περί Προσευχής», «Άσκησις και θεωρία», «Περί Πνεύματος και ζωής» κ.α. Μερικά μάλιστα από αυτά, όπως «Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης», έχουν χαρακτηρισθεί ως κλασικά ορθόδοξα έργα του εικοστού αιώνα. Για όσους γνώρισαν, έστω και εν μέρει, την πνευματική κληρονομιά του Γέροντος Σωφρονίου, κάθε λόγος γι' αυτή μπορεί να φανεί περιττός. Τα κείμενά του αποτελούν μαρτυρία για τον πνευματικό πλούτο της εμπειρίας του ιδίου του Γέροντος, όπως και του διδασκάλου του αγίου Σιλουανού, που ανακεφαλαιώνουν την μακραίωνη παράδοση της Εκκλησίας.

Η οδός της ζωής του Γέροντος Σωφρονίου καλύπτει σχεδόν όλον τον περασμένο αιώνα. Οι βασικοί σταθμοί της πνευματικής του αναπτύξεως συμπίπτουν, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, με την πορεία της ανθρωπότητος του 20ου αιώνα. Ο λόγος του, αμετάθετο πνευματικό στήριγμα για πολλές γενεές, παρέχει απαντήσεις σε πολλά ερωτήματα, που ανακύπτουν από τις αντιφάσεις, τις συγκρούσεις και τις τραγωδίες της σύγχρονης ζωής.

Οι επιστολές του προς τον Δαβίδ Μπάλφουρ, που περιλαμβάνονται στο βιβλίο αυτό, είναι τα πρώτα πνευματικά κείμενα του Γέροντος Σωφρονίου. Τα χρόνια της ζωής του που προηγήθηκαν της αλληλογραφίας χαρακτηρίζονται από την έντονη αναζήτηση του Θεού, του Θείου Απολύτου. Ποτέ δεν έπαψε να αναζητά τον τρόπο υπερβάσεως των ορίων της πρόσκαιρης ζωής, αφού σύμφωνα με το λόγο [//16] του, «το πνεύμα του ανθρώπου δεν αποδέχεται την ιδέα του

θανάτου»[1]. Ο ίδιος ο Γέροντας έγραψε για την κατάσταση που βίωσε την περίοδο εκείνη: «Όλο μου το είναι συγκεντρωνόταν στην αναζήτηση διεξόδου από τα στενά πλαίσια του χρόνου και του χώρου»[2] στη γνώση του Αιωνίου και του Απολύτου. Ήδη, όταν βρισκόταν ακόμη στο Παρίσι, είχε εγγραφεί στο Θεολογικό Ινστιτούτο του αγίου Σεργίου, προκειμένου να κατανοήσει βαθύτερα τη χριστιανική διδασκαλία. Ωστόσο οι σπουδές στο Ινστιτούτο, δεν μπόρεσαν να ικανοποιήσουν τη δίψα του για θεογνωσία. Για το λόγο αυτόν το 1925 αναχώρησε για τον Άθω, όπου έγινε δεκτός στην αδελφότητα της Ι. Μονής του αγίου Παντελεήμονος. Η έντονη εσωτερική αναζήτηση κατά τους χρόνους που προηγήθηκαν είχε προετοιμάσει το έδαφος για την πρόσληψη του μέγιστου πνευματικού φαινομένου της εποχής μας, του αγίου Σιλουανού (1866-1938). Ο γέροντας Σωφρόνιος μπόρεσε να κατανοήσει και να εκτιμήσει, όσο κανένας άλλος, την αξία της θεόσδοτης αποκαλύψεως, που αξιώθηκε να λάβει ο γέροντας Σιλουανός: «Κράτα το νου σου στον άδη και μην απελπίζεσαι»[3]. Όπως γράφει ο γέροντας Σωφρόνιος, αυτό αποτέλεσε αληθινά ιστορικό γεγονός, που επηρέασε ολόκληρη την εποχή μας: «**Η αρχή της νίκης, η έξοδος προς την παγκόσμια αγάπη**»[4]. Μολονότι ο άγιος Σιλουανός ήταν άνθρωπος ολιγογράμματος, κατάφερε να επιλύσει τα βαθύτερα [//17] προβλήματα της ζωής, στα οποία ακόμη και η θεολογική διανόηση στο Παρίσι αδυνατούσε να απαντήσει. Τώρα ο Γέροντας Σιλουανός είναι ευρύτατα γνωστός, δοξάζεται από την αγία Ορθόδοξη Εκκλησία, και τιμάται σε όλον τον κόσμο. Το 1987 συγκαταλέχθηκε στη χορεία των αγίων.

Ο γέροντας Σωφρόνιος, με τη σεμνότητα που τον χαρακτήριζε, δεν ήθελε, όσο ζούσε, να διαβαστούν τα γράμματα αυτά από άλλους, καθώς μέσα από αυτά αποκαλύπτονται πολλά βαθειά προσωπικά βιώματα. Αργότερα ομολογούσε στον Μπάλφουρ: «Από απειρία έγραφα σε σένα για τον εαυτό μου, για όσα σκεφτόμουν και ζούσα· για το πώς ο ίδιος πάλευα ενάντια στο ένα ή το άλλος πάθος … Κυρίως αυτή η απειρία ή, με άλλα λόγια, η αρχή μόνο της πείρας μου χαρακτηρίζει ακριβώς όλη εκείνη την περίοδο της εν προσευχή σχέσεώς μου μαζί σου. Τώρα δεν θα έγραφα πολλά από εκείνα που επέτρεψα τότε στον εαυτό μου. Το παρελθόν όμως ως «γεγονός» δεν διαγράφεται από τη ζωή. Μπορούμε να το καλύψουμε με τη μετάνοια, να το καταστήσουμε ανίσχυρο απέναντι στην αιωνιότητα, αλλά ως ιστορικό γεγονός μένει οριστικώς αμετάβλητο. Δεν είμαι, βέβαια, ο πρώτος στον οποίο έλαχε να αισθανθεί ντροπή για το παρελθόν του,

---

[1] Αρχιμ. Σωφρονίου, Письма в Россию (Γράμματα στη Ρωσία), Μόσχα 1997, σ. 19 (στα ρωσικά).

[2] Αρχιμ. Σωφρονίου, Письма в Россию (Γράμματα στη Ρωσία), Μόσχα 1997, σ. 22 (στα ρωσικά).

[3] Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, Έσσεξ Αγγλίας 2003, σσ. 49, 370, 517, 546.

[4] Αρχιμ. Σωφρονίου, Γράμματα στη Ρωσία, σ. 28.

για κάποιον άκαιρο λόγο που είπε ή έγραψε. Αλλά και σε αυτό βρίσκω ήδη κάποια ικανοποίηση, ότι έστω και στα χρόνια που ακολούθησαν μου δόθηκε η ευκαιρία να αναλογισθώ τα λάθη που έκανα νωρίτερα»[5].

Το Ευαγγέλιο λέει: «Ου δύναται πόλις κρυβήναι επάνω όρους κειμένη»[6]. Γι’ αυτό θα ήταν ανάρμοστο να αποκρύψουμε το θησαυρό που περικλείεται στα γράμματα [//18] αυτά, να θάψουμε στη γη το «τάλαντο» της πνευματικής αυτής σοφίας[7] ή να ανάψουμε λύχνο και να τον τοποθετήσουμε «υπό τον μόδιον»[8], παραδίδοντας στη λήθη λόγο εμπνευσμένο από το Πνεύμα του Θεού. Προτάξαμε το λόγο που παρήγγειλε ο Κύριος: «Ούτω λαμψάτω το φως υμών έμπροσθεν των ανθρώπων, όπως ίδωσιν υμών τα καλά έργα και δοξάσωσι τον Πατέρα υμών τον εν τοις ουρανοίς»[9]. Ο βαθιά προσωπικός χαρακτήρας και η «άπειρη» ειλικρίνεια, που χαρακτηρίζουν τις επιστολές του, αντανακλούν με αλάθητο τρόπο την εσωτερική ζέση του πνεύματος του νεαρού τότε ασκητού Σωφρονίου. Αποκαλύπτουν εν μέρει τα μυστικά της καρδιάς του, που κατακλύζεται από το πυρ της αγάπης του προς τον Χριστό. Διαβάζοντάς τα ο καθένας μπορεί να αντλήσει κάτι ψυχικά ωφέλιμο, να ενισχυθεί στην πίστη και να γευθεί πνευματική παρηγοριά. Δύσκολα μπορεί κάποιος να εκλάβει τις εκδιδόμενες επιστολές ως μέσο γενικής ποδηγετήσεως στην πνευματική ζωή. Άλλωστε ο ίδιος ο Γέροντας παρατηρεί: «… ό,τι γράφεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο και κάτω από ειδικές συνθήκες … από κάθε άποψη προοριορίζεται για κάποια μεταβατική περίοδο»[10]. Ουσιαστικά το περιεχόμενο των επιστολών ανταποκρινόταν στις τρέχουσες πνευματικές ανάγκες του παραλήπτη τους, του Δαβίδ Μπάλφουρ. Παρόλα αυτά στις επιστολές του Γέροντος Σωφρονίου ενυπάρχει ολόκληρη η θεολογία του. Δηλαδή ήδη στη νεαρή αυτή ηλικία είχε διαμορφωθεί η άρτια δογματική συνείδησή του. Η ιδιαίτερη όμως αξία των επιστολών έγκειται στο ότι παρουσιάζει τη θεολογία του με ποιμαντική προοπτική. Την διατυπώνει σε [//19] άμεση σχέση με τα ερωτήματα του παραλήπτη τους, που εκφράζει την προβληματική της Δύσεως. Κρίνοντας πλέον εκ των υστέρων, βλέπουμε ότι η θαυμαστή Πρόνοια του Θεού προετοίμασε τον Γέροντα για τον μετέπειτα διάλογό του με τη Δύση, όπου κατόρθωσε να δώσει καίριες απαντήσεις στις πνευματικές αναζητήσεις της.

---

[5] Επιστολή (31 Οκτωβρίου 1961).

[6] Ματθ. 5,14.

[7] Βλ. Ματθ. 25,18.

[8] Βλ. Ματθ. 5,15.

[9] Ματθ. 5,16.

[10] Επιστολή 18 (Απρίλιος 1934). Βλ. σ. 240.

Δαβίδ Μπάλφουρ

Ο Δαβίδ Μπάλφουρ γεννήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 1903[11]. Οι γονείς του, άγγλοι διανοούμενοι, αμέσως μετά τη γέννηση του υιού τους ασπάσθηκαν τον Καθολικισμό. Αυτό επηρέασε από πολλές απόψεις τη θρησκευτική πορεία του νεαρού τότε Δαβίδ. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του σε καθολικό σχολείο αισθάνθηκε μέσα του την κλήση προς την ιερωσύνη και το μοναχισμό. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του στη Ρώμη το 1922 προσήλθε ως δόκιμος στο καθολικό μοναστήρι των Βενεδικτίνων στο Farnborough, κοντά στο Λονδίνο. Από τα πρώτα χρόνια της πνευματικής του ανάπτυξης ενδιαφέρθηκε για τον ορθόδοξο μοναχισμό και το 1926 εισήλθε στο Βελγικό μοναστήρι της Chevetogne, όπου οι ακολουθίες τελούνται κατά το δυτικό και το ανατολικό [//20] τυπικό. Εκεί έδωσε τις μοναχικές υποσχέσεις του και αργότερα χειροτονήθηκε ιερέας.

Η θεία κλήση

Το 1932 ένα γεγονός ανέτρεψε όλη τη ζωή του Δαβίδ Μπάλφουρ: Επισκέφθηκε το Άγιον Όρος για να μελετήσει μερικά χειρόγραφα. Εκεί η συνάντησή του με τον γέροντα Σιλουανό και τον π. Σωφρόνιο θα αποβεί καθοριστική. Όταν ο Μπάλφουρ έφθασε στο μοναστήρι του αγίου Παντελεήμονος, ο πρώτος που συνάντησε στην παραλία, μόλις κατέβηκε από τη βάρκα, ήταν ο γέροντας Σιλουανός. Αυτός τον οδήγησε στον ξενώνα. Στο δρόμο, όπως θυμόταν αργότερα ο γέροντας Σιλουανός, είχε συνεχώς την επιθυμία να πει στον Μπάλφουρ: «Προσεύχεσθε και ο Κύριος θα σας φωτίσει»! Ωστόσο δεν αποφάσισε τότε να εκφράσει αυτές τις σκέψεις. Η επιθυμία όμως αυτή όχι μόνο δεν υποχωρούσε, αλλά και αυξανόταν. Αργότερα, όταν ο Γέροντας κατανόησε ότι επρόκειτο για θέλημα Θεού, αποφάσισε να καλέσει τον Μπάλφουρ, που από καιρό βασανιζόταν με αναποφασιστικότητα και αμφιβολίες που ήθελε να λύσει με το νου του, δηλαδή σύμφωνα με τη συνηθισμένη για τον σύγχρονο άνθρωπο λογική της σφαιρικής ανάλυσης. Οι απλοί αυτοί και ουσιαστικά κοινοί λόγοι αποτέλεσαν γι' αυτόν αποκάλυψη: Του υποδείκνυαν την οδό για την επίλυση βασανιστικών αμφιβολιών, οδό αποφασιστική, αν και ταυτόχρονα ίσως υπερφυσική. Μετά την αναχώρηση του Μπάλφουρ από τον Άθω, και άλλος μεγαλόσχημος μοναχός της Μονής του αγίου Παντελεήμονος, που ζούσε «στην έρημο», σε απόσταση τριών χιλιομέτρων από τη Μονή, έλεγε ότι καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής του είχε πολύ δυνατή την επιθυμία να του πει:

---

[11] Στην πρώιμη περίοδο της ζωής του Δ. Μπάλφουρ και της μεταστροφής του στην Ορθοδοξία αναφέρεται η μοναχή Σιλουανή Соболева στο βιβλίο της, Три Встречи (Τρεις συναντήσεις), Μόσχα 1997, σσ. 76-83 (στα ρωσικά). Στη διήγησή της ωστόσο απαντούν μερικές ιστορικές ανακρίβειες. Έτσι, ονομάζοντας τον Δαβίδ «λόρδο», προφανώς τον ταύτισε με το λόρδο Μπάλφουρ, τον γνωστό πολιτικό των αρχών του 20ου αιώνα, ενώ ο Δαβίδ είχε κατώτερη κοινωνική προέλευση. Επιπλέον, η περήφημη διήγηση ότι ο Δ. Μπάλφουρ «προσέφερε πολλά χρήματα στον Πάπα Ρώμης και ίδρυσε το μοναστήρι της Chevetogne για τον αγώνα ενάντια στην Ορθοδοξία», δεν ευσταθεί, σύμφωνα πάντα με τα ιστορικά δεδομένα.

«Δεχθείτε την Ορθοδοξία, εγκαταλείψτε τον Καθολικισμό»! [//21] Ο π. Σωφρόνιος στη συνέχεια ρώτησε τον μεγαλόσχημο αυτόν μοναχό:

- Γιατί είχατε τέτοια επιθυμία; Τόσοι επισκέπτες καταφθάνουν στη Μονή μας, και Καθολικοί και Προτεστάντες και άλλοι. Παρόλα αυτά οι μοναχοί μας δεν συνηθίζουν να επικοινωνούν με τους επισκέπτες και γενικά με τους ξένους, πόσο μάλλον με τους ετεροδόξους.

Ο ερημίτης απάντησε:

- Είδα τον Μπάλφουρ στην Εκκλησία και τον αγάπησα· λυπήθηκα που δεν είναι Ορθόδοξος και προσευχήθηκα γι' αυτόν. Και να, έτσι ένοιωσα την επιθυμία να του μιλήσω, για να ασπασθεί την Ορθοδοξία.

Υπήρξαν και άλλοι μοναχοί με παρόμοια επιθυμία και πολλοί προσευχήθηκαν γι' αυτόν. Ο ίδιος ο π. Σωφρόνιος δεν έπαυσε να προσεύχεται για τον Μπάλφουρ ημέρα και νύχτα κατά τη διάρκεια αρκετών μηνών. Δεν έπαυε να τον αναφέρει στην προσευχή του, ακόμη και όταν τελούσε τον κανόνα του ή διάβαζε ακολουθίες ή διακονούσε στο ναό. Ανέλαβε επίπονο αγώνα προστασίας του Δαβίδ με την προσευχή και πονούσε πολύ στην ψυχή του γι' αυτόν, αλλά ο Κύριος τον αντάμειψε με μεγάλη χαρά.

Ο ιερομόναχος Πινούφριος, μετά την αναχώρηση του Μπάλφουρ, ρωτούσε τον π. Σωφρόνιο γι' αυτόν. Ο π. Σωφρόνιος δεν του διηγήθηκε τίποτε για τον Μπάλφουρ, του ζήτησε μόνο να προσευχηθεί γι' αυτόν, επειδή και ο Μπάλφουρ φεύγοντας παρακάλεσε όλους τους μοναχούς να τον μνημονεύουν στις προσευχές τους. Ο π. Πινούφριος απάντησε αρχικά με απογοήτευση:

- Τι λοιπόν, θα προσευχόμαστε και για τους Καθολικούς; Αυτοί μας είναι ξένοι· μακάρι όλους να μας σώσει ο Θεός!

Ωστόσο άρχισε να προσεύχεται … Μερικές ημέρες αργότερα, όταν συνάντησε τον π. Σωφρόνιο, διηγόταν:

[//22] - Ο Μπάλφουρ είναι εξαιρετικός άνθρωπος … φαντασθείτε, μετά την παράκλησή σας τη νύχτα, στον κανόνα, άρχισα να προσεύχομαι γι' αυτόν, και ξαφνικά η προσευχή αυτή γινόταν με κάποιον ιδιαίτερο τρόπο, και έτσι κυρίευσε την καρδιά μου, ώστε όλες αυτές τις ημέρες και στο κελλί και στην Εκκλησία προσεύχομαι αποκλειστικά γι' αυτόν.

Ο π. Σωφρόνιος σιώπησε. Ευχαρίστησε τον Θεό για τη θαυμαστή Του πρόνοια. Διηγήθηκε όλα αυτά στον γέροντα Σιλουανό, και ο Γέροντας επανέλαβε πολλές φορές: «Ο Μπάλφουρ μεταστράφηκε στην Ορθοδοξία με θαύμα».

Αργότερα ο π. Σωφρόνιος, όταν θυμόταν εκείνες τις ημέρες έγραφε: «Πολύ απέχω ακόμη από το να γνωρίζω όλα τα σχετικά με τον Δ. Μπάλφουρ … αλλά μου είναι γνωστά αρκετά, ώστε να διακρίνω, με πόσο θαυμαστό τρόπο η χάρη του Θεού ενεργεί ταυτόχρονα στις καρδιές πολλών ανθρώπων … ίσως με σκοπό, ό,τι δεν κάνει ο ένας, να το κάνει ο άλλος· ίσως για να προσελκύσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων στο θείο έργο του Χριστού, στο έργο της λυτρώσεως και της σωτηρίας του κόσμου· ίσως για να μας συνδέσει όλους μας με τον ισχυρό σύνδεσμο της αγάπης … ίσως γιατί η Αγάπη του Θεού δεν είναι χωρίς

δικαιοσύνη … εγώ όμως νομίζω ότι όλα αυτά που απαριθμώ δεν εξαντλούν την ατελεύτητη σοφία και πρόνοια του Θεού για μας»[12].

[//23]

Η αποδοχή της Ορθοδοξίας

Τόσο ισχυρό και βαθύ υπήρξε το βίωμα που έζησε ο Μπάλφουρ χάρη στην πρόνοια του Θεού, ώστε να αισθανθεί την ανάγκη να ασπασθεί την Ορθοδοξία. Από εκείνη ακριβώς τη στιγμή ξεκίνησε αδελφική αλληλογραφία μεταξύ αυτού και του π. Σωφρονίου. Χειραγωγούμενος από την πνευματική καθοδήγηση του π. Σωφρονίου και τις πατρικές συστάσεις του γέροντος Σιλουανού ο Μπάλφουρ ασπάσθηκε την Ορθοδοξία στις 12 Σεπτεμβρίου του 1932 και του αναγνωρίσθηκε η ιερατική του ιδιότητα. Αυτό έλαβε χώρα στη Λίτβα (Λιθουανία). Ο Μητροπολίτης Ελευθέριος, έξαρχος του Πατριαρχείου Μόσχας στη Δυτική Ευρώπη, τον δέχθηκε σε κανονική κοινωνία με την Εκκλησία. Τόπος της νέας διακονίας του ορίσθηκε το μετόχι των Τριών Ιεραρχών στο Παρίσι (Rue Pétel).

Εκεί έδωσε τις μοναχικές υποσχέσεις, αλλά πλέον ως ορθόδοξος ιερεύς. Εκάρη μοναχός από τον αρχιεπίσκοπο Βενιαμίν. Κατά την κουρά του έλαβε το όνομα Δημήτριος και η πνευματική του καθοδήγηση ανατέθηκε στον γέροντα Σιλουανό.

Δοκιμασίες

Αμέσως μετά την κουρά άρχισαν οι πειρασμοί, που υπέβαλαν σε δοκιμασία την πιστότητα του Μπάλφουρ στις μοναχικές υποσχέσεις και γενικά στην ορθόδοξη πίστη του. Με τον διορισμό του αρχιεπισκόπου Βενιαμίν ως εξάρχου Αμερικής ανατέθηκε στον π. Δημήτριο νέα υπακοή, να συνοδεύσει τον αρχιερέα του με την ιδιότητα του γραμματέα και μεταφραστή στις Η.Π.Α.

[//24] Γρήγορα έγινε μάρτυρας της διενέξεως μεταξύ των δικαιοδοσιών των δύο ιεραρχών, του Μητροπολίτη Βενιαμίν (του Πατριαρχείου Μόσχας) και του Μητροπολίτου Πλάτωνος (της Υπερορείου Εκκλησίας). Το σκάνδαλο αυτό αποτέλεσε σοβαρή δοκιμασία για την αδύναμη ακόμη πίστη του. Μετά την επιστροφή του στην Ευρώπη ο Μπάλφουρ πέρασε έξι μήνες στο Λονδίνο με την ελπίδα να ιδρύσει ενορία, αλλά δεν το κατόρθωσε.

Το φθινόπωρο του 1935, αναζητώντας πνευματικό λιμάνι, ο π. Δημήτριος επισκέφθηκε για δεύτερη φορά τον Άθω, όπου και πέρασε έξι μήνες σε αυστηρή απομόνωση. Αλλά και πάλι η ελπίδα του διαψεύστηκε: οι αγιορείτες δεν αναγνώριζαν ούτε το βάπτισμά του ούτε ακόμη περισσότερο το ιερατικό του αξίωμα. Μετά από όλα αυτά οι πολιτικές αρχές τον ανάγκασαν να εγκαταλείψει τον Άθω.

---

[12] Απόσπασμα από το γράμμα του π. Σωφρονίου στον επίσκοπο Βενιαμίν. Το γράμμα δεν διασώθηκε. Αποκαταστάθηκαν μερικά αποσπάσματα χάρη στις σημειώσεις που κράτησε ο ίδιος ο Δ. Μπάλφουρ.

Ρήξη

Δεν είναι δύσκολο να μαντέψουμε τί διαδραματιζόταν στην ψυχή του π. Δημητρίου. Η απαγοήτευση, η κούραση από τις αδιάκοπες πνευματικές περιπλανήσεις, οι διωγμοί και οι ξενιτείες τον ανάγκασαν να αναζητήσει τόπο για «σταθερή» διακονία. Αυτό τον οδήγησε σε πνευματική ρήξη με τον Γέροντά του, τον Γέροντα Σιλουανό. Έτσι περιφρόνησε τη συμβουλή του να επιστρέψει στο Παρίσι και να μεταβεί έπειτα στην Αγγλία, για να κηρύξει εκεί την Ορθοδοξία. Στο γράμμα του προς τον π. Σωφρόνιο έγραφε: «Να εύχεσθε για μένα, να μη με κατακρίνετε και να έχετε υπόψη ότι θα προσπαθήσω να εκπληρώσω την εντολή να μεταβώ και να κηρύξω στην Αγγλία. Για τους τρόπους όμως προετοιμασίας, την εποχή και τα μέσα εκπλήρωσης της εντολής, αποφάσισα τελικά να κρίνω ο ίδιος, ακολουθώντας τη συμβουλή της εκκλησιαστικής αρχής και των πνευματικών εκείνων που ο Θεός θα μου στείλει εδώ που [//25] είμαι … Θα σας συμβουλεύομαι και προτίθεμαι να δεχθώ μια γενική γραμμή καθοδηγήσεως, αλλά δεν μπορώ τίποτε περισσότερο. Δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιώ τον Γέροντα ως μαντείο»[13]. Σε αυτό ο γέροντας Σιλουανός απάντησε: «Ώστε συγκρίνει τις προσευχές μας με μαντείο; Τόσο φθηνά μας εκτίμησε. Ας ζήσει κατά το θέλημά του. Η πείρα θα τον διδάξει. Έχασε την πίστη, και χωρίς πίστη όφελος δεν θα υπάρξει»[14]. Αργότερα ο Μπάλφουρ έλεγε: «Αν ενεργούσα σύμφωνα με την συμβουλή του Γέροντα, η ζωή μου θα κυλούσε διαφορετικά»[15]. Για την παρακοή του στον γέροντα Σιλουανό ένιωθε ο Μπάλφουρ βαθειά μεταμέλεια ως τις τελευταίες ημέρες της ζωής του.

Παίρνοντας τη μοίρα «στα χέρια του», αποφάσισε να παραμείνει στην Αθήνα. Στην αρχή όλα εξελίσσονταν κατά κάποιον τρόπο ευνοϊκά. Εντάχθηκε στην αδελφότητα της Ιεράς Μονής Πεντέλης κοντά στην Αθήνα, προχειρίσθηκε σε πνευματικό, αποφοίτησε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών με άριστα, ανυψώθηκε στο βαθμό του αρχιμανδρίτη και διορίσθηκε προϊστάμενος στο ναό του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός» των Αθηνών. Προικισμένος με σπάνιο μουσικό ταλέντο, κατάφερε να οργανώσει εκεί επαγγελματική εκκλησιαστική χορωδία. Τα μέλη της βασιλικής οικογένειας, κατά τις επισκέψεις τους στον «Ευαγγελισμό», συχνά παρακολουθούσαν τις ακολουθίες στο ναό του νοσοκομείου, καθώς τα προσέλκυε η συγκροτημένη υμνωδία του χορού που διηύθυνε ο Μπάλφουρ. Με αυτόν τον τρόπο ο π. Δημήτριος έγινε πρόσωπο οικείο στα μέλη της ελληνικής βασιλικής [//26] οικογένειας, και λέγεται μάλιστα ότι δεχόταν την εξομολόγηση μερικών από αυτά.

Όμως η υπηρεσία του π. Δημητρίου στην Αθήνα έληξε με εξίσου αιφνίδιο τρόπο, όπως και οι άλλες πρωτοβουλίες του. Αυτή τη φορά το γεγονός που

---

[13] Δ. Μπάλφουρ, Επιστολή 1 (7 Απριλίου 1936). Παράρτημα ΙΙ,1. σ. 356.

[14] Επιστολή 23 (7/20 Απριλίου 1936), σ. 267.

[15] Βλ. Επισκ. Καλλίστου Γουέαρ, «Νεκρολογία» (Obituary: David Balfour), Sobornost, London 1990, τ. 12, αρ. 1, σ. 55.

απροσδόκητα κλόνισε τη ζωή του ήταν η γερμανική κατοχή του 1941. Λίγες μόνο μέρες πριν την επέλαση των Γερμανών στην Αθήνα, το πρωΐ της 18ης Απριλίου, κατάφερε να πάρει απολυτήριο γράμμα από τον τοπικό Αρχιεπίσκοπο, και το ίδιο βράδυ βρισκόταν με άλλους φυγάδες σε καράβι που έπλεε για την Αίγυπτο.

Η συνέχεια της ζωής του υπήρξε δραματική. Μετά την άφιξή του στο Κάιρο, όντας ήδη γνωστός αρχιμανδρίτης και πνευματικός, αναζητούσε νέο τόπο για να υπηρετήσει την Ορθόδοξη Εκκλησία χωρίς όμως καμιά επιτυχία. Η πίστη του άγγιξε αυτή τη φορά τα όριά της. Ο ίδιος μαρτυρεί: «Έχασα την πίστη ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η μόνη που κατέχει την Αλήθεια σε όλο το πλήρωμά της»[16]. Αργότερα ο π. Σωφρόνιος έγραφε, έχοντας υπόψη μεταξύ άλλων περιπτώσεων ενδεχομένως και την ιστορία του Μπάλφουρ: «Από τις επαφές που είχα, γνώρισα πολλές περιπτώσεις ανθρώπων για να πεισθώ ότι κάθε υποβιβασμός του χριστιανισμού συνεπάγεται είτε προσωπικές καταστροφές είτε γενικές. Μόνο με τον υποβιβασμό αυτόν μπορούμε ασφαλώς να εξηγήσουμε την απομάκρυνση από τον εκκλησιαστικό περίβολο πολλών προσώπων, που αναζητούν με ειλικρίνεια την παγκόσμια "καθολική" Δικαιοσύνη και την παγκόσμια "καθολική" Αλήθεια. Δεν αναφέρομαι στους διεφθαρμένους, αλλά σε αυτούς που βαθιά αναζητούν τη λύση των μεγάλων προβλημάτων και μάλιστα την απόλυτη γνώση, φυσική για τον άνθρωπο»[17].

[//27] Ύστερα από πέντε μήνες «απραγίας» στο Κάιρο, ξύρισε τα γένια του, έβγαλε το ράσο και διέρρηξε κάθε σχέση με την Ορθόδοξη Εκκλησία. Μη έχοντας ούτε θέση, ούτε χρήματα, ούτε οικογένεια, ούτε πατρίδα, ούτε, το κυριότερο, πίστη, ο Μπάλφουρ βυθίστηκε σε βαθειά εσωτερική κρίση, από την οποία άρχισε να αναζητά διέξοδο με κάθε θυσία. Αργότερα ο ίδιος χαρακτήριζε τα χρόνια αυτά ως «χρόνια τέλειας αθεΐας»[18]. Στο Κάιρο συνέβαινε να ζει σε δωμάτιο, από τα παράθυρα του οποίου φαινόταν το Βρετανικό Προξενείο. Καθώς έβλεπε τους συμπατριώτες του να μπαίνουν και να βγαίνουν από τις πόρτες του Προξενείου, ήταν φυσικό να γεννηθεί μέσα του αίσθημα οίκτου για τον εαυτό του. Σε σύγκριση με τον δικό του αξιοθρήνητο μαρασμό, η ζωή τους έμοιαζε σε αυτόν ευσταθής, συγκροτημένη, γεμάτη βεβαιότητα για την επόμενη ημέρα. Με την επίδραση του εξαδέλφου του, κυβερνητικού υπαλλήλου της Βρετανικής αντιπροσωπείας στην Αίγυπτο, ο Μπάλφουρ άρχισε να αναζητά εργασία στο Προξενείο. Έτρεφε την ελπίδα πως η τέλεια κατοχή πολλών ξένων γλωσσών θα τον βοηθήσει να επιβιώσει.

Έγινε πράγματι δεκτός στις ανιχνευτικές υπηρεσίες του Βρετανικού Στρατού στο Κάιρο και σύντομα προβιβάστηκε στο βαθμό του ταγματάρχη. Κατέχοντας τέλεια την ελληνική γλώσσα, κατέλαβε σύντομα σημαντική θέση

---

[16] Βλ. ο.π.

[17] Αρχιμ. Σωφρονίου, Γράμμα στην Μαρία (αδελφή του Γέροντος Σωφρονίου) Семеновне Калашниковой, (24 Αυγούστου 1973). Από το αρχείο της Μονής.

[18] Δ. Μπάλφουρ, Επιστολή 5 (8 Απριλίου 1945). Παράρτημα ΙΙ,6. σ. 390.

στο Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών που είχε να κάνει με τις πολιτικές σχέσεις με την Ελλάδα. Το Φθινόπωρο του 1944 διορίσθηκε στην Αθήνα με την ιδιότητα του διπλωματικού εκπροσώπου στην υπηρεσία του Βρετανικού Στρατού.

[//28]

Εκτός Εκκλησίας

Επιστρέφοντας στην Αθήνα ως διπλωμάτης πλέον ο Μπάλφουρ ανανέωσε την αλληλογραφία του με τον πατέρα Σωφρόνιο. Το θρησκευτικό του ενδιαφέρον αφύπνισε ο τραγικός θάνατος του αδελφού του, που χάθηκε στο Χόγκ-Κόνγκ, στους θαλάμους βασανιστηρίων ενός ιαπωνικού στρατοπέδου συγκεντρώσεως αιχμαλώτων πολέμου. Η συναίσθηση της παροδικότητος των επιγείων και της τραγωδίας της ανθρώπινης ύπαρξης είχε ως αποτέλεσμα να αναζωπυρωθεί μέσα του η φλόγα της πίστεως που κάποτε έσβησε – αν και εσωτερικά βρισκόταν ακόμη πολύ μακριά από τον πατέρα Σωφρόνιο. Μετά τον πόλεμο ο Μπάλφουρ επέστρεψε, όπως φαίνεται, στους «συνήθεις ρυθμούς» της κοσμικής ζωής: διπλωματική εργασία, γάμος, οικογένεια. Λόγω των καθηκόντων του συνέβαινε πολλές φορές να ταξιδεύει από τη μια χώρα στην άλλη και να ζήσει σε διάφορες πόλεις: Τέλ-Αβίβ, Σμύρνη, Γένοβα, Γενεύη και άλλες.

Επιστροφή

Κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου ο π. Σωφρόνιος δεν διέκοψε την αλληλογραφία του με τον Μπάλφουρ. Στις αρχές της δεκαετίας του ’50 ο π. Σωφρόνιος, προβλέποντας την εσωτερική αλλαγή του φίλου του στο απώτερο μέλλον, είπε:

«Γράφεις: “Τόσο μακριά είναι από μένα όλα αυτά τώρα … δεν γνωρίζω αν μπορείς να εννοήσεις, πόσο απομακρύνθηκα από όλους σας”. Ταυτόχρονα όμως προσθέτεις: “ωστόσο όμως σας θυμάμαι με την αγάπη και την ευγνωμοσύνη παλαιών φίλων και θα ήθελα να διατηρήσω επικοινωνία [//29] μαζί τους”. Εγώ αδιάκριτα σκέφτομαι ότι με κανένα τρόπο δεν θα μπορέσεις να ξεχάσεις εντελώς την εν Χριστώ αγάπη μας. Ψυχολογικά επήλθε μετατόπιση του κέντρου του εσωτερικού σου κόσμου. Τόσο η δύναμη των νέων εντυπώσεων, όσο και η ισχυρή επίδραση όλων όσοι σε περιβάλλουν τώρα, θα χάσουν με την πάροδο του χρόνου την έντασή τους, και τότε θα δεις ότι δεν είμαστε μακριά από σένα, ότι υπάρχει για μας τόπος στην καρδιά σου, όπως υπάρχει τόπος για σένα και στη δική μας καρδιά. Εγώ σου έχω ήδη πει, και ίσως είναι περιττό να το επαναλάβω, ότι δεν θα σε ξεχάσω. Εντούτοις δεν τολμώ να εκφρασθώ έτσι, γιατί είμαι άνθρωπος. “Ουκ επιλήσομαί σου” αυτό είναι Θεού λόγος»[19]. Αυτά τα λόγια δεν ήταν καθόλου μάταια. Ο γέροντας Σωφρόνιος έμεινε πιστός στον Μπάλφουρ ως το τέλος της ζωής του.

… στη Γενεύη σημειώθηκε η τελευταία μεταστροφή στην εσωτερική ζωή του Μπάλφουρ. Αυτό συνέβη το 1962. Μια νύχτα ξύπνησε την οικογένειά του, και

[19] Επιστολή (24 Δεκεμβρίου 1950).

νιώθοντας ασυνήθιστη ταραχή, αναφώνησε πανηγυρικά: «Πιστεύω εκ νέου»! Παραμένει μυστήριο, τι έζησε τότε. Αλλά από εκείνη τη στιγμή αναζητούσε επίμονα την ενσωμάτωσή του στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Πάνω από όλα διψούσε να κοινωνήσει τα άχραντα μυστήρια του Σώματος και του Αίματος του Λυτρωτή. Χωρίς αναβολή κατευθύνθηκε στον γέροντα Σωφρόνιο, τον παλαιό και πιστό εν Χριστώ φίλο του, ηγούμενο ήδη τον καιρό εκείνο της Μονής του Τιμίου Προδρόμου στην Κομητεία του Έσσεξ της Αγγλίας. Η συγκινητική συνάντησή τους κατέληξε σε βαθειά [//30] εξομολόγηση μετανοίας του Μπάλφουρ για όλα τα χρόνια της πνευματικής αποξενώσεώς του, που έζησε μακριά από την Εκκλησία. Μετά το γεγονός αυτό ο Μπάλφουρ απευθύνθηκε στον Μητροπολίτη Νικόλαο, έξαρχο Δυτικής Ευρώπης, με το αίτημα να τον δεχθεί πίσω στους κόλπους της Εκκλησίας ως λαϊκό. Από εκείνη τη στιγμή και ως το τέλος της ζωής του ο Μπάλφουρ φρόντιζε με κάθε επιμέλεια την πίστη του στην Ορθοδοξία, μεταλαμβάνοντας συχνά των αγίων του Χριστού μυστηρίων. Πολλοί θυμούνται τα καυτά δάκρυα μετανοίας, που έχυνε στη θεία Λειτουργία. Από τότε ανανεώθηκε και η πνευματική επαφή του με τον γέροντα Σωφρόνιο. Η πνευματική καθοδήγηση δεν γινόταν πλέον δι’ αλληλογραφίας, αλλά προφορικά κατά τη διάρκεια τακτικών συναντήσεων. Γι’ αυτό ακριβώς στις επιστολές της περιόδου αυτής τα πνευματικά θέματα σχεδόν δεν θίγονται.

Με το θάνατό του, που σημειώθηκε την 11η Οκτωβρίου 1989 μετά από παρατεταμένη ασθένεια, τερματίσθηκε η δύσκολη ζωή του περιπετειώδους αυτού ανθρώπου. Λίγο πριν πεθάνει, είχε πει: «Εγώ, σαν ασύνετο γαϊδουράκι, σκέφτηκα να τρέξω πίσω από δύο ισχυρά άλογα, τον γέρονταν Σιλουανό και τον πατέρα Σωφρόνιο».

Πολλοί πιστεύουν ότι ο Μπάλφουρ έζησε χρησιμοποιώντας υποκριτικά την Ορθοδοξία. Και η άποψη αυτή ίσως στηρίζεται στις παλινωδίες του, όπως και σε ορισμένες συγκυρίες της περιπετειώδους ζωής του. Τα κείμενα όμως που διαθέτουμε δεν οδηγούν σε τέτοια συμπεράσματα.

[//31]

ΑΓΩΝΑΣ ΘΕΟΓΝΩΣΙΑΣ

«Η Βασιλεία των ουρανών βιάζεται, και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν»[20]. Τέτοια είναι η οδός που χάραξε ο Κύριος για όλους εκείνους που τολμούν να ακολουθήσουν τα ίχνη Του. Όλη η ζωή του Γέροντος Σωφρονίου ήταν αδιάκοπος αγώνας για την απόκτηση της Βασιλείας σύμφωνα με την εντολή του Χριστού. Ο αγώνας αυτός για Θεογνωσία αντικατοπτρίζεται εν μέρει στις επιστολές του προς τον Μπάλφουρ. Γράφτηκαν κατά τους χρόνους της παραμονής του στον Άθω, όταν όλο του το είναι ήταν συγκεντρωμένο στην εσωτερική πάλη για τη σύλληψη του Θείου Προτύπου. Οι επιστολές που εκδίδονται στο βιβλίο αυτό αποτελούν πολύτιμη και ζωντανή μαρτυρία, που υποδεικνύει τις αρχές της θεολογίας του Γέροντος Σωφρονίου.

Η πνευματική επικοινωνία του Γέροντα με τον άγιο Σιλουανό αναμφίβολα επέδρασε καθοριστικά στη θεολογική μορφή των επιστολών αυτών. Η αλληλογραφία με τον Μπάλφουρ χύνει κάποιο φως στα πρώτα χρόνια της γνωριμίας του Γέροντος Σωφρονίου με τον άγιο Σιλουανό, που άρχισε το 1930. όταν ο Γέροντας Σωφρόνιος ετοίμαζε την έκδοση του βιβλίου του «Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης» (Παρίσι 1948), χρησιμοποίησε τις επιστολές αυτές ως ζωντανή υπόμνηση, που αποτύπωνε την πνευματική μορφή του αγίου Σιλουανού: «Εκεί πολλά γράφτηκαν κάτω από την άμεση επίδραση του Γέροντος», γράφει ο πατήρ Σωφρόνιος, «και ως εκ τούτου θα μπορούσαν να αποκαταστήσουν στη μνήμη μου με μεγάλη ακρίβεια μερικά πράγματα γι' αυτόν»[21]. Ο άγιος Σιλουανός άνοιξε γι' αυτόν νέους [//32] ορίζοντες στην πνευματική ζωή. Ο πατήρ Σωφρόνιος έγραφε αργότερα: «Αυτό συνέβαινε τις ημέρες εκείνες, όταν δεν εύρισκα τα κατάλληλα λόγια, για να εκφράσω στον Θεό την ευγνωμοσύνη μου για τη συνάντησή μου με τον Γέροντα Σιλουανό. Εκείνη την περίοδο βρισκόμουν ολόκληρος κάτω από το «σημείο» (για να μην χρησιμοποιήσω ακατάλληλη για την παρούσα περίπτωση έκφραση: κάτω από την εντύπωση) εκείνου του Φωτός της Μεταμορφώσεως, μέσα στο οποίο ο Θεός μου φανέρωσε τον Γέροντα. Μετά από επτά χρόνια βαθύτατης "απορίας" ..., στην οποία βρισκόμουν πριν από αυτή τη συνάντηση, μου δόθηκε μέσα από το πρόσωπο του Γέροντος αυθεντική αποκάλυψη και βεβαίωση»[22].

---

[20] Ματθ. 11, 12.

[21] Επιστολή (24 Δεκεμβρίου 1950). Στην Επιστολή αυτή ο π. Σωφρόνιος εξέφρασε το αίτημά του στον Δ. Μπάλφουρ, να του δώσει να διαβάσει τα γράμματά του, αλλά μόνο για σύντομο διάστημα, εφόσον γνώριζε ότι για τον Μπάλφουρ θα στοίχιζε πολύ να χωρισθεί από αυτά, έστω και λίγες ημέρες: τα κουβαλούσε μαζί του, ως ατίμητη κληρονομιά, παντού και πάντοτε.

[22] Επιστολή (31 Οκτωβρίου 1941).

Θεολογία που γεννιέται από τη μετάνοια

Στη ζωή του ίδιου του Γέροντος Σωφρονίου οι χρόνοι αυτοί ήταν περίοδος μεγάλου πένθους για τον εαυτό του. Αργότερα θυμόταν πως στη Μονή του αγίου Παντελεήμονος συνέβαινε κάποτε να διαβάζει μεγαλοφώνως το Ψαλτήρι, όσο οι μοναχοί εργάζονταν χειρονακτικά. «Άρχιζα τον Ψαλμό, και αισθανόμουν ανίκανος να συνεχίσω – η χάρη “με έπνιγε”· ο θρήνος συσσωρευόταν στο λαιμό και ύστερα ξεσπούσε».

Με όλη του την ύπαρξη ήταν βυθισμένος στον επώδυνο εκείνον άδη της μετανοίας, μέσω του οποίου επισκιάζει τον [//33] άνθρωπο η χάρη του Αγίου Πνεύματος και τον ανυψώνει στη σφαίρα της Θείας Ζωής. Σε κατάσταση τέτοιας χάριτος ο άνθρωπος, αναγεννημένος μέσα στην κάμινο της μετανοίας, ζει με όλο του το είναι την πραγματικότητα του Θείου κόσμου και την κατοπτεύει ως κάτι το οφθαλμοφανές. Με τη χάρη αυτή γεμίζει ο κάθε λόγος του, η κάθε κίνηση της ψυχής και της καρδιάς του. Όλες οι εκδηλώσεις του στην καθημερινή ζωή φέρουν τη σφραγίδα της καθαρής θεωρίας της Αλήθειας.

Οι επιστολές αυτές φανερώνουν με τον καλύτερο τρόπο πώς μια τέτοια «κατάσταση» μεταβάλλεται σε «θεολογία». Η «θεολογία ως κατάσταση» δεν είναι φιλοσοφική γνώση, ούτε ακόμη το περιεχόμενο προσευχής, αλλά ζώσα είσοδος στη Θεία αιωνιότητα. Και μια τέτοια «θεολογία», ως αντανάκλαση της καταστάσεως της καθαρής απάθειας, γίνεται η ίδια καθαρή και αυθεντική με τη βαθύτερη σημασία των λέξεων αυτών.

Όταν ο άνθρωπος ανυψωθεί ως τη θεωρία της Αλήθειας, γίνεται ικανός να διακρίνει εύκολα όλα όσα δεν είναι «αλήθεια». Υπό την έννοια αυτή ο Γέροντας Σωφρόνιος έγινε πολύτιμος πνευματικός χειραγωγός για τον καταπονημένο από αμφιβολίες Μπάλφουρ, στον οποίο παρέμεναν άλυτα πολλά ερωτήματα δογματικής τάξεως σχετικά με την ορθόδοξη πίστη. Από τις απαντήσεις του έδωσε συμπεραίνεται, πόσο βαθιά γνώριζε ο Γέροντας Σωφρόνιος την παράδοση των αγίων Πατέρων της Εκκλησίας. Τα κείμενα των Πατέρων εναρμονίζονται πλήρως με την πείρα του. Για το λόγο αυτόν μνημονεύει κατ’ επανάληψη τα έργα των οσίων Ιωάννου της Κλίμακος, Αββά Δωροθέου, Ισαάκ του Σύρου και πολλών άλλων. Χάρη σε μια λεπτότατη πνευματική διαίσθηση, που διέθετε ο Γέροντος Σωφρόνιος, κατάφερε, όσο κανένας άλλος, να εκφέρει λόγο πειστικό ακόμη και για τέτοιον υψηλά μορφωμένο θεολόγο, [//34] όπως ήταν ο Μπάλφουρ. Ωστόσο η μυστική δύναμη των επιστολών αυτών δεν έγκειται στη λογική δομή τους ή την ευρυμάθεια που έκρυβαν. Όχι, ο Μπάλφουρ διαισθάνθηκε ότι, παρά την τέλεια γνώση των αγιοπατερικών έργων που κατείχε ο Γέροντας Σωφρόνιος, οι λόγοι του δεν ήταν απόρροια αφηρημένης σκέψης, αλλά άνωθεν πείρας, και ότι παρουσιάζουν αλήθειες, ως γεγονότα γνωστά και αναμφισβήτητα. Οι επιστολές του Γέροντα, ως καθαρά προσωπικές εξομολογήσεις, αποτυπώνουν την πραγματική πείρα και την αληθινή γνώση, και ως εκ τούτου φέρουν θετικό χαρακτήρα μαρτυρίας για γεγονότα του πνευματικού είναι.

Μυσταγωγία προς θεωρία

Θα έλεγε κανείς ότι τόσο οι περιστάσεις, όσο και οι άκρως σοφές συμβουλές που περιέχονται στις επιστολές, οδηγούν τον αναγνώστη στην οδό προς την αληθινή θεωρία. Σε αυτές εκδηλώθηκε ιδιαίτερη πνευματική νήψη, που τόσο έντονα χαρακτηρίζει τους Πατέρες της «Φιλοκαλίας». Στα απλά και λίγα λόγια, που απευθύνονται στον Δ. Μπάλφουρ, εκφράζεται με εκπληκτικό βάθος όλη η ουσία της διδασκαλίας των Πατέρων της Εκκλησίας σχετικά με την ασκητική εργασία. Η μυστηριώδης αυτή επιστήμη είναι απρόσιτη, ασύλληπτη ακόμη και για τους μεγαλύτερους διανοητές. Ταυτόχρονα όμως είναι τόσο απλή και σαφής, ώστε να καθίσταται προσιτή ακόμη και στους πιο αγράμματους ανθρώπους. «Η οδός προς τη σωτηρία αρχίζει με το φόβο του Θεού και τελείται με φόβο, που μπορεί να φθάσει σε σημείο, ώστε ο άνθρωπος να αισθάνεται αληθινά καθηλωμένος. Πρέπει να αγαπά κανείς το αίσθημα του φόβου του Θεού και να το διατηρεί. Η αγάπη όμως οφείλει να εκδηλωθεί, κατά το λόγο του Κυρίου, με την τήρηση των [//35] εντολών. Και σε αυτό έγκειται το νόημα του λόγου, "τον Θεόν φοβού και τας εντολάς αυτού φύλασσε"[23], όλη η σοφία, όλο το μυστήριο. Η χριστιανική ζωή είναι απλή. Και όλοι εμείς οφείλουμε να ζούμε με απλότητα, τρόπον τινά στην αφάνεια, γιατί έτσι όλα γίνονται κατανοητά και ξεκάθαρα»[24]. Για τον Μπάλφουρ, άνθρωπο με ανώτατη θεολογική μόρφωση, τα λόγια αυτά έδωσαν νέα ώθηση στην πνευματική του ανάπτυξη. Αυτός, όπως και πολλοί που διάβασαν τους ασκητές της Δύσης, προσέγγισε τη νοερή εργασία με την ελπίδα να βυθισθεί αμέσως στον μυστικό και «υπερφυσικό» κόσμο της, και να περιέλθει σε καταστάσεις που περιγράφονται από τους συγγραφείς αυτούς. Ιδιαίτερα προσείλκυε τον Μπάλφουρ η μυστική εμπειρία του Ιωάννου του Σταυρού, ενός από τους πιο δημοφιλείς αγίους του Καθολικισμού (καρμηλίτης μοναχός του 16ου αιώνα)[25]. Αντιπαραθέτοντας την Αλήθεια της Ορθοδοξίας στον Ρωμαιοκαθολικισμό, ο Γέροντας Σωφρόνιος γράφει: «Αληθινά, η μόνη ορθή αρχή και βάση της πνευματικής ζωής είναι η μετάνοια»[26]. [//36] Διακρίνοντας στον Μπάλφουρ την τάση για αναζήτηση «οράσεων» διαφόρων ειδών, ο Γέροντας

---

[23] Εκκλ. 12, 13.

[24] Επιστολή 11 (3/16 Δεκεμβρίου 1932), σ. 181.

[25] Είναι απαραίτητο να σημειώσουμε ότι, έχοντας επίγνωση της αφοσίωσης του Μπάλφουρ στην πνευματική σκέψη των καρμηλιτών κατά το παρελθόν, ο π. Σωφρόνιος αναγκάσθηκε στην αρχή να είναι άκρως προσεκτικός στην κριτική του Ρωμαιοκαθολικισμού. Από τα προσχεδιάσματα των γραμμάτων που διασώθηκαν γίνεται φανερό ότι στην τελική μορφή κάθε γράμματος ο π. Σωφρόνιος μετρίαζε τους τόνους των αρχικών σκέψεών του, με τις οποίες ασκούσε κριτική σε ορισμένες απόψεις του Ρωμαιοκαθολικισμού σχετικά με την ασκητική παράδοση. Αργότερα, στο βιβλίο του «Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης», ο π. Σωφρόνιος αναλύει λεπτομερέστερα τις πνευματικές αποκλίσεις που χαρακτηρίζουν τον δυτικό μυστικισμό. Στα θέματα αυτά αφιερώνονται τα κεφάλαια, «Περί των ειδών της φαντασίας και του κατ' αυτής αγώνος», και «Περί του γνόφου της απεκδύσεως».

[26] Επιστολή 2 (31 Ιουλίου 1932), σ. 70.

Σωφρόνιος τον προειδοποιεί αδελφικά: «Ο Ιωάννης του Σταυρού διδάσκει στο βιβλίο του για τη “νοερά ησυχία”, την ύψιστη πνευματική εργασία για τη θεωρία και την αγάπη του Θεού, και σεις, διαβάζοντας το βιβλίο του ως άνθρωπος διανοητικά προηγμένος, αφομοιώσατε μέρος από τις ιδέες του και επεκταθήκατε ως “τον γάμο του Αρνίου”[27], χωρίς να νίψετε προκαταρκτικά το πρόσωπό σας. Οι χριστιανοί πλένονται όχι με άλλον τρόπο, αλλά με το πένθος. Πιστέψτε, αγαπητέ π. Δαβίδ, έστω και αν εγώ είμαι αμαθής, ότι η οδός προς την απλανή θεωρία και την αγάπη του Θεού είναι μόνο μία: η μετάνοια ...»[28]. Αποθαρρύνοντας έτσι το ζήλο του συνασκητή του για «μυστικά βιώματα» που χαρακτηρίζουν τον δυτικό ασκητισμό, ο Γέροντας Σωφρόνιος του παρουσιάζει την αξιόπιστη βάση για κάθε πνευματική εργασία: «Η αρχή της πνευματικής ζωής είναι η αρχή της πάλης προς τα πάθη. Η νίκη επί των παθών είναι το δυσχερέστερο έργο. Η νίκη αυτή είναι η μεγαλειωδέστερη από όλες. Η απάθεια υπερέχει του χαρίσματος της θαυματουργίας. Τα πάθη νικώνται με μακρύ, επίπονο, βαρύ και αδιάλειπτο αγώνα ημέρα και νύχτα, και με τη συνέργεια της χάριτος. Τον ορθό αγώνα κατά των παθών μας τον διδάσκουν οι άγιοι Πατέρες»[29].

Αρχίζοντας, θα έλεγε κάποιος, από μικρές συμβουλές, ο Γέροντας Σωφρόνιος μυσταγωγεί σταδιακά και διακριτικά τον Μπάλφουρ σε υψηλότερες έννοιες της ορθοδόξου ασκήσεως. Επεξηγεί, σε προσιτή για τον αρχάριο γλώσσα, [//37] τί σημαίνει η χάρη της μνήμης του θανάτου, πώς να προσεύχεται κανείς με καθαρό νου, πώς να διαμένει με το νου στην καρδιά (και συχνά τί είναι «η πνευματική καρδιά»), και δίνοντας διευκρινιστικές λεπτομέρειες παρουσιάζει την επιστήμη της υπακοής σε γέροντα. Έτσι στηρίζοντας την πνευματική πρόοδο του συνομιλητή του, ο Γέροντας Σωφρόνιος τον οδηγεί τελικά σε αυτό που μπορούμε ουσιαστικά να ονομάσουμε αποκορύφωση της νοεράς-καρδιακής εργασίας: «Κράτα το νου σου στον άδη, και μην απελπίζεσαι». Οι λίγες αυτές λέξεις, που φανέρωσε ο Κύριος στον όσιο Σιλουανό, περικλείουν την ουσία όλων των επιδιώξεων του ορθόδοξου ασκητή. Αντανακλούν την οδό του Ίδιου του Χριστού, ο Οποίος είναι Θεός ταπεινώσεως. «Εαυτόν εκένωσε μορφήν δούλου λαβών ... εταπείνωσεν εαυτόν γενόμενος υπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δε σταυρού»[30]. Αυτός είναι που «κατέβη πρώτον εις τα κατώτατα μέρη της γης», και Αυτός που ακολούθως ανέβηκε «υπεράνω πάντων των ουρανών»[31]. Αυτό ισχύει και για όλους που ακολουθούν τον Χριστό. Η οδός προς τον ουρανό περνά μέσα από τον άδη. «Ο αληθινός αθλητής του Χριστού, γράφει ο Γέροντας Σωφρόνιος, για να

---

[27] Αποκ. 19,7.

[28] Επιστολή 12 (12/25 Δεκεμβρίου 1932), σ. 186.

[29] Επιστολή 6 (6/19 Οκτωβρίου 1932), σ. 106.

[30] Φιλιπ. 2,7-8.

[31] Εφεσ. 4,9-10.

αποφύγει τον άδη, κάνει άδη τη ζωή αυτή και ενσυνείδητα κατέρχεται διαρκώς στον άδη, όσο του το επιτρέπουν οι δυνάμεις του»[32]. Με τον τρόπο αυτό, φθάνοντας στα έσχατα δυνατά βάθη της ταπεινώσεως, ο άνθρωπος «μεταβαίνει εκ του θανάτου εις την ζωήν»[33]. Η ζωντανή εμπειρία της «ζωής» αυτής της ανέσπερης ημέρας, όπως περιγράφεται στις επιστολές[34], αποτελεί σύμφωνα με την [//38] ορθόδοξη Παράδοση το ανώτερο ύψος της Θεοπτίας. Εκεί που ο όλος άνθρωπος βυθίζεται στον Θεό και το Άκτιστο Φως γεμίζει όλο το είναι του: πνεύμα, ψυχή και σώμα ακόμη. Αγάπη, όχι πλέον γήινη, αιχμαλωτίζει ολότελα την ψυχή και παροτρύνει τον άνθρωπο σε προσευχή για όλον τον κόσμο, για όλους τους ανθρώπους, για όλον τον Αδάμ.

Το μυστήριο των ανθρωπίνων παθημάτων

Ο άνθρωπος που μεταμορφώθηκε με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος αντιμετωπίζει διαφορετικά κάθε γεγονός της ζωής του. Σε κάθε φαινόμενο διακρίνει την αγαθή Πρόνοια του Θεού, που τον οδηγεί στον μοναδικό και τελικό σκοπό του, τη σωτηρία. Κάθε εκδήλωση του Θείου θελήματος, με οποιεσδήποτε θλίψεις και αν συνοδεύεται, την δέχεται με τη συνείδηση ότι ο Θεός φροντίζει για το πλάσμα Του ως Πατέρας, και τα κάνει όλα από αγάπη, για το καλό και τη σωτηρία του ανθρώπου.

Όταν ο Μπάλφουρ έγινε ορθόδοξος, βρισκόταν σε αμηχανία για τις πολυάριθμες θλίψεις και τις διάφορες δοκιμασίες που τον βρήκαν. Χάρη μόνο στην πνευματική σοφία του συνασκητού του, Γέροντος Σωφρονίου, μπόρεσε να κατανοήσει το βαθύ τους νόημα:

«Όλοι οι Άγιοι Πατέρες μας διδάσκουν, γράφει ο Γέροντας Σωφρόνιος, ότι οι θλίψεις αποτελούν τη σφραγίδα της εκλογής μας από τον Θεό. Ο Κύριος στέλνει τις θλίψεις μόνο σε όσους αναγνωρίζει ως γνήσια τέκνα του και για τους οποίους μεριμνά τόσο, όσο καμιά μητέρα για το παιδί της …»[35].

Ο Γέροντας Σωφρόνιος κατείχε επαρκώς το χάρισμα της διακρίσεως, ώστε να καταλάβει ότι για τον Μπάλφουρ [//39] η απόκτηση της χάριτος δεν είχε γίνει ακόμη η μοναδική «χρεία»[36], ο σκοπός δηλαδή, για χάρη του οποίου ο χριστιανός πορεύεται με ετοιμότητα στον δύσκολο αγώνα της αυταπάρνησης, που συνοδεύεται με πολλές θλίψεις. Περίμενε τον Μπάλφουρ μακρά και δύσκολη οδός, μέχρι να γνωρίσει υπαρξιακά τη χριστιανική αλήθεια: Όσο πιο κοντά έρχεται ο άνθρωπος στον Θεό και όσο ισχυρότερη είναι η αγάπη του για τον Χριστό, τόσο σκληρότερες και βαθύτερες είναι οι θλίψεις και τόσο μεγαλύτερες οι

---

[32] Επιστολή 7 (15/28 Οκτωβρίου 1932), σ. 129.

[33] Ιωάν. 5,24.

[34] Βλ. Επιστολή 22 (5/18 Απριλίου 1935), σσ. 254-258.

[35] Επιστολή 5 (16/29 Σεπτεμβρίου 1932), σ. 87.

[36] Λουκ. 10,24.

δοκιμασίες του. Βέβαια στην οδό αυτή τον στήριζε ο Γέροντας Σωφρόνιος με τα γράμματά του: «Το έργο των πνευματικών ανδρών συνίσταται στο να ευχαριστούν τον Θεό που τους παραχωρεί τη δυνατότητα να βαδίζουν σε εκούσιες θλίψεις χάριν του Ονόματός Του, με σκοπό την εκπλήρωση των εντολών Του· να δοξάζουν την ατελεύτητη Σοφία του Θεού, που προνόησε για μας δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για τα εκούσια αυτά παθήματα. (Κάποιος είπε ότι οι άγγελοι μας ζηλεύουν, γιατί αυτοί στερούνται της δυνατότητος αυτής). Μόνο έτσι μπορούμε να αποδείξουμε με συνετό τρόπο την αγάπη μας για τον Θεό. Μόνο στην οδό αυτή ο άνθρωπος μπορεί να γίνει φίλος του Θεού, αδελφός του Χριστού, να πετύχει την τέλεια σωτηρία, την εν Χριστώ θέωση»[37].

Ακολουθώντας τα ίχνη του Χριστού ο άνθρωπος εμβαθύνει στο νόημα του μυστηριώδους λόγου του Χριστού, που προδιαγράφει την οδό για κάθε χριστιανό: «Τί στενή η πύλη και τεθλιμμένη η οδός η απάγουσα εις την ζωήν, και ολίγοι εισίν οι ευρίσκοντες αυτήν»[38]. Δεν είναι άραγε γι’ αυτό που ο Απόστολος Πέτρος, αφού κατανόησε το μυστήριο αυτό, προδιακήρυξε στην Επιστολή του ότι εμείς οι χριστιανοί [//40] έχουμε κληθεί από τον Θεό όχι σε τίποτε άλλο, παρά στα παθήματα[39]; Έχοντας βιώσει προσωπικά την αλήθεια των αποστολικών λόγων ο Γέροντας Σωφρόνιος γράφει: «Ο χριστιανός δεν θα μπορέσει ποτέ να φθάσει την αληθινή αγάπη προς τον Θεό ή την αληθινή αγάπη προς τον άνθρωπο, αν δεν περάσει από πολλές και μεγάλες θλίψεις. Η χάρη έρχεται μόνο στην *ψυχή που έπαθε μέχρι τέλους*»[40].

Πολλές σελίδες των επιστολών αυτών αναφέρονται στη σωτήρια σημασία των παθημάτων. Ως έκφραση της πανάγαθης αγάπης του Δημιουργού, τα παθήματα μεταμορφώνουν τον άνθρωπο. Τον εξομοιώνουν με τον Μονογενή Υιό, που ο Ίδιος έπαθε μέχρι θανάτου. Γι’ αυτό, όπως γράφει ο Γέροντας Σωφρόνιος, «το θέλημα του Θεού συχνά οδηγεί στον Γολγοθά»[41]. Ως παράδειγμα προς μίμηση για την υπομονή στα παθήματα, αναφέρεται στις επιστολές η διήγηση για κάποιον αθωνίτη ερημίτη, που στη συνέχεια έγινε ξακουστός. Εξουθενημένος από ακραία παθήματα, ήταν έτοιμος να εγκαταλείψει την έρημο και να αλλάξει τον τρόπο της ζωής του. τότε εμφανίσθηκε στον ύπνο του ο Κύριος καθηλωμένος επάνω στον Σταυρό και του είπε: «Από τον Σταυρό δεν κατεβαίνουν, αλλά τους κατεβάζουν». Και ο Κύριος επανέλαβε τρεις φορές τους λόγους αυτούς. Έπειτα η όραση έληξε[42].

---

[37] Επιστολή 15 (21 Ιανουαρίου 1933), σ. 220.

[38] Ματθ. 7,14.

[39] Βλ. Α’ Πέτρ. 2,21.

[40] Επιστολή 19 (28 Ιουλίου/ 10 Αυγούστου) 1934, σ. 241.

[41] Επιστολή 24 (17-18/30-31 Μαΐου) 1936, σ. 274.

[42] Βλ. Επιστολή 19 (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου) 1934, σ. 244.

Με ιδιαίτερο φόβο ο Γέροντας Σωφρόνιος θίγει για πρώτη φορά το βαθύ θέμα της Θεοεγκαταλείψεως, στο οποίο έδωσε μεγάλη προσοχή στα μετεγενέστερα βιβλία του. Όταν ο ασκητής στερεωθεί στην αγάπη προς τον Θεό, τότε αρχίζει μια από τις βαρύτερες δοκιμασίες: Ο Θεός κατά [//41] κάποιον τρόπο τον εγκαταλείπει. Αυτό συμβαίνει με τους πιο ισχυρούς ασκητές και τους σταθερούς στην αγάπη προς τον Θεό: «Δόξα τω Θεώ για όλα! Ωστόσο είναι δύσκολη για μας η ζωή. Να "ζει" κανείς χριστιανικά είναι κυριολεκτικά αδύνατο. Χριστιανικά μπορεί κανείς μόνο "να πεθαίνει"[43], χίλιους θανάτους κάθε ημέρα. Πρέπει διαρκώς να χάνουμε την ψυχή μας στον κόσμο αυτόν, φέροντας πάντοτε τη νέκρωση του Κυρίου Ιησού, για να μας φανερωθεί η ζωή Του[44]. Έτσι συμβαίνει το παράδοξο, όσο "ζωντανοί" είμαστε για τον κόσμο αυτόν, τόσο "νεκροί" να είμαστε για τον Θεό. Υπάρχει όμως επιπλέον η φρικτή κατάσταση της Θεοεγκαταλείψεως. Ο άνθρωπος "δεν έχει ζωή πια στον κόσμο αυτόν, δηλαδή δεν μπορεί να ζήσει με τον κόσμο αυτόν. Τον προσελκύει η μνήμη του άλλου θείου κόσμου, αλλά και τότε το σκοτάδι περιβάλλει την ψυχή"»[45].

Με όλη την απειρία του ο Μπάλφουρ σύγκρινε τη Θεοεγκατάλειψη αυτή που βίωνε ο π. Σωφρόνιος, με το γνόφο «της μυστικής νύχτας» του Ιωάννου του Σταυρού. Μη γνωρίζοντας ακόμη ο Μπάλφουρ επαρκώς την ορθόδοξη παράδοση, δεν κατανοούσε ότι η διδαχή για τη Θεοεγκατάλειψη αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της ασκητικής παραδόσεως της Ορθόδοξης ανατολής. Για τη Θεοεγκατάλειψη έγραψαν μέγιστοι ασκητές, όπως οι όσιοι Αντώνιος ο Μέγας, Ισαάκ ο Σύρος, Μακάριος ο Αιγύπτιος, Μάξιμος ο Ομολογητής, Σιλουανός ο Αθωνίτης και πολλοί άλλοι. Πνευματικός απόγονος αυτών υπήρξε ο Γέροντας Σωφρόνιος.

Προσπαθώντας να διεισδύσει στην ουσία των παθημάτων ο Γέροντας Σωφρόνιος γράφει: «Όταν οι θλίψεις της ψυχής μου, που διαρκώς αυξάνονταν, έφθασαν, φαίνεται, [//42] στο απόγειό τους, τότε εγώ, όχι μέσω της διαδικασίας των αφηρημένων φιλοσοφικών συλλογισμών, αλλά με οδηγό τη ζώσα και βαθειά αίσθηση της καρδιάς γνώρισα την αξία της ανθρώπινης ψυχής, ότι δηλαδή είναι πολυτιμότερη από όλον τον κόσμο. Τα παθήματα προσκομίζουν τόσο μεγάλον καρπόν, ώστε, αν είμασταν λίγο πιο συνετοί, δεν θα θέλαμε "να κατεβούμε από τον σταυρό"»[46].

Η αθωνική εμπειρία της Θεοεγκαταλείψεως ήταν το πρώτο βήμα για την ανακάλυψη από τον Γέροντα Σωφρόνιο του μεγαλειώδους μυστηρίου των ανθρωπίνων παθημάτων. Στο τελευταίο βιβλίο του ο Γέροντας γράφει: «Όταν ο Θεός ίδη ότι ουδέν εν όλω τω κόσμω θα δυνηθή να χωρίση εκ νέου την ψυχήν από της αγάπης Αυτού, τότε άρχεται περίοδος δοκιμασιών, αληθώς βαρειών,

---

[43] Βλ. Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σσ. 299, 305.

[44] Βλ. Β' Κορ. 4,10.

[45] Επιστολή 23 (7/20 Απριλίου 1936), σσ. 270-271.

[46] Επιστολή 19 (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1934), σ. 244.

άνευ των οποίων θα παρέμενον άδηλα τα βάθη της κτιστής και της ακτίστου μορφής του Είναι. Η δοκιμασία αύτη είναι "σκληρά": Αόρατος μάχαιρα αποκόπτει ημάς από του ηγαπημένου Θεού, από του ανεσπέρου Αυτού Φωτός. Ο άνθρωπος πλήττεται εφ' όλων των επιπέδων της υπάρξεως αυτού. Ευρίσκεται εν απορία: Δια τί η προσευχή, ομοία προς εκείνην της εν Γεθσημανή, ήτις εφαίνετο ήδη ως τελειωτικός "σύνδεσμος αγάπης", μετετράπη εις άδην Θεο-εγκαταλείψεως; Την απάντησιν εις την απορίαν ταύτην ευρίσκομεν εν τω δωδεκάτω κεφαλαίω της προς Εβραίους επιστολής και ιδιαιτέρως εις τους στίχους 26 έως 29. Αλλά προ πάντων και υπέρ πάντα έχομεν το "υπόδειγμα" (Ιωάν. ιγ' 15) του Ιδίου του Χριστού· επί του Γολγοθά προσηλωμένος επί του σταυρού ανεβόησε προς τον Πατέρα: "Ινατί με εγκατέλειπες;" και ευθύς μετά τούτο: "Τετέλεσται· και κλίνας την κεφαλήν παρέδωκε το πνεύμα" (Ματθ. 27,46, Ιωάν. 19,30). Κατ' αυτόν τον τρόπον αποκαλύπτεται εις ημάς το [//43] Μυστήριον της Θείας Αγάπης. Το πλήρωμα της κενώσεως προηγείται του πληρώματος της τελειότητος …»[47].

Το μεγαλείο του ανθρώπου και η κλήση του

Στα μετέπειτα βιβλία του – «Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης», «Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι», «Περί προσευχής», «Άσκησις και θεωρία» – ο Γέροντας Σωφρόνιος γράφει πολλά για το μεγαλείο του ανθρώπου. Τα τολμηρά του λόγια για την ισόθεη αξία του ανθρώπου δεν πηγάζουν με κανένα τρόπο από άκρατη υπερηφάνεια ή από πλανεμένη έπαρση. Οι επιστολές ρίχνουν φως στις αυθεντικές πηγές της ανθρωπολογίας του, της οποίας οι ρίζες διεισδύουν στη μακραίωνη παράδοση των αγίων Πατέρων: «Προσδοκούμε να γίνουμε μέτοχοι στην αιώνια ζωή. Αλλά όπως προκύπτει από τα πράγματα, όταν ο άνθρωπος γίνεται αιώνιος, δεν γίνεται μόνο αθάνατος, αλλά και άναρχος. Έτσι σκεπτόταν ο άγιος ιεράρχης Γρηγόριος Παλαμάς στηριζόμενος στους αγίους Πατέρες … Όταν λοιπόν "ο Θεός έσται τα πάντα εν πάσι"[48], τότε κι εμείς θα φανούμε κάτοιχοι της αιωνιότητος, όχι πλέον "εκ μέρους", αλλά στην πληρότητα. Σε αυτήν "την ακρότητα των εφετών" ορμά η ψυχή. Και πώς βασανίζεται αυτή, όσο δεν το κατορθώνει! Τότε μόνο θα είναι δυνατή η χαρά που δεν σκιάζεται από τίποτε»[49]. Από την άποψη αυτή οι επιστολές συνεχίζουν τη μεγάλη παράδοση των αγίων Πατέρων, που διδάσκουν για [//44] τη θέωση του ανθρώπου. Ως μέτοχος και φορέας της θείας χάριτος ο άνθρωπος γίνεται και ο ίδιος όλος θεός.

Τα λόγια αυτά ας μην αποβούν πρόσκομμα για εκείνους που από υπερηφάνεια θεωρούν τον εαυτό τους άξιο αυτής της κλήσεως και την θεωρούν

---

[47] Αρχιμ. Σωφρονίου, Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι, Έσσεξ, 1993, σσ. 80-81.

[48] Α' Κορ. 15,28.

[49] Επιστολή 22 (5/18 Απριλίου 1935), σσ. 258-259. Βλ. επίσης Γρηγ. Παλαμά, Υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων, 3,1,35, εκδ. Π. Χρήστου, τόμ. 2, σσ. 647-48 και Μαξίμου PG 91,114ΑΒ.

ως κάτι το οφειλόμενο. «Η οδός προς την υιοθεσία είναι η μετάνοια»[50], γράφει ο Γέροντας Σωφρόνιος. Τα λόγια του διακρίνονται από νηφαλιότητα, πέρα από κάθε ίχνος ονειροπόλου εξάρσεως: «Στις ημέρες μας γίνεται πολύ συχνά λόγος για τη θεία υιοθεσία, αλλά ελάχιστα μιλούν για την οδό που οδηγεί προς αυτήν. Και η οδός αυτή είναι η μετάνοια. Πουθενά αλλού η ψυχή δεν θα γνωρίσει τόσο καθαρά τον Θεό ως Πατέρα, όσο στη μετάνοια. Ο Θεός δέχεται τον μετανοούντα ως τον άσωτο Υιό, και χαίρεται γι' αυτόν, γιατί ήταν νεκρός και ανέζησε, χαμένος και βρέθηκε»[51].

Η δογματική συνείδηση

Από τις επιστολές γίνεται φανερό ότι η θεολογία οδηγεί στο ύψος εκείνο, όπου η δογματική συνείδηση συνδέεται άρρηκτα με την όλη πορεία της εσωτερικής πνευματικής ζωής. Ο θεολογικός διάλογος με τον Μπάλφουρ αποδεικνύει τελικά ότι κάθε αλλαγή στη δογματική συνείδηση μεταβάλλει αναπόφευκτα σε ανάλογο βαθμό και τη μορφή του πνευματικού είναι. Και αντίθετα, κάθε παρέκκλιση από την αλήθεια στο πλαίσιο της εσωτερικής πνευματικής ζωής επιφέρει αλλαγή στη δογματική συνείδηση. Νους που επισκιάσθηκε από τη θεία χάρη φέρει μέσα του ακέραιη την [//45] εικόνα όλου του είναι, όπου κάθε φαινόμενο στην πνευματική ζωή αξιολογείται από την πλευρά της Θείας Αλήθειας. Από την άποψη αυτή η επιστολή της 22ας Αυγούστου 1945, «Η ορθόδοξη δογματική συνείδηση», αποτελεί αναμφίβολα ένα αριστούργημα θεολογικής απολογητικής, τέλειο και ακέραιο δογματικό θεμέλιο της ορθόδοξης άσκησης. Συντάχθηκε ως απάντηση στις αμφιβολίες του Μπάλφουρ σχετικά με την παγκόσμια αλήθεια της Ορθοδοξίας, όταν αυτός άρχισε να αναζητά κάτι πιο «υψηλό» και «παγκόσμιο». Στο γράμμα αυτό μπορεί να παρακολουθήσει κανείς τη συνετή εξήγηση που δίνεται σχετικά με την αρχή της ενότητας μεταξύ της δογματικής, της εκκλησιαστικής και της ασκητικής: «Τρία πράγματα δεν κατανοώ, γράφει ο π. Σωφρόνιος: α) πίστη χωρίς δόγμα, β) χριστιανισμό έξω από την Εκκλησία και γ) χριστιανισμό χωρίς άσκηση. Και τα τρία αυτά, δόγμα, Εκκλησία, και ασκητική, δηλαδή χριστιανική άσκηση, συνιστούν για μένα ενιαία ζωή»[52].

Ο Γέροντας Σωφρόνιος επισημαίνει με σαφήνεια ότι η άσκηση αποτελεί πρακτική αντανάκλαση της δογματικής θεωρίας του ανθρώπου στη ζωή του. Στην πνευματική και ασκητική ζωή δεν υπάρχει τίποτε το τυχαίο, γιατί «όλα είναι σημαντικά»: «Στη βάση κάθε ασκητικής παραδόσεως υπάρχει απαραίτητα κάποια θεωρία. Η κάθε θρησκεία –ειδωλολατρία, ιουδαϊσμός, μωαμεθανισμός, πανθεϊσμός, χριστιανισμός– έχει τη δική της ασκητική παράδοση, που διαφέρει

---

[50] Απόσπασμα 1 εκ της Επιστολής 13 του π. Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (14/27 Δεκεμβρίου 1932), που δεν συμπεριλήφθηκε στην τελική μορφή του. Παράρτημα Ι,4, σ. 337.

[51] Επιστολή 12 (12/25 Δεκεμβρίου 1932), σ. 187. Βλ. Λουκ. 15,32.

[52] Επιστολή 28 (22 Αυγούστου/4 Σεπτεμβρίου 1945), σ. 304.

από τις άλλες, και η διαφορά αυτή υπαγορεύεται από τη διαφορά των δογματικών αντιλήψεων»[53]. Συνεπώς η δογματική, ως λογική έκφραση της αλήθειας, αποτελεί αναφαίρετο κτήμα της Εκκλησίας: «Έχω κατά κάποιον τρόπο πεισθεί εσωτερικά ότι η απόρριψη της Εκκλησίας συνεπάγεται [//46] την απόρριψη του κηρύγματος των Αποστόλων … "ο Λόγος σάρξ εγένετο"[54]. Αυτόν ακριβώς τον Λόγο που σαρκώθηκε, τον ορατό, τον ακουστό, τον απτό, κηρύττει η Εκκλησία με τα δόγματά Της»[55].

Σε ένα από τα γράμματα του ο π. Σωφρόνιος έγραφε: «Ο χριστιανός οφείλει πρωτίστως να είναι ασκητής»[56]. Ο αγώνας για θεογνωσία, στον οποίο εμπνέει το βιβλίο των επιστολών, υπερβαίνει πράγματι τα ανθρώπινα μέτρα. Εδώ έγκειται η αυθεντικότητά του και η αληθινά ευαγγελική διάστασή του. Η κλήση του βιβλίου αυτού απηχεί τους λόγους του Ίδιου του Χριστού: «Έσεσθε ουν υμείς τέλειοι, ώσπερ ο Πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς τέλειός εστιν»[57]. Η ανθρώπινη λογική αποκάμνει μπροστά στη σκέψη: Πώς μπορεί να πιστεύσει κανείς στην κλήση αυτή και να διακινδυνεύσει σε ένα τέτοιον αγώνα; Ωστόσο οι λόγοι του Κυρίου μένουν αμετάθετοι, και Αυτός μας εντέλλεται:

«Θαρσείτε»[58]!

ιεροδιάκονος Νικόλαος

---

[53] Επιστολή 28 (22 Αυγούστου/4 Σεπτεμβρίου 1945), σ. 305.

[54] Ιωάν. 1,14.

[55] Επιστολή 28 (22 Αυγούστου/4 Σεπτεμβρίου 1945), σ. 310.

[56] Επιστολή 19 (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1934), σ. 247.

[57] Ματθ. 5,48.

[58] Ιωάν. 16,33.

[//47]

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΘΕΙΑ ΚΛΗΣΗ

«… υμείς δε γένος εκλεκτόν, βασίλειον Ιεράτευμα, έθνος άγιον, λαός εις περιποίησιν, όπως τας αρετάς εξαγγείλητε του εκ σκότους υμάς καλέσαντος εις το θαυμαστόν Αυτού Φως».

(Α' Πέτρ. 2,9)

[//48]

Επιστολή 1

ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΙΣΜΟ

Το αναπόφευκτο των θλίψεων προς απόκτηση των Θείων δωρεών. Αμφιβολίες στην πίστη. Λογισμοί και πάλη μαζί τους.
Πνευματική πρόοδος και ενίσχυση του αγώνα.
Αλληλογραφία με τους Καθολικούς. Ο γέροντας.

Άθως, 25 Ιουλίου 1932[1].

Περισπούδαστε εν Χριστώ αδελφέ μου,
πάτερ Δαβίδ, ευλογείτε!

Όταν φύγατε από εδώ, γνωρίζοντας καλά τι κόπος και αγώνας σας περιμένει, προσευχήθηκα στον Κύριο να χαρίσει στην ψυχή σας ειρήνη και ακλόνητη πίστη, και να δώσει σε μένα για όσον καιρό χρειάζεται τις αναπόφευκτες για μια τόσο μεγάλη απόφαση[2] θλίψεις σας, αν όχι όλες, τουλάχιστο κάποιο μέρος τους, που θα ήταν ανάλογο με τις δυνάμεις μου.

Και πράγματι, εδώ και μερικές ημέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων η χαρά για τη σωτηρία σας πλημμύριζε την καρδιά μου, οι θλίψεις άρχισαν και βαθμηδόν αυξήθηκαν. Όταν όμως σκέφθηκα ότι ενδεχομένως ο Κύριος οικονομούσε [//49] τα πράγματα σύμφωνα με την προσευχή μου, χάρηκα και για τις θλίψεις αυτές.

Μαθαίνοντας τώρα νέα σας, δυστυχώς όχι πολύ ευχάριστα, αισθάνομαι περισσότερο αναπαυμένος, γιατί ως τώρα βρισκόμουν σε κάποια απορία για την κατάστασή σας γενικώς, και εν μέρει για τα αίτια της σιωπής σας.

---

[1] Η Επιστολή συντάχθηκε αμέσως μετά την αναχώρηση του Δ. Μπάλφουρ από τον Άθω. Εκεί συναντήθηκε με τους αγιορείτες, μεταξύ των οποίων ήτο ο Γέροντας Σιλουανός και ο π. Σωφρόνιος. Μετά το προσκύνημα στον Άθω ωρίμασε η απόφαση του Δ. Μπάλφουρ να προσέλθει στην Ορθοδοξία.

[2] Εδώ υπονοεί την αποδοχή της Ορθοδοξίας από τον παραλήπτη της επιστολής Δ. Μπάλφουρ.

Επειδή αισθανόμουν στην ψυχή μου ότι σας βαραίνουν οι θλίψεις, ότι δεν τακτοποιηθήκατε ακόμη, δεν αναπαυθήκατε, αλλά ταυτόχρονα δεν γνώριζα και τα αίτια όλων αυτών των δοκιμασιών, ένιωθα θλίψη.

Σας είμαι ευγνώμων για το γράμμα[3] που μου στείλατε, αλλά αναρωτιέμαι, μήπως θα ήταν καλύτερα, αν μου γράφατε ενωρίτερα. Ωστόσο όλα, όσα σας συνέβησαν μέχρι τώρα, δεν είναι ακόμη τόσο άσχημα, αλλά ούτε και ωφέλιμα. Πιστεύω πως θα είναι φρονιμότερο, αν ζητήσουμε από τον Κύριο να σας δώσει δυνάμεις και σύνεση να υπομείνετε τις θλίψεις και να υπερνικήσετε τους πειρασμούς που σας προσβάλλουν, παρά να σας ελευθερώσει από όλα αυτά. Διότι αν εσείς προσέρχεσθε στο Θυσιαστήριο του Θεού τελείως συντετριμμένος από βαρειές θλίψεις, προσθέτοντας σε αυτές τη δική σας εσωτερική συντριβή και μετάνοια, χωρίς να λυπάστε τον εαυτό σας, τότε αναμφίβολα θα σας επισκιάσει το θείο φως. Αν όμως προσεγγίσετε το μυστήριο αυτό παρηγορημένος από τους ανθρώπους, εξασφαλισμένος από υλικής πλευράς, τότε η ψυχή σας, γεμάτη από βιοτική, σαρκική υπερηφάνεια, θα είναι ανίκανη να προσλάβει τον πλούτο της χάριτος. Και πάλι, αν δεν περάσετε –τώρα ή αργότερα– από σειρά μεγάλων πειρασμών, με κύματα που υψώνονται ως τους ουρανούς και κατεβαίνουν ως τις αβύσσους[4], αν δεν γνωρίσετε πως μπορεί να υποφέρει η ψυχή [//50] του ανθρώπου, όταν στέκεται στο μεθόριο της αιώνιας σωτηρίας και της αιώνιας απώλειας, αν δεν γευθείτε, έστω και εν μέρει, τα βασανιστήρια του άδη, αν δεν αποκτήσετε στην ψυχή σας πείρα για όλα αυτά, τότε δεν θα γνωρίσετε ποτέ και τη Θεία αγάπη. Αντίθετα, αν τώρα ζήσετε όλες αυτές τις θλίψεις, τους πειρασμούς, τις τρικυμίες, τότε η ψυχή σας θα πλουτισθεί με παράδοξα αληθινό θησαυρό, πνευματικό και άφθαρτο. Αργότερα, έχοντας όλα αυτά τα βιώματα και γνωρίζοντας από τον ίδιο τον εαυτό σας ως που φθάνει η αδυναμία της ψυχής σας, η πενιχρότητα της συνέσεώς σας, πόσο αδύναμοι είμαστε χωρίς τη βοήθεια της χάριτος –όχι μόνο για να σταθούμε στην ορθή οδό, αλλά και για να κατανοήσουμε που είναι αυτή, και γενικά για να αντισταθούμε στην αμαρτία ή για να κατορθώσουμε οποιοδήποτε αγαθό– αργότερα, λέω, θα έχετε καρδιά, που θα συμπάσχει και δεν θα κατακρίνει κανέναν για τίποτα. Με μεγάλη αγάπη θα επιθυμείτε τη σωτηρία κάθε ανθρώπου χωρίς προσωποληψία και θα προσεύχεσθε για τον κόσμο, για όλον τον Αδάμ. Όποιος και αν προσφύγει σε σας κατόπιν –ληστής, διεφθαρμένος, αιρετικός, άπιστος, εβραίος–, θα τον δέχεσθε με ανοικτή ψυχή, με καρδιά γεμάτη αγάπη και συμπόνια. Τότε θα είσθε σε θέση να σώζετε ανθρώπους, να κάνετε θαύματα ανασταίνοντας νεκρές ανθρώπινες ψυχές στην αιώνια ζωή. Για να εκπληρώσει κάποιος το νόμο του Χριστού, ιδιαίτερα ο Ποιμένας, είναι απαραίτητο να αποκτήσει την αγάπη αυτή. Ο πατήρ Ιωάννης της Κρονστάνδης είχε τόσο μεγάλη αγάπη για τους ανθρώπους, τόσο συμπονετική καρδιά, ώστε γι' αυτόν ήταν βαρύτερο να βλέπει τα παθήματα, τις

---

[3] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

[4] Βλ. Ψαλμ. 106, 26

συμφορές των ανθρώπων, παρά να πάσχει ο ίδιος. Γι' αυτό και προσευχόταν τόσο για όλους, όσο και για τον καθένα που είχε ανάγκη. Γι' αυτό έκανε αμέτρητα θαύματα. Το ίδιο και ο όσιος Σεραφείμ του Σάρωφ και οι άλλοι [//51] άγιοι. Όταν λοιπόν επιτελεσθεί και σε σας «εκ μέρους» αυτό, για το οποίο τώρα κάνουμε λόγο, τότε θα εννοήσετε, γιατί ο Απόστολος Παύλος θλιβόταν, πονούσε αδιάκοπα η καρδιά του και «ηύχετο αυτός ανάθεμα είναι από του Χριστού»[5] για τη σωτηρία των πλησίον του· θα καταλάβετε, γιατί ο πατήρ Ιωάννης της Κρονστάνδης έπαιρνε επάνω του τις κατάρες των άλλων, τις αμαρτίες τους, τον κόπο της μετάνοιας για αλλότριες αμαρτίες (θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πολλά παραδείγματα, αλλά δεν υπάρχει ανάγκη, γιατί όλα αυτά τα γνωρίζετε εσείς καλύτερα από μένα).

Τότε δεν θα είναι πλέον δυνατό να αμφιβάλλετε για το ποιό πνεύμα με ανάγκασε να σας μιλήσω, γιατί και ο ίδιος θα είσθε έτοιμος να πάσχετε χάριν της σωτηρίας του οποιουδήποτε ανθρώπου.

Γράφετε ότι «ακόμη ο Κύριος δεν σας πληροφόρησε καθαρά σχετικά με την ορθόδοξη πίστη» και δεν γνωρίζετε πού έγκειται η παράλειψη αυτού του συνετισμού. Μέχρι να δεχθείτε το χρίσμα «από του Αγίου»[6], θα τολμήσω, με το δικαίωμα αυτού που αγαπά, να εκφράσω μερικές σκέψεις γύρω από το θέμα αυτό. Εσείς πάλι, παρακαλώ, δεχθείτε το λόγο μου ως προερχόμενο από αφοσιωμένο εν Χριστώ αδεφλό, που σας αγαπά και ως τώρα ούτε με λογισμό δεν αμάρτησε εναντίον σας ούτε σας περιφρόνησε ούτε σας κατέκρινε. Αν όμως σας στενοχωρήσω, συγχωρείστε με.

Τα αίτια του «μη συνετισμού» από τον Κύριο είναι δύο:

1) Δεν αμφιβάλλετε για την ορθόδοξη πίστη, αλλά εν γένει η πίστη σας είναι ψεκτή (και αυτό οφείλεται στην επιρροή που δεχθήκατε από το περιβάλλον εκείνο, στο οποίο ως τώρα ζείτε). Σας προειδοποιούσα για τους πειρασμούς αυτούς. Δεν βρήκα όμως την κατάλληλη ευκαιρία, [//52] αλλά ούτε και τη στιγμή αυτή μου φαίνεται δυνατό να εξηγήσω με περισσότερες λεπτομέρειες πώς συμβαίνει αυτό στην ψυχή. Αν τώρα υποχωρήσετε και νικήσει ο εχθρός, τότε ούτε στην πίστη γενικότερα θα σταθείτε, και η ζωή σας θα γίνει κόλαση. Μιλάτε για «την τελευταία σταγόνα» που δεν έπεσε ακόμα, ώστε να κλίνει η πλάστιγγα προς το μέρος της Ορθοδοξίας. Πράγματι, δεν σας υπολείπεται πολύ, για να κλίνετε προς την απόφαση αυτή. Ύστερα όμως από αυτό, κατά την πορεία της πραγματώσεως της αποφάσεως αυτής, οφείλετε να περάσετε αναπόφευκτα από «πύρωσιν προς πειρασμόν»[7], όπως επανειλημμένως σας προειδοποίησα. Κι εδώ πλέον δεν χρειάζεται απλώς «σταγόνα», αλλά μεγάλη βοήθεια από τον Θεό. Απαιτείται πολύς κόπος και αγώνας, τόσο από τη δική σας πλευρά, όσο και από την πλευρά των συνασκητών σας.

---

[5] Βλ. Ρωμ. 9,3.

[6] Α' Ιωάν. 2,20 και 27.

[7] Α' Πέτρ. 4,12.

2) Ο δεύτερος λόγος του «μη συνετισμού» είναι ότι ο εχθρός σας προκαλεί σύγχυση. Αποσπώντας την προσοχή σας προς άλλη κατεύθυνση, δεν επιτρέπει να δείτε την πρόοδό σας στην πνευματική ζωή κατά την περίοδο που αρχίζει με τον ερχομό σας στον Άθω. Αν βρισκόσασταν στον κύκλο που σας περιέβαλλε νωρίτερα, τότε θα αισθανόσασταν τη δύναμη και την προκοπή σας. Ας σας φυλάξει όμως ο Κύριος από αυτό. Εκφράζομαι έτσι, μόνο για να στρέψω την προσοχή σας στους καρπούς που ήδη δρέψατε, ώστε να μην απελπίζεσθε. Ήδη μάθατε πολλά. Περιμένετε όμως ανυπόμονα και κάποιο σημείο άνωθεν, που θα σας εξέπληττε κάπως ιδιαίτερα. Και αυτό θα γίνει. Όταν δείτε την αλήθεια, θα εκπλαγείτε με την παράδοξη σοφία του Θεού και θα αινείτε και θα ευχαριστείτε ατελεύτητα τον Θεό. Τώρα όμως ο εχθρός οδηγεί το νου σας σε επικίνδυνα λανθασμένη οδό, αποσπώντας σας από την αληθινή οδό προς τη θεοπτία.

[//53] Αγαπητέ μου, δεχθείτε τη συμουλή μου για το πώς να παλεύετε με τον λογισμό. Και τηρείστε την σε όλη σας τη ζωή. (Όπως το διδάχθηκα κι εγώ).

Οι λογισμοί είναι «δαιμόνια» (δαιμονική ενέργεια).

Όπως υπάρχουν άνθρωποι, τους οποίους είναι αδύνατο να πείσεις με οτιδήποτε, έτσι και χειρότερα ακόμη συμβαίνει με τα δαιμόνια. Αν συνδιαλέγεσαι με τους λογισμούς, αν αντιστέκεσαι σε αυτούς, θα τους αναγκάσεις, στην καλύτερη περίπτωση, να αποχωρήσουν για κάποιο σύντομο διάστημα. Έπειτα όμως αυτοί πάλι προτείνουν το δικό τους επίμονα και ανένδοτα, επαναλαμβάνοντας ακατάπαυστα και ανόητα το ίδιο, μέχρις ότου παγιδεύσουν τον άνθρωπο στην αμαρτία. Όταν πετύχουν στο ένα, συνεχίζουν να περιπλέκουν τον άνθρωπο παραπέρα, ωσότου τον οδηγήσουν στον όλεθρο. Γι' αυτό πρέπει οπωσδήποτε να ενεργείτε όπως μας διδάσκουν οι Άγιοι Πατέρες. (Κοιτάξετε προσεκτικά το Αρχαίο Πατερικό, κεφ. 23)[8]. Παραδοθείτε στο θέλημα του Θεού και μην αρχίζετε οποιονδήποτε διάλογο με τους λογισμούς. Κάθε λογισμός που διαταράσσει την ειρήνη της καρδιάς και σπέρνει την ταραχή στην ψυχή προέρχεται από τον εχθρό. (Για το θέμα αυτό, αν χρειασθεί και αν ευδοκήσει ο Θεός, μπορούμε να μιλήσουμε εκτενέστερα μια άλλη φορά). Με τη συνέργεια της χάριτος του Θεού σας υπέδειξα τη γνωστή οδό της χριστιανικής ασκήσεως, το σκοπό προς τον οποίο καλείσθε να βαδίσετε, απορρίπτοντας αποφασιστικά κάθε εχθρικό λογισμό.

Εσείς όμως δυσκολεύεσθε και δεν μπορείτε να λύσετε το πρόβλημα σχετικά με το πού είναι η χάρη του Θεού και πού οι παγίδες του εχθρού.

[//54] Θυμάστε ότι εσείς, παρά το άκρας σπουδαιότητος βήμα που σας περίμενε και θα είχε μεγάλες συνέπειες όχι μόνο δε αυτόν τον πρόσκαιρο, αλλά και στον μέλλοντα αιώνα, διατηρούσατε ηρεμία στο βάθος της καρδιάς και χαιρόσασταν κατά την ημέρα της αναχωρήσεώς σας από τον Άθω. Όλα αυτά δεν μπορεί να ήταν εντύπωση, που σας δημιούργησαν ορισμένα πρόσωπα. Μαρτυρώ ενώπιον του Θεού ότι την ημέρα εκείνη στην ακρογιαλιά, όταν

[8] Βλ. Αρχαίο Πατερικό, κεφ. 23: «Ερωτήσεις νεαρού προς τον Γέροντα Θηβαίο, για το πώς οφείλει κάποιος να διάγει στο κελλί και για τη θεωρία», σσ. 430-434 (στα ρωσικά).

αποχαιρετισθήκαμε, σας ανέφερα πολλές φορές ότι γίνατε τελείως διαφορετικός, επειδή έβλεπα ολοφάνερα τη χάρη του Θεού να αναπαύεται σε σας. Θα μπορούσα να σας υποδείξω και άλλες στιγμές που σας επισκεπτόταν η χάρη, αλλά, αν χρειασθεί, θα το κάνω κάποια άλλη φορά. Επιμένω να στρέφω την προσοχή σας σε αυτό, ώστε να μάθετε να διακρίνετε την ενέργεια της χάριτος, ξεχωρίζοντάς την από την ενέργεια της δυνάμεως του αντικείμενου. Έχω την πεποίθηση ότι σύντομα ο Κύριος θα δώσει να γνωρίσετε και ασυγκρίτως περισσότερα. Οφείλουμε ωστόσο να μην παρεμβαίνουμε αυθαίρετα στις ενέργειες της χάριτος. Κατά το θέλημα του Αγίου Πνεύματος, με τρόπο που Εκείνο μόνο γνωρίζει, ας ενεργήσει η ίδια η χάρη, γιατί τα ενεργήματά της είναι ποικίλα σε κάθε άνθρωπο, ανάλογα με την ψυχοσύνθεση και τη νοερή κράση του. Σε μερικούς εκδηλώνεται αυτή ορμητικά, ενώ σε άλλους με πολύ λεπτό και τρυφερό τρόπο. Σε ορισμένους η χάρη κλιμακώνεται από μικρότερα σε μεγαλύτερα μέτρα, ενώ σε άλλους παρουσιάζεται αρχικά με μεγάλη δύναμη, και έπειτα κατά κάποιον τρόπο τους εγκαταλείπει. Για να μη ζημιώσουμε το έργο της χάριτος με την παρέμβασή μας, το καλύτερο από όλα είναι να ζητούμε το έλεος του Κυρίου. Περιμένοντας πάλι το έλεος αυτό με υπομονή, πρέπει οι ίδιοι να παραμένουμε στη συνήθη τάξη της πνευματικής εργασίας: να μετανοούμε, να προσευχόμαστε, να μελετούμε τους αγίους Πατέρες, το Ευαγγέλιο, να τηρούμε τον νου [//55] (να φυλαγόμαστε από τους λογισμούς), να δίνουμε ελεημοσύνη. Όπως είπε και ο Κύριος, «ουκ έρχεται η Βασιλεία του Θεού μετά παρατηρήσεως»[9]· και ακόμη οφείλουμε «πάντοτε προσεύχεσθε (σταθερά, χωρίς φαντασία, με τον νου και την αίσθηση της καρδιάς) και μη εκκακείν»[10].

Πιστέψτε αγαπητέ, περιπόθητε εν Κυρίω αδελφέ, πάτερ Δαβίδ, ότι το έλεος του Θεού ήταν μαζί σας. Για την αγάπη σας απέναντί μου, που είμαι ανάξιος αυτής της αγάπης, είμαι βέβαιος, αν και ο εχθρός σας πειράζει. Αλλά και εγώ σας αγαπώ και είμαι έτοιμος να υπομείνω πολλά για τη σωτηρία σας. Πιστεύω στον ελεήμονα Κύριο ότι, αν δεν ταλαντεύεσθε, θα είμαστε αδελφοί σε όλη την αιωνιότητα. Μετά από όλες τις θλίψεις στον κόσμο αυτόν, θα προσκυνήσουμε μαζί τα άχραντα χέρια Του, που μας δημιούργησαν και μας έπλασαν. Όταν η ψυχή μου αισθάνεται ότι ο εχθρός θέλει να μας χωρίσει, τότε προσεύχομαι έντονα και θλίβομαι μέχρι εξαντλήσεως. Εδώ όμως δεν πρόκειται για μένα. Χωρίζοντάς μας ο εχθρός σας χωρίζει από τον Χριστό. Όταν έλθετε στον Χριστό, θα φθάσετε τον άφθαστο. Τότε παύει να υφίσταται το ζήτημα για μένα· τότε, και αν με ξεχάσετε, δεν είναι συμφορά. Αλλά προς το παρόν ο εχθρός με πείσμα υποβάλλει τους λογισμούς εναντίον μου και εναντίον του άλλου «φωτισμένου»[11], για να σας αποτρέψει από την οδό, στην οποία σας οδήγησε το Άγιο Πνεύμα. Μνημονεύοντας σας συχνά στην προσευχή, ημέρα και νύχτα, σε

[9] Λουκ. 17,20.

[10] Λουκ. 18,1.

[11] «Illuminé», με την έννοια πλανεμένος. Αναφέρεται στον Σιλουανό.

όλες τις ακολουθίες, κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων μηνών προσεύχομαι περισσότερο για σας, παρά για οποιονδήποτε άλλον. Και όταν κάποια στιγμή αισθάνθηκα ότι [//56] απομακρύνεσθε ψυχικά από μας, είχα μεγάλη θλίψη. Προσευχόμενος για σας τη νύχτα της Παρασκευής έκλαιγα, όπως κλαίνει τους νεκρούς. Να σας δώσει ο Κύριος την αδρεία να ταπεινωθείτε και να υπομείνετε τις αναπόφευκτες εξουδενώσεις και τις άλλες θλίψεις. Μη δέχεσθε κακούς λογισμούς εναντίον του επισκόπου Ελευθερίου, έστω και αν σας δοκίμαζε. Αν είναι δύσκολο, να σκεφθείτε ότι όλα αυτά τα κάνετε «δια το όνομα Αυτού»[12]. Να πιστεύετε ακράδαντα στην πρόνοια του Θεού για σας, παρά τις όποιες θλίψεις και τους κόπους. Μη σκέπτεσθε ότι υπάρχει κάποιο λάθος και ότι θα μπορούσατε όλο αυτό να το επιτύχετε κάπου αλλού και να το αποκτήσετε χωρίς κόπο. Εκείνο που τώρα υπομένετε θα σας καταλογισθεί ως μαρτύριο. Έτσι θέλει ο Κύριος, ο Οποίος πολύ, άπειρα, σας αγαπά. Τώρα, διαλέγοντας να πάσχετε με το λαό του Θεού και προτιμώντας τον ονειδισμό του Χριστού από κάθε άλλη πρόσκαιρη δόξα, ομοιωθήκατε κάπως με τον Μωϋσή[13]. Και αν δεν επιτρέψουμε «υποστολή»[14], θα ομοιωθήτε με αυτόν ακόμη περισσότερο: Θα γίνετε για τους ανθρώπους οδηγός προς την Ουράνια Βασιλεία.

Να σας δώσει ο Κύριος τη δύναμη, ώστε «επιβαλών την χείρα σου επ' άροτρον» να μη στραφείς «εις τα οπίσω»[15]. Είναι όμως αδύνατο να σωθεί κανείς δίχως θλίψεις. Αυτές είναι στην αρχή μεγάλες. Όταν όμως η αγάπη του Θεού αγγίζει την καρδιά, τότε η ψυχή από το πλήρωμα της μακαριότητος διψά να πάσχει για τον Θεό, όπως κι Εκείνος έπαθε για μας. Η αγάπη Του για μας Τον οδήγησε στον Σταυρό.

[//57] Θα ήθελα να συζητήσουμε για πολλά, αλλά πρέπει να συντομεύσω. Το γράμμα πήρε, όπως φαίνεται, υπερβολική έκταση.

Θέλω να πω όλα όσα μπορώ και ακόμη περισσότερα.

Αναφέρετε ότι οι περιστάσεις θα σας αναγκάσουν σύντομα να γράψετε προς τους Καθολικούς και τους συγγενείς σας· έπειτα, σκέπτεσθε και μαντεύετε χωρίς να γνωρίζετε την ψυχή σας, ποια έκβαση θα έχει αυτό, αν θα σας προκαλέσει «μεγαλύτερο πειρασμό, πέρα από εκείνον που ήδη αρχίζει στην ψυχή σας, ή ενδεχομένως αυτό θα σας δώσει θάρρος».

Συγγνώμη, αγαπητέ, δεν πρέπει να σκέπτεσθε έτσι. Πρέπει η ορθοδοξία σας να είναι άμεπτη· να στηρίζεται στην ελπίδα και στην αδίστακτη πίστη στον Μόνο Κύριο και σε καμιά περίπτωση σε προσωπικές εντυπώσεις (συμπάθειας ή αντιπάθειας) ούτε στο ότι κάποιος προσεύχεται ή πάσχει για σας ούτε στο πνεύμα της αντιλογίας προς τους Καθολικούς ή σε κάτι άλλο. Όλα αυτά δεν συντελούν στη σωτηρία και δεν μας οδηγούν στη γνώση της αλήθειας.

---

[12] Πρβλ. Ιωάν. 15,21.

[13] Βλ. Εβρ. 11,24-27.

[14] Πρβλ. Εβρ. 10,38-39.

[15] Βλ. Λουκ. 9,62.

Στην αλληλογραφία σας με τους Καθολικούς (αν μου επιτρέπετε να εκφράσω και σε αυτό τη γνώμη μου) προσέχετε την κατάσταση της ψυχής σας. Αν αισθάνεσθε μέσα σας θερμή πίστη και αγάπη Θεού, τότε γράψτε με προσευχή σε αυτούς, εκείνο που θα σας διδάξει ο Κύριος. Αν όμως η ψυχή σας δεν έχει τέτοια πίστη και αγάπη, αλλά παραμένει σε σκληρή πάλη, τότε να αποφύγετε, όσο γίνεται, κάθε αλληλογραφία μαζί τους, και επιπλέον να μη διαβάζετε τα γράμματά τους. Τότε θα προσκολληθείτε περισσότερο στον Θεό με την προσευχή, αντί του λίγου που ήδη έχετε μάθει.

Θα περάσει καιρός, θα ζήσετε με το πνεύμα σας μαζί μας, και τότε θα δείτε, πόσο σας αγαπά ο Κύριος. Συμπορευθείτε, αγαπητέ, με εμάς τους πένητες προς τον Σταυρό, προς τους ονειδισμούς, τις εξουθενώσεις, την πτωχεία, τις [//58] θλίψεις, και αργότερα, ίσως, και στο θάνατο. Δεν υπάρχει άλλη οδός προς τον αληθινό, αιώνιο δοξασμό. Για το όνομα Του διωκόμαστε από παντού. Η κατάσταση της Εκκλησίας είναι ίσως τώρα πιο καταθλιπτική παρά οποτεδήποτε άλλοτε στο παρελθόν (κατά τους χρόνους των διωγμών, του αρειανισμού κ.α.).

Να καταφρονείτε την επίγεια δόξα και την ευγενή καταγωγή – όλα αυτά είναι μηδαμινά και βδελύγματα ενώπιον του Θεού. Συγχωρείστε με. Ξέρω ότι τα γνωρίζετε όλα αυτά, αλλά εκφράζομαι έτσι, για να τα μοιραστώ μαζί σας. Σχετικά με το Βαλαάμο και τον Γέροντα: Αφήστε τη σκέψη για το Βαλαάμο. Είναι από τον εχθρό. Τώρα δεν υπάρχει πλέον χρόνος ούτε έχω δυνάμεις να γράψω γι' αυτό με περισσότερες λεπτομέρειες. Δεν είναι θέλημα Θεού να πάτε εκεί. Δεν θα βρείτε στον τόπο αυτόν εκείνο που γυρεύετε. Μη βιάζεσθε. Κάνετε λίγη υπομονή. Προς το παρόν δεν υπάρχει ανάγκη για κάτι τέτοιο, όπως σας φαίνεται.

Ο εχθρός σας συγχύζει, παρεμβαίνοντας στις πιο καλές διαθέσεις σας. Έχετε το ζήλο να κόβετε το θέλημά σας χάριν του Θεού, να ενεργείτε κατόπιν ευλογίας. Φυλάξτε τον. Ο επίσκοπος Ελευθέριος δεν μπορεί βέβαια να ασχολείται μαζί σας συνέχεια και για πολλήν ώρα. Αλλά και εσείς ο ίδιος θα πάψετε σύντομα να έχετε ανάγκη συχνών επερωτήσεων, και μόνο σε μερικές, πιο σημαντικές περιπτώσεις θα χρειάζεται να ζητάτε συμβουλή και να παίρνετε ευλογία. Σύντομα θα κατανοήσετε την τάξη της εσωτερικής ζωής, και τότε όλα θα εξομαλυνθούν. Αλλά να, αν ανοίξει νέο μοναστήρι, εκεί κοντά στον επίσκοπο Ελευθέριο (στο κτήμα), αυτό θα είναι για σας το καλύτερο προς το παρόν. Ο Κύριος θα σας δώσει Γέροντα ή σύμβουλο, όταν χρειασθείτε. Μην αμφιβάλλετε γι' αυτό, αλλά πιστεύετε, «χωρίς να απελπίζεσθε».

[//59] Ίσως σύντομα δώσει ο Κύριος στην Εκκλησία Του κάποια ανάπαυση από τους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς διωγμούς, που ενέσκηψαν από ψευδοποιμένες και ψευδαδέλφους· τότε θα έχουμε πιο ελεύθερη επιλογή. Σας συμβουλεύω να απευθύνεσθε ως προς Γέροντα στον πατέρα Σιλουανό, για τον οποίο εσωκλείσατε στο γράμμα μου ιδιαίτερο σημείωμα, και ο οποίος με τη σειρά του σας στέλνει απάντηση μαζί με το γράμμα μου.

Ο άνθρωπος αυτός είναι απλός και ολιγογράμματος, αλλά γνωρίζει την πνευματική ζωή ως τα έσχατα ίσως όριά της που μπορούν να γίνουν εφικτά επί της γης. Είναι αληθώς απλανής (όχι illuminé). Εγώ ο ίδιος κατά το έλεος του Θεού τον είδα πολλές φορές τόσο πλούσια επισκιασμένο από τη χάρη, ώστε η δύναμη

του πνεύματός μου δεν αρκούσε να ατενίσει το πρόσωπό του. Ο άνθρωπος αυτός είναι πλήρης Πνεύματος Χριστού, θείας αγάπης. Έζησε με τέτοιον αγώνα εναντίον του εχθρού και με τέτοια άσκηση για τον Θεό, που πολύ σπάνια κατορθώνεται. Και μόνο η προσευχή του θα σας βοηθήσει περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον που θα σας επόπτευε και θα σας καθοδηγούσε καθημερινώς. Αυτό αρκεί για την ώρα. Θα δούμε αργότερα, τί θα μας δώσει ο Κύριος.

Κρατείστε στενότερη επαφή, αν είναι δυνατό, με τον επίσκοπο Ελευθέριο. Διαβάζετε τους αγίους Πατέρες και προς το παρόν μη ζητάτε τίποτα παραπάνω. Έχετε λίγο περισσότερη υπομονή και ηρεμία· και σχετικά με τη «χλιαρή ζωή» στην Λίτβα, θα μιλήσουμε άλλη φορά.

Δεν θα θέλαμε να καταφύγουμε σε οποιουδήποτε είδους συστάσεις, αλλά να εναποθέσουμε όλη μας την ελπίδα στην προστασία της Θεομήτορος. Και αν ο επίσκοπος Ελευθέριος συνεχίσει να σας δοκιμάζει υπερβολικά για μεγάλο χρονικό διάστημα ή να απαιτεί από σας κάτι που είναι δύσκολο να κατορθώσετε, τότε γράψτε σε μας (στον πατέρα [//60] Ηγούμενο) και σε άλλα πρόσωπα (στον επίσκοπο Βενιαμίν), αφού προηγουμένως αναφέρετε στον επίσκοπο Ελευθέριο ότ ιγνωρίζετε πολλούς και σας γνωρίζουν πολλοί που μπορούν να τον διαβεβαιώσουν σχετικά με σας.

Κυριακή, 25 Ιουλίου 1932

Μου φαίνεται ότι ο Κύριος θέλει να μας καθησυχάσει. Όταν φθάσει σε σας το γράμμα αυτό, τότε κάποιο μέρος του θα είναι ίσως ήδη περιττό.

Σήμερα φεύγει το ταχυδρομείο. Αύριο έχουμε την εορτή του αγίου Παντελεήμονο – θα έχουμε «μεγάλο πανηγύρι». Προσεύχεσθε για μένα τον ανάξιο αδελφό σας εν Χριστώ Ιησού, τω Κυρίω ημών.

Με αγάπη εν Κυρίω,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Συζήτησα τις σκέψεις μου με τον πατέρα Σιλουανό. Συμφωνούσε σε όλα και αυτό με χαροποίησε πολύ και με στήριξε· τον εμπιστεύομαι πλήρως. Νομίζω ότι αυτό πρέπει να διαβεβαιώσει και σας, ώστε «επί στόματος δύο μαρτύρων ή τριών σταθή παν ρήμα»[16].

Ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

26 Ιουλίου 1932

[16] Ματθ. 18,16.

[//61]

Επιστολή 2

ΣΤΑ ΠΡΟΘΥΡΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Η πνευματική ομόνοια. Ο Σταυρός και ο λόγος γι’ αυτόν. Η πνευματική ανδρεία. Η μνήμη του Θεού και του θανάτου. Η ενέργεια της θείας χάριτος. Μετάνοια – αρχή της πνευματικής ζωής.

Άθως, 31 Ιουλίου 1932

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Αγαπητέ και περιπόθητε εν Κυρίω αδελφέ,

Βαθυσέβαστε πάτερ Δαβίδ, ευλογείτε.

Μου είναι αδύνατο να προσεύχομαι μόνο για τον εαυτό μου. Συνεχώς προσεύχομαι για τους δύο μας, όπως θα προσευχόμουν για μένα τον ίδιο. Τόσο συνδέθηκε η ψυχή μου με την ευλογημένη σας ψυχή. Αντί της συνηθισμένης ευχής –«Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με τον αμαρτωλόν», ή «Υπεραγία Θεοτόκε, σώσον με τον αμαρτωλόν»– λέω «ελέησον ημάς», «σώσον ημάς». «Χαλεπόν ημίν, Δέσποινα, βοήθησον ημίν, σώσον ημάς οίς επίστασαι κρίμασι».

Σχεδόν αδιάκοπα σας σκέπτομαι και προσεύχομαι για σας. Μόνο κατά τη διάρκεια του ύπνου για λίγο χρόνο, ενάντια στη θέλησή μου, χάνω τη μνήμη σας. Μετέτρεψα όλον τον κανόνα, όλη την ακολουθία στο ναό και όλη τη Λειτουργία σε προσευχή για σας.

Μεγάλη ευθύνη μου έλαχε στο έργο αυτό. Αλλά εγώ, αν και συναισθάνομαι τον εαυτό μου εντελώς ανεπαρκή, συνειδητοποιώ ότι αυτό υπερβαίνει τις δυνάμεις μου και ευχαριστώ τον Θεό, που ευδόκησε να αναθέσει σε μένα τον [//62] βαρύ αλλά και μακάριο αυτόν κόπο. Προσπαθώ με το πνεύμα μου, όσο με βοηθά ο Κύριος, να μην απομακρύνομαι από σας.

Δεν ζητώ τίποτα ανθρώπινο, επίγειο. Έστω και αν είχα ανάγκη από κάτι, και πάλι δεν θα επέτρεπα στον εαυτό μου επίγειο συμφέρον για μένα ή για τους άλλους. Αλλά, όπως γνωρίζετε, είμαι ασφαλισμένος απέναντι σε όλα, και η οδός μου είναι καθορισμένη μέχρι θανάτου, εκτός και αν ο ίδιος ο Κύριος αλλάξει κάτι. Πάνω απ’ όλα όμως ας μη μωμηθεί εξ αιτίας μου με οτιδήποτε ένα τόσο μεγάλο έργο, όπως είναι η σωτηρία του εαυτού μου και του αδελφού μου.

Η ανθρώπινη ψυχή έχει τόσο μεγάλη αξία ενώπιον του Κυρίου ώστε ούτε όλος ο ορατός κόσμος να μην αξίζει όσο μια ψυχή[1]. *Και μένα ο Κύριος με αξίωσε να το ζήσω αυτό.* Έτσι λοιπόν, αν αμαρτήσω εναντίον σας, αν εξ αιτίας μου, που είμαι ο αθλιότερος από όλους τους ανθρώπους, χάσει η ψυχή σας τη σωτηρία ή υποστεί οποιαδήποτε ζημία, ποιος θα μου δώσει δάκρυα να παρακαλέσω τον Κύριο για σας και για μένα, όταν εγώ ο ίδιος είναι «πτωχός και πένης»;

Μακάριος, αλλά βαρύς άθλος!

---

[1] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος προς τον Ποιμένα, 13,18· και Μακαρίου Αιγυπτίου, Ομιλία 4,17.

Θυμάμαι, όταν επιστρέψατε στο Μοναστήρι μετά την περιοδεία σας στο Όρος, πολλές φορές σας ανέφερα ότι η ζωή μας είναι Σταυρός. Στο πρώτο μου γράμμα σας έγραψα το ίδιο. Και τώρα επαναλαμβάνω ότι τίποτε άλλο εκτός από τον Σταυρό δεν κηρύσσουμε. Και αν προσκαλούμε κάποιον να συμπορευθεί μαζί μας, τον καλούμε μόνο προς τον Σταυρό, και το θεωρούμε αυτό ως τη μεγαλύτερη και ασύγκριτη δόξα. Όταν ο Κύριος επισκέπτεται την ψυχή, τότε ο Σταυρός γίνεται ελαφρύς, και κάποτε μάλιστα ανείπωτα γλυκύς. Όταν όμως ευδοκεί να την εγκαταλείπει σε κόπους [//63] και ασθένειες, τότε οφείλουμε να χαιρόμαστε με την ελπίδα ότι θα λάβει ακόμη μεγαλύτερη δόξα.

Η περίπτωση αυτή, παρόλη την αγάπη που εμπεριέχει προς τους ανθρώπους, μας αναγκάζει συχνά να σιωπούμε, να μη μιλάμε για την οδό του Θεού, γιατί ενώ είναι πολυπόθητη για όσους αγαπούν τον Εσταυρωμένο Χριστό, γίνεται για τους άλλους καταθλιπτική. Και όταν αυτοί κουραστούν, αρχίζουν να καταρώνται εκείνον που τους την κήρυξε. Φοβάμαι πάντοτε για τους ανθρώπους αυτούς, μήπως έχοντας γνωρίσει εν μέρει τη χάρη του Θεού και βλέποντας στη συνέχεια ότι η απόκτησή της απαιτεί μεγάλους κόπους, αρχίσουν να εξουθενώνουν «γην επιθυμητήν»[2]· ή μήπως δεν κατανοήσουν τα θαυμάσιά Του και λησμονήσουν το πλήθος του ελέους Του[3] τόσον, ώστε και αυτή η θέα των πρώτων καρπών από τη γη της επαγγελίας να μη μπορεί να διεγείρει σε αυτούς την ανδρεία να πορευθούν για την κατάκτησή της.

Σκέπτομαι ότι αν τους πείσω, όπως ο Ιησούς του Ναυή και ο Χαλήβ, ότι η γη αυτή είναι αγαθή, ότι ο Κύριος είναι ελεήμων, ότι θα μας εισαγάγει στη γη αυτή[4] και θα μας την δώσει ως αιώνια και αναφαίρετη κληρονομιά κατά την άψευστη επαγγελία Του[5] και ότι δεν πρέπει μικρόψυχα να φοβούμαστε τον λαό της γης εκείνης[6], δηλαδή τις θλίψεις, που φαίνονται μόνον ως ανυπέρβλητοι γίγαντες, ενώ στην πραγματικότητα είναι αδύναμες και διαλύονται σαν καπνός, τότε, ποιος ξέρει, ίσως αργότερα με μισήσουν και θελήσουν να με λιθοβολήσουν[7].

[//64] Κάποτε σκέπτομαι και το άλλο: Μήπως, και όταν ακόμη (οι άνθρωποι αυτοί) πλησιάσουν στα όρια της γης της επαγγελίας, μικροψυχήσουν και αρχίσουν να αναζητούν αρχηγό, για να τους οδηγήσει πίσω στην Αίγυπτο. Τότε όλος ο κόπος μου θα έχει ως καρπό ακόμη μεγαλύτερη θλίψη και μεγαλύτερα παθήματα για εκείνους που τόσο αγάπησε η ψυχή μου. Είναι δύσκολη η κατάσταση της ψυχής στις στιγμές αυτές και δεν γνωρίζεις τι να κάνεις: Να μιλήσεις ή να σιωπήσεις;

---

[2] Ψαλμ. 105,24· Αριθμ. 13-14.

[3] Βλ. Ψαλμ. 105,7.

[4] Βλ. Αριθμ. 14,7-8.

[5] Βλ. Ιωάν. 16,22.

[6] Βλ. Αριθμ. 14,9.

[7] Βλ. Έξοδος 17,4· Αριθμ. 14,10.

Το έργο αυτό δεν είναι ανθρώπινο· και τίποτε δεν υπολείπεται να κάνεις, παρά μόνο να πέσεις με το πρόσωπο στη γη, όπως ο Μωϋσής και ο Ααρών, από τη θλίψη και τη συναίσθηση της αδυναμίας και ταυτόχρονα της ευθύνης σου[8].

Ο Κύριος σας προσκαλεί όχι σε κοινό τόπο, αλλά σε σημαντικότερη υπηρεσία και μεγαλύτερο από τον συνηθισμένο αγώνα. Γι’ αυτό και αναγκάζομαι συνέχεια να σας μιλώ για κάτι που σε άλλους ποτέ δεν θα αποφάσιζα να αναφέρω, για να μη τους οδηγήσω σε ακηδία ή και σε απόγνωση. Πιστεύω όμως στην ανδρεία της ψυχής σας, και γι’ αυτό ομιλώ. Και κάτι ακόμη θα πω στη συνέχεια, για να επωφεληθώ με τη σειρά μου και εγώ από σας, καθώς η ψυχή μου χαίρεται να ταπεινώνεται ενώπιόν σας από βάθους καρδίας. Θα το θεωρούσα μεγάλη χαρά και έλεος Θεού να σας υπηρετήσω κατά την τέλεση της Λειτουργίας, ιδιαίτερα κατά τη στιγμή που ο διάκονος εκφωνεί: «Ευλόγησον, Δέσποτα, τον Άγιον Άρτον», και ο Ιερέας λέει, «και ποίησον τον Άρτον τούτον Τίμιον Σώμα του Χριστού Σου» …. Κατά τη στιγμή αυτή κατέρχεται πύρινη χάρη και αγγίζει την καρδιά, και κάποτε με μεγάλη δύναμη περιπτύσσεται όλον τον άνθρωπο.

Ανέφερα προηγουμένως για την ψυχική ή καλύτερα [//65] την πνευματική ανδρεία. Αυτή συνίσταται στη σταθερή και ακλόνητη ελπίδα στο έλεος του Θεού για ό,τι και να μας συμβαίνει, σε οποιονδήποτε πειρασμό και να πέσουμε· έστω και αν διαλυόταν η γη κάτω από τα πόδια μας, έστω και αν όλος ο κόσμος ή όλος ο άδης ορμούσε εναντίον μας. Καμιά άλλη ανδρεία δεν πρέπει να έχει θέση στην πνευματική μας πάλη. Να το θυμάστε αυτό, αγαπητέ, για όλη σας τη ζωή. Σας αποκαλώ αγαπητό, θέλω όμως κάτω από τη λέξη αυτή να διακρίνετε μαζί με την αγάπη μου προς εσάς και το σεβασμό, την αφοσίωση και την ταπείνωση.

Στην πνευματική αυτή ανδρεία, δηλαδή την αναμφίβολη ελπίδα στο έλεος του Θεού, προσθέστε και εκείνο που σας ανέφερα στο πρώτο μου γράμμα· να μη δέχεσθε δηλαδή κανένα λογισμό. Αυτό αποτελεί μεγάλο μυστήριο, που λίγοι το κατανοούν. Τα λόγια είναι απλά και λίγα, η εργασία όμως μεγάλη –η δυσκολότερη–, αλλά υψώνει τον άνθρωπο στη θεωρία. Δεν μαθαίνεται αμέσως. Απαιτείται κόπος και χρόνος, αλλά και η βοήθεια της χάριτος.

Έχετε την επιθυμία να παραδοθείτε στην υπακοή Γέροντος. Φυλάξτε την επιθυμία αυτή. Να κόβετε το θέλημά σας και να εγκαταλείπετε τη σύνεσή σας ενώπιον του πνευματικού πατρός, του Επισκόπου, ακόμη και ενώπιον του αδελφού. Στη θέση της αποταγής αυτής θα λάβετε χάρη και το χάρισμα της διακρίσεως. Θέλω να επιστήσω για ακόμη μία φορά την προσοχή σας στο ότι κατά τους τρεις τελευταίους μήνες μάθατε ήδη τόσα πολλά, που νωρίτερα ίσως ούτε καν να είχατε σκεφθεί.

Εισήλθατε σε ειδική σχολή, με σκοπό να αποκτήσετε την αληθινή θεογνωσία. Στην ειδική αυτή σχολή όλα είναι ιδιαίτερα. Δεν μοιάζει με άλλες σχολές. Και διδάσκαλος σε αυτή είναι η Θεία χάρη.

---

[8] Βλ. Αριθμ. 14,5.

Έτσι τώρα με θλίψεις και πειρασμούς οδηγείσθε βαθμηδόν στη σταθερή μνήμη του Θεού. Ίσως ποτέ προηγουμένως [//66] δεν προσευχηθήκατε και δεν ζήσατε έτσι. Αν συνεχίσετε να υπομένετε, τότε θα θερίσετε τους καρπούς της προσευχής και της μνήμης του Θεού. Όλο το είναι του ανθρώπου ανακαινίζεται, ιδιαίτερα μάλιστα ο νους. Αργότερα, αν η ψυχή αγαπήσει τη γλυκύτητα της εν τω Θεώ διαμονής, δεν θα επιθυμεί πλέον να αποσπασθεί από τη μνήμη του Θεού ούτε και για μια στιγμή.

Παρακαλέστε τον Θεό, προσευχηθείτε στη Θεομήτορα να σας χαρίσει τη δωρεά της μνήμης του θανάτου. Αυτό είναι πολύ αναγκαίο για σας, κυρίως για να αποδεσμευτείτε από κάθε ανθρώπινη σχέση και να νικήσετε τους πειρασμούς του κόσμου αυτού, αλλά και για να μάθετε να σκέπτεσθε ορθά. Εσείς για παράδειγμα αναφέρατε στο γράμμα σας και για «προσωπικές εντυπώσεις» και για το ότι ίσως ο «βομβαρδισμός» της σκέψεως σας θα ενθαρρύνει και άλλες μικρές παρεκκλίσεις της από την ορθή οδό της διακρίσεως. Η μνήμη του θανάτου θα σας διδάξει να τα βλέπετε όλα κάτω από το πρίσμα της αιωνιότητος. Καθετί το πρόσκαιρο και εφήμερο θα υποχωρήσει στη σκέψη σας στο τελευταίο επίπεδο. Υπάρχουν και άλλοι θαυμαστοί καρποί αυτού του είδους της μνήμης. Ήδη έχετε διαβάσει γι' αυτούς στην «Κλίμακα»[9], αλλά ανέφερα μόνο δύο σχετικούς με την παρούσα ανάγκη.

Να με συγχωρείτε, αγαπητέ, για όλα αυτά· πιστεύω όμως ότι σύντομα θα έλθει η ώρα, που δεν θα τολμώ να σας υποδεικνύω οποιαδήποτε λάθη, αλλά εγώ θα προστρέχω για συμβουλή και βοήθεια σε σας. Προς το παρόν όμως, όπως μου φαίνεται, αυτό είναι το έργο της κατά Θεόν αγάπης μου απέναντί σας, αν και η ίδια αγάπη γεννά ταυτόχρονα τον πόθο να ταπεινωθούμε ενώπιον του αδελφού.

[//67] Εγώ ο άθλιος τα έχασα τώρα όλα και ζω σαν άλογο κτήνος. Όταν όμως με τη χάρη του Θεού ενεργούσε με δύναμη μέσα μου η μνήμη του θανάτου –πράγμα που είναι αδύνατο και να το περιγράψω– πόσο θαυμαστή ήταν η ενέργειά της! Αυτή η ενέργεια κράτησε δέκα έτη και εντεινόταν σταδιακά. Έφθασα σχεδόν στην τέλεια εξάντληση. Όλος ο κόσμος άλλαξε με παράδοξο τρόπο στα μάτια μου τα νοερά, ακόμη και τα σωματικά. Ο χρόνος έχανε τη σημασία του, έτσι που ο αιώνας και η ημέρα έγιναν στη συνείδησή μου εξίσου μηδαμινά και όλος ο ορατός κόσμος έμοιαζε με νυχτερινό όνειρο. Κάθε σαρκική επιθυμία σβήνει τελείως από την ενέργεια της μνήμης του θανάτου. Μεγάλος φόβος κυριεύει την ψυχή και την κρατά μακριά από την αμαρτία. Οι άνθρωποι μου φαίνονταν άξιοι συμπόνιας, γιατί οι ημέρες τους «εξέλιπον εν ματαιότητι» και ο θάνατος μακριά από τον Θεό τους αιφνιδίαζε, καθώς δεν είχαν γνωρίσει ούτε το σκοπό ούτε το νόημα ούτε το λόγο της υπάρξεως τους. Τόσο δυνατά και παρατεταμένα θρηνούσα τότε για τους ανθρώπους. Η μνήμη του θανάτου διδάσκει την αληθινή προσευχή. Όταν πήγαινα να κοιμηθώ μετά από εξουθενωτικό κλάμα και εξαντλητική προσευχή, συνέβαινε να βγαίνουν τα λόγια από το στόμα μου σαν φλόγα και, όταν βυθιζόμουν στον ύπνο, θυμάμαι,

[9] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ 6, «Περί μνήμης θανάτου», PG 88,793BC-801CD.

μόνη της η ψυχή παρέμενε στην προσευχή όλη τη νύχτα, ενώ το σώμα βρισκόταν στην κλίνη. Από την ενέργεια της μνήμης του θανάτου αδυνατούσε η ψυχή να αποχωρισθεί την προσευχή.

Γενικά, για τον υγιή και ζωντανό άνθρωπο δεν είναι φυσικό πράγμα η αίσθηση της θνητότητός του, γι' αυτό και είναι ευδιάθετος. Σε καιρό όμως ασθένειας εμφανίζεται το ψυχικό αίσθημα της εγγύτητας του θανάτου ή το αίσθημα της βεβαιότητας του θανάτου και τότε ο άνθρωπος αισθάνεται ζωώδη φόβο ή δειλία και ταυτόχρονα αποστροφή. Ωστόσο η πνευματική αίσθηση της θνητότητός μας, που [//68] ενεργείται από τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, απέχει από το αντίστοιχο ψυχικό-ζωώδες αίσθημα όσο ο ουρανός από τη γη.

Όταν ο αθάνατος Βασιλιάς, ο πολυπόθητος Δεσπότης των ψυχών, μας αγγίξει με την πνοή Του, τότε συντέμνεται ο χρόνος στη συνείδησή μας, και η ψυχή αρχίζει να αισθάνεται την αθανασία της. Μετά από αυτό ο νους δεν μπορεί πλέον να μην αλλάξει. Οι γήινοι υπολογισμοί, οι επίγειες διαστάσεις απομακρύνονται από αυτόν. Στην κατάσταση αυτή μόλις που αγγίζει ο άνθρωπος τη γη με τα πόδια του. Με το πνεύμα του όμως ζει σε άλλον κόσμο.

Την πρώτη επαφή με την αθάνατη αυτή πνοή είχαμε μαζί σας μετά από τη συνομιλία μας στη Βιβλιοθήκη. Θυμάστε, άραγε, τι ευλαβές αίσθημα πλημμύριζε την ψυχή, όταν δεν μπορούσαμε πλέον να μιλήσουμε και φοβόμασταν ακόμη και να κινηθούμε; Πώς όλα τα εφήμερα είχαν χάσει το ενδιαφέρον και τη σημασία τους;

Εσείς, για παράδειγμα, δεν μπορούσατε πλέον να συνεχίσετε την εργασία με τα χειρόγραφα. Πέρασαν περίπου είκοσι λεπτά και σας ήλθε ο λογισμός: «Τι κάνεις; Είναι αμαρτία!» και μεταστράφηκε η καρδιά σας και αποχώρησε αμέσως η χάρη σε τέτοιο βαθμό, ώστε φύγατε από τη Βιβλιοθήκη σε κατάσταση σχεδόν χειρότερη από εκείνη που είχατε, όταν ήλθατε. Αλλά δεν ήμουν εγώ ο αίτιος της επισκέψεώς μας από τη χάρη. Ήταν το έλεος του Κυρίου σε σας. Και δεν μπορούσα εγώ, μολονότι προσευχόμουν, να κάνω κάτι, ώστε εσείς να μην αποτρέψετε τη χάρη. Η ελεύθερη προαίρεση του ανθρώπου παραμένει πάντοτε μαζί του. Ο Μακάριος ο Αιγύπτιος λέει[10] ότι ο Κύριος περιόρισε τη δύναμη της θαυματουργίας των Αποστόλων, γιατί, από το ζήλο τους να [//69] οδηγήσουν όλους πίσω στην πίστη, θα ανάγκαζαν κατά κάποιον τρόπο όλον τον κόσμο με τη δύναμη των σημείων και των θαυμάτων στην αποδοχή της πίστης. Ο Κύριος όμως θέλει από μας ελεύθερη προαίρεση, περιμένει αγώνα πίστεως. Γι' αυτόν τον σκοπό μας προίκισε με λογικό, ικανό να γνωρίσει την Αλήθεια[11]. Θέλει να σταυρωνόμαστε εκούσια μαζί Του, όπως Εκείνος εκούσια έπαθε για μας.

Μήπως η εσωτερική εκείνη νηφαλιότητα, ο φόβος, η ευλάβεια, η ταπείνωση, οι προσευχές, τα δάκρυα, η πίστη, η ειρήνη, η χαρά, που για πρώτη φορά δοκιμάσατε με τέτοια δύναμη στον Άθω, ήταν καρπός κάποιας τεχνητής

---

[10] Βλ. Μακαρίου του Αιγυπτίου, Ομιλίαι Πνευματικαί, 26, 6, PG 34,677D.

[11] Βλ. Α' Ιωάν. 5,20.

αυτοδιεγέρσεως, οποιασδήποτε προελεύσεως, ή ακόμη και οποιασδήποτε ανθρώπινης ή και νόθου προκλήσεως (αιτίας) και όχι ενέργεια της χάριτος;

Όχι, αγαπητέ, μη σκέπτεσθε έτσι, μην πιστεύετε στους λογισμούς αυτούς.

Θυμάμαι πόσο χαρούμενος και ανανεωμένος αναχωρήσατε από μας για να περιηγηθείτε το Όρος. Και εγώ τότε χάρηκα με τη θαυμαστή αλλοίωση που επήλθε σε σας και προσευχήθηκα πολύ και ευχαρίστησα τον Κύριο. Και την προτελευταία νύχτα της παραμονής σας μαζί μας, προσευχόμενος στην εκκλησία, βεβαίως κυρίως για σας, πάλι ευχαρίστησα τον Θεό, γιατί η ειρήνη και η χάρη επαναπαύθηκαν σε σας. Όλα αυτά, αν και είναι μόνο απαρχές, αποτελούν αναμφισβήτητο σημείο της ευδοκίας και της αγάπης του Θεού προς εσάς. Αυτός ο Κύριος σας καλεί· να είσθε βέβαιος γι' αυτό. Ο Κύριος σας αγαπά πολύ. Και όταν εσείς υπομένετε θλίψεις χάριν του Θεού, τότε θα λάβετε ακόμη μεγαλύτερη απόδειξη της αγάπης Του για σας. Χωρίς θλίψεις και θυσίες είναι αδύνατο να σωθούμε.

[//70] «Θυσία τω Θεώ πνεύμα συντετριμμένον»[12]. Θυμάμαι τι μου συνέβη, όταν για πρώτη φορά με αληθινή συντριβή για τις αμαρτίες μου πήγα στην εξομολόγηση. Όλη η ζωή που έζησα ορθώθηκε μπροστά μου ως αδικία από την αρχή ως το τέλος. Όταν συνάντησα τον ιερέα, δεν μπορούσα να μιλήσω καθόλου από τη θλίψη, τα δάκρυα, τον καρδιακό πόνο, αλλά μόνον έκλαιγα. Και πιστέψτε με, πριν ακόμη αρχίσω να μιλώ για τις αμαρτίες μου, ο Ίδιος ο Κύριος «εξήλθε προς συνάντησίν μου» και έπεσε στον τράχηλό μου και με κατεφίλησε[13], και ήμουν γι' Αυτόν αγαπητός, χωρίς να περιμένει από μένα πότε θα πω «συγχώρησον», όπως και στην παραβολή ο άσωτος υιός είπε, «συγχώρησον, Πάτερ, ήμαρτον εις τον ουρανόν και ενώπιόν Σου»[14], όταν ήδη ο Πατέρας τον δέχθηκε στην αγκαλιά Του. Κατηγορούσα τον εαυτό μου σε όλα. Ο Κύριος όμως δεν πρόφερε ούτε ένα λόγο μομφής· μόνο χαιρόταν «ότι ο υιός αυτός απολωλώς ήν και ευρέθη, νεκρός ήν και ανέστη»[15]. Τι νύχτα ήταν εκείνη! Μου είναι αδύνατο να τη διηγηθώ. Πόσο μας αγαπά ο Κύριος!

Αληθινά η μόνη ορθή αρχή και βάση της πνευματικής ζωής είναι η μετάνοια. Στη μετάνοια θα γνωρίσουμε αυθεντικά ότι είμαστε τέκνα Θεού. Σας εμπιστεύομαι και από αγάπη δεν μπορώ να σας αποκρύψω εκείνο που αποκρύπτω από τους άλλους. Όσο δε για τις σημειώσεις μου, ας αναβάλουμε το λόγο για άλλη φορά.

Και εκείνο που σας διηγήθηκα δεν είναι ακίνδυνο να λέγεται σε ανθρώπους που δεν γνώρισαν την πνευματική ζωή και δεν είναι ικανοί να διακρίνουν τη χάρη από την πλάνη, [//71] αλλά θέλουν να τα εξηγούν όλα με επιστημονικό τρόπο. Να διηγείται, δηλαδή, κάποιος στους ανθρώπους ότι ο

---

[12] Ψαλμ. 50,19.

[13] Βλ. Λουκ. 15,20.

[14] Βλ. Λουκ. 15,21

[15] Λουκ. 15,32.

Κύριος συγχώρησε αμαρτίες ή και κάτι άλλο παρόμοιο, σημαίνει να δίνει «το άγιον τοις κυσί»[16]. Αγνοώντας εντελώς τη θεωρία του φωτός (του νοερού, του αΰλου) και τα άλλα φαινόμενα της πνευματικής ζωής, όπως για παράδειγμα το πένθος, οι άνθρωποι τον δυσφημούν και τον διασύρουν. Εσάς, όμως, να σας φυλάξοι ο Κύριος μακριά από την αμαρτία αυτή.

Σας διηγήθηκα λίγα για τον εαυτό μου, ώστε όταν προσέλθετε στη μεγάλη εξομολόγηση όλης της ζωής σας, πριν ασπασθείτε την Ορθοδοξία, να κατηγορήσετε τον εαυτό σας για όλα. Να θεωρήσετε ως αμαρτία όχι μόνο τις οφθαλμοφανώς αμαρτωλές, αλλά και τις καλές πράξεις, γιατί δεν συντελέσθηκαν πάντοτε από καθαρή πρόθεση. Να καθοδηγείστε από τον κανόνα: «Το καλόν μη καλώς γενόμενον ουκ έστι καλόν»[17], ή ακόμη καλύτερα, κατά το προφητικό, «πάσα δικαιοσύνη ημών ενώπιον του Θεού ως ράκος αποκαθημένης»[18].

Ίσως να έχετε κουρασθεί από το γράμμα μου. Ήθελα όμως να πω ακόμη σε τί οφείλεται η «απιστία» σας και πώς να παλέψετε με αυτήν. Αλλά ας το αφήσουμε αυτό για το μέλλον, αν ευλογήσει ο Κύριος.

Το γράμμα θέλει μια εβδομάδα για να φθάσει σε σας. Σκέφθηκα πως αν περιμένω την απάντησή σας στο πρώτο μου γράμμα και μετά γράψω, θα χρειασθεί περισσότερο από μισός μήνας, διάστημα κατά το οποίο πολλά μπορούν να αλλάξουν.

[//72] Μίλησα για σας με τον πατέρα Σιλουανό. Αυτός σας αγαπά πολύ και παρακαλεί για σας τον Θεό με πολλά δάκρυα. Για μένα είναι μεγάλη χαρά να γνωρίζω ότι είστε τόσο φίλοι εν Κυρίω.

Έμαθα ότι προσεύχονται για σας ο ιερομόναχος Πινούφριος, ο ερημίτης Λουκιανός κ.α. Σε πολλούς αφήσατε την πιο αγαθή εντύπωση. Ο πατήρ Βασίλειος, για παράδειγμα, σας μνημονεύει διαρκώς.

Σας έγραψα αυτό το γράμμα σε δύο ημέρες, με διαλείμματα. Πριν λάβω από σας νέες ειδήσεις (να δώσει ο Κύριος να είναι καλές), δεν θα ξαναγράψω.

Με αγάπη εν Κυρίω,

ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

---

[16] Ματθ. 7,6.

[17] Συμεών του Νέου Θεολόγου τα ευρισκόμενα, Λόγος 68, εκδ. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη, 1977, σ. 354. (Ανατύπωση από την κατά το έτος 1886 έκδοση της μεταφράσεως Δ. Ζαγοραίου).

[18] Ησ. 64,6.

[//73]

Επιστολή 3

ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ

Η νίκη στους πειρασμούς. Η «σκληρότητα» του γραπτού λόγου.

Άθως, 12 Αυγούστου 1932

Αγαπητέ, περιπόθητε εν Χριστώ αδελφέ,

Εντιμότατε πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

Σκεπτόμουν να μη σας γράψω, πριν λάβω από σας νέες ειδήσεις. Αλλά βλέπετε, δεν άντεξα να τις περιμένω. Τόσο κατώδυνη ήταν η ψυχή μου αυτές τις ημέρες, σχεδόν μέχρις απογνώσεως.

Δεν γνωρίζω όμως τι να πω. Φοβούμαι πλέον, μήπως επιβαρύνω την ψυχή σας με οποιονδήποτε λόγο ή παραίνεση. Ένα έχω να πω μόνο: Να μην αμφιβάλλετε για το αν η απόφαση που πήραμε μαζί είναι απόλυτα σύμφωνη με το θέλημα του Θεού. Οι θλίψεις, οι δυσκολίες, τα εμπόδια στη δεδομένη περίπτωση μαρτυρούν μόνο την ευαρέσκεια του Θεού για το έργο που αρχίσαμε. Σκεφθείτε, πόσο εύκολο θα ήταν να γίνουν όλα στη Σερβία κοντά στον μητροπολίτη Βαρνάβα ή στη Γαλλία κοντά στον Ευλόγιο ή στην Τσεχία κοντά στον επίσκοπο Γόρασδο· αυτό όμως δεν σημαίνει ότι έτσι θα ήταν καλύτερα.

Αν τώρα νικήσετε, θα ευχαριστείτε τον Θεό σε όλη την υπόλοιπη ζωή σας γιατί πλουτισθήκατε με αληθινό θησαυρό, από τον οποίο θα αντλείτε για τον εαυτό σας και τους άλλους όλα τα απαραίτητα μέσα για τον αγώνα εναντίον του εχθρού ακόμη και ως τον τάφο.

[//78] Αν ήταν δυνατό, θα υπέμενα τώρα με χαρά στη θέση σας όλες τις εξουθενώσεις και τις θλίψεις, γιατί ο Κύριος μου έδωσε να γνωρίσω εκ πείρας πόσο ωφέλιμες είναι. Συγχωρείστε με, δείξτε λίγη ακόμη υπομονή, μη μου στερείτε την αγάπη σας, και για την ώρα την εμπιστοσύνη σας.

Λυπάμαι που τώρα δεν έχουμε τη δυνατότητα μιας ζωντανής επικοινωνίας, γιατί στα γράμματα είναι πολύ δύσκολο να εκφρασθεί κανείς. Ο γραπτός λόγος φαίνεται συχνά «σκληρός»[1] και αφόρητος!

Ημέρα και νύχτα προσεύχομαι στον Κύριο και στη Θεομήτορα να σας χαρίσει την ανδρεία να πορευθείτε μαζί μας προς τον Γολγοθά, για να φθάσουμε και στην Ανάσταση.

Εύχεσθε για μένα. Σας αγαπώ και είμαι αφοσιωμένος σε σας με όλη μου την ψυχή.

Ο ανάξιος εν Χριστώ αδελφός σας,

ο αμαρτωλός διάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Συγχωρέστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, που δεν προέβλεψα την επιθυμία του πατρός Σιλουανού να σας γράψει κάτι. Δεν τον ρώτησα εγκαίρως, γι' αυτό και δεν σας έστειλα το γράμμα του μαζί με το δεύτερο δικό μου γράμμα,

---

[1] Ιωάν. 6,60.

αν και από απόψεως χρόνου, ούτε αυτό ήταν δυνατό. Σας στέλνω τώρα το γράμμα αυτό της 31ης Ιουλίου.

[//75]

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

«... στήκετε εν τη πίστη,
ανδρίζεσθε, κραταιούσθε».
(Α΄ Κορ. 16,13)

[//76]

Επιστολή 4

ΝΕΑ ΑΡΧΗ

Η αληθινή κοινωνία της χάριτος. Η ευγένεια της ψυχής.
Τα αισθήματα της χάριτος. Η δωρεά της πίστεως.
Στον άνθρωπο της υπακοής η χάρη αντικαθιστά τον γέροντα.

Άθως, 3/16 Σεπτεμβρίου 1932.

Είη το όνομα Κυρίου ευλογημένον από του νυν και έως του αιώνος!

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Πολύτιμε, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ!

Περιπόθητε εν Κυρίω πάτερ και αδελφέ μου, ευλογείστε με, παρέχοντας πλέον πλήρη ιερατική ευλογία με την εξουσία που σας δόθηκε από τον Κύριο, και ευχηθείτε για μένα[1].

«Η γυνή όταν τίκτη, λύπην έχει ... όταν δε γεννήση το παιδίον, ουκέτι μνημονεύει της θλίψεως δια την χαράν ότι εγεννήθη άνθρωπος εις τον κόσμον»[2].

Η προσοχή, ή καλύτερα η προσευχή μου, ήταν συνεχώς επικεντρωμένη όχι μόνο στην τυπική τέλεση της πράξης για την ενσωμάτωσή σας στην Εκκλησία, – αυτό δεν είναι ακόμη τόσο μεγάλο γεγονός– αλλά στο να γίνετε [//77] μετά την εξομολόγηση και την υποδοχή σας στους κόλπους της Αγίας Εκκλησίας, και ιδιαίτερα μετά από τη Θεία κοινωνία, κοινωνός της χάριτος σε τέτοιο βαθμό, ώστε να σταθείτε πλέον δυνατός κατά το πνεύμα και ασάλευτος για πάντα στη πίστη.

Γι΄ αυτό με πολύ κόπο, με θλίψη, κάποτε με πικρά δάκρυα τολμούσα ο άθλιος να ικετεύω την αγαθότητα του Θεού ημέρα και νύχτα.

Μέγα έλεος εποίησε μεθ΄ ημών ο Κύριος! Και εμείς οφείλουμε να Τον ευχαριστούμε συνέχεια. Ωστόσο, παρά το ότι ο Κύριος σας «ευλόγησε πολύ», όπως λέτε, εγώ ίσως από άκρα απερισκεψία δεν μπορώ ακόμη να καθησυχάσω πλήρως τον εαυτό μου. Θα ζητούσα περισσότερα, εφόσον στο μέλλον

---

[1] Στις 12 Σεπτεμβρίου (με το νέο ημερολόγιο) 1932 ο Δ. Μπάλφουρ έγινε δεκτός στην Ορθοδοξία με την αναγνώριση του ιερατικού του βαθμού. Το μυστήριο ετέλεσε ο Έξαρχος του Πατριαρχείου της Μόσχας στη Δυτική Ευρώπη, Μητροπολίτης Ελευθέριος.

[2] Ιωάν. 16,21.

αναμένονται θλίψεις, και οι θλίψεις αυτές έρχονται απρόσμενα και είναι τέτοιες που δεν μπορεί κανείς να τις περιμένει. Ο Κύριος όμως γνωρίζει σε ποιόν, κατά πόσο και πότε είναι δυνατό ή ωφέλιμο να τις δώσει.

Τα τελευταία γράμματά σας είχαν πολλές καλές ειδήσεις· κι εγώ χαίρομαι και ευχαριστώ τον Κύριο για την ευσπλαγχνία Του απέναντί μας.

Ωστόσο η επιθυμία και οι απόπειρές σας να με καθησυχάσετε κάπως δεν με παρηγορούν· προέρχονται από τη γενναιοφροσύνη της ευγενούς, αλλά ακόμη ανθρώπινης ψυχής σας. Θα είναι καλύτερα για μένα, αλλά ίσως και για σας, αν προς το παρόν γράφετε, χωρίς να μου κρύβετε τις θλίψεις σας. Μου προτείνετε «να αναπαυθώ λίγο», αλλά εγώ φοβάμαι να παραδοθώ σε τέτοιου είδους ανάπαυση. Η ψυχή σας βρίσκεται προς το παρόν σε τέτοια κατάσταση, ώστε ενδέχεται να υποβληθείτε σε πολλές ακόμη μαρτυρικές και οδυνηρές αμφιταλαντεύσεις. Τί άλλο να σας πω λοιπόν, παρά ότι πρέπει να τα υπομένει κανείς όλα και να ταπεινώνεται. Γενικά όμως βλέπω το μέλλον σας με αισιοδοξία, γιατί πιστεύω ότι η κλήση σας από τον Θεό στην Εκκλησία [//78] είναι «αμετάκλητος»[3], και διαθέτω πολλές αποδείξεις της ιδιαίτερης ευδοκίας Του προς εσάς. Από την αναπόφευκτη αλληλογραφία που σας αναμένει με τους πρώην Καθολικούς φίλους και προϊσταμένους δεν προβλέπω μεγάλη ζημία για την ψυχή σας. Θα υπάρξουν στιγμές βαρειάς ψυχικής πάλης και πικρίας, όπως εκείνης που σας κατέλαβε με το γράμμα από τη μητέρα σας. Όλα όμως αυτά ως τώρα αποτελούν απόηχο του παλαιού ανθρώπου, που διατηρεί τη δύναμή τους όσο η ψυχή παραμένει πτωχή από χάρη.

Όταν αφθονεί η χάρη, άλλα αισθήματα διακατέχουν την ψυχή. Καταπονείται από τον πόθο να γνωρίσουν, αν είναι δυνατόν, όλοι οι άνθρωποι τον αληθινό Θεό και την οδό προς Αυτόν. Όταν ο Κύριος επισκεφθεί την ψυχή, και αυτή γνωρίσει τη θεία αγάπη, που κατά την ποιότητα, τη δύναμη και τη γλυκύτητά της υπερβαίνει ασυγκρίτως κάθε άλλη αγάπη εφικτή πάνω στη γη, τότε αυτή επιθυμεί και προσεύχεται, ώστε και οι αδελφοί της να μετέχουν στο ίδιο ποτήριο της Θείας αγάπης.

Στην αλληλογραφία μαζί τους (με τους πρώην Καθολικούς φίλους σας) μην ανοίγετε συζήτηση. Δεν πρόκειται να τους πείσετε. Είναι αρκετό να τους πληροφορήσετε για το γεγονός της αποχωρήσεώς σας από αυτούς, υποδεικνύοντάς τους, αν θέλετε, τα αίτια που σας ώθησαν στο διάβημα αυτό. Όλα όμως, όσα θα μπορούσαν να μας πουν, είναι ήδη γνωστά, δοκιμασμένα και ελεγμένα ως το τέλος. Παρακαλούσαμε για χρόνια τον Κύριο με βαθειά θλίψη, ανεκδιήγητα παθήματα, πολλά δάκρυα και συνεχή ετοιμότητα για το θάνατο να μας πει πού βρίσκεται η αλήθεια, και ο Κύριος δεν σιώπησε. Ήρθε ο Ίδιος και μας παρηγόρησε με ανείπωτη παρηγοριά και καθοδήγησε τη ζωή μας κατά το θέλημά Του. Και τί μπορούν να μας πουν τώρα οι άνθρωποι [//79] με τον αχρειωμένο από τη γη νου τους; Το έλεος του Θεού μας λύτρωσε από τη βάσανο

[3] Ρωμ. 11,29.

των αμφιβολιών και των ταλαντεύσεων ως προς την πίστη, και τώρα δεν υπάρχει πλέον τόπος στην καρδιά μας γι' αυτές.

Φυλάξτε, αγαπητέ μου, ως κόρη οφθαλμού, αυτό που λάβατε. Μολονότι το λάβατε χωρίς μεγάλο κόπο, ωστόσο μην περιφρονήσετε τη δωρεά της ευσπλαγχνίας του Θεού. Καλά κάνετε που συγκεντρώνετε όλη την προσοχή στην ψυχή σας. Η προσευχή και η νήψη θα σας σώσουν από τον κόσμο, από τους «φίλους» και τους εχθρούς. Είθε ο Κύριος να σας χαρίσει τη νοερά προσευχή· να στερεωθείτε κατά τον πλούτο του ελέους Του στον «έσω άνθρωπον»[4]. Μη παραδίδεσθε όμως υπερβολικά στη νηστεία. Δεν έχετε ανάγκη από εντατική νηστεία· θα είναι άσχημα, αν αδυνατίσετε και πέσετε σε ακηδία.

Προς το παρόν μην αποφασίζετε μόνος για δύσκολα ζητήματα. Και αν προκύψει κάτι, γράψτε (καλύτερα στον πατέρα Σιλουανό). Μόνος όμως «μην αποδέχεσθε και μην απορρίπτετε» τίποτε, σε περίπτωση που αμφιβάλετε, χωρίς συμβουλή. Ο πατήρ Σιλουανός με παρακινεί να σας γράψω για το θέμα του «γέροντος» που σας απασχολεί. Λέει ότι, αν είσθε υπάκουος, δεν θα χρειασθείτε γέροντα, αλλά η ίδια η χάρη του Θεού θα σας διδάσκει σε όλα. Όταν λοιπόν προκύψει επείγουσα ανάγκη για γέροντα-καθοδηγητή, να είσθε βέβαιος ότι ο Κύριος θα σας τον στείλει.

Αν έχετε διάθεση και θέλετε να σας γράψω κάποτε για το θέμα αυτό κάπως εκτενέστερα, τότε με τις προσευχές και την ευλογία σας θα προσπαθήσω να σας γράψω περισσότερα για την υπακοή και τον γέροντα[5]. Για την ώρα όμως αρκεί η συμβουλή του πατρός Σιλουανού.

[//80] Χαίρομαι πολύ, που το θέμα του Βαλαάμο έληξε. Ήταν πειρασμός. Ο επίσκοπος συμφώνησε, όπως πιστεύω, καταρχήν με την πρότασή σας, οδηγούμενος από ανθρώπινο αίσθημα υποχωρητικότητας και συγκαταβατικότητας. Ωστόσο καλά αποφασίσατε εσείς για το θέμα· αν δηλαδή ο Επίσκοπος αποφάσιζε να σας στείλει εκεί, και μετά τη δήλωσή σας ότι οι αθωνίτες φίλοι σας δεν ευνοούν το ταξίδι αυτό, θα έπρεπε να υπακούσετε.

Ωστόσο, όπως η χάρη του Θεού μας υπέδειξε και τον Επίσκοπο και τον τόπο, ας ακολουθήσουμε την υπόδειξή Του, ωσότου ο Κύριος δώσει νέες υποδείξεις σχετικά με το θέλημά Του για μας (εννοώ για σας, αλλά εξαιτίας της στενής εν Χριστώ σχέσεως των ψυχών μας συνεχώς και κάπως άθελά μου λέω για «μας», αν και ο λόγος γίνεται μόνο για σας).

Από έλλειψη χρόνου αναγκάζομαι να βιαστώ και να συντομεύσω το γράμμα. Θα ήθελα να μιλήσω για πολλά, αλλά θα το κάνουμε άλλη φορά, αν ο Κύριος συνευδοκήσει. Η ουσία του πράγματος έγκειται στο ότι, μεταξύ πολλών καλών σκέψεων σας σχετικά με τον γέροντα, τη συμπεριφορά σας προς τους μέλλοντες αδελφούς σας στο μοναστήρι, τις θλίψεις, τους αγώνες και τα άλλα,

---

[4] Εφεσ. 3,16.

[5] Βλ. Παράρτημα Ι,1, σσ. 318-323.

υπάρχουν προς το παρόν ακόμη μερικές λανθασμένες ιδέες και αντιλήψεις για τα συγκεκριμένα θέματα.

Με ενδιαφέρουν πολλές λεπτομέρειες για τη ζωή σας. Έτσι λοιπόν, αν δεν είναι δύσκολο, γράψτε μου για παρηγοριά. Όπως για παράδειγμα:

Υπάρχει Εκκλησία στο «Γκαϊζιούναχ»[6]; Πώς έγινε η υποδοχή σας, στο ναό ή σε κάποια ιδιωτική κατοικία; Τελέσατε Θεία Λειτουργία την ημέρα εκείνη; Και γενικά, έχετε [//81] άραγε τη δυνατότητα να τελείτε τη Θεία Λειτουργία στο «Γκαϊζιούναχ»;

Γράψτε μου το όνομα της μητέρας σας. Είναι πιο εύκολο να προσεύχεσαι για κάποιον, όταν γνωρίζεις το όνομά του. Η καρδιά μου διάκειται ευνοϊκά απέναντί της, αν και δεν την γνωρίζω καθόλου. Στα γράμματα, όπως και στις συναντήσεις μαζί της να φέρεσθε με πολύ προσοχή και αγάπη. Σε ό,τι όμως αφορά την αλήθεια, μην υποχωρήσετε ούτε στο ελάχιστο.

Όταν διαβάζω και ξαναδιαβάζω με χαρά τα γράμματά σας, ιδιαίτερα στα σημεία εκείνα, όπου αναφέρετε την ετοιμότητά σας για θλίψεις και παθήματα, η ψυχή μου ορμά να σας αγκαλιάσει και, φιλήματι αγίω, να σας ασπασθεί ως απέραντα αγαπητό και πολύτιμο για μένα αδελφό.

Δεν υπάρχει χρόνος για περισσότερα. Πρέπει να στείλω το γράμμα.

Από τις πρώτες ημέρες του Αυγούστου συσσωρεύθηκε πολλή δουλειά, που καταναλώνει όλο σχεδόν τον ελεύθερο χρόνο μου. Επιπλέον είμαι τις τελευταίες ημέρες λίγο άρρωστος (κρυολόγησα), και αυτό με τη σειρά του με εξασθενεί σωματικά.

Προσεύχεσθε για μένα, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ· προσεύχεσθε και στον Κύριο και στη Θεομήτορα, τη Δέσποινά μας.

Κι εγώ, ως ελάχιστος εν Χριστώ αδελφός σας, δεν παύω να προσεύχομαι για σας.

Αφοσιωμένος σε σας ως το τέλος της ζωής μου,

με την εν Κυρίω αγάπη,

ο ανάξιος αδελφός σας, ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Εσωκλείω τα γράμματα του πατρός Σιλουανού και του πατρός Κασσιανού.

---

[6] Πιθανόν να είναι ο τόπος διαμονής του Πατριαρχικού Εξάρχου Δυτικής Ευρώπης στη Λιθουανία.

[//82]

Επιστολή 5

Η ΣΤΑΥΡΙΚΗ ΟΔΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Η χαρά στις θλίψεις. Η προσευχή γεννιέται στις περιστάσεις. Η σταύρωση της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Οι θλίψεις είναι σφραγίδα της εκλογής μας από τον Θεό. Από το ψυχικό στο πνευματικό. Η νοερά προσευχή και οι ακολουθίες. Το πένθος και ο τρόπος προσελεύσεως στον Θεό.

Άθως, 16/29 Σεπτεμβρίου 1932

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Αγαπητέ, περιπόθητε εν Κυρίω πατέρα και αδελφέ,

πάτερ Δαβίδ, ευλογείτε.

Την Κυριακή (12/25 Σεπτεμβρίου), μετά το δείπνο, παρέλαβα το μεγάλο γράμμα σας[1] (από 4-5/17-18 του αυτού μηνός). Λυπάμαι, γιατί μας χωρίζει τόσο μεγάλη απόσταση (τα γράμματα χρειάζονται εβδομάδα και περισσότερο). Ακριβώς γι' αυτό λυπάμαι, επειδή θα ήθελα τα γράμματα που μου στέλνετε και σας στέλνω να φθάνουν το συντομότερο δυνατό, να έρχονται τη στιγμή που υπάρχει η μεγαλύτερη ανάγκη γι' αυτά και όχι με καθυστέρηση, οπότε συχνά αναφέρονται σε παρωχημένα γεγονότα. Το τελευταίο (4^{ο}) γράμμα μου από 3/16 Σεπτεμβρίου σας το έγραψα σε περίοδο που βασανιζόσασταν περισσότερο και μου γράψατε πολλά και εσείς ο ίδιος. Δυστυχώς δεν κράτησα σημειώσεις για το τέταρτο γράμμα που σας έστειλα και δεν θυμάμαι καλά, τί ακριβώς έγραψα από τα πολλά εκείνα που ήθελα να σας πω και τί δεν πρόλαβα από έλλειψη [//83] χρόνου. Ήμουν υποχρεωμένος να αφιερώσω όλον τον ελεύθερο χρόνο του Αυγούστου και του Σεπτεμβρίου σε κάποιο σημαντικό έργο που μου ανέθεσε ο άγιος Καθηγούμενος, και γι' αυτό δεν μπόρεσα να σας γράψω παρόλη την επιθυμία μου. Αλλά και τώρα υπάρχουν πολλά εμπόδια. Τη Δευτέρα το βράδυ στην Ύψωση, κατά τη διάρκεια της αγρυπνίας (με το κοσμικό στις 3 το πρωΐ), έγινε ισχυρός σεισμός, που συνεχίζεται ακόμη και τώρα με μικρότερη βέβαια ένταση από όση είχε την πρώτη φορά, ωστόσο όμως παραμένει δυνατός. Μέχρι στιγμής το Μοναστήρι μας, με το έλεος του Θεού, υπέστη λιγότερες ζημιές από τα άλλα. Γενικά όμως ο σεισμός προκάλεσε μεγάλες καταστροφές και θύματα, ιδιαίτερα στα βορειοδυτικά της χερσονήσου του Άθω, όπου μάλιστα, όπως διαδίδεται, άνοιξε και κρατήρας και χύθηκε λάβα. Τώρα που γράφω η γη βούιζει και όλα τα κτίρια τραντάζονται. Αυτό δεν επιτρέπει στο χέρι μου να διατηρήσει την απαιτούμενη ακινησία και σταθερότητα.

Είμαι πάντοτε έτοιμος να σας γράφω με μεγάλη χαρά, καθώς αυτό υποκαθιστά κατά κάποιον τρόπο τη ζωντανή συνομιλία μαζί σας.

Τώρα είμαι δεμένος μαζί σας με τα αιώνια δεσμά της αγάπης εν Χριστώ Ιησού τω Κυρίω ημών. Τώρα που δεν υπάρχει για μένα σε όλη τη γη πολυτιμότερη ψυχή από τη δική σας, κατά το μέτρο που ο Κύριος με βοηθάει[2],

---

[1] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

[2] Διορθωμένο: «δίδει ο Κύριος τη δύναμη».

μένω μαζί σας με το πνεύμα μου, θλίβομαι με τις θλίψεις σας, χαίρομαι στις χαρές σας, οι οποίες για την ώρα είναι λίγες.

Τώρα, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, εγώ ο αμαρτωλός σας ευλαβούμαι εξαιτίας των θλίψεων που υπομένετε για το όνομα του Γλυκυτάτου, Υπεραγαπημένου Κυρίου ημών. Να ανδρίζεσθε, να ενδυναμώνεται η καρδιά σας, αγαπημένε εν Κυρίω αδελφέ μου, πάτερ Δαβίδ.

[//84] Πολύ ευδοκεί για σας ο Κύριος. Αργότερα θα γνωρίσετε την αλήθεια των λόγων αυτών. Ανθρωπίνως επιθυμώ να λυτρωθείτε από τις θλίψεις που σας βρήκαν. Με το πνεύμα μου όμως φθάνω ακόμη και να χαίρομαι. Θυμηθείτε τα λόγια του Κυρίου προς τον Απόστολο Πέτρο: «Ύπαγε οπίσω μου σατανά … ότι ου φρονείς τα του Θεού, αλλά τα των ανθρώπων»[3]. Φοβερός, «ασύνετος» λόγος: «χαίρομαι, όταν βρίσκεσθε σε τόση μεγάλη θλίψη»!

Σας λέω την αλήθεια· γνωρίζω άνθρωπο, που πολλές φορές όχι μόνο ατένιζε τη φοβερή άβυσσο του άδη, αλλά και κρεμόταν επάνω από αυτήν, και κατά κάποιον τρόπο βυθιζόταν ακόμη μέσα της, αλλά το χέρι του Θεού τον ανέσυρε από εκεί. Περπατούσε επάνω στη γη και οι άνθρωποι μιλούσαν μαζί του, αυτός όμως δεν ένιωθε τη γη κάτω από τα πόδια του, αλλά έβλεπε να διανοίγεται μπροστά του μαύρη άβυσσος. Το σώμα νεκρωνόταν από τη θλίψη. Είναι αδύνατο να περιγράψει κανείς τη φρίκη που ζούσε η ψυχή του τότε. Ο χρόνος έμοιαζε γι' αυτήν με λεπτή κλωστή, με την οποία ήταν δεμένη και κρεμόταν προσωρινά επάνω από την άβυσσο, ενώ έβλεπε γύρω της την απεραντοσύνη, αλλά το φοβερότερο ακόμη, τον άδη, όπου δεν υπάρχει τέλος στα βάσανα. Όταν η ψυχή βρεθεί σε τέτοια συμφορά, διδάσκεται την αυθεντική προσευχή.

Γνωρίζω ότι είναι μεγάλες οι θλίψεις που σας κατέλαβαν. Η μεγαλύτερη ωστόσο έγκειται στο ότι η ψυχή σας δεν είναι απόλυτα σίγουρη για την αλήθεια της οδού στην οποία εισήλθατε.

Σε μια από τις επιστολές σας μου γράφατε ότι επιθυμείτε να υπομένετε θλίψεις, θέλετε να πάσχετε. Τώρα λοιπόν που σας βρήκαν οι θλίψεις, δείξτε θάρρος. Στο εξής ποτέ μην «επιθυμείτε να πάσχετε», αλλά να παραδίνεσθε [//85] στο θέλημα του Θεού. Για το θέμα αυτό, ότι δηλαδή δεν πρέπει να αναζητούμε εκούσια τις θλίψεις, αλλά να είμαστε μόνο έτοιμοι να υπομένουμε όλες όσες μας βρίσκουν, γράφουν, αν θυμάσθε, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος και πολλοί άλλοι άγιοι Πατέρες.

Πιστέψτε με, αγαπητέ, ότι, αν κάποτε επιτρέπω στον εαυτό μου να χρησιμοποιεί τους όρους «Καθολικοί» και «Καθολικισμός» υποδεικνύοντας τις ανεπάρκειες και τα λάθη τους, το κάνω όχι με σκοπό να τους διασύρω (να με φυλάξει ο Κύριος από κάτι τέτοιο). Το κάνω όμως, για να δηλώσω απλά και απερίφραστα, όπου αυτό επιβάλλεται κατ' ανάγκη, ότι δεν υπάρχει σε αυτούς η αλήθεια. Στη δεδομένη μάλιστα περίπτωση μπορώ να σας βεβαιώσω ότι δεν θα έπρεπε να ταράζεται η ψυχή σας βλέποντας τη σημαντική, ως προς την

---

[3] Ματθ. 16,23.

εξωτερική οργάνωση και πειθαρχία, υπεροχή του Καθολικισμού σε σύγκριση με την Ορθόδοξη Εκκλησία, γιατί αυτό είναι «γη».

Επίσης μη σκανδαλίζεσθε γιατί την εποχή μας ο Ορθόδοξη Εκκλησία είναι πραγματικά σταυρωμένη. (Αυτό αποτελεί τον προθάλαμο του ουρανού). Η Λίτβα ποτέ δεν στεκόταν ψηλά από πνευματικής απόψεως. Και μην κρίνεται την Ορθόδοξη Εκκλησία μόνο μέσα από την εντύπωση της επαρχίας της Λίτβα. Για κάποιον λόγο προτιμώ να μιλήσουμε γι' αυτό άλλη φορά, αν και σεις αντιμετωπίζετε πειρασμό σε αυτή την περίσταση. Εγώ τώρα ενδιαφέρομαι για κάτι άλλο· θα ήθελα να συγκεντρωθεί η ψυχή σας μέσα στον εαυτό της και να δει το μεγάλο και σπουδαίο έργο που τελείται εκεί.

Δεν ήρθε ο καιρός να αναλύσω αυτό που βιώνετε. Προσεύχομαι στον Κύριο, ώστε ο Ίδιος με τη χάρη Του να σας διδάξει και να σας χαρίσει πνευματική σύνεση. Οφείλουμε να εκφράσουμε στον Κύριο μεγάλη ευγνωμοσύνη τώρα, γιατί σας έδωσε ήδη να γνωρίσετε ότι (όπως ο ίδιος γράφεται) [//86] «αυτό είναι πραγματική ζωή, αληθινά αυθεντική ύπαρξη». Ναι, «πρέπει να ευχαριστήσουμε τον Κύριο, που μας αξίωσε να ζούμε έτσι και δεν μας άφησε στην οικτρή οφθαλμαπάτη, στο φάσμα και στην πλάνη της κοινής ζωής του κόσμου». Εγώ προσευχόμουν στον Εύσπλαγχνο που θέλει «πάντας σωθήναι»[4] να ακούσω αυτά τα λόγια από σας. Να γνωρίζετε όμως ότι αυτό είναι μόνο η προκαταρκτική μαθητεία της ψυχής στη Βασιλεία του Θεού.

Δείξτε θάρρος, αγαπητέ και περιπόθητε αδελφέ μου. Όλοι οι άγιοι Πατέρες μας διδάσκουν ότι οι θλίψεις είναι η σφραγίδα της εκλογής μας από τον Θεό. Ο Κύριος στέλνει τις θλίψεις σε όσους αναγνωρίζει ως γνήσια τέκνα Του, και μεριμνά γι' αυτά τόσο, όσο καμιά μητέρα για το παιδί της[5]. Εσείς ο ίδιος δεν αντιλαμβάνεσθε ένα πράγμα, ότι το Πνεύμα του Θεού αναπαύεται σε σας. Αλλά δεν έχετε ακόμη γνήσια πνευματική επίγνωση αυτού.

Ελάχιστοι άνθρωποι το έχουν κατανοήσει αυτό. Όποιος όμως το συνειδητοποιήσει και ευχαριστεί τον Κύριο για τις θλίψεις του, θα του δοθεί να γνωρίσει τα μυστήρια της Βασιλείας των Ουρανών. Η χαρά μας είναι ως επί το πλείστον πνευματική. Κατά τη σάρκα όμως (δηλ. σε όλα όσα ανήκουν στον κόσμο αυτόν) είμαστε σταυρωμένοι. «Εν Χριστώ Ιησού … εμοί κόσμος εσταύρωται κεγώ τω κόσμω»[6].

Τώρα αρχίζετε να προσεγγίζετε εκείνο, για το οποίο αναφερόμενος στο πρώτο μου γράμμα σας έγραφα: «και αυτό θα γίνει».

Παραλαμβάνοντας τα πρώτα γράμματά σας ανησυχούσα πολύ· φοβόμουν μήπως παρερμηνεύσετε τα λόγια [//87] μου, όπως δεν θα έπρεπε. Τώρα όμως, βλέποντας ότι η χάρη του Θεού σας οδηγεί στην αληθινή οδό και κατανοείτε,

---

[4] Α' Τιμ. 2,4.

[5] Προσθήκη: «Ο Κύριος μαστιγοί πάντα υιόν όν παραδέχεται». Πρβλ. Εβρ. 12,6 και Παροιμ. 3,12.

[6] Γαλ. 6,15 και 14.

ευχαριστώ τον Κύριο και τη Θεομήτορα. Δεν μπορώ όμως ακόμη να ησυχάσω εντελώς.

Διακρίνω μέσα σας κάτι που δεν είναι σωστό. Φοβάμαι για σας νύχτα και ημέρα μήπως σας πλανήσει ο εχθρός, προπαντός τώρα που γράφετε ότι γίνατε πολύ ευερέθιστος. Χρειάζεσθε περισσότερη ψυχική ανάπαυση. Μην περιμένετε τίποτε και μη δέχεσθε τίποτα χωρίς να ζητήσετε συμβουλή. Αλλά προς το παρόν μην απορρίπτετε επίσης τίποτα το αμφίβολο για σας, όταν δηλαδή δεν είστε βέβαιος αν είναι χάρη ή πλάνη από τον εχθρό. Να διακρίνετε καλά τα λεγόμενα. Να μην απορρίπτετε, όταν δεν σας είναι καθαρά, αλλά και τίποτε να μη δέχεσθε χωρίς συμβουλή …[7]

Αφού φθάσαμε με τη χάρη του Θεού στην «ενότητα της πίστεως», θα πιστεύουμε ότι με τη συνέργεια της ίδιας χάριτος θα καταντήσουμε και στην «επίγνωσιν της απροσίτου Αυτού δόξης»[8].

Όταν αναλογίζομαι αυτό που σας συνέβη, εκπλήττομαι αφάνταστα. Φοβάμαι πράγματι και να μιλήσω ακόμη για το πόσο σημαντικό είναι αυτό που συνέβη στη ζωή σας, [//88] για να μη δώσω με τον τρόπο αυτόν αφορμή για πάλη με την κενοδοξία ή την υπερηφάνια. Δόξα και ευχαριστία στον Κύριο, που σας έδωσε την αποφασιστικότητα να προχωρήσετε σε όλα αυτά! Συνήθως οι άνθρωποι, όχι μόνον όσοι προσέρχονται στην Ορθοδοξία από άλλες ομολογίες, αλλά και οι ίδιοι οι Ορθόδοξοι, δεν κατανοούν καθαρά το θείο μεγαλείο της πίστεώς μας, το πνεύμα της Ορθόδοξης ζωής. Συχνά και μετά την προσχώρησή τους στην Ορθοδοξία δεν είναι σε θέση να ανυψωθούν από τη γη (για παράδειγμα οι άγγλοι στο Λονδίνο που ασπάσθηκαν την Ορθόδοξη πίστη). Σε όλες τις κρίσεις τους, σε όλες τις απόψεις τους για τα πράγματα, τη ζωή μας, τη σωτηρία, επικρατεί γήινη προσέγγιση, σαρκική, ψυχική, ανθρωποκεντρική αντίληψη και κοσμικό φρόνημα. Από την άποψη αυτή ο Κύριος σας βοήθησε να σταθείτε πολύ επάνω από αυτά και η επιθυμία της καρδιάς μου είναι όχι μόνο να κρατηθείτε στο ύψος αυτό, αλλά και να ανεβείτε ακόμη ψηλότερα, φθάνοντας την αυθεντική πνευματική γνώση. Δεν θέλω να προχωρήσω σε επαίνους, διότι εκ πείρας έμαθα ότι είναι επιζήμιοι για την ψυχή. Συμφέρει να προχωρούμε «τα μεν οπίσω επιλανθανόμενοι τοις δε έμπροσθεν επεκτεινόμενοι»[9].

---

[7] Η Επιστολή 5 (16/29 Σεπτεμβρίου) σχηματίσθηκε από την συνένωση δύο μικρότερων επιστολών. Η Προσθήκη που παρατίθεται στη συνέχεια αποτελεί την αρχή της δεύτερης επιστολής: «Αγαπητέ εν Κυρίω αδελφέ μου, πάτερ Δαβίδ, Ευλογείτε. Όλη αυτή την εβδομάδα χαίρομαι για σας και ευχαριστώ τον Κύριο και την Υπεραγία Δέσποινα μας Θεοτόκο. Συχνά σας ασπάζομαι νοερά με το ιλαρό και ευφρόσυνο αίσθημα της αδελφικής αγάπης. Πόσο θα ήθελα η αγάπη αυτή να παραμείνει αιώνια· να μας αξιώσει ο Κύριος με το αμοιβαίο αυτό αίσθημα της αγάπης στο όνομά Του μετά το θάνατό μας να παρασταθούμε ενώπιόν Του, να Τον προσκυνήσουμε βρέχοντας τα πόδια Του με δάκρυα χαράς και ευγνωμοσύνης.

[8] Πρβλ. Ευχή των Ωρών.

[9] Φιλιπ. 3,13.

Με την πεποίθηση ότι δεν αμφιβάλλετε για την αγάπη μου απέναντί σας, μπορώ να μιλήσω ακόμη περισσότερο για ελλείψεις και αποκλίσεις από την αληθινή, όπως μου φαίνεται, αντίληψη ορισμένων πραγμάτων από την πλευρά σας. Γνωρίζω ότι έστι υπερβάλλω τα όρια μου και διακινδυνεύω να φανερώσω την αφροσύνη μου. Αλλά η «πραότητα του Δαβίδ»[10], του ευλογημένου δούλου του Θεού, μου δίνει την τόλμη να εκφράσω τη γνώμη μου για μερικά θέματα, στα οποία διχάζονται οι απόψεις μας.

[//89] Συγχωρείστε με, που γράφω τόσο ατημέλητα, ενδεχομένως και δυσανάγνωστα, αλλά οι περιστάσεις με αναγκάζουν να βιαστώ: το υποχθόνιο βουητό που φθάνει στα αυτιά μου δεν μου επιτρέπει να ησυχάσω. Νομίζω ότι αυτή τη φορά δεν θα μπορέσω να γράψω πολλά από εκείνα που θα ήθελα.

Γενικά ποτέ δεν σκέφτηκα να γράψω κάτι για την πνευματική ζωή, και γι' αυτό τώρα αποδεικνύομαι ανίκανος να εκφράσω τις σκέψεις μου σύντομα και συνάμα καθαρά. Παρακαλώ να δείξετε κατανόηση και για την ανεπάρκειά μου αυτή, όπως ακριβώς και για τις άλλες.

Γράφετε: «αποφάσισα να ζήσω σύμφωνα με τη θέληση και όχι με τη λογική ή το συναίσθημα». Δεν πρέπει έτσι, αγαπητέ. Αυτό δεν οδηγεί προς το αγαθό. Σε ό,τι αφορά τη θέληση, να σκέπτεσθε όπως και για το θέμα της ανδρείας: Να παραδινόμαστε στο θέλημα του Θεού, να πιστεύουμε αδίστακτα στην αγάπη και την ευσπλαγχνία Του για μας. Αλλιώς ο εχθρός θα σας διαλύσει έτσι, ώστε και τα οστά σας να μην μπορούν ύστερα να συλλέξουν.

Γράψτε μου[11], αν είναι δυνατό, από πότε αρχίσατε να ασκείσθε στη νοερά προσευχή. Πότε αυτό το «νωρίτερα», [//90] όσον αφορά την επίδοσή σας στην εργασία αυτή, σας ήταν επαχθές; Ποιος σας την δίδαξε; Ποια σχετικά βιβλία διαβάσατε νωρίτερα και ποια διαβάζετε τώρα; Πώς εν γένει την ασκείτε; Συγχωρείστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, που παίρνω το θάρρος να σας ρωτώ γι' αυτό. Αν υπήρχε μαζί σας κάποιος, που έστω και λίγο θα γνώριζε για το θέμα αυτό, δεν θα τολμούσα να σας ρωτήσω. Ένας πρόσθετος λόγος, για τον οποίο ρωτώ, είναι γιατί φοβάμαι ότι στην ψυχή σας παραμένουν από την προηγούμενη ζωή σας και μερικές ακόμη εσφαλμένες έννοιες για την προσευχή. Φοβάμαι, επίσης, μήπως ζημιώσουν την ψυχή σας ορισμένες συνήθειες που αποκτήσατε νωρίτερα στην προσευχή.

---

[10] Ψαλμ. 131,1.

[11] Προσθήκη: «Ήθελα να σας γράψω πως σωστά κρίνατε ότι το να παραδοθεί κάποιος στο θέλημα του Κυρίου, "να ετάζεται από τον Ίδιο τον Κύριο", αποτελεί την πιο πιστή και ελπιδοφόρα οδό, "χρειάζεται μόνο η απόφαση να υπομένει". Πριν όμως από αυτό γράφετε: "Ξέρω πόσο δύσκολο και σχεδόν ανέλπιδο είναι να παλέψει κάποιος ασκητικά, διορθώνοντας τον εαυτό του από τις κακές συνήθειες". Η αντίληψη αυτή είναι ήδη λανθασμένη. Στη ζωή μας είναι αναπόφευκτα απαραίτητη η άσκηση, η πάλη με τα πάθη. Ωστόσο στην αγαθή διάθεση –να παραδοθούμε κατά πάντα στο θέλημα του Θεού– χρειάζεται να προστεθεί και η εγκράτειά μας σε όλα. Πρέπει ωστόσο να το δούμε κάπως διαφορετικά απ' ό,τι εσείς (εκτός και αν η έκφραση αυτή δεν οφείλεται σε κάποια αβλεψία, αλλά εκφράζει πράγματι τη δική σας αντίληψη και προσέγγιση) ...».

Το τελευταίο σας γράμμα, από το οποίο φαίνεται ξεκάθαρα ότι δεν μπορείτε να παρασταθείτε ορθά κατά τη διάρκεια των ακολουθιών, με υποχρεώνει να ανησυχώ για το θέμα αυτό.

Κατά τη διάρκεια της ακολουθίας δώστε στον Θεό το νου και την ψυχή και μη στρέψετε την προσοχή σας στο πώς ψάλλουν, στέκονται, προσεύχονται και συμπεριφέρονται οι άλλοι. Μην κάνετε ποτέ σε κανένα παρατηρήσεις σε στιγμή ερεθισμού. Αργότερα, αν επικρατεί ευχάριστη κατάσταση πνεύματος, είναι δυνατό να το κάνουμε με προσοχή.

Συγκεντρωθείτε στον εαυτό σας ή καλύτερα στον Θεό. Μη σκέπτεσθε το μέλλον· μην το ανιχνεύετε, αν και μερικοί, όπως εγώ, σας μιλούν για το μέλλον. Σώστε πρώτα απ' όλα τον εαυτό σας. Σχετικά με αυτό καλά μου γράψατε στο τελευταίο γράμμα.

Αγαπητέ, συγχωρείστε, υπομείνατε. Είναι αδύνατο να σας γράψω τώρα για πάρα πολλά και ουσιώδη. Ενώ έγραφα τις λίγες αυτές σελίδες, το κτίριο σείσθηκε ήδη μερικές φορές με βουητό, θορύβους και τριγμούς.

Αν ο Κύριος δώσει και παραμείνουμε ζωντανοί, θα μιλήσουμε για όλα προς δόξαν Του.

[//91] Σχετικά με την υπερβολική τάση σας για το πένθος και τη συντριβή:

Στον Θεό, που είναι «πυρ καταναλίσκον»[12], πρέπει να πλησιάζουμε με όσο το δυνατόν περισσότερη ιλαρότητα, ησυχία και ευλάβεια. Πρέπει να φυλαγόμαστε με κάθε τρόπο από κάθε τεχνητή, νευρική, αιματηρή διέγερση και από την ονειροπόληση. Συγχωρείστε με. Μιλώ προειδοποιητικά από αγάπη για σας. Οι Καθολικοί, όπως έτυχε να ακούσω, πάσχουν ακριβώς από τις ελλείψεις αυτές. Γι' αυτό και παρατηρούνται σε αυτούς περιπτώσεις στιγμάτων και αισθησιακών οράσεων (μάλλον φαντασιώσεων). Από την άλλη πλευρά πολλοί συγχέουν το πνευματικό με το ψυχικό ή, μη κατανοώντας εντελώς το πρώτο (δηλαδή το πνευματικό πένθος), κατακρίνουν το τελευταίο ως ψυχικό.

Να δώσει ο Κύριος[13] να γνωρίσετε την αληθινή, απλανή νοερά προσευχή και το πνευματικό πένθος. Σας αναφέρω μόνο ότι το χάρισμα αυτό λίγοι (μονάδες, όπως ο Γέροντας π. Σιλουανός) το έλαβαν γρήγορα και σχετικά εύκολα για την ταπείνωσή τους. Η πλειονότητα όμως αναγκάζεται να κοπιάσει και να αγωνισθεί με άσκηση μέχρι θανάτου. Ο δρόμος αυτός κρύβει πολλές τρικυμίες, κινδύνους και θλίψεις.

Μην ορμάτε προς το πένθος με υπερβολικό πείσμα, πιέζοντας την καρδιά σας. Αν τώρα δεν έρχεται, γιατί η καρδιά δεν έχει προετοιμασθεί γι' αυτό με παθήματα, θα έλθει αργότερα. Θα δοθεί, όταν συνειδητοποιήσουμε την πτώχεια μας στον αγώνα της νηστείας, της υπακοής και της προσευχής.

Διαβάστε τους Βίους των Αγίων (ιδιαίτερα τα σλαβωνικά [//92] ευανάγνωστα Μηναία του Δημητρίου του Ροστώφ). Όταν σκέπτομαι την

[12] Εβρ. 12,29.

[13] Προσθήκη: «κατά την άφατη ευσπλαγχνία Του».

περίπτωσή σας, συχνά μου έρχεται στο νου ο Βίος του Μεγάλου Αγίου Ευσταθίου του Πλακίδα (20 Σεπτεμβρίου). Διαβάστε τα κείμενα των αγίων Πατέρων. Όταν εμφανισθεί στους νοερούς οφθαλμούς μας η εικόνα του Ευαγγελικού ανθρώπου, όπως ακριβώς ο Κύριος θέλει να μας δει, όταν συναισθανθούμε την ασχημοσύνη (αγριότητά) μας σε σύγκριση με τη θεία εκείνη ευγένεια, προς την οποία θέλει να μας ανυψώσει ο Κύριος, τότε θα διαπιστώσουμε ότι απέχουμε από την πραγματική σωτηρία. Τότε αυθόρμητα θρηνούμε, κλαίμε πικρά, αλλά ο Κύριος σύντομα μεταβάλλει την πικρία σε γλυκύτητα[14].

Θα ήθελα να σας πω μερικά με αφορμή την προσπάθεια σας να μάθετε πώς πρέπει να αναφέρεσθε σε ορισμένες προρρήσεις, αλλά ο χρόνος δεν το επιτρέπει[15]. Θέλω να μιλήσω [//93] για το ειρηνικό και ήσυχο πνεύμα. Εγώ και τώρα με το έλεος του Θεού έχω ειρήνη, ωστόσο όμως βιάζομαι να τελειώσω αυτό το γράμμα (γράφω 1.30′ ώρα).

Να δώσει ο Κύριος να κατανοήσετε ότι η ευδοκούσα θέληση του Θεού σας οδήγησε στο «Γκαϊζιούναχ», στον Μητροπολίτη Ελευθέριο. Θα ευχαριστήσουμε μαζί τον Θεό. Έχετε ανάγκη να παραμείνετε μόνος. Και αυτό δεν θα το πετυχαίνατε πουθενά σε τέτοιον βαθμό, όπως τον καιρό αυτό στο «Γκαϊζιούναχ». Με τους ανθρώπους που σας περιβάλλουν, έστω και αν είναι ευλαβείς, μη μιλάτε για όσα συζητάμε μαζί σας.

Προσεύχεσθε, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, για μένα τον άθλιο. Παρακαλείτε τον Κύριο και την Υπεραγία Δέσποινα να με σπλαγχνισθούν την ημέρα της Κρίσεως.

---

[14] Προσθήκη: «Όταν στα νοερά μάτια σας θα παρουσιασθεί η εικόνα του ανθρώπου εκείνου, σύμφωνα με τον οποίο θέλει να μας βλέπει ο Κύριος, όταν εμείς συνειδητοποιήσουμε αληθινά την πνευματική πτωχεία μας και την εξαρχείωση σε σύγκριση με εκείνο που έπρεπε να είμαστε κατά τη χάρη του Χριστού, τότε βλέπουμε πόσο μακριά είμαστε από την αληθινή σωτηρία· τότε ακούσια θρηνούμε πολύ πικρά, αλλά ο Κύριος μετατρέπει τη θλίψη μας σε χαρά».

[15] Προσθήκη: «Πόσο θα ήθελα να σας κάνει ο Κύριος κοινωνούς της αληθινής πνευματικής ζωής. Αυτός ήδη ευδοκεί προς εσάς και εγώ ακράδαντα πιστεύω ότι θα λάβετε από τον Κύριο πλούσιο έλεος κατά τον λόγο Του: "Εγώ ήλθον ίνα ζωήν έχωσι και περισσόν έχωσιν" (Ιωάν. 10,10). Αν δεν εξαντλήθηκε ακόμη η υπομονή σας, τότε υπομείνετε ακόμη μία παρατήρηση. Εσείς, όταν ακούτε κάποιον λόγο από άνθρωπο προς τον οποίο σας οδήγησε η χάρη του Θεού, μη γυρεύετε από αυτόν να μάθετε γιατί και πώς σας τον είπε. Έτσι κι εσείς, αφού ακούσατε από τον π. Σιλουανό ότι ο Κύριος θα σας στείλει Γέροντα, παρακαλέστε τον να σας πει αν πρέπει να εκλάβετε το λόγο του "ως αναμφισβήτητη βεβαίωση" (με άλλα λόγια ως προφητεία) ή απλά ως "έκφραση ελπίδας και επιθυμίας του". Και δεν είναι ήδη η πρώτη φορά που το παρατηρώ αυτό σε σας. Καλύτερα να κάνουμε όπως η Θεοτόκος: "συνετήρει τα ρήματα ταύτα συμβάλλουσα εν τη καρδία αυτής" (Λουκ. 2,19). Υπάρχουν διάφοροι βαθμοί προφητικών χαρισμάτων. Υπάρχουν όμως ακόμη και άλλα χαρίσματα από τον Θεό, που σχετίζονται με το λόγο. Λοιπόν, η θεία χάρη βάζει λόγο στην καρδιά και ο ίδιος ο άνθρωπος δεν μπορεί να βεβαιώσει ακριβώς τί και πώς θα είναι. Νομίζω όμως ότι, και αν ακόμη ήταν εντελώς καθαρή αποκάλυψη γι' αυτό, και τότε στο ερώτημά σας, καθώς επιδιώκετε τρόπον τινά να μάθετε το μυστικό, δεν θα παίρνατε την επιθυμητή απάντηση. Ο πατέρας Ηγούμενος μας πάρα πολλές φορές και προείπε και προείδε, όταν όμως ένας από τους μοναχούς τον ρώτησε πώς το κάνει αυτό, πώς κάτι γίνεται σε αυτόν πρόοραση ή διόραση, εκείνος δεν μπορούσε να το εξηγήσει».

Ευλογείστε με.

Ο ανάξιος εν Κυρίω ελάχιστος αδελφός σας,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[//94] Υ.Γ. Είστε πολύ ευγενής και προνοητικός στην πρότασή σας να μας στείλετε (στον πατέρα Σιλουανό και σε μένα) χρήματα για τα ταχυδρομικά έξοδα. Αυτό μας απαλλάσσει από την ανάγκη να εκλιπαρούμε κάθε φορά για γραμματόσημα.

Μόνο σας θερμοπαρακαλώ, στείλτε μας ένα ελάχιστο ποσό, αυτό που πραγματικά απαιτείται για γραμματόσημα. Δεν έχουμε καμιά άλλη ανάγκη.

Με ευγνωμοσύνη

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[//95]

Επιστολή 6

ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Εσωτερική εργασία – «ενός εστι χρεία». Πνευματική και σαρκική ευχαρίστηση. Επιλογή γέροντος. «Στήκετε εν τη πίστη». Το αληθινά μεγάλο. Η κατανόηση του Σταυρού και ο άθλος της πίστεως. Η αρχή της πνευματικής ζωής – ο αγώνας κατά των παθών. Η γνώση της αλήθειας και η πνευματική βάση για την απόκτησή της.

Άθως, 6/19 Οκτωβρίου 1932

Πολύτιμε πάτερ Δαβίδ,

Περιπόθητε εν Χριστώ αδελφέ μου,

Αρχίζοντας το γράμμα αυτό επικαλούμαι την ευλογία σας και δια των ευχών σας ζητώ βοήθεια από τον Θεό.

Τον τελευταίο μήνα από την υπερβολική κούραση έφθασα ως την εξάντληση και υπέφερα πολύ από αυτό. Σήμερα (Τετάρτη 6/19 Οκτωβρίου) αισθάνομαι λίγο καλύτερα, και γι’ αυτό αποφάσισα να σας γράψω γράμμα, που θα μπορέσω να το αποστείλω όχι νωρίτερα από την Κυριακή (γιατί το ταχυδρομείο λειτουργεί μια φορά την εβδομάδα, δηλαδή τις Κυριακές).

Αν αισθανόμουν υγιής, θα σας έγραφα από καιρό απαντώντας στο μεγάλο γράμμα σας[1] (από 5/18 Σεπτεμβρίου). Αλλά και τώρα δυστυχώς δεν αισθάνομαι ότι είμαι σε θέση να σας γράψω με την οφειλόμενη διάθεση και περίσκεψη για μερικά δύσκολα θέματα, που θίξατε στο προηγούμενο γράμμα σας. Για κάθε ενδεχόμενο, θα πάρω περισσότερα φύλλα [//96] χαρτιού και θα σας γράψω απαντώντας αποσπασματικά στο καθένα χωριστά, με την ελπίδα ότι εσείς θα τα συνδέσετε όλα στο νου σας σε ενιαίο σύνολο.

[1] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

Στο μεγάλο σας γράμμα[2] (5/18 Σεπτεμβρίου) γράφετε: «Είμαι υπερβολικά ρεαλιστής. Διψώ για το αυθεντικό είναι· δεν μπορώ να ζήσω με λόγια και όνειρα, και όταν ακόμη αισθάνομαι ότι ζω με τον τρόπο αυτόν, είτε από αδυναμία είτε από εξαναγκασμό, τότε ντρέπομαι και λυπάμαι».

Χάρηκα διαβάζοντας αυτές τις σκέψεις και τα αισθήματά σας, που είναι αντάξια ενός συνετού άνδρα.

Εκπλήσσομαι όμως, πώς είναι δυνατό να συνυπάρχουν στην ψυχή σας τέτοιες αξιέπαινες σκέψεις και επιθυμίες μαζί με ορισμένες εντελώς νεανικές παρορμήσεις της ψυχής. Στο τελευταίο γράμμα σας (στο πίσω μέρος της φωτογραφίας του μικρού σπιτιού του π. Μ.) γράφετε τα εξής: «Είναι σχεδόν αδύνατο να συγκεντρωθώ, να προσευχηθώ με προσοχή, να συναισθανθώ ποιός είμαι, τί κάνω εδώ και τα λοιπά»[3]. Μήπως ξεχάσατε κιόλας για ποιό σκοπό πήγατε εκεί; Δεν έγιναν δηλαδή όλα με τη συνείδηση ότι αυτό που κάνετε είναι σύμφωνο με το θέλημα του Θεού, για το οποίο και γράφατε νωρίτερα; Και ασφαλώς πρέπει να κρατήσουμε γερά τη συνείδηση αυτή με την αίσθηση της καρδιάς[4].

«Να αισθανθώ ποιος είμαι»! Ανάξιος και αμαρτωλός. Πώς αλλοιώς μπορεί να αισθάνεται κάποιος;

Διαπιστώνω κάποια κενόδοξη ευθιξία. Πρέπει να αγωνισθείτε εναντίον της. Διαφορετικά θα οδηγηθούμε σε γελοία και ανόητη κατάσταση.

[//97] «Τί κάνω εδώ»; Ο Κύριος σας δίνει χρόνο για μετάνοια, τόπο για απομάκρυνση από τη ματαιότητα, ησυχία απαραίτητη για την προσευχή και τον αυτοέλεγχο. Ο Κύριος σας έδωσε και υλικά μέσα για τη ζωή, ώστε να έχετε τη δυνατότητα, χωρίς υπερβολικές φροντίδες για τον επιούσιο άρτο, να στρέψετε όλη σας τη μέριμνα στην απόκτηση της Βασιλείας των Ουρανών. Αυτά και άλλα παρόμοια με αυτά οφείλετε να τα συνειδητοποιήσετε και να ευχαριστείτε τον Θεό για όλες αυτές τις ευεργεσίες Του. Δεν επιτρέπεται όμως καθόλου να στρέφουμε την προσοχή μας στην παρατήρηση του εαυτού μας από τα έξω, στην κενόδοξη αυταρέσκεια. Πρέπει μάλιστα να μετανοούμε γι’ αυτά ενώπιον του Θεού.

Αλλά εσείς δεν έχετε ακόμη ούτε την πείρα ούτε τη γνώση για το τι πρέπει να κάνετε. Και έτσι συνειδητοποιείτε την αδυναμία σας. Η απραγία της ερημικής ζωής σας είναι τελείως ανέφικτη. Συνηθίσατε σε εξωτερική δραστηριότητα και σας είναι εντελώς άγνωστη η εσωτερική ζωή. Αυτό οφείλετε να το μάθετε, γι’ αυτό πρέπει να σκεφθείτε. Είναι απαραίτητο να συνηθίσουμε να στρέφουμε την προσοχή του νου στην επισκοπή της καρδιάς: Τι γίνεται εκεί, για ποιά πράγματα

---

[2] Προσθήκη: «το οποίο με χαροποίησε με τη σοβαρή στάση σας απέναντι στο έργο της σωτηρίας».

[3] Επιστολή του Δ. Μπάλφουρ προς τον π. Σωφρόνιο (27 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου 1932).

[4] Προσθήκη: «Στη μνήμη ή στο βάθος της καρδιάς. Αυτός είναι ο τόπος που σας υποδείχθηκε με τη χάρη του Θεού».

διαλογίζεται, με ποιά αισθήματα ζει, σε ποιά κατάσταση βρίσκεται. Με άλλα λόγια, αν είναι σύμφωνη με τις εντολές του Θεού ή διακατέχεται από πάθη, θυμό, ευθιξία, σαρκική ηδονή, φιλαυτία και άλλα. Η συνεχής ενδοσκόπηση της καρδιάς μας με προσευχή πρέπει να οδηγήσει στην κατάσταση, κατά την οποία ο νους και η καρδιά ενώνονται αδιαίρετα.

Τότε θα γνωρίσετε[5] το αυθεντικό είναι, που επιθυμεί η ψυχή σας[6]. Όταν περπατάτε στο δάσος και στοχάζεσθε, φυλαχθείτε από την ονειροπόληση. Θα ήταν καλά να προφέρετε [//98] τότε με το στόμα σας την ευχή του Ιησού και να σκέπτεσθε τον Θεό.

Γνωρίζετε καλά ότι υπάρχει η κατά Θεόν λύπη (η θεάρεστη) και η κατά κόσμον λύπη (η αντίθεη). Επίσης ότι από την ενέργεια της χάριτος προκύπτει η χαρά ή η ευχάριστη διάθεση, αλλά υπάρχει και η άλογη που προέρχεται από τον εχθρό.

Τον τελευταίο καιρό θλίβομαι, ακριβώς γιατί χάνετε τη σοβαρότητα της στάσεως σας απέναντι στο έργο της σωτηρίας σας. Νιώσατε κάποιου είδους σαρκική ευχαρίστηση[7]· έτσι που η ψυχή μου να μη θέλει ούτε καν να μιλήσει για εκείνο, που είναι τόσο ουσιαστικό και σπουδαίο για μας.

Αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, συγχωρείστε με για το σχολαστικό πνεύμα, για το ότι δηλαδή στέκομαι σε κάθε αστοχία σας, αλλά το κάνω, γιατί στο μέλλον (ίσως όχι το απώτερο) δεν θα βρείτε, άνθρωπο, που να σας υποδείξει από αίσθημα γνήσιας αγάπης τα λάθη σας, πράγμα πολύ ωφέλιμο. (Να βρεθεί δηλαδή κάποιος, που από αγαθή διάθεση μας υποδεικνύει τα ελαττώματά μας).

Πρέπει λοιπόν τώρα να διδαχθείτε να ελέγχετε τον εαυτό σας με γνήσια πνευματικό τρόπο. Αν δεν γίνει αυτό, πώς θα βοηθήσουμε άλλους, που θα μας ζητούν να τους διδάξουμε αυτή την απαραίτητη εργασία για τη σωτηρία; Θέλω πολύ και εύχομαι γι' αυτό στον Θεό και την Υπεραγία Δέσποινά μας να καλλιεργήσετε πνευματικο-ασκητική αίσθηση, ώστε να μην παραμείνετε στο κοινό και συμβατικό επίπεδο της ψυχικής αντιλήψεως της χριστιανικής ηθικής.

Πρέπει να προσθέσουμε στη μέριμνά μας και τη συνείδηση του μεγαλείου της χριστιανικής κλήσεώς μας, για να αναπτυχθεί μέσα μας το αίσθημα του θείου φόβου. Ας [//99] μην επιτρέψουμε να κυριαρχήσει μέσα μας η άλογη σαρκική ικανοποιήση[8].

---

[5] Προσθήκη: «χάριτι Θεού».

[6] Προσθήκη: «και θα αποφύγετε την ονειροπόληση και τη νεανική κενοδοξία, που σας προξενούν αισθήματα ντροπής και λύπης».

[7] Προσθήκη: «αυτοϊκανοποίηση».

[8] Προσθήκη: «ας φοβηθούμε ιδιαίτερα να την δεχθούμε ως ενέργεια χάριτος».

Δεν μας αρμόζει να αστιευόμαστε. Μας αναμένει είτε η σωτηρία[9], στην οποία οδηγεί η στενή, η τεθλιμμένη και η δακρύβρεχτη οδός, είτε ο άδης, στον οποίο καταλήγει ο πλατύς και ευχάριστος δρόμος.

Δεν πρέπει να χαλαρώσουμε, αλλά αντιθέτως να περιζώσουμε πιο σφικτά την οσφύ μας.

Όταν έρχεται ο λογισμός, «για ποιόν λόγο να είμαι εγώ εδώ;», είναι καλά να σκεπτόμαστε ότι «ουκ έχομεν ώδε μένουσαν πόλιν, αλλά την μέλλουσαν επιζητούμεν»[10].

Νωρίτερα γράψατε για την επιθυμία σας να βρείτε γέροντα το γρηγορότερο.

Γνωρίζετε όμως άραγε, τι είδους γέροντα έχετε ανάγκη;

Για να τα βγάλει πέρα μαζί σας ο γέροντας, οφείλει να είναι θαυματουργός, να έχει το χάρισμα της διορατικότητος, της προφητείας και της διδασκαλίας, να είναι σε όλα τέλειος, απαθής, όμοιος με τον όσιο Σεραφείμ. Αν όμως πέσετε σε γέροντα, ο οποίος εκτός από το δώρο της διακρίσεως δεν έχει κανένα ιδιαίτερα υπερφυσικό χάρισμα, δεν θα αναπαυθείτε μαζί του.

Στο ζήτημα αυτό δεν έχετε την κατάλληλη ψυχική προετοιμασία και την απλότητα της πίστεως. Πρέπει να νεκρώσετε με επίγνωση όχι μόνο το θέλημα, αλλά και το φρόνημά σας[11]. Ούτε εμπιστοσύνη έχετε. Αναβράζετε σαν το νέο κρασί.

[//100] Εξ άλλου καλά κάνετε και με βασανίζετε διαρκώς, γιατί είπα το ένα και γιατί το άλλο. Γράφετε για παράδειγμα: «Με ποιά βάση το προλέγετε αυτό;», ή «Να δεχθώ άραγε τον λόγο σας κατά γράμμα ή όχι;» και σε άλλο μέρος πάλι: «Αν δεν έχετε πλήρη βεβαιότητα, τίποτα μην υπόσχεσθε και τίποτε μην προλέγετε. Αν όμως έχετε, τότε κάντε το, αν είναι δυνατό, σαφέστερο». Και ιδιαίτερα δώσατε προσοχή στα ακόλουθα λόγια μου: «Δεν σας καλεί ο Κύριος σε ένα απλώς κοινό τόπο, αλλά σε μεγαλύτερη υπηρεσία και μεγαλύτερο από τον συνηθισμένο αγώνα».

Αγαπητέ μου, να θυμάσθε ότι είμαι συνάδελφος σας και ταυτόχρονα νεώτερος από σας. Μην απαιτείτε από μένα πολλά, γιατί είμαι πτωχός και πένης και ασθενής· δεν είμαι τίποτα. Στα λόγια μου να φέρεσθε πιο απλά, συγχωρώντας με για την αδυναμία μου[12].

Στο εξής λοιπόν θα αποφεύγω συνομιλίες αυτού του είδους μαζί σας και αναφερόμενος στο μέλλον θα προσθέτω πάντοτε ένα ίσως, και αν κάποτε

---

[9] Προσθήκη: «ο παράδεισος».

[10] Εβρ. 13,14.

[11] Προσθήκη: «πράγμα που δεν μπορείτε να πραγματοποιήσετε, πριν κάποιος άνθρωπος σας δώσει απόλυτα ικανοποιητική διευκρίνιση σε πολλά από τα πιο δύσκολα (θεολογικά) θέματα».

[12] Προσθήκη: «Εγώ, ωστόσο, δε θα έκανα έτσι σε σχέση με οποιονδήποτε άλλο, δηλαδή δε θα απαιτούσα απολογισμό».

λησμονήσω να το κάνω, τότε να το προσθέτετε εσείς ο ίδιος. Και κατά την προσωπική συνομιλία μας, σε μια παρόμοια ερώτηση είχα απαντήσει κάποτε το ίδιο πράγμα, που είναι η πραγματικότητα, ότι δηλαδή δεν είμαι προφήτης ούτε διορατικός. Αλλά με τη χάρη του Θεού νομίζω ότι έτσι πρέπει να γίνει· ότι δηλαδή οφείλετε να κοπιάσετε στον αγρό του Χριστού με τον ιδρώτα του προσώπου σας. Ενώ επαινώ το πόσο απαιτητικός είστε απέναντί μου, όταν κάνετε το ίδιο με άλλα πρόσωπα, γενικά το αποδοκιμάζω. Όχι ότι εμβαθύνετε πολύ σε όσα σας λένε ή ότι δίνετε στα λόγια μεγαλύτερη σημασία από ό,τι πρέπει, αλλά μου φαίνεται πως βιάζεσθε και δεν κατανοείτε τα πράγματα, όπως θα έπρεπε.

[//101] Μη νομίσετε ότι υπερασπίζομαι τον εαυτό μου ή ότι τολμώ να κάνω κάποια σύγκριση. Από όλα όμως αυτά βγαίνει το συμπέρασμα πως ο πατήρ Δαβίδ μάλλον δεν αγαπά την Αποκάλυψη και τα άλλα προφητικά βιβλία, καθώς και ορισμένα σημεία των Ευαγγελίων και των Επιστολών, εξαιτίας της αοριστίας και της ασάφειάς τους, που συχνά τα κάνουν δυσερμήνευτα.

Από τώρα και στο εξής θα κλείσω το στόμα μου, για να ικανοποιήσω την επιθυμία σας, εφόσον δεν γνωρίζω καθαρά όχι μόνο το μέλλον αλλά και το παρόν.

Γράφετε: «Αν όμως αυτό δεν είναι έτσι, αν εγώ με τον ιδιάζοντα ρεαλισμό μου, με τη δίψα μου για άμεση πνευματική εμπειρία διαβάζω πολύ περισσότερα μέσα από τις γραμμές των επιστολών σας και αποδίδω στα λόγια σας μεγαλύτερη σημασία από ό,τι πρέπει, τότε αυτό αποτελεί απόκλιση πολύ επικίνδυνη, ικανή να με οδηγήσει στην πλάνη ή στην απογοήτευση και την απόγνωση».

Είθε να με φυλάξει ο Κύριος, όπως ήδη και νωρίτερα σας έγραψα, από το να ζημιώσω με οποιονδήποτε τρόπο το έργο της σωτηρίας σας. Όλη μου η μέριμνα, όσο το επιτρέπουν οι ασθενείς δυνάμεις και η αντίληψή μου, έγκειται στο να σας υποδείξω την οδό προς το αυθεντικό είναι[13], στην οποία σας οδηγεί η θεία χάρη, εγώ δε αποχωρώ από το έργο αυτό που υπερβαίνει τις δυνάμεις μου.

Όταν είσασταν ακόμη μικρό παιδί, σας επισκεπτόταν η θεία Χάρη. Σε αυτό ακριβώς διακρίνω την κλήση σας από τον Κύριο και νομίζω ότι τώρα σας κάλεσε για δεύτερη φορά, και τώρα μάλιστα οριστικά στην οδό της ευδοκίας Του.

Ωστόσο, αγαπητέ μου, δεν πρέπει τώρα να επιστρέψετε «μέσα από γνωστή χώρα σε γνωστό σκοπό» (όπως γράφετε)· [//102] αυτό θα ήταν θλιβερό. Όχι, οφείλετε να βαδίσετε νέα οδό (δηλαδή πιο μακρινή) και με σκοπό που δεν πραγματοποιήσατε ακόμη (ανεπίτευκτο) και μέσα από χώρα που δεν γνωρίζετε ακόμη[14], με άσκηση, για την οποία δεν έχετε καν ιδέα.

Δεν έχει για μένα κανένα νόημα να σας ξεγελάσω. Πολλά, πάρα πολλά, εξαρτώνται από την πίστι σας. Όταν όμως με την χάρη του Θεού κατανοήσετε αυτό για το οποίο σας ομιλώ εγώ ο άθλιος, τότε πια δεν θα ταλαντεύεσθε στην

---

[13] Διόρθωση: «να σας επαναφέρω από την οδό της πλάνης στην οδό του αυθεντικού είναι».

[14] Προσθήκη: «καθόλου, γιατί το πόδι σας ακόμη δεν πάτησε εκεί».

πίστη σας ούτε θα σκανδαλίζεσθε με πρόφαση την εξωτερική αταξία που επικρατεί στη ζωή της Εκκλησίας και άλλα. Τότε η πίστη σας θα είναι πίστη με γνώση (αν και ακόμη ατελής) και όχι «πίστις εξ ακοής»[15]. Τότε, και αν όλος ο κόσμος εκτραπεί από την αλήθεια, εσείς δεν θα κλονισθείτε, όπως ο Αβραάμ, που στον καιρό του έμεινε ο μοναδικός σχεδόν φορέας της αληθινής θεοσέβειας[16]. Εγώ πάλι ο ανάξιος προσεύχομαι στον Κύριο να δυναμώσει η πίστη σας και να βοηθήσετε αργότερα και άλλους αδελφούς [//103] σας, όπως βοήθησαν εσάς κάποιοι άλλοι με όλη την αγάπη τους και με πολλές προσευχές και πόνο.

Πρέπει να συνδεθούμε με τους ισχυρούς και ακατάλυτους δεσμούς της αγάπης του Χριστού και να βοηθήσουμε ο ένας τον άλλον, χωρίς να υπολογίζουμε κόπους αλλά και την ίδια μας την ψυχή. Με την αγάπη αυτή προς τον αδελφό θα γνωρίσουμε «ότι μεταβεβήκαμεν εκ του θανάτου εις την ζωήν»[17], δηλαδή στο αυθεντικό είναι.

Η αγάπη του Θεού περικλείει μέσα της τα πάντα, όλα τα αγαθά· και τη σοφία και τη γνώση και τη χαρά και την αθανασία και την αληθινή ελευθερία.

Εκείνο που γνωρίσατε στην παιδική ηλικία ήταν η κλήση σας από τη χάρη του Θεού.

Υποτιμάτε αυτό που λάβατε στον Άθω, γιατί δεν έχετε ακόμη πραγματική αντίληψη για το τί είναι μεγαλύτερο και τί μικρότερο, τί ανώτερο και τί κατώτερο.

Θυμηθείτε την όραση του Προφήτη Ηλία: «Ιδού παρελεύσεται Κύριος, και ιδού πνεύμα μέγα κραταιόν διαλύον όρη και συντρίβον πέτρας ενώπιον Κυρίου, ουκ εν τω πνεύματι Κύριος· και μετά το πνεύμα συσσεισμός, ουκ εν τω συσσεισμώ Κύριος· και μετά τον συσσεισμόν πύρ, ουκ εν τω πυρί Κύριος· και μετά το πυρ φωνή αύρας λεπτής, κακεί Κύριος»[18]. Βλέπετε τί είδους ακολουθία! Θυμηθείτε τους λόγους: «Φως ιλαρόν, αγίας δόξης ...».

Τα λέω όλα αυτά, όχι με σκοπό να σας πείσω για κάτι, γιατί, πριν ακόμη συναντηθούμε, η χάρη του Θεού σας είχε διδάξει και πείσει για πολλά. Το κάνω όμως με πρόθεση να σας προειδοποιήσω ότι πρέπει να γνωρίσουμε ακόμη

[15] Ρωμ. 10,17.

[16] Προσθήκη: «Συγχωρείστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, αλλά θέλω ακόμη με επιμονή να σας συμβουλεύσω να έχετε μπροστά στα μάτια σας το άξιο προς μίμηση παράδειγμα του Αβραάμ. Αυτός αναντίρρητα υπάκουσε στο πρόσταγμα του Θεού και κατοίκησε εκεί που του υπέδειξε ο Κύριος. Δεν ταλαντεύθηκε στην πίστη του, παρά το ότι όλοι οι σύγχρονοι του κατά την εποχή εκείνη είχαν εκπέσει από την αληθινή θεοσέβεια. Ασφαλώς θα σκεφτόταν ως εξής: "Του Κυρίου η γη και το πλήρωμα αυτής, και ... οι κατοικούντες ..." (Ψαλμ. 23,1)· "ου γαρ έχομεν ώδε μένουσαν πόλιν, αλλά την μέλλουσαν επιζητούμεν" (Εβρ. 13,14). Έτσι κι εσείς να σκέπτεσθαι και να παραδίνεσθε στο θείο θέλημα, υπηρετώντας τον Θεό εν παντί τόπω, όπου θελήσει ο Κύριος, γιατί: "του Κυρίου η γη και το πλήρωμα αυτής, η οικουμένη και πάντες οι κατοικούντες εν αυτή"».

[17] Α' Ιωάν. 3,14.

[18] Γ' Βασ. 19,11-12.

πολλά, πριν ακολουθήσουμε με βεβαιότητα την κρίση μας, που οφείλει πάντοτε να είναι σύμφωνη με το πνεύμα των Γραφών.

[//104] Αναφέρετε πάλι: «Δεν είμαι άπειρος στην πνευματική ζωή». Και αυτό είναι αλήθεια, γιατί δεν θα αντέχατε τους λόγους εκείνους που σας έλεγα όλον αυτόν τον καιρό. Ωστόσο όμως η πείρα σας είναι πείρα αρχαρίου, και μαζί σας δεν μπορώ ακόμη να μιλήσω για πολλά.

Με ετοιμότητα, με χαρά δέχεσθε το λόγο για τον Σταυρό, και αυτό είναι μεγάλο έλεος του Θεού για σας. Τολμώ όμως να υποθέσω ότι δεν έχετε ακόμη κατανοήσει εκείνον τον Σταυρό, τον οποίο έχω στο νου μου, όταν συζητώ μαζί σας. Βεβαίως δεν έφθασε ακόμη η στιγμή για την κατανόησή του. Θα πω και κάτι επιπλέον· ίσως δεν αξιωθούμε ποτέ μαζί σας της μερίδος αυτής των εκλεκτών του Χριστού, να σηκώσουμε δηλαδή εκείνον τον Σταυρό. Ωστόσο έχετε ευλογημένη ψυχή, εφόσον αγαπάτε να κόβετε το θέλημά σας.

Μιλώντας γενικά, σωστή πνευματική ζωή μπορεί να αρχίσει μόνον τότε, όταν ο άνθρωπος στερεωθεί στην πίστη. Έστω και αν πρόκειται μόνο για ατελή πίστη, δηλαδή «πίστη εξ ακοής». Είναι όμως απαραίτητο να δεχθεί η ψυχή χωρίς αμφιβολία τη διδασκαλία της Εκκλησίας και των αγίων Πατέρων.

Όταν όμως η ψυχή αισθανθεί την αλήθεια κατά τη δωρεά της χάριτος, τότε γίνεται ασάλευτη στην πίστη[19]. Τότε η ίδια πίστη γίνεται διαφορετική, δηλαδή πίστη εμπειρίας, γνώσεως. Αλλά κι εδώ ισχύει η γνωστή ακολουθία αναβάσεως.

Ωστόσο ο αγώνας της πίστεως μας αναμένει και ως το θάνατο ακόμη, γιατί μας δόθηκε να κατανοούμε μόνο «εκ μέρους», να βλέπουμε τώρα (δηλαδή στη ζωή αυτή) «δι' εσόπτρου εν αινίγματι»[20]. Δεν γνωρίζω πώς γίνεται αυτό [//105] με τους άλλους· για μένα όμως προσωπικά το πρόβλημα αυτό λύθηκε με το έλεος του Θεού, και αποδέχομαι αυτόν τον αγώνα με χαρά, θαυμάζοντας τη σοφία του Θεού, που με τόση τέχνη ανατρέπει το αλαζονικό λογικό μας.

Όταν φανερωθεί έστω και εν μέρει στους νοερούς οφθαλμούς σας η θεωρία του ανεξιχνίαστου πλούτου της πνευματικής ζωής, της επουράνιας αυτής επιστήμης, τότε θα ντραπείτε για τους λόγους σας. Τότε θα δείτε ότι δεν κάνατε ακόμη πραγματική, συνετή αρχή.

Να αφιερώσετε μεγαλύτερη προσοχή και τώρα και στο μέλλον στην πνευματική ζωή, στην τήρηση των εντολών, τη νήψη, την προσευχή, την ανάγνωση των ασκητικών έργων των αγίων Πατέρων, σε όλα όσα αποδέχεται η Ορθόδοξη Εκκλησία. Τότε θα δείτε ότι, κατά το μέτρο που εμπλουτίζεται η ψυχή σας με αυτά, θα αποκτά σταδιακά και ο νους σας μεγαλύτερη δύναμη και

---

[19] Προσθήκη: «και αν ακόμη όλος ο κόσμος παρεκκλίνει, εκείνη, σαν τον Αβραάμ, θα παραμείνει πιστή».

[20] Α' Κορ. 13,9 και 12.

καθαρότητα στη σκέψη του Θεού, στην προσευχή, και ακόμη στη θεολογία και την κατανόηση των Γραφών[21].

Αρχή της πνευματικής ζωής είναι η αρχή της πάλης ενάντια στα πάθη. Η νίκη κατά των παθών είναι το δυσχερέστερο έργο. Η νίκη αυτή είναι η πιο μεγαλειώδης από όλες. Η απάθεια είναι ανώτερη από το χάρισμα της θαυματουργίας. Τα πάθη νικώνται με μακρό, επίμονο, βαρύ και αδιάλειπτο αγώνα ημέρα και νύχτα και με τη συνέργεια της [//106] χάριτος. Τον ορθό αγώνα κατά των παθών μας τον διδάσκουν οι άγιοι Πατέρες. Εσείς όμως δεν γνωρίζετε, ποιά είναι τα πάθη σας ούτε πώς να παλέψετε με αυτά. Γιατί, αν τα είχατε γνωρίσει, θα γνωρίζατε και τι να πράξετε σε κάθε τόπο και σε κάθε περίσταση, και δεν θα σας ερχόταν ο λογισμός: «Για ποιόν σκοπό εγώ είμαι εδώ ή εκεί, και τί κάνω»; Και κάτω από τη γη θαμμένος να είσασταν, θα βρίσκατε απασχόληση για τον ευατό σας.

Και πράγματι, τίποτε άλλο δεν θα μπορούσε να εκφράσει τόσο καθαρά την απειρία σας, όσο οι δυο αυτές φράσεις: α) «Γιατί είμαι εγώ εδώ; Τί κάνω εδώ;» και β) «Δεν είμαι άπειρος στην πνευματική ζωή».

Δεν προκαλεί καμιά έκπληξη το γεγονός ότι εσείς, υποφέροντας από ευεριθιστικότητα, νικηθήκατε από το πάθος αυτό ακόμη και στις ημέρες που θα έπρεπε να αισθάνεσθε μεγάλη χαρά και ψυχική ειρήνη. Και αυτό για την απιστία σας. Όχι γιατί είστε «ανυπάκουο παιδί». Και σε μας οι μοναχοί, καταπονημένοι από εργασίες που υπερβαίνουν τα όρια των δυνάμεων τους, εξαιτίας της υλικής ένδειας του Μοναστηριού, συμβαίνει κάποτε να μην είναι ιδιαίτερα υπάκουοι και να ψάλλουν άσχημα και βιαστικά. Αυτό όμως δεν εμποδίζει τον Ιερομόναχο να προσεύχεται και να τελεί με ειρήνη την Λειτουργία, εκτός από περιπτώσεις υπερβολικής βιασύνης.

Λοιπόν, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, θέλετε πιστέψτε με, θέλετε όχι. Σας διαβεβαιώνω όμως ότι στις 29 και 30 Αυγούστου και ο Γέροντας Σιλουανός και εγώ ο αμαρτωλός χαρήκαμε για σας. Ήταν ημέρες μεγάλης ευσπλαγχνίας του Θεού για σας. Μέσα από εκείνη τη θύελλα που ζήσατε, μάθατε πολλά. Θα ακολουθήσουν ακόμη και άλλες τρικυμίες. Αλλά όποιος πέρασε από πειρασμό, εκείνος θα μπορέσει να βοηθήσει και τον πειραζόμενο. Μετά από όλα αυτά δεν απομένει τίποτε που κατά κάποιον τρόπο δεν αναφέραμε. [//107] Ωστόσο θα προσθέσω πως ο εχθρός εντείνει τον πόλεμο εναντίον σας. Με τί πόνο προσευχόμουν για σας όλες αυτές τις ημέρες (ως τις 29 Αυγούστου τη νύχτα). Ο

---

[21] Προσθήκη: «Η οδός εκείνη, που ακολουθήσατε νωρίτερα, δεν είναι καρποφόρα. Δεν μας είναι καθόλου αναγκαίο να φορτώσουμε το νου με πληροφορίες, που δεν είναι κατ' ουσία απαραίτητες για τη σωτηρία μας ή ακόμη για την εκπλήρωση των υποσχέσεων που αναλάβαμε. Ο μοναχός για παράδειγμα μπορεί να απομακρυνθεί τελείως από τον κόσμο και να μη γνωρίζει τίποτε γι' αυτόν, ποτέ να μη διαβάζει εφημερίδες. Ο επίσκοπος όμως οφείλει να έρχεται σε επαφή με όλα αυτά σε σημαντικό βαθμό, για να γνωρίζει τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και γενικά τη ζωή του ποιμνίου του».

Κύριος όμως είναι ελεήμων και ίσως αναστήσει στη γη της καρδιάς σας δένδρο, κάτω από τα φύλλα του οποίου θα βρουν καταφύγιο πολλά πτηνά του ουρανού[22].

Σε μένα τον ίδιο συνέβη πολλές φορές να περάσω παρόμοιες θύελλες-πειρασμούς. Παρόλα αυτά υπάρχει μεταξύ μας η διαφορά ότι εγώ κάθε φορά πορευόμουν με εμπιστοσύνη προς οποιαδήποτε κατεύθυνση, καταπονούμενος, όπως κι εσείς, από τη δίψα του αυθεντικού είναι.

Πόσο υπέφερα ψυχικά κατά τη διάρκεια δέκα χρόνων της ζωής μου (από τα δεκαέξι ως τα εικοσιέξι)[23]! [Βεβαίως και τώρα υποφέρω, αλλά με διαφορετικό πλέον τρόπο]. Ο ελεήμων Κύριος με λυπήθηκε και, όταν ήμουν άρρωστος μέχρι θανάτου, επισκέφθηκε την άθλια ψυχή μου, που με τόση προθυμία απομακρυνόταν από Αυτόν εξαιτίας βεβαίως της άγνοιας, και με λύτρωσε από τις άκαρπες αναζητήσεις μου.

Μετά από αυτό ήρθε πνεύμα αγάπης, και η ψυχή μου άρχισε να φλέγεται από πόθο, από ζήλο για τη σωτηρία των αδελφών μου. Δεν κήρυττα ούτε δίδασκα· δεν πήγαινα πουθενά με αυτόν τον σκοπό, για να μεταστρέψω δηλαδή τους ανθρώπους προς την αλήθεια, αλλά μόνο προσευχόμουν γι' αυτό· παρακαλούσα τον Κύριο να δώσει και στους άλλους να Τον γνωρίσουν.

Μέχρι και τώρα μου φαίνεται ότι κατά τη διάρκεια της προσευχής τα ζέοντα δάκρυα έρρεαν όχι μόνο από τα μάτια [//108] μου αλλά και από όλη την ύπαρξή μου. Όλο μου το σώμα γέμιζε από τον παράδοξο πόθο να καρφωθεί, να σταυρωθεί, προκειμένου να γνωρίσουν οι άνθρωποι το φως της ζωής εν Χριστώ (και δεν σας τα διηγούμαι όλα).

Το Πνεύμα μαρτυρούσε με βεβαιότητα για την αλήθεια.

Ο όσιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης γράφει: «Να θεωρείς ότι γνώση της αλήθειας είναι κυρίως η αίσθηση της χάρης. Όλες οι άλλες γνώσεις πρέπει να αποκαλούνται αποτελέσματα νοήσεως και αποδείξεις πραγμάτων»[24].

Παραθέτω όλα αυτά, πριν προχωρήσουμε στην εξέταση του θέματος που ανακύπτει από τα γραφόμενα σας και κυρίως από τη φράση: «Όσο ο Κύριος δεν με φωτίζει με οποιονδήποτε τρόπο … πάντοτε θα υπόκειμαι στον πειρασμό εναντίον της Ορθοδοξίας, εναντίον κάθε πίστεως οποιασδήποτε αληθινής Εκκλησίας. Η κατάσταση αυτή μπορεί να παραταθεί για χρόνια … Δεν διαθέτω εκείνη την ήρεμη βεβαιότητα που διαβλέπω στους άλλους Ορθοδόξους. Αποδέχομαι ότι η Ορθοδοξία είναι η αλήθεια … αλλά γιατί στο χώρο του πνεύματος και όχι του νου;».

---

[22] Βλ. Λουκ. 13,19.

[23] Διόρθωση: «που προηγήθηκαν εκείνων των ευλογημένων ημερών, όταν ο Κύριος, με λυπήθηκε και με λύτρωσε από τις αφηρημένες αναζητήσεις, επισκεπτόμενος την ψυχή μου …».

[24] Γρηγορίου Σιναΐτου, 137 ωφέλιμα κεφάλαια (Λόγοι διάφοροι περί εντολών, δογμάτων, απειλών και επαγγελιών, έτι δε και περί λογισμών, και παθών και αρετών, έτι δε και περί ησυχίας και προσευχής) κεφ. 3, Φιλοκαλία, τόμ. Δ', σ. 176. Έκδ. «Το Περιβόλι της Παναγίας». Μετάφραση Α. Γαλίτη. (Ο άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης γράφει: «γ'. Γνώσιν αληθείας, την της χάριτος αίσθησιν είναι κυρίως νόμισον·» (ΦΙΛ. τομ. 4ος σελ. 31)).

Εδώ βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα από τα δυσκολότερα ζητήματα της πνευματικής ζωής, που αποδείχθηκε ο λίθος προσκόμματος για τη μεγάλη πλειοψηφία των σοφών του αιώνος αυτού.

Ποτέ μου δεν σκέφθηκα να εκθέσω γραπτώς τις σκέψεις μου για την πνευματική ζωή, πολύ περισσότερο ακόμη για τα τόσο δύσκολα θέματά της, συναισθανόμενος την αμάθεια και την απειρία μου. Γι' αυτό επικαλούμαι τη βοήθεια από [//109] τον Κύριο για μας, για σας και για μένα. Για σας, ώστε να εννοήσετε αμέσως, με συγκαταβατικότητα τα γραφόμενά μου· και για μένα τον ασύνετο, ώστε να εκφράσω με λόγια εκείνο, που είναι σχεδόν αδύνατο να εκφρασθεί με λόγια, εφόσον πρόκειται για τη ζωή του πνεύματος.

Η πίστη είναι δύσκολη για κάθε άνθρωπο που συνήθισε να ζει με τη λογική του. Οφείλουμε όμως να γνωρίζουμε, αφού εξετάσουμε με προσοχή τον εαυτό μας, ότι ο ανθρώπινος νους, όντας άκρως περιορισμένος, δεν είναι ικανός μόνος του να διεισδύει στα μυστήρια του Θεού[25].

Προηγείται η πίστη, που[26] είναι ασύγκριτα λεπτότερη και τελειότερη και πιο απέραντη από τον νου.

Μόνον αργότερα, με την πνευματική πείρα, ο άνθρωπος φθάνει εκείνο, που και με το νου του αρχίζει να κατανοεί ως αλήθεια. Είναι αδύνατο στον άνθρωπο να το εξηγήσει αυτό, ενόσω δεν γνωρίζει εμπειρικά την πνευματική ζωή.

Έτσι λοιπόν και ο όσιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης βεβαιώνει ότι η αλήθεια γνωρίζεται με το Πνεύμα. Υπάρχει η χαρισματική αίσθησή της και ως συνέπεια της χαρισματικής αυτής αισθήσεως ακολουθεί στη συνέχεια η κατανόηση και η έκφρασή της με λόγια[27].

Κι εσείς αγαπητέ, λέτε: «Αποδέχομαι ότι η Ορθοδοξία είναι η αλήθεια … αλλά γιατί στο χώρο του πνεύματος και όχι του νου;».

Αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ και πάτερ μου, εμπιστευθείτε το πνεύμα εκείνο.

Ο πειρασμός σας έγκειται στο ότι ο εχθρός σας υποβάλλει συνεχώς το λογισμό ότι χρειάζεται λογική αφομοίωση [//110] της αλήθειας. Αποδίδει σε αυτήν υπεροχή έναντι μιας τυφλής δήθεν πίστεως και μειώνει έτσι τη σημασία της ως το μηδέν. Στην «πέτρα» αυτή προσέκρουσε σχεδόν όλη η σύγχρονη ανθρωπότητα. Εσείς όμως μην ενδώσετε στην τάση αυτή. Διαφορετικά, όπως σας έγραψα και νωρίτερα και όπως εσείς ο ίδιος τώρα λέτε, ο εχθρός θα σας αφαιρέσει κάθε πίστη. Δεν διαθέτω επαρκείς σωματικές δυνάμεις ούτε μυαλό ούτε χρόνο, για να σας γράψω σχετικά με τη σημασία και τις ιδιότητες της πίστεως, αλλά ούτε και σας είναι αναγκαίο, καθώς ο ίδιος γνωρίζετε γι' αυτό περισσότερα από οποιονδήποτε άλλον. Λέτε ότι αποφασίσατε «να ζήσετε

---

[25] Προσθήκη: «Εκεί ισχύει άλλη τάξη πραγμάτων, θεόσδοτη».

[26] Προσθήκη: «όντας πνεύμα».

[27] Βλ. υποσημείωση 24, σ. 108.

σύμφωνα με τη θέληση και όχι σύμφωνα με τη λογική και το συναίσθημα». Πρέπει να ζήσουμε με πίστη στον Κύριο, με ελπίδα στο έλεός Του, παραδιδόμενοι στο θέλημά Του. Θα μπορούσαμε να ζήσουμε με τη «θέληση», μόνο υπό την έννοια ότι η πίστη μας εξαρτάται από την προαίρεση-θέληση. Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση η πτώση είναι αναπόφευκτη.

Όταν στερεωθείτε στην πίστη, θα ανακαλύψετε στη συνέχεια αμέτρητο αριθμό αποδείξεων σχετικά με την αλήθεια της Ορθοδόξου Εκκλησίας και πίστεως: α) θεολογικού, β) ηθικού, ασκητικού και γ) ιστορικού χαρακτήρα. Τότε θα σας καταστεί αναμφίβολα σαφές ότι η Ορθόδοξη Εκκλησιά διακρίνεται από όλες τις άλλες εκκλησίες σε τρία επίπεδα, γιατί:

α) μόνη αυτή αληθεύει πλήρως στη θεολογία της,

β) μόνη αυτή γνωρίζει το μυστήριο της χάριτος, της αγίας ζωής, και διαφυλάσσει στην πληρότητα τη θεία χάρη, και

γ) είναι η αρχαιότερη, η θεμελιώδης, η βασική, από την οποία αποσχίσθηκαν κατά καιρούς μεγαλύτερα ή μικρότερα τμήματα.

[//111] Σας γράφω για δεύτερη ημέρα· το χέρι μου κουράζεται και γενικά δεν αισθάνομαι απολύτως υγιής.

Προσεύχεσθε για μένα, πάτερ Δαβίδ. Πολλές ελπίδες εναποθέτω στις προσευχές σας. Κι εγώ προσεύχομαι για σας περισσότερο από όλους και πριν από όλους (για την ώρα). Σας υπόσχομαι ότι θα προσεύχομαι για σας ως τον τάφο και, αν ο Κύριος δώσει σε μένα τον άθλιο τέτοια χάρη, τότε και μετά το θάνατό μου θα προσεύχομαι για σας, ως την πιο αγαπητή και συγγενή σε μένα ψυχή.

*

Με χαρά επίσης προσεύχομαι για τη μητέρα σας που υποφέρει και για τη μοναχή αδελφή σας. Ποιός ξέρει, ίσως ο Κύριος μας αξιώσει να δούμε και τη δική τους προσέλευση σε μας. Αυτό όμως είναι μεγάλο έργο και εναπόκειται στα χέρια του Θεού. Να προσεύχεσθε γι' αυτό. Αν και δεν μπορείτε ακόμη να προσευχηθείτε με πλήρη πεποίθηση, μην ταράζεσθε γι' αυτό. Να προσεύχεσθε. Να προσεύχεσθε και για τη Ρωσία και για όλη την Εκκλησία και για όλους τους ανθρώπους. Αυτή είναι η κλήση σας, τέτοια η διακονία σας, ως ιερέως του Θεού, να προσφέρετε δεήσεις για όλον τον κόσμο.

*

Απομένει ακόμη λίγο χαρτί. Θα συγκεντρώσω δυνάμεις μου και τελειώνοντας θα γράψω ότι, αν επιβαρύνθηκε η ψυχή σας με τις επικρίσεις και την ασύνετη πολυλογία μου, συγχωρείστε με.

Με προσευχή και φόβο Θεού αναλογισθείτε καλά σε τί συνίσταται κατ' ουσίαν η πραγματική (όχι εκείνη της φαντασίας ή της ονειροπολήσεως) πνευματική ζωή. Ζώντας μέσα στο σώμα δεν μπορούμε να διαμένουμε σταθερά σε τέτοια χάρη, ώστε να αισθανόμαστε τους εαυτούς μας αθάνατους, έχοντας υπερνικήσει το θάνατο και αναστηθεί πριν ακόμη πεθάνουμε (ΔΠ).

Οφείλουμε να γνωρίζουμε, πότε είμαστε με τον Θεό [//112] και πότε απομακρυνόμαστε από Αυτόν. Είναι ανάγκη να γνωρίζουμε, τί πρέπει να κάνουμε κάθε ημέρα για να μένουμε στον Θεό και πώς να Τον προσεγγίζουμε[28].

Να δώσει ο Θεός να εννοήσετε ότι, όταν είμαστε με το νου συγκεντρωμένοι στην καρδιά με προσευχή, με μνήμη Θεού, αυτό αποτελεί δωρεά της χάριτος του Θεού. Είναι ο αρραβώνας της μέλλουσας ζωής, η οποία εκτείνεται πέρα από την ύλη, χωρίς σχήμα και χρώμα[29].

«Πνεύμα ο Θεός»[30], και η λατρεία Του είναι πνευματική, δηλαδή ξένη προς την ύλη και προς όσα την χαρακτηρίζουν.

Για σας όμως το καλύτερο απ’ όλα προς το παρόν είναι να γνωρίζετε ότι, όταν ταπεινωνόμαστε, όταν μετανοούμε αληθινά, όταν έχουμε κατάνυξη, τότε, χωρίς οι ίδιοι να το αντιλαμβανόμαστε, μένουμε στον «έσω» άνθρωπο, στην αλήθεια, στον Θεό. Αντίθετα όταν διαχέεται ο νους μας, αυτό γίνεται από κενοδοξία, από λήθη και άγνοια. Τότε απομακρυνόμαστε από τον Θεό.

[//113] Η υπερηφάνεια είναι η ρίζα όλων των κακών. Να φοβάσθε να παρατηρείτε τον εαυτό σας, γιατί έχετε αυτή τη συνήθεια (δηλαδή το πάθος) να σκέφτεστε: «Για ποιόν λόγο είμαι εγώ εδώ; Τι κάνω; Νά, δεν αισθάνομαι τον εαυτό μου Ορθόδοξο (σύντομα όμως θα τον αισθανθείτε). Νά ποιος είμαι. Νά, για μένα ομιλούν, γράφουν. Νά η σκια μου. Νά τι γένια έχω. Νά, με κακολογούν» κ.ο.κ. Συγχωρείστε με και μη θυμώσετε μαζί μου για τα αστεία αυτά.

Συχνά ζητώ από τον Κύριο και τη Θεομήτορα να με ελεήσουν χάρη των ευχών σας, και τώρα από σας να με ευλογήσετε με αγάπη.

Ο αφοσιωμένος σε σας νεώτερος και ανάξιος εν Χριστώ αδελφός σας.

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Ο σεισμός ακόμη συνεχίζεται. Η αλήθεια είναι ότι οι δονήσεις του εδάφους γίνονται σε αραιότερα διαστήματα και έχουν μικρότερη ένταση. Ωστόσο θα ήταν καλύτερα, αν ο Κύριος σπλαγχνιζόταν εμάς τους αμαρτωλούς και απομάκρυνε τη δίκαιη οργή Του. Οι πληροφορίες που σας έδωσα στο προηγούμενο γράμμα αποδείχθηκαν, όπως φαίνεται, εσφαλμένες. Τώρα όμως

---

[28] Προσθήκη: «Ο αγώνας της πίστεως κατά τον καιρό της εγκαταλείψεώς μας από τη χάρη είναι αναπόφευκτος. Η πίστη μας επί μακρόν θα υποβάλλεται σε πειρασμό».

[29] Περιέχει το ακόλουθο απόσπασμα, χωρίς ημερομηνία και αρίθμηση, το οποίο θεωρήσαμε κατάλληλο να τοποθετηθεί ως προσθήκη στο παρόν γράμμα: «Από το γράμμα σου μπορεί κάποιος να σκεφθεί ότι οι Ρωμαιοκαθολικοί ονομάζουν νοερά προσευχή τη διανοητική καταφυγή στον Θεό, χωρίς προφορική έκφραση λόγων, όπως επίσης και τους διαλογισμούς περί Θεού και θείων πραγμάτων. Εμείς όμως με τον όρο νοερά προσευχή κατανοούμε τη στάση του νου στην καρδιά ενώπιον του Θεού, που μπορεί να συνοδεύεται με αίσθημα ευγνωμοσύνης, δοξολογίας ή φόβου, δεήσεως ή μετανοίας. **Όλοι όμως οι διαλογισμοί, οι σκέψεις του νου, εγκαταλείπονται, όταν ο νους στέκει με προσοχή στην καρδιά** και παρακολουθεί την κατάστασή της, εκείνο που τελείται σε αυτή· βλέπει ταυτόχρονα τον εχθρό που ζυγώνει και με αιχμηρό μαχαίρι, ή σαν με φλόγα, τον αποκρούει με το όνομα του Κυρίου Ιησού».

[30] Ιωάν. 4,24.

δεν γνωρίζω καθαρά, εφημερίδες δεν διάβαζα και είναι αδύνατο να εμπιστευθεί κανείς τις φήμες των μοναχών.

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[//114]

Επιστολή 7

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΥΠΑΚΟΗΣ

Προσκόμματα στην πίστη. Πώς να βρει κάποιος γέροντα και πώς να δέχεται το λόγο του (λόγος από τη χάρη, από την πείρα και προς παράκληση). Η τήρηση του λόγου.

Η βεβαίωση στην Ορθοδοξία. Λόγος για τους τρείς σταυρούς. «Κράτα το νου σου στον άδη». Για τη μεγάλη χάρη.

Άθως, 15/28 Οκτωβρίου 1932

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Πολύτιμε πάτερ Δαβίδ,

αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ μου.

Ευλογείστε με και προσεύχεσθε για μένα τον αμαρτωλό[1].

Πόσες φορές ήδη έφθασα στα όρια της εξάντλησης, προσευχόμενος αδιάκοπα για σας. Θεέ μου, πόσο ευμετάβολη, αναποφάσιστη, δύσπιστη ψυχή έχετε!

Όταν αντιστέκεσθε στον εχθρό, στους λογισμούς, τότε, αν και δύσκολα, με αγώνα, πηγαίνει ωστόσο καλά η προσευχή για σας. Κάποτε όμως, σχεδόν εκούσια, κλίνετε προς το μέρος του εχθρού και αφήνετε τον εαυτό σας να παρασύρεται προς κάποια σκοτεινή άβυσσο. Τότε θλίβεται η ψυχή μου και πονά η καρδιά μου.

Πράγματι, συμβαίνει να βιώνετε κατά καιρούς καλές καταστάσεις και τότε χαίρομαι για σας και αισθάνομαι με την ψυχή μου ότι προσεύχεσθε με αγάπη για μένα, όπως για έναν αγαπητό αδελφό.

Αυτόν τον καιρό (από τον Απρίλιο μήνα) αξιωθήκατε [//115] να ζήσετε και πολύ καλές καταστάσεις, ακόμη και εξάρσεις πνευματικές. Δυστυχώς όμως πάλι πέσατε. Βυθισθήκατε, όπως ο Απόστολος Πέτρος, όταν αμφέβαλε βλέποντας γύρω του τα κύματα που τον απειλούσαν. Δίστασε ο Πέτρος, μολονότι ο ίδιος ο Κύριος του ζήτησε να περπατήσει επάνω στα κύματα, δίνοντάς του την εξουσία ή τη δύναμη να βαδίσει επάνω από τα ύδατα για τη θέρμη της πίστεως που έδειξε στην αρχή. Αλλά να, η αμφιβολία τον στέρησε από τη χάρη αυτήν[2].

Έτσι λοιπόν κι εσείς, άλλοτε ανυψώνεσθε χάρη στην πίστη σας, άλλοτε πάλι πέφτετε εξαιτίας των αμφιβολιών σας.

Αφού σας έστειλα το προηγούμενο γράμμα, ύστερα, την Κυριακή, έκλαιγα τη νύχτα σκεπτόμενος: «Για ποιό λόγο να τον προσβάλλω και να τον θλίβω και να τον ελέγχω; Αν εγώ το κάνω αυτό, ποιός θα τον παρηγορήσει στις θλίψεις

---

[1] Προσθήκη: «και βοηθείστε με με τις ευχές σας».

[2] Βλ. Ματθ. 14,28-30.

εκείνες που υποφέρει;». Να όμως, αρχίζοντας το γράμμα αυτό, θέλω πάλι, αν όχι να σας ελέγξω, ωστόσο να παραπονεθώ σε σας και εναντίον σας για τη διστακτικότητα και τη διψυχία σας[3].

Ώ, αν ξέρατε αγαπητέ, πόσο δύσκολο μου είναι να το κάνω! Ο αγώνας αυτός ξεπερνά τις δυνάμεις μου.

Κατά τη διάρκεια του μισού αυτού χρόνου που γνωριζόμαστε και τί δεν ζήσατε (και εγώ μαζί σας συνεχώς στην προσευχή μοιραζόμουν νύχτα και ημέρα τις θλίψεις και τη χαρά σας).

Πόσες αμφιταλαντεύσεις και αμφιβολίες, πόσες ανατάσεις και πόσες πτώσεις έπειτα, στιγμές χαράς και μεγάλης θλίψης, κάποτε μάλιστα και ώρες μαρτυρικές.

Χαίρομαι με την ψυχή μου να αγωνίζομαι μαζί σας, αλλά ομολογώ ότι αυτό υπερβαίνει τις δυνάμεις μου. Πολλές [//116] φορές προσευχόμουν, ο Κύριος και η Παναγία να απαλλάξουν εμένα, τον ασθενή, από αυτό το φορτίο. Και αυτό, γιατί έχετε ασταθή ψυχή, ολιγόπιστη. Ο εχθρός είναι δυνατός, γιατί εμείς χωλαίνουμε στην πίστη. Αν δεν ήταν έτσι, τότε η άσκηση θα ήταν όχι μόνο εύκολη, αλλά και ευχάριστη.

Ελάχιστα μπορούμε να πούμε στα γράμματα. Γι’ αυτό και όταν αρχίζω κάθε φορά να σας γράφω, δεν γνωρίζω από πού να αρχίσω, σε τί πρώτα από όλα να αναφερθώ, καθώς γκρεμίζεται από παντού το ιερό ενδιαίτημα της ψυχής μας.

Ναι, τώρα καταλαβαίνω σε τί προσκρούσατε. Παρόλα αυτά όμως, φοβάμαι να μιλήσω μαζί σας για τα αίτια του προσκόμματος, μήπως και παρεξηγηθώ. Γιατί η αναφορά μου σε αυτά με φέρνει σε πολύ δύσκολη θέση.

Εγώ δεν είμαι για σας ούτε γέροντας ούτε πατέρας, αλλά αδελφός. Νομίζω ότι στην ειλικρινή μου φροντίδα για σας, και αν ακόμη πω κάτι δυσάρεστο, εσείς ως σοφός άνδρας, που γνωρίζει καλά ότι οι γνήσιες επιπλήξεις και επιτιμήσεις από κάποιον που μας αγαπά είναι καλύτερες από τους δόλιους ασπασμούς του κόλακα[4], θα αποκομίσετε όφελος από τον ταπεινό μου λόγο.

Σας ανέφερα στο προηγούμενο γράμμα μου και τώρα επαναλαμβάνω πάλι ότι, αν εσείς δεν καταλάβετε και δεν διορθώσετε κάτι στην ψυχή σας, τότε όχι μόνο γνήσιο γέροντα-πατέρα δεν θα βρείτε για τον εαυτό σας, αλλά ούτε απλό χειραγωγό· και αν ακόμα τον βρίσκατε, αυτός θα σας απέφευγε.

Ο απλός, ο ανεύθυνος συνομιλητής δεν αποκομίζει κανένα όφελος. Η συνομιλία μαζί του θα είναι αργολογία. Πολλοί που έζησαν στο Μοναστήρι σαράντα και περισσότερα χρόνια δεν βρήκαν για τον εαυτό τους ούτε φίλο-πνευματικό. Το χάρισμα του γέροντα σπανίζει στις ημέρες μας. [//117] Αν θέλω να σας γράψω κάτι γι’ αυτό (για την πνευματική πατρότητα του γέροντα), πού έγκειται η δύναμή της, ποιό είναι το νόημά της, θα το κάνω, για να ελαττώσω την πικρή πείρα που δοκιμάζετε κατά τη συμπόρευσή μας στον δύσκολο δρόμο που

---

[3] Βλ. Ιακ. 1,2-8.

[4] Βλ. Παροιμ. 27,6.

κληθήκαμε να βαδίσουμε μαζί. Αυτό όμως αργότερα. Τώρα θέλω να τονίσω ότι εκείνη η κάποια έξαρση, με την οποία καταρχήν δέχεσθε το λόγο, φέρει μέσα της τις απαρχές της νευρικής διέργερσης του αίματος, μετά από την οποία ακολουθεί δίχως άλλο η αντίδραση. (Ο πειρασμός αυτός κατέλαβε τον Απόστολο Πέτρο τη νύχτα της παραδόσεως του Κυρίου)[5]. Έπειτα η φαντασία σας δημιουργεί εικόνες και σκέψεις και αισθήματα, που μοιάζουν υψηλά, αλλά που δυστυχώς δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια. Ωσότου η χάρη διδάξει τον άνθρωπο, η καρδιά και ο νους[6] του δεν είναι σε θέση να συλλάβουν πού έγκειται το μεγαλείο του να υπηρετεί κανείς τον Θεό, σε τι συνίσταται η πνευματική ζωή. Μόνο[7] ο Ίδιος ο Κύριος μπορεί να το διδάξει αυτό και όχι οι άνθρωποι. Στο δρόμο αυτόν οι άνθρωποι λίγο μπορούν να βοηθήσουν, κάτι να υποδείξουν, να διορθώσουν, να προφυλάξουν από την πλάνη, η οποία οφείλεται κυρίως στο ότι ο άνθρωπος πλάθει στο νου[8] εικόνες ή παραδίδεται σε ψυχική έξαρση. Από τον ασύνετο ζήλο μου επιθυμούσα να σας προσφέρω την πρώτη βοήθεια στο δρόμο αυτόν, αν και είχα πλήρη επίγνωση του ότι ακόμη και η προσφορά οποιασδήποτε βοήθειας στα πρώτα βήματα αποτελεί για μένα εγχείρημα που υπερβαίνει τις δυνάμεις μου. Παρόλα αυτά, ελπίζω ότι στο απώτερο μέλλον θα συναντήσετε κάποιον που γνωρίζει εκ πείρας την πνευματική [//118] ζωή. Θα ήθελα τώρα να σας πω λίγα λόγια, αν κι εσείς συμφωνείτε, για το πώς οφείλετε να συμπεριφερθείτε απέναντι σε αυτόν, ώστε να δεχθεί να αναλάβει το βάρος του φορτίου σας με χαρά και όχι στενάζοντας.

Πριν από όλα πρέπει να εδραιωθεί η πίστη σας σε αυτόν και με την πίστη αυτή να γίνετε ανυποχώρητος στον πειρασμό του σκανδαλισμού[9]. Να υποτάσσεσθε σε αυτόν, να μην προβάλλετε απαιτήσεις, να του συμπεριφέρεσθε με αφοσίωση, αγάπη και απλότητα, αποφεύγοντας κάθε μορφή έξαρσης. Αυτός που χειραγωγείται οφείλει να είναι απλός, εύπιστος, υπάκουος και όχι περίεργος[10].

Εμείς τουλάχιστον έτσι ζήσαμε και ζούμε. Όταν ο άγιος Ηγούμενος ή ο Πνευματικός μας πει κάτι, δεν εξετάζουμε γιατί μίλησε έτσι, αλλά απλώς κρατάμε στην καρδιά μας τα λόγια του[11]. Γνωρίζουμε ότι μιλούν με τριπλή

---

[5] Μάρκ. 14,29.

[6] Προσθήκη: «που δεν έχουν χαριτωθεί».

[7] Προσθήκη: «η χάρη του Θεού».

[8] Προσθήκη: «ή στην ψυχή».

[9] Προσθήκη: «να παλαίψετε με την ψυχική αστάθεια, να σταματήσετε να είστε απαιτητικός και παρορμητικός, να μη βιάζεσθε, να μη βασανίζεσθε».

[10] Προσθήκη: «Η έντονη κλίση σας προς το σκανδαλισμό ή η άκρα αστάθεια, η ολιγοπιστία και ταυτόχρονα η υπεροπτική απαιτητικότητά σας καθιστούν αδύνατη για σας κάθε είδους καθοδήγηση».

[11] Βλ. Λουκ. 2,19 και 51.

έννοια. Άλλοτε εκφράζονται προορατικά από τη χάρη (αυτό συμβαίνει στις σημαντικότερες περιπτώσεις), άλλοτε από πείρα (ως επί το πλείστον), άλλοτε πάλι για να προσφέρουν παρηγοριά στις θλίψεις, να καθοδηγήσουν και να συνετίσουν. Ο ευπειθής και υπάκουος ωφελείται πάντοτε και από όλες τις περιπτώσεις που αναφέραμε.

Αν όμως ο άνθρωπος έχει διαφορετική στάση και διάθεση, δεν θα ωφεληθεί σε καμιά από τις παραπάνω περιπτώσεις, γιατί αργά ή γρήγορα θα συναντήσει εμπόδια (θα σκανδαλισθεί, θα απογοητευθεί και τα παρόμοια).

[//119] Πρέπει να γνωρίζουμε ότι, αν ο Ηγούμενος ή ο Πνευματικός μας είπε κάτι μόνον χάριν παρακλήσεως (για παράδειγμα: κάνε υπομονή, αυτό γρήγορα θα περάσει ή κάτι παρόμοιο), έστω και αν μετά από χρόνια συμβαίνει να μη βρίσκουμε ανακούφιση, ωστόσο κάθε φορά ακούμε και δεχόμαστε με πίστη το λόγο του.

Έτσι συμβαίνει και με μένα. Πηγαίνω στον Πνευματικό να πω ότι οι δαίμονες με ταλαιπωρούν τη νύχτα, με βασανίζουν: με κτυπούν, με πνίγουν, με συντρίβουν, με σπρώχνουν από το κρεβάτι, κραυγάζουν λυσσασμένα και οι βρώμικες πράξεις τους δεν έχουν τέλος. Έτσι, κατά τη διάρκεια της νύχτας όχι μόνο δεν κοιμάμαι, αλλά περισσότερο κουράζομαι. Όταν ξημερώσει, μόλις που μπορώ να περπατήσω από τον πόνο. Και όμως είναι ανάγκη όλη την ημέρα να βρίσκομαι στην υπακοή. Ο Πνευματικός θα μου πει: «Δεν πειράζει, κάνε υπομονή, θα περάσει, αυτό το επιτρέπει σε σένα ο Κύριος για την υπερηφάνειά σου, την κατάκριση ή την αντιπάθειά σου για κάποιον». Και εγώ τον πιστεύω και αποχωρώ. Σε λίγο καιρό, όταν και πάλι καταπονηθώ, του αναφέρω ότι η κατάσταση όχι μόνο δεν βελτιώνεται, αλλά ότι οι δαίμονες με παρενοχλούν ακόμη περισσότερο. Απάντηση: «Δεν πειράζει, κάνε υπομονή, παραδώσου στο θέλημα του Θεού. Ταπεινώσου και θα σταματήσεις να βασανίζεσαι. Δεν πειράζει. Τώρα πια θα πάψει να συμβαίνει αυτό· πήγαινε με ειρήνη»[12]. Κάποτε θα διαβάσει τη συγχωρετική ευχή ή θα δώσει κάποια άλλη οδηγία. Μετά από αυτό, δύο-τρεις ημέρες περνούν ίσως πιο ήσυχα, και ύστερα ξανά τα ίδια βάσανα, και αυτή η κατάσταση διαρκεί για χρόνια. Ανάλογα λοιπόν με την πίστη της προς τον Πνευματικό η ψυχή κάθε φορά δυναμώνει με [//120] το λόγο του κάνοντας υπομονή για χρόνια μαθαίνει στη συνέχεια τον πόλεμο με τους δαίμονες. Γίνεται πιο ανδρεία, αφού δεχθεί πολλές φορές βοήθεια από τον Θεό εξαιτίας των προσευχών του Πνευματικού. Γνωρίζει τις αδυναμίες της και ταπεινώνεται. Και η ταπείνωση είναι το «αήττητο τρόπαιο» ενάντια στους δαίμονες. Εκείνον όμως που πενθεί για τις αμαρτίες του δεν τον αγγίζουν ούτε δαίμονες ούτε κανένας άλλος φόβος.

Όταν μας μιλούν από πείρα, σε περίπτωση που ο λόγος του Πνευματικού δεν συμφωνεί με τη δική μας εμπειρία, δεν σκανδαλιζόμαστε. Απλώς του

[12] Προσθήκη: «Αυτό γρήγορα θα περάσει· να, μου το είπε, και τώρα αυτοί δε θα είναι τόσο θρασείς».

αναφέρουμε το γεγονός και αυτός υποδεικνύει τα λάθη μας, που έγιναν αφορμή, ώστε η εξέλιξη της καταστάσεως να είναι διαφορετική από εκείνη που ανέφερε.

Όταν ο Πνευματικός μας λέει κάτι για το μέλλον με τρόπο οριστικό και «ως εξουσίαν έχων», τότε πάλι εμείς δεχόμαστε το λόγο του με κάπως διαφορετικό τρόπο από το δικό σας. Πάνω απ' όλα φερόμαστε πιο απλά, με πίστη, χωρίς να διερευνούμε προθεσμίες ή να απαιτούμε επιπλέον εξηγήσεις για όσα λέχθηκαν, γιατί είναι σαφές ότι ο άνθρωπος από μόνος του δεν μπορεί να γνωρίσει το μέλλον. Όσα εξέφρασε ο Πνευματικός κατά τη δωρεά της χάριτος, αυτά και ισχύουν. Σε σχέση με αυτό γνωρίζουμε[13] ότι και οι προφητείες, που προέρχονται σαφώς από τον Θεό, δεν εκπληρώνονται κατ' ανάγκη, αλλά πολύ συχνά είναι συμβατικές και πολύ συχνά μάλιστα διατυπώνονται υποθετικά – «Εάν». Προφήτης Ιερεμίας 18,7-11[14].

[//121] Γνωρίζουμε από τη μαθητεία μας στην Αγία Γραφή ότι, αν επιδείξουμε περιφρόνηση ή έπαρση, τότε αίρεται από μας το υπεσχημένο αγαθό (όπως από τον Σαούλ η βασιλεία[15]), ενώ αντιθέτως, αν μετανοήσουμε[16], τότε αποφεύγουμε το κακό που προελέχθη, όπως συνέβη με τους Νινευΐτες[17]. Έτσι σε ό,τι μας συμβαίνει κάθε φορά πρέπει να ακολουθούμε τον ίδιο κανόνα: «Τον Θεόν φοβού και τας εντολάς αυτού φύλασσε»[18]. Στην έκφραση αυτή εμπεριέχεται όλη η σοφία. Τι όμως θα συμβεί, καλό ή κακό, αυτό εναπόκειται στο χέρι του Θεού.

Κάποιος ιερομόναχος της Μονής μας μου μιλούσε για τον εαυτό του. Κάποιο πρωί, ενώ ήταν ακόμη ξαπλωμένος στο κρεβάτι, ήλθε στο σπίτι του κάποιος ευσεβής άνδρας, ασκητής (που τον γνώριζε ελάχιστα). Και μόλις ο ασκητής αυτός τον πλησίασε, εκείνος ανασηκώθηκε, κάθησε στο κρεβάτι και από αμηχανία έσκυψε το κεφάλι για να τον χαιρετήσει. Ο ασκητής βάζοντας τα χέρια στο κεφάλι του τελευταίου άρχισε να τον «χειροτονεί». Θεωρώντας τον εαυτό του ανάξιο για το ιερατικό αξίωμα ο νυν π. Χ. απομάκρυνε τα χέρια του ασκητού. Εκείνος όμως έκανε για δεύτερη φορά το ίδιο. Τότε ο π. Χ. ταπεινώθηκε και σκέφθηκε: «Γενηθήτω το θέλημα του Κυρίου, μου είναι αδύνατο να αντισταθώ». Μετά από αυτή την «χειροτονία» (όλα έγιναν με σιωπή) ο π. Χ. έζησε περισσότερο και από είκοσι χρόνια στον κόσμο. Ακόμη και όταν ήταν πολύ νέος, έφηβος, και τον κυρίευε η επιθυμία να «διασκεδάσει» όπως οι φίλοι του,

---

[13] Προσθήκη: «σύμφωνα με την Αγία Γραφή».

[14] Προσθήκη: «Προφήτης Ιωνάς Πράξεις των Αποστόλων, κεφ. 27,23-24 και μετά από αυτό τα λόγια του Αποστόλου Παύλου: «Εάν μη ούτοι μείνωσιν εν τω πλοίω, υμείς σωθήναι ου δύνασθε» (Πράξ. 27,31).

[15] Α' Βασ. 15,28.

[16] Διόρθωση: «αν διορθωθούμε».

[17] Ιωνάς 4.

[18] Εκκλ. 12,13.

συγκρατούσε πάντοτε τον εαυτό του από κάθε έκλυτη πράξη ή επαφή λέγοντας: «Τι κάνεις· μα θα γίνεις [//122] Ιερομόναχος»! Και αυτό εκπληρώθηκε μετά από σαράντα ή και περισσότερο ακόμη χρόνια. Τώρα είναι ιερομόναχος.

Πριν σαράντα περίπου χρόνια κάποιος μοναχός της Μονής μας, μόλις έφθασε στο Άγιον Όρος, πλησίασε τον Γέροντα Σιλουανό και άρχισε να του λέει: «Να, η γυναίκα μου απαιτεί να επιστρέψω». Ο π. Σιλουανός τον ρώτησε: «Και συ πώς αισθάνεσαι γι' αυτό»; Απαντά: «Θέλω να γίνω μοναχός». Τότε ο Γέροντας Σιλουανός είπε: «Λοιπόν, πήγαινε με ειρήνη και μείνε στο μοναστήρι. Ο Θεός θα τα διευθετήσει όλα». Σύντομα ο μοναχός εκείνος πληροφορήθηκε το θάνατο της γυναίκας του, γεγονός που επιβεβαίωσε εκείνο που του προείπε ο π. Σιλουανός. Όλα όμως αυτά γίνονται με απλό τρόπο και με προσευχή.

Με αυτόν τον τρόπο ο υπάκουος, ο ευπειθής εμπλουτίζεται με πείρα. Ανεβαίνει σιγά-σιγά από δύναμη σε δύναμη και διδάσκεται να αποκομίζει ωφέλεια από κάθε πράγμα. Εκείνος όμως που ερευνά τα πάντα, ο επιρρεπής προς τον σκανδαλισμό, προς τη δυσπιστία, ιδιαίτερα ο υπερήφανος, δεν θα μπορέσει να ωφεληθεί ούτε από έναν προφήτη, δεν θα παρατηρήσει τίποτε ούτε στον θαυματουργό και θα εξουθενώσει τον τέλειο.

Είναι δύσκολο και ανώφελο να ασχολείσαι με τέτοιους ανθρώπους. Και όλοι οι πνευματικοί παραιτούνται από τη χειραγώγηση παρόμοιων μαθητών.

Όλα αυτά τα λέω για να κερδίσετε σε πείρα. Ίσως αργότερα να συμφωνήσετε μαζί μου. Δεν σας κατηγορώ, αγαπητέ, αλλά μάλλον θλίβομαι μαζί σας. Εγώ ο ίδιος είμαι αρχάριος, άπειρος. Δεν έχω τίποτε άλλο εκτός από την ανιδιοτελή προθυμία να βοηθήσω στη σωτηρία του αδελφού. Έχω πλήρη συναίσθηση της αμάθειάς μου απέναντί σας. Γνωρίζω ότι τίποτε το νέο, το πρωτόγνωρο δεν μπορώ να σας πω. Ωστόσο όμως, όπως μας διδάσκει η πείρα της πνευματικής ζωής στις δεδομένες συνθήκες, μπορεί [//123] κανείς συχνά να ωφεληθεί και από τον κατώτερο. Επειδή μάλιστα όλοι είμαστε πιο συνετοί στις συμβουλές παρά στην πράξη, γι' αυτό με προσευχή ζητούμε από τον Θεό για τον εαυτό μας λόγο σύμφωνο με το θέλημά Του για κάθε ξεχωριστή περίπτωση[19].

Στην αρχή του πρώτου τόμου «Η εν Χριστώ ζωή μου» ο μακάριος και δίκαιος Ιωάννης της Κρονστάνδης γράφει: «Η σκέψη μας κινείται ακατάπαυστα από το υπαρκτό, άπειρο και έλλογο Πνεύμα. Να γιατί οι Απόστολοι αναφέρουν, "ουχ ικανοί εσμεν αφ' εαυτών λογίσασθαί τις ως εξ εαυτών, αλλ' η ικανότης ημών εκ του Θεού"[20]. Γι' αυτό και ο Σωτήρας λέει: "Μη μεριμνήσητε πώς ή τί λαλήσητε· δοθήσεται γαρ υμίν εν εκείνη τη ώρα τί λαλήσετε"[21]. Βλέπεις πώς τόσο

---

[19] Προσθήκη: «όσον αφορά την πνευματική πείρα, όταν κάτι από τις Γραφές προσάγεται την κατάλληλη στιγμή προς υπόμνηση, αποβαίνει προς ωφέλειά μας».

[20] Β' Κορ. 3,5.

[21] Ματθ. 10,19.

η σκέψη όσο και αυτός ακόμη ο λόγος μας έρχονται από έξω. Ωστόσο αυτό γίνεται σε κατάσταση χάριτος και σε περίπτωση ανάγκης»[22].

Για να εκφράσω την αγάπη μου και την ταπείνωσή μου απέναντί σας, πάτερ μου, ομολογώ ότι, αν και χειρότερος και περισσότερο άφρονας από το ονάριο του Βαλαάμ, εντούτοις στη συνομιλία μου μαζί σας συνεργούσε σημαντικά η χάρη του Θεού, εν μέρει όμως μιλούσα από την φτωχή μου πείρα. Το ίδιο ισχύει και με τα γράμματά μου.

Εσείς στο πρώτο σας γράμμα ζητώντας τις σημειώσεις μου για να σας στηρίζουν την ώρα των αμφιταλαντεύσεων, τώρα πάλι ρωτώντας με «με ποιά βάση», όπως και [//124] για άλλα πολλά, με αναγκάσατε, αγαπητέ πάτερ, να ακολουθήσω την πιο δύσκολη οδό. Αλλά η υπόσχεσή σας να τα κρατήσετε όλα αυτά μυστικά (και εγώ εμπιστεύομαι πλήρως στο λόγο σας) οδήγησαν εμένα τον ασύνετο να πάρω την απόφαση να είμαι μαζί σας πιο ανοικτός από όσο με οποιονδήποτε άλλον. Και αυτό έγινε με την ελπίδα ότι ίσως φανώ έστω και λίγο χρήσιμος στην πορεία σας προς τη σωτηρία, προς τον Χριστό[23].

Αν και δεν είμαι ο πνευματικός σας πατέρας, ομολογώ ότι χάρη στη συνάντηση μαζί σας γνώρισα εκ πείρας εκείνο, το οποίο ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος γράφει στον δεύτερο λόγο του αναφερόμενος στον πνευματικό πατέρα και το πνευματικό τέκνο: «Ω, αγαπητέ μου εν Κυρίω· εγώ σε εδέχθηκα μέσα στους κόλπους μου, όταν ήλθες εις εμέ, και με ζέσιν πολλήν σε ανεμόρφωσα με την μορφήν του Χριστού δια της μετανοίας, και σε ανεγέννησα τέκνον πνευματικόν δια πολλής υπομονής, και πόνου σφοδρού, και καθημερινών δακρύων, αγκαλά και συ δεν εγνώρισες κανένα από τούτα οπού εδοκίμασα εγώ δια σε. Και δεν είναι θαυμαστόν. Ότι ουδέ τα βρέφη οπού είναι μέσα εις την κοιλία της μητρός τους αισθάνονται παντάπασι τας λύπας της μητρός τους, και τους πόνους οπού υπομένει εις τον καιρόν της γεννήσεως»[24].

[//125] Αν και δεν είμαι για σας μητέρα, (γιατί δεν σας γέννησα στην πνευματική ζωή), ωστόσο σας βεβαιώνω ότι χάρη στη συνάντηση μαζί σας γνώρισα εν μέρει τη δύναμη του λόγου του Αποστόλου Παύλου: «Τεκνία μου, ούς πάλιν ωδίνω, άχρις ου μορφωθή Χριστός εν υμίν»[25].

Για την προσέλευσή σας στην Ορθοδοξία οφείλω πράγματι να δώσω λόγο κατά τη φοβερή Κρίση. Θυμάμαι ότι στην αρχή της πρώτης μας συνομιλίας στη Βιβλιοθήκη είχατε διατυπώσει περίπου αυτές τις σκέψεις: «Ναι, έχω κλίση προς

---

[22] Αγίου Ιωάννου της Κρονστάνδης, Η εν Χριστώ ζωή μου, (στα ρωσικά), τόμ. 1, σ. 7, Μόσχα 1894.

[23] Προσθήκη: «Κανένας πάνω στη γη δε γνωρίζει για μένα περισσότερα από σας. Για το λόγο αυτό κι εσείς μη φερθείτε με αγνωμοσύνη στην αγάπη μου, και δεν εννοώ μόνο κατά τη διάρκεια αυτής της ζωής, αλλά και μετά θάνατον να μην αναφέρετε σε κανένα για τις πνευματικές μας σχέσεις. (Και δεν εννοώ βέβαια τη σχέση της απλής φυσικής μας γνωριμίας· αυτό αν παραστεί ανάγκη, δεν υπάρχει λόγος να το αποκρύψετε)».

[24] Συμεών του Νέου Θεολόγου, Τα ευρισκόμενα, Λόγος ΙΙ, ό.π., σ. 68.

[25] Γαλ. 4,19.

την Ορθοδοξία, αλλά τί γίνεται, αν ο Καθολικισμός είναι η αλήθεια; Πώς θα ήταν δυνατό να καταλάβω οριστικά, πού βρίσκεται η αλήθεια, ποιός είναι ο ορθός δρόμος;». Αγαπητέ πάτερ Δαβίδ· αν εγώ ο άθλιος δεν ήμουν βέβαιος ότι η σωτηρία σας εναπόκειται στην προσχώρησή σας στην Ορθοδοξία, όπως και η σωτηρία πολλών άλλων, πώς θα αναλάμβανα το επίπονο αυτό έργο και πώς θα αποφάσιζα να φέρω μια τόσο φοβερή ευθύνη ενώπιον του Θεού; Δεν γνωρίζω όμως, αν οι λόγοι μου αυτοί σας μεταδίδουν δύναμη. Προσεύχομαι και αισθάνομαι μερικές φορές ότι, κατά κάποιον τρόπο, αδειάζω τη δύναμη της ψυχής μου σε κάποιο κενό. Και τότε παρακαλώ με θλίψη τον Κύριο, ως ελεήμων που είναι, να σας υποδείξη κάποιον άλλο δούλο Του, που θα μπορούσε να σας βοηθήσει. Και εγώ ο ανήμπορος, που δεν είμαι σε θέση ακόμη και το δικό μου βάρος να βαστάζω, μόνο σε σκανδαλισμό μπορώ να οδηγήσω τους άλλους. Πέρα από αυτό τίποτα άλλο δεν μπορώ να κάνω[26].

[//126] Στην κατά Θεό ζωή μας θα γνωρίσουμε ότι είμαστε ελεύθεροι. Ο Κύριος δεν αίρει από τον άνθρωπο την ελευθερία αυτή σε καμιά περίπτωση, για να μη υποβιβάσει το λογικό του κτίσμα στο επίπεδο των υπο-συνειδήτων κτισμάτων. Οι Απόστολοι προσεύχονταν για όλον τον κόσμο φλεγόμενοι από πύρινο ζήλο να τον σώσουν, να τον επαναφέρουν στον Χριστό, αλλά δεν το πέτυχαν. Το ίδιο έκαναν και συνεχίζουν να κάνουν οι ιεράρχες, οι διάδοχοί τους, αλλά οι άπιστοι υπάρχουν και θα εξακολουθούν να υπάρχουν. Ο καθένας ζει όπως θέλει. Εγώ όμως ο πτωχός και ο πένης, τι μπορώ να κάνω; Αρκεί να μη χαθώ ο ίδιος.

Γνωρίζετε, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, ότι αν δεν στερεωθείτε με πίστη στην Ορθόδοξη Εκκλησία, αλλά παραδίδεσθε ακόμη σε ενδοιασμούς και αμφιβολίες, δεν θα γνωρίσετε την αληθινή πνευματική ζωή. Για την αλήθεια των λόγων μου αυτών θυμηθείτε τις περιστάσεις και όλα όσα σας συνέβησαν κατά την περίοδο αυτή, και ίσως τότε καταστεί σε σας οφθαλμοφανής η πρόνοια του Θεού. Να δώσει ο Θεός, ώστε να το δείτε αυτό και να το θυμάστε ύστερα έντονα.

Τη στιγμή της αμφιταλαντεύσεως σταθείτε στην προσευχή και πείτε στον Κύριο, τον καρδιογνώστη, πως ό,τι κάνετε το κάνετε αναζητώντας Τον. Αυτός είναι η Αλήθεια, Αυτός και η Αγάπη. Αυτός που για τη σωτηρία μας υπέμεινε τον Σταυρό δεν θα επιτρέψει να πλανηθεί ο άνθρωπος, [//127] που αληθινά πορεύεται με ακακία για να Τον συναντήσει.

---

[26] Προσθήκη: «Αν είχατε αναπτυγμένα τα πνευματικά αισθητήρια για να διακρίνετε πού είναι η Αλήθεια και πού η υποκρισία ή η απάτη, τότε ίσως θα γνωρίζατε με την καρδιά σας ότι δεν σας λέω ψέματα. Αυτό γίνεται με τον ίδιο τρόπο, όπως όταν ο Κύριος μας δίνει τη χάρη να αισθανθούμε αναμφίβολα ότι Αυτός είναι η Αλήθεια, κατά την ανάγνωση του Ευαγγελίου, ιδιαίτερα του κατά Ιωάννην. Πόσο μεγάλη είναι η χαρά και η μακαριότητα που συνοδεύει την αίσθηση αυτή! Θα σας πω όμως ότι μόνο όσοι πέρασαν από μεγάλη θλίψη γεύονται αυτή τη χαρά. Ενώ αντίθετα, **αυτός που ξαφνικά εγκατέλειψε την αμαρτία, χωρίς να μεταμεληθεί γι' αυτήν με τον οφειλόμενο τρόπο**, και ακόμη δεν συναισθάνθηκε το τί έκανε, **όσο και να επιθυμεί να προσέλθει στο γάμο του Αρνίου, μάταια επιθυμεί. Δεν του το επιτρέπουν οι άγγελοι**».

Βαδίζετε ασυνήθη οδό. Πριν ακόμη αρχίσετε την πνευματική σας ζωή σύμφωνα με την ορθόδοξη Παράδοση, είναι ανάγκη προκαταρκτικά να εισδύσετε κάπως στα μυστήρια του Πνεύματος, που είναι γενικά κρυμμένα από το βλέμμα των ανθρώπων. Είναι κρυμμένα, γιατί ο κόσμος δεν δέχεται «τα του Πνεύματος του Θεού· μωρία γαρ αυτώ εστιν»[27]. Ο κόσμος αναφερόμενος στον λόγο του Χριστού λέει: «σκληρός εστιν ούτος ο λόγος»[28].

Ο όσιος Σεραφείμ του Σάρωφ απαγορεύει να μιλά κανείς για τα πνευματικά με ψυχικό άνθρωπο[29]. Στη δεδομένη περίπτωση υπενθυμίζω τη διδαχή του αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτου: «Και συ, παιδί μου, … άκουε ιεροπρεπώς όσα λέγονται με ιεροπρέπεια, και γίνε ένθεος με την ένθεη μύηση. Συγκέντρωσε τα άγια από το ανίερο πλήθος στη μυστικότητα του νου και διαφύλαξέ τα ως ενιαίο σύνολο. Γιατί δεν επιτρέπεται, όπως λέει η Γραφή, να πετάξεις στους χοίρους την καθαρή και λαμπρή και ωραιοποιό ομορφιά των νοητών μαργαριταριών»[30].

[//128] Για το λόγο αυτόν, ακολουθώντας τη συμβουλή των Αγίων, μη συζητάτε εύκολα με αδόκιμο άνθρωπο για πράγματα απείρως πολύτιμα για την ψυχή μας. Εσάς, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, δεν σας θεωρώ τελείως αμύητο. Απεναντίας γνωρίζω ότι έχετε ήδη βιώσει πολλά και καταλαβαίνετε πολλά, και ότι προσεγγίζετε την πνευματική ζωή με την απαιτούμενη ευλάβεια.

Ωστόσο όμως στο αίτημά σας να μιλήσω πιο ανοικτά μαζί σας για τον Σταυρό, παρόλη την επιθυμία μου, δεν τόλμησα ως τώρα να ανταποκριθώ. Μπορείτε να αντλήσετε πολλά από το βιβλίο του Επισκόπου Θεοφάνους[31]. Υπάρχουν πολλών ειδών σταυροί, από τους οποίους οι δύο πρώτοι είναι αναπόφευκτοι για όσους σκέφτονται τη σωτηρία τους· τους σταυρούς αυτούς τους γνωρίσατε εμπειρικά ήδη εν μέρει από την εποχή της νεότητάς σας. Συνεπέστερα όμως τους γνωρίσατε τώρα. Είναι νωρίς να μιλήσουμε για τον τρίτο σταυρό, που σύμφωνα με το λόγο του οσίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, είναι βαρύς ακόμη και για τους πιο ανδρείους. Φοβάμαι μήπως κατακριθώ, γιατί θέλω να μιλήσω γι' αυτό που δεν κάνω. Αλλά, όπως είπα παραπάνω, οι περιστάσεις με

---

[27] Α' Κορ. 2,14.

[28] Ιωάν. 6,60.

[29] Βλ. οσίου Σεραφείμ του Σάρωφ, Πνευματικές οδηγίες, κεφ. 7: «Για τη διαφύλαξη των γνωσθεισών αληθειών» στο έργο του Πρωθιερέως Κ. Ιβανόβσκυ, Όσιος Σεραφείμ, ο θαυματουργός του Σάρωφ, (στα ρωσικά). Πετρούπολη 1912, Συμπλήρωμα, σ. 14.

[30] Διονυσίου του Αρεοπαγίτου, Περί της ουρανίου Ιεραρχίας, κεφ. 25, PG 3,145-146: «Συ δε, ώ παί, … αυτός τε ιεροπρεπώς άκουε των ιερώς λεγομένων ένθεος ενθέων εν μυήσει γινόμενος, και τη κατά νουν κρυφιότητι τα άγια περιστείλας εκ της ανιέρου πληθύος, ως ενοειδή διαφύλαξον· ου γαρ θεμιτόν, ως τα λίφια φησίν, εις ύας απορρίψαι την των νοητών μαργαριτών αμιγή και φωτοειδή και καλλοποιόν ευκοσμίαν». (Ματθ. 7,6).

[31] Βλ. Θεοφάνους Εγκλείστου, Τρεις λόγοι για την άρση του σταυρού, Μόσχα 1906, σσ. 7 κ.ε. και 15 κ.ε. (στα ρωσικά).

αναγκάζουν να μιλήσω και για εκείνο που υπερβαίνει τις δυνάμεις και την κατανόησή μου. Δεν γνωρίζω, αν θα δεχθείτε το λόγο μου με πίστη ή αν θα σκανδαλισθείτε ακόμη περισσότερο. Κατά βάθος όμως είμαι βέβαιος ότι θα τον δεχθείτε, γιατί θέλετε να ζήσετε κατά Θεόν.

Για να αποφύγει ο αληθινός αθλητής του Χριστού τον άδη, κάνει άδη τη ζωή αυτή, και κατέρχεται ενσυνείδητα διαρκώς στον άδη, όσο το επιτρέπουν οι δυνάμεις του. Ακόμη [//129] και θαύματα να έκανε, θα έλεγε στον εαυτό του: «Πόσο ταλαίπωρος άνθρωπος είμαι· αλήθεια είμαι ο χειρότερος και ο αμαρτωλότερος από όλους[32]. Όλοι θα σωθούν, μόνο εγώ θα χαθώ[33]. Σε λίγο θα έρθει ο θάνατος και η άθλια ψυχή μου θα κατέβει στον άδη, για να υποβληθεί στα ανεκδιήγητα βασανιστήρια»[34]. Και έτσι κρατά κατά κάποιον τρόπο τον εαυτό του στο χείλος της απογνώσεως (βλ. Κλίμαξ: «Λόγος περί των εν φυλακή»[35]), όσο το επιτρέπουν οι ψυχικές του δυνάμεις.

Στις σημειώσεις που μου έδωσε ο Γέρων Σιλουανός (το αναφέρω σε σας, γιατί εσείς τον γνωρίζετε, ενώ σε άλλους είναι αδύνατο να το πω, γιατί μου το απαγόρευσε), γράφει: «Μια φορά καθόμουν τη νύχτα στο κελλί μου, προσευχόμουν (αναφέρεται στη νοερά προσευχή), και να, τα δαιμόνια γέμισαν το κελλί μου. Τότε άρχισα να παρακαλώ τον Κύριο: "Κύριε, Εσύ που είσαι ελεήμων, βλέπεις ότι θέλω να προσευχηθώ σε Σένα με καθαρό νου, πες μου, τί πρέπει να κάνω, για να λυτρωθώ από τους δαίμονες;" και ακούω απάντηση από τον Κύριο στην καρδιά μου: "Κράτα το νου σου στον άδη και μην απελπίζεσαι". Άρχισα να το κάνω, και ο νους μου καθαρίσθηκε και έπαυσα πλέον να βλέπω δαίμονες»[36].

Με τους λόγους αυτούς η ψυχή ταπεινώνεται και βρίσκει ανάπαυση, όπως είπε και ο Κύριος: «Μάθετε απ' εμού [//130] ότι πράος ειμι και ταπεινός τη καρδία και ευρήσετε ανάπαυσιν ταις ψυχαίς υμών»[37].

Και ο χρόνος και οι δυνάμεις μου εξαντλήθηκαν. Σας έγραψα το γράμμα αυτό κατά διαλείμματα –πότε την ημέρα, πότε το βράδυ, πότε στη Βιβλιοθήκη, πότε στο κελλί. Αν ο Θεός ευδοκήσει να συνεχίσουμε να επικοινωνούμε και αν εσείς το θέλετε, θα είμαι ευτυχής.

Τώρα θα προσθέσω μόνο ότι στον καθημερινό μας αγώνα οφείλουμε να επιδείξουμε ανιδιοτέλεια· με άλλα λογια, πρέπει να θέσουμε ως σκοπό της ζωής

---

[32] Βλ. Αγίου Ιγνατίου Μπραντζιανίνωφ, Πατερικόν, (Εκλεκτά αποφθέγματα αγίων μοναχών και διηγήσεις από τη ζωή τους) έκδοση 1891, σσ. 308-318 (στα ρωσικά).

[33] Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σ. 269.

[34] Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σ. 270.

[35] Βλ. Λόγος 5, Περί μετανοίας, PG 88,764C-781B.

[36] Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σ. 516.

[37] Ματθ. 11,29. Προσθήκη: «Ο μέγας Ποιμήν στο ερώτημα των μαθητών του: "… τάχα και συ φοβάσαι το θάνατο; Απάντησε:'Πιστέψτε, τέκνα, όπου ο σατανάς, εκεί και εγώ βασανίζομαι'"». Βλ. Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σ. 52 και 270.

μας την απόκτιση της χάριτος του Αγίου Πνεύματος. Ωστόσο, κάθε φορά που αγωνιζόμαστε να τηρήσουμε τις εντολές του Θεού, δεν επιτρέπεται να περιμένουμε ανταμοιβή, αλλά να τα αφήνουμε όλα αυτά στη διάκριση της αγαθότητος του Θεού. Η πείρα αποδεικνύει ότι η χάρη έρχεται σε μας περισσότερο όταν δεν την περιμένουμε, όταν θεωρούμε τον εαυτό μας ανάξιό της, ανάξιο ακόμη και της σωτηρίας. Και αυτό όμως εν μέρει ισχύει. Νωρίτερα δεν θα αποφάσιζα να σας μιλήσω ούτε και γι' αυτό. Έπρεπε κάπως να πεισθώ καταρχήν ότι εσείς προσερχόμενος στην Ορθοδοξία αποφύγατε ακριβώς τον άδη. Έπρεπε να γευθείτε πρώτα τη γλυκύτητα του Παραδείσου, ώστε η ανάμνησή της να σας ενισχύει με την πίστη και την ελπίδα καθόλη την υπόλοιπη σταυρική οδό. Αλλά εσείς, αγαπητέ μου, εν μέρει την έχετε κιόλας γνωρίσει. Δυστυχώς οι κατά καιρούς αμφιβολίες δεν σας επέτρεψαν να το πετύχετε αυτό σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό[38].

[//131] Από την αδιάψευστη πείρα που διαθέτουμε, όχι ως άτομα αλλά γενικά ως μοναχοί, γνωρίζουμε ότι με τη μετάνοια, κατά την κουρά, τη χειροτονία, (τη θεία κοινωνία κάποτε), επισκέπτεται τον άνθρωπο άφθονη χάρη.

Ο εχθρός αναστάτωσε με αμφιβολίες την καρδιά σας και την κατέστησε ανίκανη να προσλάβει τη χάρη[39]. Αλλά μην απελπίζεσθε. Δεν πετύχαμε σήμερα, θα πετύχουμε αύριο. Οι δυσκολίες είναι κάποτε και ωφέλιμες· πλουτίζουν την πείρα μας.

Εκτός από αυτό θέλω επίσης να προσθέσω ότι με την απόκτηση της μεγάλης χάριτος συνδέονται πολλοί κίνδυνοι. Γι' αυτό σπάνια την παραχωρεί σε κάποιον ο Κύριος από την αρχή. Αυτό οφείλεται κατουσίαν στο ότι δεν είμαστε σε θέση να διατηρήσουμε τη μεγάλη χάρη ενόσω ζούμε μέσα στο ναό του σώματός μας. Η ψυχή όμως που γνώρισε τη χάρη, αν αργότερα την χάσει, θλίβεται θανάσιμα και αναζητεί αυτό που έχασε με μεγάλο αγώνα και πόνο και [//132] κλάμα. Οι περισσότεροι δεν αντέχουν τον αγώνα αυτό. Θυμηθείτε τις χίλιες

---

[38] Προσθήκη: «Η χάρη, που σας επισκέφθηκε μετά την πρώτη συνομιλία μας στη Βιβλιοθήκη, δεν ήταν ασήμαντη. Πιστεύω πως ήταν ανώτερη από εκείνη που γνωρίσατε στην παιδική σας ηλικία, που είχε ως σκοπό να σας αποσπάσει από τον κόσμο και να σας προφυλάξει από τη διαφθορά. Εξαιτίας όμως της σύντομης επενέργειάς της επάνω σας τώρα, κάτω από την πίεση πολλών θλίψεων, σβήστηκε κατά κάποιον τρόπο από τη μνήμη σας. Κάτι ανάλογο συνέβη και με τη χάρη εκείνη που σας επισκέφθηκε τις τρεις-τέσσερις τελευταίες ημέρες πριν από την αναχώρησή σας. Κατά τη διάρκεια της παραμονής σας στη Λίτβα πάλι υψωθήκατε μερικές φορές πνευματικά σε καταστάσεις μεγάλης πίστεως και εμπιστοσύνης. Όλα αυτά όμως, λόγω της τάσεώς σας να σκανδαλίζεσθε και να αμφιβάλλετε εύκολα, δεν απέκτησαν πλήρη ισχύ. Αν όμως με αποφασιστικότητα εμπιστευόσαστε τον εαυτό σας στη χειραγωγία της θείας χάριτος, τότε καταρχήν θα ευχαριστούσατε απέραντα τον Θεό και έπειτα θα δεχόσαστε ασύγκριτα μεγαλύτερη χάρη».

[39] Προσθήκη: «Αυτό αποδεικνύει η ευερεθιστικότητα που είχατε τις ημέρες εκείνες, όταν η ψυχή σας θα έπρεπε να χαίρεται, να αγαπά τους πάντες και να ευχαριστεί».

ημέρες και νύχτες επάνω στην πέτρα από τη ζωή του οσίου Σεραφείμ, ξαναδιαβάστε το λόγο για τους φυλακισμένους στην Κλίμακα[40] και άλλα.

Συγχωρείστε με για όλα όσα είπα και με τα οποία πιθανόν σας προσέβαλα, ευλογείστε με και προσεύχεσθε για μένα τον αμαρτωλό.

Ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Πριν πάρω γράμμα σας, δεν θα σας γράψω περισσότερα. Αν έχετε τη διάθεση, γράψτε μου με περισσότερες λεπτομέρειες για τον εαυτό σας.

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[40] Βλ. υποσ. 35, σ. 129.

[//133]

Επιστολή 8

ΝΟΕΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η αλληλογραφία ευνοεί την αποφυγή της επιπόλαιας εξοικείωσις. Η συμβουλή του Γέροντα Σιλουανού – καλύτερα να προσευχόμαστε καθαρά. Η νοερά εργασία. Η συμβουλή του Γέροντα Σιλουανού για το πώς να μιλάμε στους γονείς.

Άθως, 23 Οκτωβρίου/5 Νοεμβρίου 1932

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Πολύτιμε, πάτερ Δαβίδ,

αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ μου, ευλογείτε!

Μολονότι κατά την αλληλογραφία μας τα γράμματα του ενός προλαβαίνουν κάποτε τα γράμματα του άλλου, και ενίοτε μιλάμε για κάτι με καθυστέρηση, ωστόσο, κατά την αγαθή πρόνοια του Θεού για μας, σημειώνεται κάποια λογική ακολουθία, που αν και δεν την επιδοκιμάζουμε πλήρως, μπορούμε όμως να την θεωρήσουμε αποδεκτή. Παρόλο που μας χωρίζουν οι αποστάσεις, το θετικό είναι ότι εξ αιτίας των δύσκολων συνθηκών αλληλογραφίας που επικρατούν συνεχίζουμε άθελά μας, αναγκαστικά με κάποια σχετική βραδύτητα.

Αν ζούσαμε μαζί στον ίδιο τόπο, θα μας έκαιγε η επιθυμία να τα συζητήσουμε όλα μέχρι τέλους. Θα είχαμε, δηλαδή, τη δυνατότητα να μη χωρίζουμε, αν δεν διευκρινίζαμε όλα όσα μπορούσαμε. Κάτι τέτοιο όμως δεν θα ήταν ωφέλιμο, γιατί στην πνευματική ζωή δεν είναι τόσο σημαντική η επιφανειακή διανοητική εξοικείωση με οποιοδήποτε πράγμα, όσο η εδραίωση σε αυτή με τη σταδιακή, παράλληλη πείρα της ζωής. Ίσως να παρεξηγήσατε πολλά [//134] από τα γραφόμενα του π. Σιλουανού και τα δικά μου. Διαβλέπω όμως ότι πιθανότατα στο μέλλον όλα θα τα ξεκαθαρίσετε και θα τα κατανοήσετε όπως πρέπει.

Το τελευταίο γράμμα σας[1] με χαροποίησε ιδιαίτερα για πάρα πολλά. Κυρίως διότι αναφέρετε ότι «έχετε σκοπό να ακολουθήσετε την ορθόδοξη πίστη με τη βοήθεια του Θεού παραβλέποντας κάθε δοκιμασία, ακόμη και το θάνατο». Αυτό μας επιτρέπει να κρατηθούμε πιο ήσυχα σε μια αναγκαία σταδιακή πορεία προς τα εμπρός, κινούμενοι σε μια περιοχή, που σας είναι ακόμη άγνωστη, όπως μπορεί να διακρίνει κανείς και πάλι από το τελευταίο σας γράμμα.

Επαναλαμβάνετε, ωστόσο, ότι για σας «το όλο θέμα δεν είναι σαφές, και ότι η πνευματική σας θεραπεία (και εγώ θα έλεγα η αρχή της εξυγιάνσεως) δεν σημαίνει πολλά πράγματα προς το παρόν, … και ότι πιστεύετε πως ο Θεός τελικά θα σας φωτίσει, "οίς επίσταται κρίμασι"». Βεβαίως, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, και εγώ επαναλαμβάνω με βαθεία πίστη ότι «αυτό θα γίνει», αλλά δεν μπορώ να πω με ποιόν τρόπο.

«Αυτό που μου συμβαίνει τώρα, θα μπορούσε επίσης να μου συμβεί και στον χώρο του Καθολικισμού» (σημειώνετε στο γράμμα σας). Δεν θέλω να

[1] Το γράμμα αυτό δεν διασώθηκε.

απορρίψω κάτι τέτοιο, αλλά είμαι πεπεισμένος ότι στο μέλλον θα βεβαιωθείτε ότι μπήκατε στον αληθινό και τέλειο δρόμο. Πόσον όμως από αυτόν θα καταφέρετε να διανύσετε, εναπόκειτε στα χέρια του Θεού. Εξαρτάται επίσης από την πίστη μας και το μέτρο του ταπεινού μας αγώνα.

Μου προτείνετε πολύ ευγενικά, με σκοπό τη βαθύτερη κατανόηση της ψυχικής σας πάλης, να γνωρίσω από κοντά μερικούς από τους βίους των αγίων που πρόσφατα ανακήρυξε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

[//135] Γενικά ίσως να μην αρνιόμουν κάτι τέτοιο, αλλά προς το παρόν αυτό μου είναι αδύνατο, καθώς η υγεία μου είναι συχνά ασθενική. Τώρα μάλιστα αρρώστησα ακόμη περισσότερο και δεν βρίσκω πλέον δυνάμεις για τίποτα, πέρα από την τέλεση της Λειτουργίας και την εκπλήρωση της υπακοής μου. Τον υπόλοιπο καιρό τον περνώ στο κρεβάτι λόγω εξάντλησης. Ελπίζω όμως ότι με το έλεος του Θεού πάλι θα αναρρώσω.

Τώρα ας επανέλθουμε σε αυτό που σας είναι αναγκαίο. Ο Γέρων Σιλουανός άκουσε το γράμμα σας με μεγάλη χαρά και προσοχή. Η ανάγνωση (με επεξηγήσεις) κράτησε δύο ώρες. Προσευχήθηκε για σας. Το βράδυ μου παρήγγειλε με επιτακτικό τρόπο, που δεν επιδεχόταν αντίρρηση, να σας γράψω ότι προς το παρόν είναι τελείως ανώφελο να απασχολείται ο νους σας με σκέψεις γύρω από τις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα στην Ορθόδοξη και την Καθολική Εκκλησία, αλλά παραμερίζοντας κάθε σκέψη γι' αυτά να έχετε το νου σας καθαρό εν τω Θεώ.

Εγώ ο ίδιος δεν θα τολμούσα να σας μιλήσω γι' αυτό. Αφού όμως έδωσε εντολή ο Γέρων Σιλουανός, θεώρησα υποχρέωσή μου να το κάνω.

Όταν διαβάσαμε με προσοχή όλα όσα γράφετε για την προσευχή, παρατηρήσαμε ότι δεν γνωρίζετε ακόμη τί είναι η νοερά προσευχή.

Αυτό με εξέπληξε κάπως, γιατί από τα βιβλία που έχετε (Κλίμαξ, Ησύχιος Ιεροσολύμων, Νείλος και Φιλόθεος οι Σιναΐτες) θα μπορούσατε ήδη πολλά να κατανοήσετε. Αλλά είτε δεν τα διαβάσατε προσεκτικά είτε δεν τα καταλάβατε (και το ένα και το άλλο είναι δυνατά).

Η νοερά εργασία αποτελεί τον πυρήνα της πραγματικής μοναχικής ζωής. Προς μεγάλη μας θλίψη βρίσκεται τώρα σε άκρα κατάπτωση. Δεν υπάρχει υψηλότερη και τελειότερη πνευματική εργασία, και συνεπώς δεν υπάρχει [//136] ούτε και δυσχερέστερος αγώνας από αυτήν. Ακόμη και για τους δυνατούς είναι σταυρός βαρύς αλλά και μακάριος. Η πνευματική προσευχή, κατά το λόγο του οσίου Νείλου του Σιναΐτου (κεφ. 49), αποτελεί τον λόγο, για τον οποίο διεξάγεται όλη η πάλη ανάμεσα σε μας και τους δαίμονες[2]. Την αποκαλεί επίσης «φοβεράν και υπερφυή» (κεφ. 146), προσευχή εν Πνεύματι και αληθεία, και αναφέρει ότι στον εμπαθή και ακάθαρτο νου δεν προσκομίζει κανένα όφελος η εντατική επίδοση σε αυτήν[3]. Ωστόσο, όπως σας έγραψα νωρίτερα (στο προηγούμενο

---

[2] Βλ. Οσίου Νείλου του Σιναΐτου, 153 κεφάλαια Περί Προσευχής, PG 79,1177Β.

[3] Βλ. Οσίου Νείλου του Σιναΐτου, 153 κεφάλαια Περί Προσευχής, PG 79,1197Δ.

γράμμα), η ιδιαιτερότητα της θέσεώς σας μας αναγκάζει, ακολουθώντας μια ασυνήθιστη και αταίριαστη τάξη, να προτρέξουμε λίγο προς τα εμπρός. Σύμφωνα με τη συμβουλή του αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, το καλύτερο από όλα είναι να ακολουθήσουμε τη μέση οδό, δηλαδή να γίνονται όλα με μέτρο, σταδιακά και στον κατάλληλο καιρό[4].

Σας έχω ήδη γράψει λίγα προκαταρκτικά λόγια σχετικά με τη νοερά εργασία. Πρόκειται για τη διείσδυση με το νου και την προσοχή, στον έσω άνθρωπο, στην καρδιά, στο βάθος του. Τώρα προσθέτω (για να καταλάβετε σαφέστερα το λόγο του Γέροντος Σιλουανού για τον καθαρό νου) ότι αυτή η διείσδυση πραγματοποιείται με τη σταθερή επανάληψη της ίδιας προσευχής του Ιησού, «Κύριε Ιησού Χριστέ Υιέ του Θεού ελέησόν με τον αμαρτωλό», με την κατάβαση του νου στο βάθος της καρδιάς. Κατά την κατάβαση αυτή ο νους οφείλει να παραμένει εντελώς ελεύθερος [//137] (καθαρός) από κάθε λογισμό, από κάθε παράσταση οποιουδήποτε υλικού πράγματος (αντικειμένου, χρώματος, σχήματος).

Βέβαια είναι αδύνατο να σας αναλύσω την έννοια της νοεράς προσευχής σε ένα γράμμα. Πρώτον, η έκταση του γράμματος δεν επιτρέπει να μιλήσουμε με λεπτομέρεια γι' αυτή την ατελεύτητη εργασία. Δεύτερον, δεν επαρκούν ούτε ο χρόνος ούτε οι δυνάμεις. Δεν υπάρχει όμως ούτε και ανάγκη, γιατί κυκλοφορούν βιβλία αφιερωμένα στο θέμα αυτό, γραμμένα από ανθρώπους που κατανόησαν το έργο αυτό, ανθρώπους πνευματοφόρους που έφθασαν στους υψηλότερους βαθμούς που είναι δυνατό να φθάσει ο άνθρωπος σε αυτόν τον κόσμο.

Το καλύτερο που έχετε να κάνετε για την ώρα είναι να ακολουθήσετε τη συμβουλή του Ιωάννου της Κλίμακος: Να κρατείτε, να περικλείετε το νου σας στα λόγια της ευχής[5].

Αυτό ήδη το καταλάβατε και το έχετε εφαρμόσει. Συνεχίστε λοιπόν να το κάνετε με τη βοήθεια του Θεού. Αυτό αποτελεί δοκιμασμένη και ασφαλή οδό για τους αρχαρίους.

Αγωνισθείτε να συγκρατήσετε το νου σας από τη διάχυση. Στο απώτερο μέλλον –του Θεού ευδοκούντος και συνεργούντος– θα το καταφέρουμε και αυτό.

Για να διευκολύνουμε την προσπάθεια του νου κατά την ώρα της προσευχής, για να είμαστε κωφοί, άφωνοι και κατά κάποιον τρόπο σε «απραγία», απαιτείται να προφυλάξουμε τον εαυτό μας από όλες τις περιττές εντυπώσεις.

Νομίζω ότι είναι απαραίτητο να αποκτήσετε μερικά βιβλία επί πλέον.

Ανάμεσα στα βιβλία αυτά την πρώτη θέση κατέχουν:

1) Τα συγγράμματα του επισκόπου Ιγνατίου Μπραντζιανίνωφ. [//138] Τα βιβλία αυτά είναι απαραίτητα, επειδή ο ασκητής αυτός, επίσκοπος με πείρα, ασκήθηκε στην εργασία της νοεράς προσευχής. Υπήρξε για πολλούς

---

[4] Βλ. Π.Β.Буславский Πνευματικές εμπειρίες μοναζόντων βάσει των γραφών του οσίου πατρός ημών Γρηγορίου Σιναΐτου, (στα ρωσικά). Ιερουσαλήμ, 1901, σσ. 17-18.

[5] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, 28,20, PG 88,1132D. «… το εν τοις λεγομένοις και νοουμένοις είναι την διάνοιαν».

χειραγωγός, και στα έργα του, που βασίζονται στη διδασκαλία των αγίων Πατέρων, παρουσιάζει διεξοδικά την εργασία της νοεράς προσευχής με απόλυτα ικανοποιητική σειρά και λεπτομέρεια.

2) Μερικά συγγράμματα του επισκόπου Θεοφάνους.

Αργότερα θα έχετε τη δυνατότητα να προσωρήσετε στην ανάγνωση και αυτών ακόμη των έργων των αγίων Πατέρων.

3) Τους ασκητικούς Λόγους του οσίου Ισαάκ του Σύρου.

4) Τη Φιλοκαλία (πέντε τόμοι στη ρωσική γλώσσα σε μετάφραση του επισκόπου Θεοφάνους).

Σε αυτά θα βρείτε ατέλειωτους και ανεκτίμητους θησαυρούς και θα απορείτε – πώς παραταύτα όλος ο κόσμος είναι βυθισμένος στο σκοτάδι, ενώ υπάρχει η δυνατότητα, που μας δόθηκε από τον Κύριο Ιησού Χριστό, για μια τόσο θαυμαστή, πραγματικά ουράνια ζωή.

5) Τα συγγράμματα του οσίου Συμεών του Νέου Θεολόγου (150 Λόγοι).

Ο θείος αυτός Πατέρας έφθασε σε τέτοιο υπερφυσικό ύψος, ώστε ακόμη και πολλοί ασκητές να μην μπορούν να τον διαβάσουν. Πέφτουν σε ακηδία από τη συνείδηση της άκρας αδυναμίας τους και της αποστάσεως που τους χωρίζει από το ύψος, στο οποίο εκείνος στεκόταν και για το οποίο έγραφε, σαν να επρόκειτο για φυσιολογική κατάσταση του ανθρώπου.

Θα ωφεληθείτε, αν τον διαβάσετε, γιατί γράφει πολύ εμπεριστατωμένα και λεπτομερώς για πολλά θέματα που σας ενδιαφέρουν, τόσο θεολογικού όσο και ασκητικού χαρακτήρα[6].

[//139] 6) Τον όσιο Πέτρο τον Δαμασκηνό.

7) Το βίο και τα συγγράμματα του Παϊσίου Βελιτσκόφσκυ – έκδοση των Μονών της Όπτινα.

Αρκετά για την ώρα. Στα βιβλία αυτά θα βρείτε την πιο τέλεια επίλυση των προβλημάτων που σας απασχολούν, όσον αφορά τη χάρη, την προσευχή, τη θεωρία και τα λοιπά. Να γράφω λοιπόν για όλα αυτά τα θέματα, όταν υπάρχουν τόσα βιβλία, είναι εντελώς περιττό. Ιδιαίτερα καθώς εγώ είμαι τελείως ανεπαρκής ή, για να είμαι περισσότερο ακριβής, αμαθής σε όλα αυτά.

Γενικά δεν σκόπευα να σας γράψω τόσο σύντομα. Σας γράφω, όμως, για να εκφράσω καταρχήν την ευγνωμοσύνη μου για τον κόπο στον οποίο υποβληθήκατε να μου περιγράψετε με περισσότερες λεπτομέρειες την κατάστασή σας, γεγονός που προκάλεσε μέσα μου χαρά και παρηγοριά. Κατά δεύτερο λόγο, για να παρηγορήσω και σας με τους λόγους του Γέροντος Σιλουανού, που αφορούν άμεσα όχι μόνο εσάς, αλλά και τη μητέρα σας και την αδελφή σας. Εν μέρει επίσης και για να απαλύνω, έστω και λίγο, τη βαρειά

---

[6] Προσθήκη: «… γράφει και για τη χάρη, για την αμαρτία και για το πένθος, για τη θεωρία, για την προσευχή, για τις οράσεις και άλλα. Οι Καθολικοί όχι μόνο δεν τον αναγνωρίζουν ως άγιο, αλλά τον κατατάσσουν μεταξύ των πρωτεργατών της αιρέσεως του "ησυχασμού". Εσείς όμως αφήστε κάθε σκέψη για όσα λένε οι μη ορθόδοξοι, και με πολλή προσευχή στον Κύριο και τη Θεομήτορα και τον άγιο Συμεών προσεγγίστε την ανάγνωση των γραφών του».

εκείνη εντύπωση που πρέπει να σας δημιούργησαν τα τελευταία μου γράμματα με τις σχολαστικές επικρίσεις μου, (αν παρατηρήσατε, εγώ και νωρίτερα σας έκρινα υπερβολικά αυστηρά). Συγχωρείστε με!

Το γράμμα σας προς τον Γέροντα Σιλουανό τον έβαλε σε σκέψεις σε ό,τι αφορά τη μητέρα και την αδελφή σας. Μου παρήγγειλε να σας συμβουλεύσω να γράψετε σε αυτές για παρηγοριά κατά το ακόλουθο περίπου νόημα: «Ανησυχείτε [//140] για μένα και στενοχωρείσθε, γιατί θεωρείτε ότι απομακρύνθηκα από την Εκκλησία και τη σωτηρία. Η θλίψη σας αυτή εκφράζει την αγάπη σας για μένα. Θα σας πω όμως, συναισθανόμενος πλήρως το μεγαλείο του ελέους του Θεού για μένα, ότι δεν απομακρύνθηκα από την Εκκλησία, από τον Χριστό, αλλά ότι αντίθετα Τον πλησίασα. Δεν εξέπεσα από την οδό της σωτηρίας, αλλά πορεύομαι στην αληθινή και τέλεια οδό. Για μένα η αιώνια σωτηρία είναι τόσο πολύτιμη, ώστε δεν θα μπορούσα στη δεδομένη περίπτωση να ενεργήσω απερίσκεπτα, αστόχαστα ή παρορμητικά και αδικαιολόγητα. Ωστόσο, δεν θεωρώ κατάλληλη την παρούσα στιγμή να σας πείσω στο θέμα αυτό ούτε και ελπίζω ότι θα με πιστέψετε. Να ποιά είναι όμως για σας η διέξοδος. Προσευχηθείτε με θέρμη στον Κύριο και Αυτός θα σας φανερώσει την αλήθεια για μένα. Ζητείσε να σας φωτίσει με πληροφορία πού πορεύομαι· στην απώλεια ή στη σωτηρία. Επιθυμώ να έχετε ειρήνη στην ψυχή σας· λυπάμαι βαθύτατα που σας προξένησα θλίψη και προσεύχομαι για σας».

(Απέδωσα με δικά μου λόγια τις σκέψεις του πατρός Σιλουανού, που εξέφρασε σε συνομιλία μας και με παρεκάλεσε να σας γράψω).

Κι εγώ επίσης προσεύχομαι στον Θεό για τη μητέρα σας και την αδελφή σας.

Διαβάζοντας ένα απόσπασμα από το γράμμα της μητέρας σας, σκέφθηκα ότι η επιθυμία της να πεθάναι, αν πράγματι επιθυμεί κάτι τέτοιο, όπως γράφει, δεν είναι ούτε καλή ούτε σωτήρια. Οι θλίψεις της δεν μου φαίνονται ανίατες. Και το καλό γι' αυτήν θα είναι να θεραπευθεί από αυτές πριν το θάνατο[7].

[//141] Όταν καταρχήν προσευχήθηκα γι' αυτήν, πονούσε η καρδιά μου. Αλλά είναι πολύ πιο εύκολο να προσεύχομαι γι' αυτήν από ό,τι ήταν για σας ευθύς εξ αρχής. Θα ήταν πολύ καλά, αν ειρήνευε η καρδιά της σε σχέση με σας. Η κατάσταση όμως περιπλέκεται, καθώς για την ώρα πολλά δεν είναι ακόμη

[7] Προσθήκη: «Η συμβουλή μου σε σας, αγαπητέ πατέρα Δαβίδ, είναι να γράψετε οπωσδήποτε στη μητέρα σας, αν πράγματι επιθυμεί να πεθάνει το συντομότερο δυνατό, για να μη συνεχίσουν για πολύ ακόμη τα εδώ παθήματά της, ότι καλό είναι να αφήσει αυτούς τους κακούς λογισμούς. Τα παθήματά της είναι αθεράπευτα. Και θα ήταν ωφέλιμο γι' αυτήν να θεραπευθεί από αυτά πριν το θάνατο. Όσον αφορά τη θλίψη της εξαιτίας της "πτώσεώς" σας, και γι' αυτό πρέπει να την καθησυχάσετε. Έχω την εντύπωση πως εδώ εκφράζεται εν μέρει η επίδραση της ανατροφής της στη Δύση γενικά και στον Καθολικισμό ειδικότερα, που της εμφύτευσε την περιφρονητική στάση απέναντι στους Ορθοδόξους. Η κατάσταση περιπλέκεται ακόμη περισσότερο, καθώς εσείς για την ώρα ακόμη πολλά δεν κατανοείτε, και για το λόγο αυτό θα ήταν καλό να μείνετε ήρεμος ψυχικά και να μην έχετε ούτε μέριμνες, ούτε σκέψεις.

ξεκάθαρα σε σας τον ίδιο και έχετε ανάγκη από σταθερή ψυχική ειρήνη και απαλλαγή από κάθε σκέψη και μέριμνα.

Όταν γράφετε ότι θα θέλατε να ζήσουμε μαζί, εγώ βέβαια πρωτίστως χαίρομαι, γιατί διατεθήκατε ευμενώς απέναντί μου χάριν του Κυρίου. Όταν με αποκαλείτε πατέρα και καθοδηγητή, χαίρομαι που βλέπω την ταπείνωσή σας. Μίλησα για την επιθυμία σας με τον Γέροντα πατέρα Σιλουανό και τον άγιο Καθηγούμενο, για να καταλάβω ποιό είναι το θέλημα του Θεού για μας.

Μου είναι αδύνατο να εγκαταλείψω τον Άθω ή το Μοναστήρι. Αν με διώξουν οι Έλληνες ή κάποιες άλλες περιστάσεις, τότε αλλάζουν πολλά. Ελπίζω όμως ότι ο Κύριος και η Θεομήτωρ θα μας φυλάξουν από μια τέτοια συμφορά.

Αν όμως εσείς ερχόσασταν στο Άγιον Όρος; Ο άγιος Καθηγούμενος και ο πατήρ Σιλουανός το βλέπουν γενικά με συμπάθεια, αλλά δεν είναι βέβαιοι αν κάτι τέτοιο μπορεί να πραγματοποιηθεί.

[//142] Ρώτησα τον Ηγούμενο, αν θα συμφωνούσε να δώσει σε σας και σε μένα κάποιο κελλί της Μονής μας (κελλί, όπως γνωρίζετε, με παρεκκλήσι). Ο Ηγούμενος λέει ότι αυτό το θέμα θα αποφασισθεί από τη Σύναξη, σύμφωνα πάντα με τον κανόνα των αγίων Πατέρων που ορίζει: «κατά δύο ή τρεις εφησυχάζειν». Αδυνατώ βέβαια να είμαι γέροντας. Αλλά στην ιδέα να ζήσουμε μαζί, ως αδελφοί, η ψυχή μου διάκειται γενικώς θετικά. Θα ζητήσουμε όμως το θέλημα του Θεού. Σε αυτό έγκειται η σωτηρία μας και όχι στις καλές προθέσεις.

22 Οκτωβρίου 1932.

Ο ίδιος ο πατήρ Σιλουανός έφερε το γράμμα του για τη μητέρα σας και την αδελφή σας, και είμαι πολύ χαρούμενος γι' αυτό.

Αν ο Κύριος ευδοκήσει να μου δώσει σύντομα δυνάμεις, θα μπορέσω να σας γράψω πάλι γρήγορα, για να απαντήσω σε όλα τα σημεία που αναφέρετε στο γράμμα σας.

Σχετικά με το θέμα της μουσικής ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός όχι μόνο δεν έχει καμιά αντίρρηση, αλλά είπε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι κακό. Να ασχολείσθε λοιπόν, όπως και μέχρι τώρα.

Ενώ ήμουν βαρύθυμος και καταβεβλημένος από την αρρώστια, αναζωογονήθηκα από το γράμμα σας.

Αν και ήθελα να καθησυχάσω το νου και την ψυχή σας και να ανταποκριθώ στην επιθυμία σας να γνωρίσετε τη διαφορά μεταξύ των εκκλησιών, δεν θα σας γράψω τελικά μετά τον αποφασιστικό λόγο του Γέροντα, ελπίζοντας ότι το θέμα θα σας καταστεί σύντομα σαφές από μόνο του.

Με συγχωρείτε.

Ο εν Κυρίω αφοσιωμένος σε σας, ελάχιστος αδελφός σας, ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος.

Άθως, 23 Οκτωβρίου/5 Νοεμβρίου

[//143]

Επιστολή 9

ΟΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΘΛΙΨΗ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

Οι πληγές της μητρικής καρδιάς. Ο τρόπος ομιλίας με τη μητέρα. Η απόφαση του επισκόπου.

Άθως, 28 Οκτωβρίου/10 Νοεμβρίου 1932

Πολύτιμε, πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

Αγαπητέ εν Χριστώ αδελφέ, που μου έδωσε ο Θεός για χαρά αιώνια της εν Κυρίω Ιησού αγάπης, ειρήνη στην ψυχή σας και χαρά εν Πνεύματι Αγίω να είναι μαζί σας.

Μόλις σήμερα (28 Οκτωβρίου/10 Νοεμβρίου) λάβαμε το γράμμα σας αεροπορικώς. Έκανε δέκα ημέρες. Γρήγορα σας στείλαμε με το ταχυδρομείο των Καρυών τηλεγράφημα με την ένδειξη: «Demandez Métropolite S.» (Ρωτείστε τον Μητροπολίτη Σ.).

Η διευθέτηση του προβλήματος από τον επίσκοπο Ελευθέριο είναι η καλύτερη και, από κανονικής πλευράς, η ορθότερη.

Το ταχυδρομείο σε μας έρχεται μία φορά την εβδομάδα. Επιπλέον τα γράμματά σας παραμένουν για κάποιο λόγο στις Καρυές. Εξ αιτίας αυτού η παραλαβή τους καθυστερεί για τρεις με τέσσερις ακόμη ημέρες. Στη διεύθυνση να γράφετε Δάφνη – Άγιον Όρος (Στο τηλεγράφημα, αν κάποτε στείλετε, δεν χρειάζεται να γράψετε Δάφνη).

Δεν έχουμε τη δυνατότητα να σας στείλουμε γράμμα αεροπορικώς. Φοβάμαι ότι μια τέτοια αργοπορία θα σας αναγκάσει να καταπονηθείτε πολύ, αλλά δυστυχώς παρόλη [//144] την επιθυμία μας δεν έχουμε άλλη δυνατότητα να επιταχύνουμε τις διαδικασίες.

Δεν έλαβα ακόμη το γράμμα που απευθύνατε σε μένα, στο οποίο, όπως αναφέρετε στην τελευταία σας επιστολή προς τον πατέρα Σιλουανό, μου γράφατε για τα αίτια που σας ανάγκασαν να μεταβείτε στη Γαλλία. Είναι νωρίς ακόμη να συμπεράνουμε, αν χάθηκε ή όχι το γράμμα, ωστόσο όμως ανησυχώ.

Ο πατήρ Βασίλειος μου έφερε έκπληκτος το γράμμα σας, γιατί προερχόταν από τη Γαλλία. Με ρώτησε για τα αίτια που σας ανάγκασαν να μεταβείτε εκεί, και εγώ του είπα (μετά την ανάγνωση του γράμματός σας προς τον πατέρα Σιλουανό) ότι πήγατε στο Παρίσι προσωρινά για οικογενειακές υποθέσεις.

Το γράμμα σας από το Παρίσι[1] ήταν για μένα τελείως αναπάντεχο. Δεν το άνοιξα αμέσως. Προσευχήθηκα. Η ψυχή μου ήταν ήσυχη. Σκέφθηκα ότι τίποτε το κακό δεν υπάρχει.

Και πράγματι, τίποτε το κακό δεν υπάρχει. Δεν διαπράξατε καμιά αμαρτία. Άδικα ταράχθηκε το πνεύμα σας. Θεωρήσατε το εγχείρημά σας έγκλημα από πνευματικής, ή καλύτερα μοναχικής απόψεως, η ψυχή μου όμως

---

[1] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

χαίρεται για σας[2]. Γενικά τον τελευταίο καιρό χαίρομαι πολύ για σας, ενώ νωρίτερα θλιβόμουν πολύ. Η ψυχή μου αισθάνεται ότι προσεύχεσθε για μένα, κι εγώ ζητώ από τον Κύριο να με ελεήσει δι' ευχών σας.

Αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, μου έρχονταν σκέψεις για τη συνάντηση που σας περιμένει με τη μητέρα σας, και θυμάμαι [//145] που σας έγραφα ότι και όταν της γράφετε και όταν την συναντήσετε να της φερθείτε με πολλή αγάπη και προσοχή, προσπαθώντας να καθησυχάσετε την ψυχή της.

Οι πληγές της μητρικής καρδιάς είναι βαρειές και οδυνηρές. Δεν υπάρχει πάνω στη γη άλλη ανθρώπινη αγάπη πιο ισχυρή και αναλλοίωτη από τη μητρική. Αν πρέπει να επιδιώκουμε να αναπαύουμε κάθε άνθρωπο, πόσο μάλλον οφείλουμε να το κάνουμε αυτό, όταν πρόκειται για τους γονείς, σύμφωνα πάντα με την εντολή του Θεού.

Πρέπει να κατανοήσουμε και τη δική της θέση.

Αναμφισβήτητα η μητέρα σας είναι ηλικιωμένη και δεν μπορεί να ζήσει σε απόλυτη μοναξιά. Πέραν αυτού η λύπη της αυξάνεται, γιατί νομίζει ότι μπήκατε σε λανθασμένο δρόμο. Ωστόσο πρέπει να προσπαθήσετε, ώστε να καταλάβει και να αποδεχθεί ότι σας είναι αδύνατο να ζήσετε μαζί της για πολύ ως μοναχός. Αυτό διαταράσσει ουσιαστικά τη ζωή σας. Ο «μοναχισμός» δεν επιτρέπει να ζούμε με συγγενείς. Αλλά και αυτή η ίδια το συναισθάνεται[3].

Κατανοώ πλήρως την αιτία της ταραχής σας, και χαίρομαι, [//146] γιατί είσθε έτοιμος από αγάπη προς τον Θεό να προσφέρετε θυσίες. Η επιθυμία σας να θυσιάσετε την αγάπη της μητέρας για χάρη του Θεού και της εντολής Του, γέννησε μέσα σας άλλη επιθυμία· να υπακούσετε σε αυστηρή και άκαμπτη απόφαση σε τέτοιο βαθμό, ώστε να φοβάσθε ακόμη μήπως και ο επίσκοπος Ελευθέριος από τρυφερότητα καρδιάς αποφασίσει για το θέμα αυτό με υπερβολική συγκαταβατικότητα.

Ο «φόβος» αυτός της επιείκειας εκ μέρους του επισκόπου σας οδήγησε σε λάθος, το οποίο πρέπει να προσπαθήσετε να διορθώσετε. Οπωσδήποτε οφείλετε να του εξηγήσετε την ψυχική σας κατάσταση και το λόγο για τον οποίο δεν εμπιστεύεσθε πλήρως την απόφασή του. διαφοτερικά θα δυσαρεστείται, γιατί

---

[2] Προσθήκη: «Κατανοώ την αιτία της ταραχής σας και χαίρομαι γι' αυτό. Μη φοβάσθε όμως, αγαπητέ, με κανέναν τρόπο δεν θλίψατε τον Κύριο».

[3] Προσθήκη: «Όταν προσεύχομαι για τη μητέρα σας (περισσότερο παρά για την αδελφή σας), θλίβεται η ψυχή μου κατά τη διάρκεια της προσευχής και δεν βλέπω διέξοδο. Μου φαίνεται ωστόσο ότι υπάρχει σε αυτήν η αγάπη του Θεού, μόνο που η αγάπη αυτή είναι ασθενέστερη από την επίδραση που ασκεί επάνω της ο αιώνας αυτός. Για το λόγο αυτόν, παραστάσεις καθαρά κοσμικής τάξεως θα παραμένουν το μεγαλύτερο και σχεδόν ανυπέρβλητο εμπόδιο, για να ασπασθεί και αυτή την Ορθοδοξία. Η ζωή στο Παρίσι παρουσιάζει για σας το πλεονέκτημα ότι εκεί ανάμεσα στους Ορθοδόξους Ρώσους μπορείτε να βρείτε ανθρώπους γνωστικούς, με τους οποίους η επαφή θα σας είναι ωφέλιμη. Στη Νίκαια όμως, νομίζω ότι οι συνθήκες θα είναι λιγότερο ευνοϊκές από πνευματικής απόψεως. Εμείς οι ίδιοι δεν μπορούμε τώρα να προκαθορίσουμε τίποτε. Τουλάχιστο σε μένα κατά κάποιον τρόπο δεν φανερώνεται καμιά λύση».

αντί της δικής του αποφάσεως προτιμάτε την απόφαση του Γέροντος Σιλουανού, οπότε μπορεί να κλονισθεί η αγάπη του για σας.

Η ιστορία με το Βαλαάμο[4] κατά πρώτο λόγο δεν είναι της ίδιας εντελώς φύσεως και κατά δεύτερο, όπως σας έγραψα τότε, σωστά αποφασίσατε επί του θέματος και έπρεπε να υποταχθείτε στην ευλογία του, αν, μετά τις εξηγήσεις που του δίνατε σχετικά με τις νέες περιστάσεις, θεωρούσε ακόμη αναγκαίο να σας στείλει εκεί. Αλλά για το θέμα αυτό θα μιλήσουμε άλλη φορά. Έχω σχετικά με αυτό μερικές σημαντικές παρατηρήσεις, τις οποίες, αν θέλει ο Θεός, θα μοιρασθώ μαζί σας αργότερα.

Παρά το μικρό αυτό λάθος σας, παρά τη διατάραξη της απομονώσεώς σας και όλα τα άλλα, χαίρομαι, γιατί άναψε στην ψυχή σας μια φωτιά. Να δώσει ο Θεός, ώστε το έναυσμα αυτό που έβαλε ο Κύριος στις καρδιές μας[5], να φουντώσει.

[//147] Μη φοβάστε να ακολουθείτε με απόλυτη εμπιστοσύνη την απόφαση του επισκόπου Ελευθερίου. Η ευλογία του θα σας διαφυλάξει από κάθε βλάβη, με αποτέλεσμα το πυρ να εντείνεται στην ψυχή σας παρά τις εξωτερικές δυσμενείς συνθήκες.

Αν μου επιτρέπετε, θα ήθελα πολύ, όταν απευθύνεσθε στη μητέρα σας (βεβαίως και σε όλους τους άλλους, ιδιαίτερα όμως σε αυτή), να είσθε πράος, ήσυχος και ειρηνικός.

Μην εξάπτεσθε για κανένα λόγο. Να μιλάτε ήσυχα για να μην πείτε κάτι που θα μπορούσε να προκαλέσει λύπη. Για κάθε λόγο, για το παραμικρό, να ζητάτε από τον Θεό νοερά, μέσα από την καρδιά σας, βοήθεια και σύνεση. Με το νου είναι αδύνατο, αλλά με την αίσθηση της καρδιάς μην ξεχνάτε τον Θεό ούτε για μια στιγμή. Επίσης να ομολογείτε την πίστη με πραότητα· χωρίς φόβο και πάθος[6], αλλά και με ασάλευτη την ψυχή.

Πήρα το θάρρος να σας το υπενθυμίσω, γιατί φοβήθηκα, μήπως παρεκκλίνοντας κάπως από την ήρεμη και ειρηνική πορεία επιτρέψετε στην ευθιξία και την ανυπομονησία να κυριεύσουν για λίγο την ψυχή σας.

Είναι καλό να προσεύχεσθε στον Θεό για τη μεταστροφή της μητέρας σας στην Ορθοδοξία επιθυμώντας τη σωτηρία της, αλλά δεν πρέπει να ζητάτε σημείο. Δεν πρέπει επίσης να κάνετε σε αυτήν κηρύγματα ή να προσπαθείτε να την πείσετε να αποδεχθεί την Ορθοδοξία. Αυτό το κάνει ο Κύριος, όταν βρει έτοιμη την καρδιά του ανθρώπου. Αλλά και αυτό είναι αξιοσημείωτο, ότι δηλαδή η ίδια, όπως γράφετε, μετά την προσευχή της για σας στον Θεό αναπαύθηκε.

---

[4] Εκείνο τον καιρό, μόλις μετά την κουρά, γεννήθηκε στον Μπάλφουρ η επιθυμία να ασκητέψει στο Βαλαάμο.

[5] Βλ. Λουκ. 12,49.

[6] Βλ. Α' Πέτρ. 3,15.

Μήπως όμως ο Κύριος δεν θα έδινε στην ψυχή της την ανάπαυση αυτή, αν εσείς παρεκκλίνατε από Εκείνον[7];

[//148] Αν η μητέρα σας γνώριζε ότι ο Κύριος σας διάλεξε να Τον υπηρετήσετε, τότε όχι μόνο δεν θα ανησυχούσε, αλλά και θα χαιρόταν για σας. Όχι μόνο δεν θα προσπαθούσε να σας αποτρέψει από την οδό που επιλέξατε, αλλά και θα ευλογούσε με όλη την καρδιά της τον δύσκολο, πλούσιο σε θλίψεις και πάθη, αλλά ωστόσο και μακάριο αγώνα για την αληθινά τέλεια χριστιανική ζωή. Θα πιστεύσει όμως άραγε ότι τα λόγια αυτά δεν λέγονται υποθετικά, ούτε από πίστη σε κάτι που ακούσατε ή διδαχθήκατε από άνθρωπο, αλλά από διδαχή Πνεύματος Αγίου; Θα πιστεύσει άραγε ότι εσείς, ο αγαπημένος γιός της, δεν προσχωρήσατε σε φατρία σχισματικών, αλλά κληθήκατε από τον Θεό στη σταυρική οδό; Αλήθεια, πεθάναμε χίλιους θανάτους και θα πεθάνουμε. Μόνο ο καρδιογνώστης Κύριος γνωρίζει τους ατέλειωτους πόνους της καρδιάς μας. Αν όμως δεν διδάξει το Πνεύμα του Θεού, ο ανθρώπινος λόγος είναι ανίσχυρος να δώσει εξηγήσεις για τη ζωή αυτή.

Ας προσεύχεται στον Θεό και στη Θεομήτορα και ας [//149] ζητήσει να την πληροφορήσουν για σας. Η ειρήνη της καρδιάς είναι η πληροφορία από τον Θεό.

Αν εύρισκε η μητέρα σας μέσα της τη δύναμη να θυσιάσει χάριν του Θεού την αγάπη της για σας και σας ευλογούσε (αυτό να της ζητήσετε), τότε δεν θα έχανε το μισθό της στην αιωνιότητα[8].

---

[7] Προσθήκη: «Η γαλήνη αυτή είναι πληροφορία από τον Θεό ότι η οδός σας Του είναι ευάρεστη. Να είστε ήσυχος, να παραδοθείτε στον Θεό. Ο Κύριος θα μεριμνήσει για σας όσο ποτέ άλλοτε. Τώρα και «αι τρίχες της κεφαλής (υμών) πάσαι ηριθμημέναι εισί» (Ματθ. 10,30). Πολύ γρήγορα ο Κύριος θα σας τακτοποιήσει. Διαφυλάξτε την ψυχική σας ειρήνη. Όλα αυτά θα μεταστραφούν σε όφελος. Ο π. Σιλουανός κι εσείς είστε για μένα τώρα οικείοι – πάνω από όλους τους οικείους. Οφείλουμε, σύμφωνα με την εντολή του Χριστού, να αγαπάμε τον Θεό περισσότερο από οποιονδήποτε από τους ανθρώπους … Δεν είστε ακόμη μοναχός, γιατί δεν έγινε ακόμη η κουρά σας. Στην ψυχή όμως είστε ήδη μοναχός πλήρως. Μη βιάζεσθε πολύ, δηλαδή μην προσπαθείτε να επισπεύσετε το πράγμα. Να το κάνετε, αλλά με την ευλογία του επισκόπου Ελευθερίου. Παρακαλέστε τον να σας μιλήσει και ό,τι σας πει, αυτό είναι και το καλό. Μόνο να προσεύχεσθε στον Θεό, ώστε μέσω του επισκόπου να σας αποκαλύψει το θέλημά Του».

[8] Προσθήκη: «Μου είναι άβολο να απευθύνομαι έμμεσα στην μητέρα σας, αλλά και με σας ως μεσάζοντα δυσκολεύομαι να το κάνω, επειδή θέλω να παραμείνω αφανής, και αυτό όχι βέβαια γιατί φοβάμαι την ευθύνη …

Σημείωμα προς τη μητέρα του π. Δαβίδ.

Όχι μόνο να μην ανησυχείτε και να μη θλίβεσθε για το γιο σας, αλλά να χαίρεσθε γι' αυτόν, γιατί ο Κύριος τον διάλεξε για να Τον υπηρετήσει. Όχι μόνο να μην προσπαθείτε να τον αποτρέψετε από την οδό στην οποία εισήλθε, αλλά να τον ευλογήσετε με όλη την καρδιά σας στον δύσκολο, θλιβερό και επίπονο αγώνα της αληθινής, τέλειας χριστιανικής ζωής. Τα λόγια αυτά λέχθηκαν όχι σύμφωνα με ανθρώπινη διδαχή, αλλά με διδαχή εκ Πνεύματος Αγίου. Αλήθεια, πεθαίνουμε χίλιους θανάτους. Ο γιος σας δεν προσχώρησε σε φατρία σχισματικών, αλλά κλήθηκε από τον Θεό στην οδό του σταυρού. Είναι αδύνατο να το εξηγήσουμε αυτό. Να εύχεσθε όμως στον Κύριο και στη Θεομήτορα, και ο Κύριος, ο Ών, η αλήθεια, θα σας πληροφορήσει. Η ειρήνη της καρδιάς είναι η πληροφορία από τον Θεό. Γνωρίζουμε από την

Τώρα σας αναμένει ένα πολύ δύσκολο πνευματικό έργο.

Από τη μια πλευρά φοβάσθε μήπως θλίψετε το Θεό, από την άλλη μήπως πληγώσετε τη μητέρα σας. Είστε έτοιμος, όπως ο Αβραάμ, να προσφέρετε θυσία. Ωστόσο όμως προσευχηθείτε να σας βοηθήσει ο Κύριος, ώστε να [//150] πείσετε τη μητέρα σας να σας κατευοδώσει με ειρήνη, με αγάπη, με ευλογία. Όταν εξαντλήσουμε κάθε δυνατό μέσο, τότε μόνο οφείλουμε να αποχωρισθούμε από τους δικούς μας, παραδίνοντάς τους στο θέλημα του Θεού. Δεν αποχωρούμε από αυτούς από μίσος (μη γένοιτο). Η αγάπη του Θεού, που είναι πιο ισχυρή, και η εντολή Του μας αναγκάζουν να τους αφήσουμε. Συγχωρείστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ. Τα γράφω όλα αυτά ελπίζοντας ότι η αδελφική μου υπόμνηση θα επιστήσει την προσοχή σας, ώστε να περιφρουρήσετε τον εαυτό σας από κάθε είδους ενόχληση, ταραχή και ανησυχία. Διαφυλάξτε με όλες τις δυνάμεις σας την ψυχική σας ειρήνη στις ημέρες του πειρασμού. Να λέτε νοερά την ευχή του Ιησού, κατά διαστήματα, χωρίς να αλλάζετε την προσευχή, και να βάζετε διαφορετικό νόημα σύμφωνα με την ανάγκη που προκύπτει. Κατά τη διάρκεια ταξιδιού, αν βρίσκεσθε στο δρόμο ή αλλού, καλό είναι να κάνετε το ίδιο.

Έγραψα τη νύχτα. Αύριο θα ρωτήσω τον Γέροντα πατέρα Σιλουανό, μήπως θέλει να σας γράψει κάτι και ο ίδιος.

Με αγάπη εν Κυρίω,

ο ανάξιος αδελφός σας,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

28 Οκτωβρίου/10 Νοεμβρίου 1932

προσευχή μας για σας ότι πιστεύετε και αγαπάτε τον Θεό. Γνωρίζουμε επίσης ότι υπάρχουν πολλά εντελώς εξωτερικά εμπόδια, για να κατανοήσετε και να συμφωνήσετε μαζί μας, αλλά όπως ο γιος σας ακολουθώντας την εντολή του Θεού προσφέρει την αγάπη του για σας ως θυσία στον Θεό, έτσι κι εσείς οφείλετε να κάνετε το ίδιο από την πλευρά σας».

[//151]

Επιστολή 10

ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΗΣ ΚΟΥΡΑΣ

Η μοναχική κουρά. Η υπακοή στον Επίσκοπο.

Άθως, 29-30 Οκτωβρίου/12 Νοεμβρίου 1932.

Αγαπητέ, πάτερ Δαβίδ,

Να είστε ήσυχος, παραδοθείτε στον Θεό. Ο Κύριος θα μεριμνήσει τώρα για σας, όσο ποτέ άλλοτε. Προπαντός τώρα και οι τρίχες της κεφαλής σας είναι αριθμημένες. Διατηρείστε την ψυχική σας ειρήνη.

Όλα θα αποβούν σε όφελος.

Ο Κύριος σύντομα θα σας τακτοποιήσει.

Πήραμε το μεγάλο γράμμα σας[1] (και το ένα δολλάριο που εσωκλείσατε). Σας ευχαριστώ για το δολλάριο για τα ταχυδρομικά. Κρίμα μόνο που ξοδευτήκατε να μας το στείλετε συστημένο (valeur déclarée). Εξ αιτίας αυτού χρειάσθηκε περισσότερο από τρεις εβδομάδες για να το πάρουμε. Ξέχασα να σας επισημάνω ότι έπρεπε να στείλετε τα χρήματα με απλή επιστολή. Θα γλύτωνε και σας και μας από πολύ κόπο. Ακόμη και αν χανόταν, δεν θα πείραζε πολύ, γιατί το ποσό ήταν μικρό.

Το τόσο μεγάλο και σημαντικό ως προς το περιεχόμενο γράμμα σας έφθασε με τέτοια καθυστέρηση, που παρασύρθηκα σε λάθος. Σας έστειλα το έκτο και το έβδομο γράμμα, που φοβάμαι ότι θα σας λυπήσουν, γιατί είναι απότομα [//152] και ανεπίκαιρα. Στη συνέχεια σας έστειλα και το όγδοο. Αυτό είναι το ένατο.

Αύριο θα ρωτήσω τον πατέρα Σιλουανό σχετικά με την κουρά σας. Προσωπικά σκέπτομαι πως δεν χρειάζεται να βιαστείτε τόσο. Να μη θεωρήσετε δηλαδή το πράγμα τόσο επείγον. Να είσθε βέβαιος ότι για τον Θεό είσθε ήδη μοναχός. Ο μοναχισμός μας είναι πρωτίστως στην καρδιά. Με αυτό δεν θέλω καθόλου να μειώσω την ωφέλεια και τη σημασία της κουράς, αλλά δεν πρέπει να υπερβάλλουμε σε τίποτε. Οι υποσχέσεις σας στον Κύριο ήδη δόθηκαν. Να σας διαφυλάσσει ο Κύριος.

Ήθελα να σας πω να είσθε ψυχικά ήσυχος για την κουρά. Δεν εννοώ να την αναβάλετε, αλλά δεν πρέπει και να βιασθείτε. Αφήστε τη φροντίδα αυτή στον επίσκοπο Ελευθέριο. Αυτός, ως πατέρας, θα φροντίσει για σας.

Όταν θέλετε να τον ρωτήσετε για κάτι σπουδαίο, τότε απευθυνθείτε προς αυτόν με τον ακόλουθο τρόπο: Άγιε Δέσποτα, προσευχηθείτε στον Θεό, και ό,τι σας εμπνεύσει ο Κύριος, αυτό θα κάνω με την ευλογία σας. Σε μια τέτοια περίπτωση μπορείτε να εκφράσετε στην αρχή τις σκέψεις και την επιθυμία σας ή τους συλλογισμούς σας, χωρίς όμως να επιμένετε καθόλου.

Είναι εύκολο και σχετικά απλό να γίνει κάποιος εξωτερικά μοναχός, αλλά σπάνια αξιώνεται να πραγματώσει την αλήθεια του εσωτερικού μοναχισμού.

[1] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

Βέβαια, γι’ αυτό πρέπει να παρακαλούμε τον Κύριο, να μας οδηγήσει Εκείνος σε τέτοιο μοναχισμό.

Παρασκευή 29 Οκτωβρίου 1932

Ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός λέει ότι συμφωνεί μαζί σας σε όλα. Όλα τα βρίσκει καλά. Ανησυχεί μόνο για την αποστολή χρημάτων με απλό γράμμα, μήπως κάτι τέτοιο [//154] δεν είναι νόμιμο. Δεν γνωρίζω τους κανονισμούς που ισχύουν, αλλά το ανέφερα απλά και μόνο από επιθυμία να έχουμε λιγότερους περισπασμούς και εσείς και εμείς. Στείλτε μας, αγαπητέ, ακόμη μερικά φράγκα για γραμματόσημα. Διαφορετικά θα χρεωθούμε και πάλι λίγο με την αποστολή τηλεγραφήματος. Συγχωρείστε τους πένητες.

Με αγάπη εν Κυρίω μεγαλοσχημος Σιλουανός[2]

Στις Καρυές υπάρχει γράμμα σας από το Παρίσι. Δεν ξέρω αν μπορέσω να το πάρω πριν από την αποστολή αυτού του γράμματος.

(Δεν μπόρεσα να πάρω το γράμμα σας από τις Καρυές. Βρέχει όλη την ημέρα. Ζητήσαμε χρήματα να μισθώσουμε κάποιον. Μας το υποσχέθηκαν, αλλά ίσως δεν βρήκαν άνθρωπο. Το τηλεγράφημα για το Παρίσι χαρακτηρίσθηκε «ανεπαρκές». Αυτό σημαίνει ότι δεν πήρατε ούτε το τηλεγράφημα. Φοβούμαστε ότι βρίσκεστε σε μεγάλη θλίψη. Ο πατήρ Βασίλειος και εγώ αποφασίσαμε να σας στείλουμε το γράμμα δια μέσου του αδελφού του).

Σάββατο 30 Οκτωβρίου/12 Νοεμβρίου

[2] Υστερόγραφο με μολύβι με το χέρι του οσίου Σιλουανού του Αθωνίτου.

[//154]

Επιστολή 11

Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΣΙΛΟΥΑΝΟΣ
Η διαφύλαξη των μυστικών της πνευματικής ζωής.
Ότι αρμόζει να μιλάμε με τους ανθρώπους. Η δευτερεύουσα θέση της σύγχρονης επιστήμης και κουλτούρας. Οι πλάνες του οικουμενισμού. «Το καλύτερο είναι εκείνο που συμφωνεί με το θέλημα του Θεού». Ο Γέρων Σιλουανός. «Μη γνώτω η αριστερά σου, τί ποιεί η δεξιά σου» και οι επισκέψεις της χάριτος. Το μυστήριο του Χριστιανισμού. Η ταπείνωση, η υπακοή και οι θλίψεις. Η μείωση του χαρίσματος της πίστεως.
Οι λογισμοί. Τα λάθη των Ρωμαιοκαθολικών. Η αγάπη του Θεού και η δικαιοσύνη. «Τον Θεόν φοβού και τας εντολάς αυτού φύλασσε» (Εκκλ. 12,13) είναι ο ορθόδοξος «μυστικισμός». Στο χριστιανισμό είναι «όλα αντίστροφα».

Άθως, 3/16 Δεκεμβρίου 1932

Πολύτιμε, πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

Αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ μας, ο Κύριος, που μας αγαπά άπειρα με κάποια ιδιαίτερη, ανεξήγητη αγάπη, μας έδωσε ανάμεσα στα άλλα και το μεγάλο αυτό αγαθό: να προσευχόμαστε ο ένας για τον άλλο. Κατά τη μεγάλη Του ευσπλαγχνία απέναντί μας αισθάνομαι κάποτε στην προσευχή μου την ψυχή εκείνου, για τον οποίο προσεύχομαι, και ανάλογα με το αίσθημα αυτό είτε χαίρομαι είτε θλίβομαι. Έτσι και για σας, όταν προσεύχομαι (και ίσως περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον) αισθάνομαι την κατάσταση της ψυχής σας. Γι' αυτό τον τελευταίο μήνα, παρόλο που δεν είχα ειδήσεις σας, ένιωθα μεγάλη χαρά στην καρδιά [//155] προσευχόμενος στον Θεό να ελεήσει και μένα «δι' ευχών σας». Γνώριζα, και χωρίς να μου το πείτε, ότι προσεύχεσθε για μένα πολύ και με αγάπη. Ωστόσο δεν θέλω να εμπιστεύομαι απόλυτα στο αίσθημά μου, και γι' αυτό χαίρομαι πάντοτε, όταν παίρνω γράμμα σας, που πληροφορεί αξιόπιστα για σας, την κατάσταση και τις συνθήκες της ζωής σας.

Το βράδυ της 23ης Νοεμβρίου παρέλαβα το γράμμα σας από τη Νίκαια. Ήθελα να σας γράψω την ίδια νύχτα, αλλά από τη μια η μεγάλη κούραση και από την άλλη η επιθυμία να σας πω πολλά που θεωρούσα αναγκαία και που θα απαιτούσαν πολύ χρόνο για να διατυπωθούν με λόγια –σε χαρτί και με μελάνι– δεν μου επέτρεψαν να πραγματοποιήσω την πρόθεσή μου. Μετά από αυτό πάλι δεν βρήκα χρόνο. Έτσι υποχρεώθηκα να αναβάλω το γράμμα ως το επόμενο ταχυδρομείο, δηλαδή μετά από μιάμισυ εβδομάδα.

Αγαπητέ, πάτερ Δαβίδ, η ιδιαιτερότητα των περιστάσεων με ανάγκασε να σας μιλήσω για τον εαυτό μου, πράγμα που σε κανέναν άλλο δεν έκανα. Εκείνο το μικρό ή μεγάλο που μου δόθηκε να ζήσω είναι δώρο του ελέους του Θεού σε μένα τον αθλιότερο από όλους τους ανθρώπους. Και καθώς μου είναι απείρως πολύτιμο, θεωρώ αναγκαίο να το φυλάξω μακριά από τα βλέμματα των άλλων, για να μη μου «αφαιρεθεί». Γι' αυτό σας παρακάλεσα να μη μιλήσετε για μένα σε κανένα. Δεν θέλω όμως να σας δεσμεύσω με την υπόσχεση αυτή σε τέτοιο βαθμό, ώστε να σας στερήσω τη δυνατότητα, σε περίπτωση αμφιβολίας και

πραγματικής ανάγκης, να ελέγξετε αυτά, για τα οποία ομιλήσαμε ρωτώντας ανθρώπους έμπειρους στην πνευματική ζωή· με μοναδικό όρο να αναφέρετε τις σκέψεις μου, χωρίς να αποκαλύψετε το πρόσωπό μου. Μπορείτε να μιλάτε για ό,τι [//156] χρειασθεί. Αλλά και αυτό να το κάνετε, παρακαλώ, με μεγάλη προσοχή και διάκριση. Καταλαβαίνω ότι ως κάποιο βαθμό ήσασταν αναγκασμένος να μιλήσετε για τη γνωριμία μας στον επίσκοπο Ελευθέριο, όπως οφείλετε να κάνετε στον πνευματικό σας πατέρα και στη μητέρα σας.

Ούτε ο Επίσκοπος ούτε η μητέρα σας με γνωρίζουν καλά. Και εγώ επίσης δεν τους γνωρίζω προσωπικά (αν και τους γνωρίζω κάπως ψυχικά, προσευχόμενος γι' αυτούς συχνά) και δεν περιμένω να ζημιωθώ από το ό,τι μιλήσατε σε αυτούς για κάποιον μοναχό που ζει στα βουνά πέρα από τη θάλασσα. Όσον αφορά άλλα πρόσωπα, δεν έχω καμιά αντίρρηση, αν δεν αποκρύπτετε από αυτούς ότι γνωριζόμαστε, αλλά πολύ καλά κάνετε να μην αναφέρετε ειδικότερα τις σχέσεις μας σε κανένα.

Ίσως έχετε ήδη παρατηρήσει ότι προσπαθώ να μη διατηρώ αλληλογραφία με κανέναν. Απαντώ σε γράμματα μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, για να μην προσβάλω τους ανθρώπους, και τότε πάλι μιλώ με υπεκφυγές. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν τους αγαπώ ή δεν τους σέβομαι (εσείς ο ίδιος το γνωρίζετε). Για τον μοναχό όμως είναι αδύνατο να ζήσει διαφορετικά. Γι' αυτό και αναγκάζεται να φύγει όσο το δυνατό πιο μακριά από τα αναγκαία –για να μην πω περιττά- δηλαδή τις γνωριμίες και τις σχέσεις.

Ιδιαίτερα για τον π. Φίντλερ, τον γνώριζα, πριν ακόμη γίνει Ορθόδοξος. Σε συναντήσεις που είχαμε συζητήσαμε μαζί πολύ ελεύθερα για πολλά θέματα της πίστεως, αλλά ποτέ δεν τον έπεισα να προσέλθει στην Ορθοδοξία, αν και κατά κάποιον τρόπο μου αποδίδει ένα μερίδιο της ευθύνης για τη μεταστροφή του (κυρίως με την προσευχή), για την οποία μου έγραψε εδώ στον Άθωνα.

Εκείνο το γράμμα που σας έδειξα ήταν η μοναδική επιστολή μου προς αυτόν, γραμμένη στην κατάλληλη στιγμή, γιατί δεν ήταν σωστό πλέον μετά από μερικά γράμματά [//157] του να μην απαντήσω στο αίτημά του για βιβλία. Εκπλήττομαι που φυλάγει το γράμμα αυτό. Στην πραγματικότητα όμως δεν γνωρίζει τα μυστικά της ψυχής μου, όπως και όλοι οι υπόλοιποι εκεί. Γι' αυτό και σας παρακαλώ, μη μιλάτε για μένα ούτε σε αυτόν ούτε στους άλλους, έστω και αν είναι φίλοι μου. Νομίζω ότι αυτός, όπως και πολλοί άλλοι, έχουν δημιουργήσει για μένα τις δικές τους εντυπώσεις, τίποτα περισσότερο. Έτσι το 1927 ήρθε εδώ ο κ. Κ., με σκοπό να πείσει τον π. Βασίλειο και εμένα να επιστρέψουμε στη Γαλλία, οπότε πολύ ανοικτά εξέφρασε τις υποθέσεις των Ορθοδόξων (Ρώσων) του Παρισιού σχετικά με τα αίτια της φυγής μου στον Άθω. Τα εύρισκε αδικαιολόγητα. Υποσχόταν να τα «τακτοποιήσει» όλα και να αναλάβει τις φροντίδες, και από υλικής ακόμη πλευράς, αρκεί μόνο να επέστρεφα στο Παρίσι.

Για τις νέες γνωριμίες σας με τους Ρώσους θα πω ότι γενικά τις επιδοκιμάζω. Αλλά θέλω μόνο να σας προειδοποιήσω (αν και νομίζω ότι η προειδοποίηση αυτή είναι για σας περιττή), να προσέχετε, όταν τους συναναστρέφεσθε, από κάθε ελεύθερη και άφοβη συνομιλία για την πνευματική

ζωή. Γίνεται πάντοτε μεγάλη ζημιά στην ψυχή από την θαρραλέα συνομιλία για οτιδήποτε Θείο. Ο δείκτης ωφέλειας από τη συνομιλία με κάποιον είναι ή ο φόβος του Θεού ή τα αισθήματα της μετάνοιας, η ταπείνωση, η μνήμη του θανάτου, ή τελικά η αγάπη του Θεού, η κατάνυξη[1].

*

Θέλω να σας επαναλάβω ότι πρέπει να προσπαθήσετε να υιοθετήσετε τη συνήθεια, ώστε πριν από κάθε συνομιλία σας με τους ανθρώπους να προσεύχεσθε νοερά στον Θεό [//158] (αν είναι δυνατό καρδιακά) ζητώντας σύνεση, για το τί να πείτε και το πώς να φερθείτε. Και νά ποιο είναι το έργο σας: Παρατηρείστε οπωσδήποτε τον τρόπο, με τον οποίο μεταβάλλεται η καρδιακή αίσθηση, και στη συνέχεια η σκέψη και ο λόγος. Κάτι τέτοιο κατορθώνεται ως εξής: Πριν ακόμη προχωρήσετε στην έκφραση ενός ήδη διαμορφωμένου λόγου ή μιας σκέψης, προσευχηθείτε στον Θεό για σύνεση, στρέφοντας, όσο είναι δυνατό, τον προσοχή του νου στην καρδιά.

Γράψτε μου τις παρατηρήσεις σας (αν πιστεύετε ότι κάτι τέτοιο δεν σας είναι περιττό), κι εγώ με τη σειρά μου θα μοιρασθώ μαζί σας εκείνο που ο Κύριος δίδαξε και σε μένα τον κτηνώδη δια μέσου των δούλων Του. Μη βιασθείτε με την εργασία αυτή. Είναι προτιμότερο να της αφιερώσετε μεγαλύτερη προσοχή[2].

[//159] Για να μη λησμονήσω· συμφωνώ κι εγώ μαζί σας, ότι δεν πρέπει να μεταφερθείτε στο «μοναστήρι» του Φίντλερ.

Γνωρίζω σχετικά λίγο τα πρόσωπα που σημειώνετε. (Τον Σταυρόφσκυ, τον πατέρα Αθανάσιο και τους άλλους που αναφέρατε δεν τους γνωρίζω καθόλου).

---

[1] Προσθήκη: «Το να μιλά κανείς ελεύθερα για υψηλές πνευματικές εργασίες ή καταστάσεις όχι μόνο δεν ωφελεί, αλλά και προξενεί μεγάλη ζημιά».

[2] Προσθήκη: «Η εργασία αυτή είναι μεγάλη, και για σας ως ιερέα, ως ποιμένα, είναι άκρως αναγκαία. Κανένα από τους υπόλοιπους να μη μυήσετε σε αυτήν (ως το απώτερο ή το άμεσο μέλλον, όταν πιθανώς θα σας ανατεθεί να το διδάξετε στους πιστούς). Συνήθως λοιπόν πρέπει να λέμε σε όλους ότι οφείλουμε να ζητούμε βοήθεια από τον Θεό για κάθε έργο, ακόμη και για κάθε λόγο. Εκείνο όμως για το οποίο σας μίλησα ο ίδιος με φόβο και ταπείνωση, να το εφαρμόζετε. Γνωρίζω ότι δεν θα συνειδητοποιήσετε αμέσως, σε τί έγκειται η εργασία αυτή, σε τί συνίσταται το μεγαλείο της, σε τί το απροκάλυπτο μυστήριό της. Είναι αληθινή, γιατί **στην κατά Θεό ζωή μας δεν υπάρχουν μυστικά, όπως για παράδειγμα στους μασώνους, και ο Ίδιος ο Κύριος τίποτε δεν είπε μυστικά**. Δεν παύει όμως να αποτελεί και μυστήριο, γιατί λίγοι είναι οι άνθρωποι εκείνοι που για την ταπείνωσή τους κατά τη δωρεά της χάριτος κατανοούν στη δεδομένη περίπτωση περί τίνος πρόκειται. Ωστόσο, πρέπει σε όλα να τηρήσουμε το μέτρο. Κι εσείς επίσης προσπαθείστε περισσότερο να παραμείνετε στην υποχρεωτική συνήθως για όλους προσευχή για βοήθεια και σύνεση, χωρίς να προσπαθείτε υπερβολικά να φθάσετε εκείνο, για το οποίο σας μίλησα παραπάνω, δηλαδή **να εισχωρήσετε με την προσοχή του νου στην καρδιά και να παρατηρήσετε τις αλλοιώσεις που συντελούνται σε αυτήν με το πέρασμα των λογισμών και των αισθημάτων μας σε σχέση με την προσευχή**. Και **αυτό γίνεται κατά τον καιρό της προσευχής ειδικά πριν από συνομιλία ή γράψιμο**, όχι όμως κατά τη διάρκεια της προσευχής εν γένει. Πάντως, όταν κάποιος απευθυνθεί σε σας, ιδιαίτερα για συμβουλή ή διευκρίνιση, να προσπαθήσετε δίχως άλλο, πριν αρχίσετε να μιλάτε, να στραφείτε νοερά στον Θεό – πιθανόν αυτό να σας είναι περιττή συμβουλή. Ίσως ήδη κάνετε έτσι. Δεν πειράζει όμως, η υπενθύμησή μου δεν θα σας προξενήσει ζημιά».

Ενδέχεται να σας οδηγήσει ο Κύριος σε συναντήσεις, που, κατά την άποψή μου, θα σας είναι πολύ πιο ωφέλιμες· σε εκείνες δηλαδή τις εξαιρετικά ευνοϊκές για την πνευματική ζωή συνθήκες, στις οποίες βρίσκεται προς το παρόν η ρωσική νεολαία· τη φτώχεια, το διωγμό, την εξουθένωση, την έλλειψη δικαιωμάτων, την ανασφάλεια κ.λπ. από τη μια, από την άλλη τη δυνατότητα να γνωρίσουν προσωπικά και από κοντά τα επιτεύγματα του πολιτισμού της Δύσης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, μερικοί από αυτούς, αφού υπέμειναν θλίψεις και παθήματα για την πίστη τους στον Θεό, να λάβουν άφθονη χάρη. Μερικοί πάλι όχι μόνο από κάποιο αίσθημα που ένιωσαν στην καρδιά και την ψυχή, αλλά και εξαιτίας κάποιας σοβαρής, βαθειάς, συνετής πεποιθήσεως γνώρισαν ότι η επιστήμη στο σύνολό της και η σύγχρονη κουλτούρα γενικά, δεν πρέπει να κατέχουν πρωτεύουσα θέση στη ζωή του ανθρώπου, αλλά να συνεπικουρούν. Χάρη στη διαπίστωση αυτή υπερνίκησαν ήδη ως ένα βαθμό τον πειρασμό εκείνον, που με το χρόνο γίνεται για όλον τον κόσμο ολοένα και πιο δυνατός, και ο οποίος στην [//160] ουσία του μοιάζει αρκετά με τον δεύτερο πειρασμό του Κυρίου από τον σατανά στην έρημο[3].

Συγχωρείστε με, ίσως όλα αυτά να είναι περιττά. Εδώ όμως θέλω να πω και λίγα λόγια για το γεγονός ότι μια σημαντική μερίδα του χριστιανικού κόσμου κλίνει σήμερα να αποδεχθεί μια από τις πιο επικίνδυνες αιρέσεις. Αυτή ξεκινά από τη διαπίστωση ότι δήθεν στις ημέρες μας δεν υπάρχει ούτε μια εκκλησία που να έχει διαφυλάξει πλήρως την αλήθεια της διδαχής του Χριστού· ότι καμιά εκκλησία δεν κατέχει σε απόλυτο βαθμό τη γνώση του μυστηρίου της αγίας, χαρισματικής χριστιανικής ζωής σε ηθικό και ασκητικό επίπεδο· ότι πολλές από τις εκκλησίες, που αποκαλούνται χριστιανικές, έχουν ίση χάρη, και γι' αυτό οφείλει να επέλθει η ένωση των εκκλησιών με βάση κάποιον κοινό για όλες παρονομαστή. Ένα από τα πιο συχνά ερωτήματα, που τυχαίνει να αντιμετωπίζουμε, είναι το ερώτημα ποιός σώζεται και ποιός όχι. Οι άνθρωποι αυτοί συνήθως σκέπτονται ότι σώζεται όχι μόνο ο Ορθόδοξος (σύμφωνα με τη διδασκαλία της Ορθοδόξου Εκκλησίας) ή μόνο ο Καθολικός (σύμφωνα με τη διδασκαλία των Ρωμαιοκαθολικών), αλλά και όλοι οι ενάρετοι άνθρωποι που πιστεύουν στον Χριστό. Η άποψη αυτή πέρασε από τους Προτεστάντες και στους πιστούς των υπολοίπων εκκλησιών. Υπάρχουν πολλοί μεταξύ των Ορθοδόξων, που υποστηρίζουν την άποψη αυτή. Μερικοί μάλιστα σκέπτονται ότι ούτε μια από τις υπάρχουσες εκκλησίες δεν μπορεί να δεχθεί το πλήρωμα της γνώσεως και της χάριτος, γιατί η κάθε μια από αυτές κατά τον ένα ή τον άλλο βαθμό έχει παρεκκλίνει από την αλήθεια. Οι ίδιοι πάντοτε πιστεύουν ότι μόνο τώρα, στα τέλη των αιώνων, συνέλαβαν πλήρως το πνεύμα της διδαχής του Χριστού και μέχρι τώρα όλος ο χριστιανικός κόσμος, [//161] στη ροή τόσων αιώνων, βρισκόταν σε πλάνη. Λένε ότι τώρα ήρθε ο καιρός, που πρέπει να ενωθούν όλα τα διχασμένα μέρη σε μια παγκόσμια και αποστολική Εκκλησία. Αυτή, σύμφωνα με τους ίδιους, θα κατέχει την πλήρη αλήθεια από όλες τις απόψεις, αν κατά την

---

[3] Βλ. Λουκ. 4,5-8.

(παραπάνω) ένωση γίνει αποδεκτό μόνο εκείνο που αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό για όλες τις εκκλησίες. Άλλοι πάλι, φαινόμενο ακόμη χειρότερο, διαλογίζονται στις καρδιές τους για κάποιο είδος υψηλού μυστικισμού, που υπερβαίνει τα όρια της εκκλησιαστικής αντιλήψεως της χριστιανικής θρησκείας, ώστε … δεν θέλω ούτε να αναφερθώ περισσότερο σε όλα αυτά. Επιθυμώ μόνο κλείνοντας το θέμα αυτό να πω παρενθετικά ότι πολύ θα ήθελα (και γι' αυτό προσεύχομαι στον Θεό) εσείς να μη πλανηθείτε με όλα αυτά, αλλά να πιστεύετε ακράδαντα με την καρδιά και με το νου ότι υπάρχει πάνω στη γη εκείνη η Μία, Μοναδική και Αληθινή Εκκλησία που ίδρυσε ο Κύριος. Η Εκκλησία αυτή διατηρεί αλώβητη και ακέραιη τη διδασκαλία του Χριστού (και όχι ξεχωριστά μέλη της), κατέχει το πλήρωμα της γνώσεως και της χάριτος και είναι αλάθητη. Εκείνο που για μερικούς δεν φαίνεται να είναι πλήρης διδασκαλία, δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η δυνατότητα για επιστημονική επεξεργασία που προσφέρει ο απεριόριστος και ανεξάντλητος πλούτος της. Αυτό όμως δεν συγκρούεται καθόλου με ό,τι είπαμε παραπάνω για την κατοχή του πληρώματος της γνώσεως. Η διδασκαλία της Εκκλησίας, που έλαβε την τελική της μορφή από τις Οικουμενικές Συνόδους, δεν επιδέχεται καμιά αλλαγή. Όλη η μετέπειτα επιστημονική εργασία πρέπει απαραίτητα να συμφωνεί με ό,τι ήδη δόθηκε στη θεία αποκάλυψη και διατυπώθηκε στη διδαχή των Οικουμενικών Συνόδων της Εκκλησίας. Το ίδιο ισχύει και για τη χάρη. Το πλήρωμα της χάριτος, μπορεί να κατέχει μόνο η μία και μοναδική Εκκλησία. Όλες όμως οι άλλες εκκλησίες διαθέτουν χάρη [//162] εξαιτίας της πίστεως στον Χριστό, όχι όμως στην πληρότητα. Μπορούμε να πιστεύουμε ότι και στις ημέρες μας ακόμη υπάρχουν άνθρωποι, που κατά τη χάρη του Αγίου Πνεύματος είναι ίσοι με τους μεγάλους αγίους της Εκκλησίας των αρχαίων χρόνων (το λέω σε σχέση με ό,τι έτυχε να ακούσω για μερικούς ανθρώπους στη Ρωσία), γιατί ο Χριστός είναι «χθες και σήμερον ο αυτός και εις τους αιώνας»[4]. Όλα αυτά είναι η αλήθεια. Όποιος απομακρυνθεί από την πίστη αυτή, δεν θα σταθεί.

Σχετικά με τη μητέρα σας. Πολύ συχνά προσεύχομαι γι' αυτήν. Δεν γνωρίζω ακριβώς ποια ψυχική πάλη και ποιες θλίψεις βιώνει, αλλά γνωρίζω (από την προσευχή) ότι πράγματι πάσχει. Θα ήθελα να προσεύχομαι γι' αυτήν. Πόσο αγαπά η ψυχή να προσεύχεται για κάθε άνθρωπο που θλίβεται! Η αδελφή σας είναι πιο μακριά από μας κατά το πνεύμα. Προσεύχομαι όμως γι' αυτή, μόνο γιατί έρχεται στο νου μου. Ο αδελφός σας, που βρίσκεται στην Κίνα, είναι μακριά από μας όχι μόνο σωματικά. Καλά κάνατε που πείσατε τη μητέρα σας να μην πάει στην Κίνα. Μόλις πληροφορήθηκα ότι θέλει να ταξιδέψει προς τα εκεί, ανησύχησα και φοβήθηκα.

*

Όσον αφορά την πρόσκλησή σας στην Αγγλία για ποιμαντική διακονία της νεαράς Εκκλησίας του Λονδίνου, συζήτησα γι' αυτό με τον πατέρα Βασίλειο. Μου ανέφερε το περιεχόμενο του γράμματος του κ. Σιέλλυ – μου μίλησε γενικά

---

[4] Εβρ. 13,8.

και για την Εκκλησία του Λονδίνου. Εξάλλου είναι αλήθεια ότι δεν είναι ιδιαίτερα κατατοπισμένος στο θέμα. Πρέπει να γνωρίζετε πάντως ότι δεν βλέπω σε αυτό τίποτε το κακό ή το επικίνδυνο για την ψυχή σας (χωρίς βέβαια αυτό που λέω να έχει για σας τη μορφή αποφάσεως, κάτι [//163] που αναμφίβολα ανήκει στον επίσκοπο Ελευθέριο). Να αγωνίζεσθε με την ψυχή σας μόνο για ένα πράγμα, να αποκτήσετε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος «και μόνο αυτό». Να δώσει ο Κύριος, ώστε και στο μέλλον η επιθυμία αυτή της καρδιάς σας να διαφυλαχθεί αναλλοίωτη και να αυξηθεί. Στην πραγματικότητα όμως δεχόμαστε τη χάρη όχι για τους αγώνες μας (ησυχία, νηστεία, προσευχή κ.λπ.), αλλά κυρίως για την εκπλήρωση του θελήματος του Θεού. Ρώτησα κάποτε τον επίσκοπο Βενιαμίν, όταν ήμουν στο Ινστιτούτο του Αγίου Σεργίου στο Παρίσι: «Δέσποτα, τί είναι καλύτερο, να σιωπούμε ή να μιλούμε»; Και ο επίσκοπος απάντησε σοφά: «Καλύτερο είναι εκείνο που συμφωνεί με το θέλημα του Θεού. Αν ο Κύριος θέλει να μιλάς, τότε για το λόγο θα λάβεις χάρη· αν πάλι ο Κύριος θέλει να σιωπάς, τότε για τη σιωπή θα σου δώσει χάρη· και αντιθέτως, αν ο Κύριος θέλει να μιλάς και συ τηρείς σιωπή, τότε μάταια κοπιάζεις, τίποτα δεν θα λάβεις». Να φοβάστε τα προσκόμματα σχετικά με τις γυναίκες. Αυτό να το θυμάστε πάντα, ιδιαίτερα κατά τη διαμονή σας στο Λονδίνο. Γι' αυτό όμως θα μιλήσουμε, όταν έρθει η ώρα.

Τώρα όμως, κατά τη γνώμη μου, δεν πρέπει να αποφύγετε τελείως την αλληλογραφία με τους Λονδρέζους. Είναι ακόμη καλύτερα, αν ανακοινώσετε στον κ. Σιέλλυ ότι λάβατε το γράμμα του. Μπορείτε να του πείτε ότι εσείς δεν αποφασίζετε για το θέμα αυτό, ότι η απόφαση ανήκει σε άλλους. Αυτό θα σας ελευθερώσει από κάθε λογισμό, αμφιβολία ή έπαρση. Όταν όμως θα είστε στο Λονδίνο, τότε οπωσδήποτε θα τους βοηθήσετε[5]. Έχετε δίκαιο στη διαπίστωσή σας ότι οι «Άγγλοι Ορθόδοξοι δεν βλέπουν και πολύ βαθιά την Ορθοδοξία», αλλά να τους διακονήσετε. Για όλα όμως αυτά μπορούμε ακόμη να συζητήσουμε, όταν [//164] χρειαστεί, αν βέβαια ο επίσκοπος Ελευθέριος ευνοήσει και σας προτείνει να έλθετε προς τα εδώ. Τίποτε οριστικό δεν λέω για το θέμα αυτό, γιατί δεν γνωρίζω πλήρως το θέλημα του Θεού. Μιλώ ακολουθώντας την ανθρώπινη σκέψη, δηλαδή από το νου μου.

*

Μαζί με το γράμμα μου αυτό σας στέλνω και το γράμμα του Γέροντος πατρός Σιλουανού. Θα σας πω λίγα λόγια γι' αυτόν.

Από τις πρώτες ημέρες του ερχομού μου στη Μονή η ψυχή μου αισθάνθηκε απέναντί του περισσότερη ευλάβεια από όση για οποιονδήποτε άλλον από τους ανθρώπους που γνώριζα και με τους οποίους είχα επαφή. Η ψυχή μου πάντοτε ταπεινωνόταν στην παρουσία του με κάποιον ιδιαίτερο τρόπο[6]. Πολλές φορές με

---

[5] Βλ. Πράξ. 16,9.

[6] Προσθήκη: «Ποτέ στη ζωή μου δεν αισθάνθηκα τόσο έντονα ντροπή ακόμη και για μικρούς άσχημους λογισμούς, για την κάθε μου κίνηση, όπως συνήθως αισθανόμουν στην παρουσία του. Και αυτό συνέβαινε από τις πρώτες ημέρες της μοναχικής μου ζωής, όταν τον γνώριζα μόνο εξ όψεως».

οδήγησε ο Κύριος να τον συναντήσω, κάποτε μάλιστα και να μιλήσω μαζί του, όταν το πρόσωπό του έλαμπε από ανεκδιήγητο φως και ωραιότητα[7]. Μου συνέβη να δω και άλλους μοναχούς σε ανάλογη κατάσταση, να μοιάζουν δηλαδή τα πρόσωπά τους με τους αγγέλους (αυτό όμως δεν συνέβαινε συχνά, αλλά έτυχε μερικές φορές στη μετάληψη των ασθενών ή στην κουρά της μεγαλοσχημίας), ωστόσο ποτέ δεν αντίκρυσα κάτι παρόμοιο. Γνωρίζω ότι ημέρα και νύχτα διαμένει στην προσευχή. Ο Κύριος του έδωσε τέτοια χάρη, ώστε ακόμη και [//165] όταν είναι άλλοι παρόντες, να μη διακόπτει την προσευχή, δηλαδή να μην τον παρεμποδίζουν και πολύ, αλλά να είναι ακόμη και ευπροσήγορος από την αγάπη του προς τους ανθρώπους. Σε καμιά περίπτωση δεν επιβαρύνεται κατά την επικοινωνία του με τους ανθρώπους. Αυτό τον διακρίνει από τους άλλους ασκητές, που έχουν ανάγκη από συνθήκες ησυχίας και απομονώσεως για να παραμείνουν στην προσευχή.

Τον γνώρισα καλύτερα πολύ πρόσφατα. Ακόμη δεν συμπληρώθηκε χρόνος. Νωρίτερα δεν έτυχε μάλλον να μιλήσω μαζί του σοβαρά. Μόνο σε κοινές εργασίες (ίσως κατά το νόμο της ψυχικής έλξεως) αφιερώσαμε λίγο χρόνο, για να συζητήσουμε περισσότερο για την υπακοή, για την προσευχή. Στην αρχή του τρέχοντος έτους ο Θεός με έφερε να συζητήσω μαζί του πιο σοβαρά, και από τότε συνδεθήκαμε πνευματικά. Στάθηκε ευνοϊκά απέναντί μου, κι εγώ ευχαρίστησα θερμά τον Θεό, γιατί μου έδωσε τη χαρά να συνομιλήσω με τον εκλεκτό Του. Με βοήθησε πολύ. Μου μίλησε, όπως λέμε οι μοναχοί, «προς όφελος».

Ο ίδιος, σχεδόν αγράμματος, μιλά πολύ απλά, και συνάμα αδυνατεί να εξηγήσει τις υψηλές σκέψεις του επαγωγικά. Οι περισσότεροι άνθρωποι τον καταλαβαίνουν πολύ δύσκολα, ενώ άλλοι ούτε καν μπορούν να εννοήσουν ή να εκτιμήσουν τη θεόσδοτη σοφία του[8]. Η διδασκαλία του είναι ολιγόλογη, αλλά χρειάζεται μεγάλος και πολύχρονος κόπος για την εφαρμογή της στην καθημερινή ζωή. Απαιτείται να χύσει κάποιος πολλά δάκρυα και να πάθει πολλά.

[//166] Πρέπει να υπομείνει πολλούς αναπόφευκτους πειρασμούς, και τότε, μετά από ακατάπαυστη προσευχή και μεγάλη ταπείνωση, ίσως κατορθώσει να φθάσει στους αρχικούς βαθμούς των αρετών εκείνων, για τις οποίες ομιλεί. Εξαιτίας της αδιάλειπτης παραμονής του στη νοερά προσευχή (την τήρηση του νου του καθαρού εν τω Θεώ) ξεχνά πολύ εύκολα. Συμβαίνει να λησμονεί κάτι που του είπαν σε τέτοιον βαθμό, ώστε ακόμη και μετά από την υπενθύμιση να μην μπορεί να θυμηθεί, αν έγινε λόγος ή όχι για το πράγμα αυτό. Το ίδιο και

---

[7] Προσθήκη: «Πολλές φορές οικονόμησε ο Κύριος να τον δω (τον Σιλουανό) σε τέτοια χαριτωμένη κατάσταση, ώστε κάποτε να μην έχω τη δύναμη να ατενίσω το πρόσωπό του … Δεν μπορώ να περιγράψω τι είδους ήταν το φως αυτό ή η ωραιότητα εκείνη».

[8] Προσθήκη: «Δεν μπορεί να δώσει συστηματικές εξηγήσεις στο καθετί και για το λόγο αυτόν οι άνθρωποι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν κατανοούν τα λόγια του. Αλλά εμένα κατά κάποιον τρόπο ο Κύριος μου έδωσε να τον κατανοώ και να αποκομίζω από αυτόν μεγάλο όφελος. Τίποτε δεν θα σας κρύψω, όλα θα σας τα πω, όχι όμως δια μιας αλλά σιγά-σιγά».

όταν γράφει. Ξεχνά τι έγραψε και τι δεν έγραψε, και γι’ αυτό συχνά επαναλαμβάνει.

Όταν σας θυμάται, προσεύχεται, ενώ κάποτε σας γράφει και μικρά γράμματα, που μου διαβιβάζει, για να σας αποστείλω. Τώρα έχουν συγκεντρωθεί μερικά τέτοια γράμματά του και σας τα εσωκλείω. Είναι όλα χωρίς ημερομηνίες, αλλά για να σας διευκολύνω έβαλα ημερομηνίες κατά τη σειρά που τα έλαβα[9].

Οι συνομιλίες μας για σας, και η αλληλογραφία μας (αποστολή των δικών σας γραμμάτων για ανάγνωση και παραλαβή των δικών του για αποστολή σε σας), – μας συνέδεσαν ακόμη περισσότερο. Μόνο ένα πράγμα δεν μου αρέσει: Συμβουλεύει μερικούς να μιλούν μαζί μου, γνωρίζοντας ότι μπορώ να εξηγώ τους λόγους και τις συμβουλές του με περισσότερες λεπτομέρειες και σε λογική ακολουθία.

Διαμαρτυρήθηκα, αλλά για την ώρα χωρίς αποτέλεσμα[10].

[//167] Απαντώ σε επτά κεντρικά σημεία, που υποδεικνύονται στο μεγάλο γράμμα σας.

1) Θυμάμαι ότι ανέβαλα να σας εξηγήσω, γιατί ανέφερα στις σημειώσεις μου «ως την επομένη φορά», επειδή δεν ήθελα τότε, την ώρα του πειρασμού, να σας πικράνω με παρατηρήσεις. Μου φαίνεται πως δεν σας έδωσα καμιά αφορμή να μιλήσετε γι’ αυτές, αλλά μόνο σημείωσα κατά τη συνομιλία μου μαζί σας ότι καταγράφω στο χαρτί ένα μέρος από εκείνο που βίωσα κατά τη δωρεά του ελέους του Θεού. Δεν θα ήθελα ούτε να μιλήσω γι’ αυτό. Αναγκάσθηκα, όμως, επειδή εσείς εξαιτίας του λόγου μου αποφασίσατε να προχωρήσετε [//168] σε ένα

---

[9] Προσθήκη: «Βεβαίως, όταν μου έδωσε τα γράμματα, δεν γνώριζε ότι ακόμη δεν είχαν αποσταλεί τα προηγούμενα. Ωστόσο όμως εγώ τα πήρα, χωρίς να προσπαθήσω ιδιαίτερα να του εξηγήσω ότι και τα προηγούμενα γράμματα δεν είχαν ακόμη αποσταλεί, γιατί δεν είχα τη διεύθυνσή σας».

[10] Προσθήκη: «Πράγματι, με αυτόν τον τρόπο, χάρη στη συνάντησή μας οι σχέσεις μου μαζί του έγιναν ακόμη πιο στενές. Συγχρόνως πέρα από την αποστολή των γραμμάτων σε σας άρχισε να αναθέτει σε μένα και μερικά άλλα πρόσωπα που απευθύνονται σε αυτόν. Κάποτε μάλιστα συμβαίνει ακόμη και να τους γράψω εκ μέρους του, μετά από δική του προτροπή. Αλλά και αυτό δεν είναι τίποτα, αφού εξαιτίας της συμπάθειάς του απέναντί μου συμβουλεύει μερικούς να απευθύνονται σε μένα. Αυτό με φέρνει σε πολύ δύσκολη θέλη … Έτσι, τον Αύγουστο συμβούλεψε ένα Ρώσο νέο, τον Ρωμανό, να με γνωρίσει. Αυτόν τον Ρωμανό του τον έφερε ο π. Βασίλειος, που και ο ίδιος πολύ ευλαβείται τον π. Σιλουανό. Ο Ρωμανός από τους πρώτους κιόλας λόγους προσκολλήθηκε ψυχικά στον Γέροντα, γιατί εκείνος με εκπληκτική για τον Ρωμανό ακρίβεια του υπέδειξε τα ψυχικά του τραύματα και από τα πρώτα του μάλιστα λόγια άρχισε να συνομιλεί μαζί του για τα πιο σημαντικά για εκείνον θέματα. Έπειτα ο Γέροντας τον συμβούλεψε να γνωρισθεί μαζί μου. Όλες οι προσπάθειές μου να αρνηθώ δεν οδήγησαν πουθενά. Ο Ρωμανός με παρακάλεσε δια μέσου του π. Βασιλείου να συγκατατεθώ να μιλήσω μαζί του. αρνήθηκα, αναφερόμενος στο τυπικό που απαγορεύει σε μας τους μοναχούς, εκτός εξαιρέσεων που ειδικά έχουν ταχθεί γι’ αυτό, όπως για παράδειγμα ο π. Βασίλειος, να συνομιλούμε με τους επισκέπτες της Μονής. Έπειτα με παρακάλεσε προσωπικά, ενώ εγώ προβάλλοντας τον ίδιο λόγο αρνήθηκα. Τότε αυτός κατέφυγε στον Ηγούμενο που τον ευλόγησε, και έτσι μου ήταν πια αδύνατο να τον αποφύγω περισσότερο, προφασιζόμενος την απαγόρευση του τυπικού. Αν γνωρίζατε τί είδους μέριμνα μου ανέθεσε ο Κύριος!».

εξαιρετικά σημαντικό βήμα, γεγονός που μου δημιουργούσε μεγάλη ευθύνη για σας ενώπιον του Θεού.

Οφείλω να προσθέσω ότι ήδη εξέθεσα με συντομία στα γράμματά μου πολλά βασικά στοιχεία. Αν κάποτε παρουσιαζόταν κάποια ανάγκη, δεν θα απέκρυπτα από σας και κάποια άλλα. Αυτό όμως θα γίνει ίσως από μόνο του, ενώ συνομιλούμε με τρόπο φυσικό για θέματα της πνευματικής ζωής. «Μη γνώτω η αριστερά σου τι ποιεί η δεξιά σου»[11].

Αυτός είναι ο λόγος, για τον οποίο δεν πρέπει να διηγούμαστε στους άλλους οτιδήποτε για τον εαυτό μας, πριν η ψυχή στερεωθεί πλήρως στην ταπείνωση. Διαφορετικά η καρδιά γίνεται απρόσφορο έδαφος, αν όχι εντελώς ακατάλληλο για την άσκηση, εξαιτίας της υπερηφάνειας και της κενοδοξίας.

Θυμάμαι ότι στο Παρίσι με επισκέφθηκε δύο φορές η θαυμαστή χάρη. Εγώ όμως δεν κατανοούσα εξαρχής ότι πρόκειται για τη χάρη, και σκεπτόμουν ότι αυτό που ζούσα με αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τη λογική των πραγμάτων, ήταν φυσικό και ότι έπρεπε να είναι σχεδόν η κανονική κατάσταση. Αλλά συμπτωματικά, ύστερα από τη δεύτερη επίσκεψη του Θεού, έπεσαν στα χέρια μου οι Ύμνοι του οσίου Συμεών του Νέου Θεολόγου και διάβασα εκεί την περιγραφή αυτού που μου συνέβη. Τότε άνοιξαν τα μάτια μου. Θα ήταν όμως καλύτερα, αν δεν άνοιγαν … Μετά από αυτό η χάρη εκείνη δεν με επισκέφθηκε ξανά με τόση θαυμαστή δύναμη.

Άλλη περίπτωση[12]. Μια φορά μιλούσα με τον πατέρα Ιουβενάλιο (στον Άθω). Κατά τη διάρκεια της συνομιλίας εκείνης, χωρίς να αναφέρομαι στον εαυτό μου (έτσι που ο π. Ιουβενάλιος δεν θα μπορούσε με κανέναν τρόπο να [//169] «υποπτευθεί» κάτι, δηλαδή να νομίσει ότι εγώ εκφράζω όχι απλά και μόνο την εντύπωση που σχημάτισα διαβάζοντας, αλλά προσωπικό βίωμα), περιέγραφα πώς πρέπει να εννοήσει κάποιος τους λόγους των Αγίων Πατέρων για το άκτιστο φως.

Και τι έγινε; Παρόλη την απόκρυψη του εαυτού μου, έπαυσα από εκείνη την ημέρα να βλέπω το φως αυτό, ενώ πριν από αυτό πολλές φορές ο Κύριος με αξίωσε να δω το νοερό φως του Ηλίου της Δικαιοσύνης. Πρέπει να προσθέσω ότι η θεωρία αυτή είναι τόσο ευχάριστη για το νου (και την ψυχή), ώστε, όταν μετά την προσευχή η ψυχή θυμάται την ανάγκη να επιστρέψει πάλι στον κόσμο αυτόν και να αντικρίσει το φως του υλικού ήλιου, με θλίψη δέχεται την ανάγκη αυτή. Θα ήθελε να μένει ακατάπαυστα στη θεωρία του νοερού αΰλου φωτός. Η ψυχή εισέρχεται τόσο απαλά στη θεωρία αυτή, ώστε καταρχήν (έτσι συνέβη με μένα) δεν κατανοούσα το τελούμενο. Όταν όμως η αριστερά μου είδε τι τελεί μαζί μου η δεξιά του Θεού, τότε σταμάτησε η όραση. Και έζησα αρκετές παρόμοιες περιπτώσεις.

---

[11] Ματθ. 6,3.

[12] Βλ. Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι, σ. 285.

Να γιατί, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, δεν θα ήθελα τόσο να μιλάτε στους ανθρώπους γι' αυτό. Όταν έπρεπε να ανοιχθώ μπροστά σας, τότε –θα το πω ευθέως– το αποφάσισα παλεύοντας με τον εαυτό μου και λέγοντας: για να ωφεληθεί ο αδελφός, ας ζημιωθώ εγώ. Και έκλινα προς τη θυσία αυτή από αγάπη για σας. Μιλώ για θυσία, όχι για να υποδηλώσω κάποια υπηρεσία μου απέναντί σας, αλλά απλώς ανοίγω την ψυχή μου σαν σε παντοτινό αδελφό. Και σας παρακαλώ, αγαπημένε μου αδελφέ, ευχηθείτε στον Κύριο να επισκεφθεί και πάλι την ψυχή μου, γιατί θλίβομαι απερίγραπτα, μη έχοντας από καιρό τη θεωρία του Κυρίου. Δεν υπάρχει βαρύτερη θλίψη επάνω στη γη από τη θλίψη της ψυχής που χάνει τη χάρη αυτή.

Και θα προσθέσω κάτι ακόμη. Μην εξάπτετε τη φαντασία [//170] σας με όσα σας είπα. Όλα αυτά από μια άποψη είναι τόσο θαυμαστά, που δεν υπάρχουν λόγια να τα εκφράσουν. Αλλά και από την άλλη είναι τόσο φυσικά, απλά, καθαρά, ώστε κάθε επιτηδευμένη έκφραση θα είναι κίβδηλη. Ο άνθρωπος ανεβαίνει (ακριβέστερα υψώνεται από τη χάρη) στη θεωρία σιγά-σιγά, χωρίς να το παρατηρεί ο ίδιος (έτσι συνέβη, τουλάχιστο σε μένα).

Παρόλα όμως αυτά θα σας πω ποιο είναι το μυστήριο της εν Χριστώ ζωής. Και το μυστήριο αυτό δεν είναι απόκρυφο, δεν είναι νέο, δεν το ανακάλυψα εγώ, αλλά είναι αρχαίο, αποτελεί διδαχή του Χριστού.

Το μυστήριο της εν Χριστώ ζωής είναι η αγάπη, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ταπείνωση. Αν ο άνθρωπος δεν ταπεινωθεί «έως σφόδρα», έτσι ώστε να θεωρεί τον εαυτό του χειρότερο από τα άλογα κτήνη, δεν θα κατανοήσει ποτέ το μυστήριο της πνευματικής ζωής, δεν θα δει το φως του Χριστού.

Και αυτό είναι η αρχή της ταπεινώσεως. Η αγάπη όμως είναι η ουσία της χριστιανικής ζωής. Η αγάπη είναι η βάση της θεολογίας. Διάφορες αντιλήψεις και απόψεις υπάρχουν σε πολλά θέματα και φαινόμενα της πνευματικής ζωής, αλλά αληθινός μέχρι τέλους είναι εκείνος, που έχει ως θεμέλιο την αγάπη του Θεού (καταρχήν Εκείνου προς εμάς και στη συνέχεια της δικής μας προς Εκείνον).

Για παράδειγμα, μερικοί θεωρούν την υπακοή ως προσφορά του ανθρώπου στον Θεό και θυσία του θελήματός του, που είναι βεβαίως και το πολυτιμότερο πράγμα στον άνθρωπο. Στην ουσία όμως πρέπει να εννοηθεί διαφορετικά. Τι μπορεί ο άνθρωπος να προσφέρει ως θυσία στον Θεό; Ο Θεός δεν έχει ανάγκη από τίποτε. Δεν θέλει θυσία, αλλά θέλει να φανερώσει σε μας το έλεός Του[13] – αυτή είναι η [//171] επιθυμία Του. Όταν εμείς αποκόπτουμε το σαρκικό θέλημά μας χάριν υπακοής προς τον Θεό, χάριν εκπληρώσεως του θελήματός Του, τότε με την εκπλήρωση του θείου θελήματος γινόμαστε κοινωνοί της θείας ζωής. Η πράξη λοιπόν της εκούσιας αποκοπής του θελήματός μας καθιστά την ανάβασή μας λογική εκδήλωση της αγάπης μας προς τον Θεό. Και η δυνατότητα αυτή της

---

[13] Ματθ. 9,13 και 12,7.

ελεύθερης και συνετής αναβάσεως, με τη συνέργεια βεβαίως της χάριτος, αποτελεί ευεργεσία προς εμάς και όχι θυσία δική μας προς τον Θεό.

Με αυτά όμως δεν εξαντλούνται όλα εκείνα που οφείλαμε ή μπορούσαμε να πούμε για την υπακοή. Σημαντικό για τη συνετή (σταδιακή) ανάβαση στην πνευματική ζωή είναι να εννοήσει κάποιος το μυστήριο της υπακοής ή της αποκοπής του ιδίου θελήματος.

Το ίδιο ισχύει και για τις θλίψεις. Με τί θα εκφραζόταν άραγε η ελευθερία μας ή πώς θα την γνωρίζαμε, αν για την ανάβασή μας στον Θεό δεν απαιτείτο η διεξαγωγή αγώνα, που να συνδέεται με πόνους, θλίψεις, μόχθο κ.λ.π.; Ο Θεός όμως μας έδωσε ελευθερία, μας έδωσε και τη δυνατότητα να γνωρίσουμε τον εαυτό μας ευεργετημένο και προικισμένο με τόσα χαρίσματα. Μας έδωσε ταυτόχρονα και τη δυνατότητα να εκδηλώσουμε την ελευθερία μας, που εκφράζεται με την εκούσια υπομονή των θλίψεων. Έτσι λοιπόν η συνετή ψυχή, ανακαλύπτοντας μέσα από όλα αυτά τον εαυτό της προικισμένο, ευεργετημένο από τον Θεό με το υψηλότερο πνευματικό νόημα, χαίρεται στις θλίψεις και ευχαριστεί τον Θεό. Εκτιμά τις προαιρετικές θλίψεις ως πιο ευχάριστες από τις ακούσιες χαρές (το ίδιο γράφει και ο Μέγας Βασίλειος)[14]. Ο άνθρωπος με το θάνατό του μπορεί να φθάσει ως την έσχατη ή την ύψιστη βαθμίδα της αναβάσεως αυτής. [//172] Ο μακάριος Διάδοχος μιλώντας γι' αυτό αναφέρει: «Τα όρια της τελικής αλλοιώσεως σε γλυκειά γεύση Θεού είναι να αποδέχεται κάποιος με χαρά το θλιβερό του θανάτου»[15]. Έτσι η ψυχή που αγαπά τον Θεό, κατανοώντας όπως πρέπει αυτό που τελείται μέσα της με άρρητο τρόπο, πανηγυρίζει και χαίρεται ακόμη και στην επιθανάτια αγωνία. Ο Θεός όμως, από άμετρη αγαθότητα και αγάπη προς τον άνθρωπο για τη σύνεση που έδειξε και όχι για τη θυσία που πρόσφερε, μας εμπλουτίζει με απείρως μεγαλύτερη δωρεά, μας καθιστά κοινωνούς της θείας ζωής Του. Ο Δημιουργός είναι ο μόνος Θεός. Αλλά δίνει και σε μας τη δυνατότητα κάποιας συμμετοχής στο έργο της δημιουργίας, πράγμα που προσιδιάζει κατ' ουσία μόνο σε Εκείνον. Η πρωταρχική εκδήλωση αυτού συνίσταται στο ότι εμείς οι ίδιοι έχουμε την αμεσότερη συμμετοχή στο έργο της αναγεννήσεως, της αποκαταστάσεως ή της δεύτερης ύψιστης αναπλάσεώς μας από τη θεία χάρη. Για τους εσχάτους βαθμούς και τις μορφές της συμμετοχής αυτής δεν θα μιλήσουμε τώρα. Ας σημειώσουμε μόνο ότι το δώρο του Θεού σε σας, η ιερωσύνη, σας προσφέρει τη δυνατότητα ή καλύτερα σας αναθέτει την υποχρέωση μεγάλου αγώνα, να υπηρετήσετε τον πλησίον. Η διακονία αυτή παρέχει πολλές ευκαιρίες για να εκδηλώσετε την αγάπη σας προς τον πλησίον, ιδιαίτερα στην πνευματική πατρότητα, δηλαδή στην εξομολόγηση και στην πνευματική καθοδήγηση. Πολλές φορές θα σας δοθεί η δυνατότητα να

---

[14] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ 2,17, PG 88,657C. Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, Εις Γόρδιον τον μάρτυρα 8, PG 31,505C.

[15] Διαδόχου Φωτικής, Υπόδειξις των εσχάτων ορίων της τελειότητος των κυριωτέρων αρετών, κεφ. 10 (ρωσική Φιλοκαλία).

θυσιάσετε την ψυχή σας για τα πρόβατά σας[16] –μάλλον για τα πρόβατα του Χριστού– και για τους φίλους και τους αδελφούς σας.

Απομακρύνθηκα πολύ από το κύριο θέμα λόγω της [//173] γοητείας του, για να σχολιάσω το γεγονός ότι ο Θεός μας αγαπά τόσο πολύ, ώστε όλα όσα μας συμβαίνουν μπορούμε και οφείλουμε να τα δεχόμαστε και να τα εννοούμε ως το έλεος και την ευεργεσία Του και συνεπώς πρέπει πάντοτε και για όλα να ευχαριστούμε και να χαιρόμαστε[17].

2) Σε σχέση με την «απιστία» σας, θυμάμαι, ήθελα να σας πω ότι η ψυχή σας, εξαιτίας της περιόδου «απιστίας» που ζήσατε, και τώρα και παλαιότερα, είναι σχετικά εύκολο με την ύφεση της ενέργειας της χάριτος να αναδιπλωθεί στη συνηθισμένη της πτυχή, στο αίσθημα της αμφιβολίας και της απιστίας. Εσείς όμως μη δίνετε σε αυτό μεγάλη σημασία και μη ταράζεσθε. Να γνωρίζετε μόνο ότι η απιστία αυτή είναι επιφανειακή και αποτελεί απλώς ένδειξη μείωσης της χάριτος και ψύχρανσης της καρδιάς. Τότε είναι καλά να προσεύχεσθε, ωσότου η καρδιά θερμανθεί και το αίσθημα αυτό της ψυχρότητος και απιστίας υπερνικηθεί. Είναι γενικά ευάρεστο στον Θεό να Του ζητούμε με προσευχή κάθε δώρο της χάριτος, πίστη, ταπείνωση, υπομονή κ.λ.π. Όλα αυτά δίδονται αρχικά στην ψυχή να τα γευθεί δωρεάν, αλλά έπειτα η χάρη αίρεται (κυρίως από έπαρση και υπερηφάνεια), και τότε ο ίδιος ο άνθρωπος οφείλει με τον κόπο του να την αναζητήσει. Πρέπει να την αποκτήσει πάλι με σταθερό τρόπο, με την ενσυνείδητη έλξη προς αυτήν και τη συνετή αφομοίωσή της.

Τα τελευταία σας γράμματα[18], στα οποία αρχίσατε με τόση προσοχή και περίσκεψη να εκφράζεσθε για κάθε πράγμα, με έκαναν να ντραπώ, γιατί επέτρεψα στον εαυτό μου κάπως να σας διορθώσω. Και τώρα σκέπτομαι αν είναι άραγε ανάγκη να αναφέρω όλα αυτά που σας γράφω. Οι κρίσεις σας για πολλά θέματα της πνευματικής ζωής είναι τόσο [//174] συνετές, ώστε δεν απαιτούν ούτε συμπλήρωση ούτε διόρθωση.

Η ανάγνωση βιβλίων θα σας προσφέρει ασυγκρίτως περισσότερα από ό,τι εγώ μπορώ να σας δώσω. Η διακονία μου σε σας πλησιάζει το τέλος της[19].

---

[16] Βλ. Ιωάν. 10,11.

[17] Βλ. Α΄ Θεσ. 5,16 και 18.

[18] Τα γράμματα αυτά δεν διασώθηκαν.

[19] Προσθήκη: «Η παρατήρησή σας ότι "μετά από στενή γνωριμία η 'συνηθισμένη ορθοδοξία' είναι φρικτό κενό", αποτελεί για μένα, νομίζω, την κατάλληλη ευκαιρία να πω εδώ εξ αφορμής αυτού, ότι, όπως η 'απιστία', έτσι και το αίσθημα του 'κενού' προέρχονται από τη μόνη και την ίδια αιτία, δηλαδή αποτελούν συνέπεια της μειώσεως της χάριτος μέσα μας. Αυτό μπορεί να φθάσει ως το σημείο, ώστε και στην ίδια τη Θεία Λειτουργία να μη βλέπει ο άνθρωπος το πνεύμα, αλλά να αισθάνεται βασανιστικά το 'κενό' και την 'επιφανειακότητα'. Στην ουσία όμως οι τελετές, τα έθιμα και οι παραδόσεις της εκκλησιαστικής ζωής, αποδεκτά από την κοινή εκκλησιαστική συνείδηση, αποτελούν τρόπον τινά ζωντανά σύμβολα, δοχεία, στα οποία διαφυλάσσεται το πνεύμα της ευσέβειας των πατέρων μας. Δεν θέλω να υπερτονίσω τη σημασία τους, αλλά ούτε μπορώ να τα θεωρήσω ως κάτι μηδαμινό. Είναι για μας ιδιαίτερα σημαντικό να

[//175] 3) Για τους λογισμούς. Τα γνωρίζετε όλα από τα βιβλία.

Ωστόσο να θυμάστε ότι η εντολή για την αγάπη προς τον Θεό με όλη την καρδιά, με όλη τη δύναμη, με όλο το νου, σημαίνει επίσης ότι, όταν εμείς απομακρυνόμαστε από τον Θεό με το νου μας, τότε με την κίνηση αυτή αμαρτάνουμε ενάντια στην πρώτη εντολή.

Για το λόγο αυτόν, εμείς που είμαστε ανίκανοι να παραμείνουμε σταθερά στην προσευχή, και μάλιστα με καθαρό νου, πρέπει να προσπαθούμε να προετοιμάζουμε, να οργανώνουμε τη ζωή μας έτσι, ώστε να κατανέμουμε το χρόνο με τέτοιον τρόπο, ώστε, αν είναι δυνατό, να κινούμαστε ακατάπαυστα στην πνευματική ατμόσφαιρα: στην προσευχή, την ανάγνωση, τις ακολουθίες, τη μνήμη του Θεού κ.λ.π., εναλλάσοντας και ρυθμίζοντας τις δραστηριότητές μας[20].

4) Για την υπακοή και τη γεροντική καθοδήγηση. Το γράμμα όμως παρατάθηκε υπερβολικά, ώστε και πάλι είμαι αναγκασμένος να αναβάλω να μιλήσω γι' αυτό, γιατί, αν και ήθελα να σας πω λίγα, θα χρειασθώ ίσως μία ή [//176] δύο σελίδες[21]. Πρέπει λοιπόν να τελειώσω το γράμμα αυτό, αφού δεν διαθέτω χρόνο.

5) Για την αναζήτηση. Συγχωρείστε με, ήδη σας μίλησα γι' αυτό, και μου φαίνεται πως το έκανα με πολύ απότομο τρόπο, ώστε να φοβάμαι πως σας λύπησα.

6) Δεν σκοπεύω να μιλήσω πολύ για το θέμα αυτό γενικά. Θα πω όμως ότι δεν σκέφτομαι καν να εκλάβω την Καθολική Εκκλησία «ως κάποιον κοσμικό,

---

αισθανθούμε το νόημά τους στα μυστήρια, όπου οι εξωτερικοί τύποι, οι πράξεις αποτελούν σύμβολα των μη βλεπομένων. Όλα αυτά σας είναι γνωστά, αλλά με όλα αυτά θέλω μόνο να πω ότι, **<u>όταν η χάρη παραμένει μαζί μας, τότε αυτά γεμίζουν με ζωή και βαθύ νόημα</u>**, ενώ όταν δεν έχουμε τέτοιου είδους αίσθηση, αυτό σημαίνει ότι χάνουμε τη χάρη και είναι αναγκαίο για μας να την επαναποκτήσουμε με την προσευχή και την εσωτερική προσοχή. Όσον αφορά λοιπόν στην επιθυμία σας 'να ζήσετε εκεί, όπου η Ορθοδοξία είναι υγιής και ζωντανή', ποιος από μας δεν το επιθυμεί, όταν στην ψυχή μας εμφανίζεται το ζωντανό αίσθημα του θείου φόβου και η ειλικρινής επιθυμία να υπηρετήσουμε τον Θεό, μολονότι έχουμε συγχρόνως πλήρη συνείδηση της αδυναμίας και της πνευματικής νοσηρότητός μας; Αλήθεια σας λέω ότι, όταν η καρδιά μου φλεγόταν, υπέφερα από τη δίψα να ζήσω εκεί, όπου τριγύρω βρίσκονται άγιοι, καθώς το ευσεβές αίσθημα του θείου φόβου γίνεται βασανιστικό για την ψυχή στο θέαμα της ασεβούς ζωής (κοιτάξτε τι λέει ο Απόστολος στη Β' Πέτρ. 2, 8). Συμμερίζομαι πλήρως την επιθυμία σας, οφείλω όμως να σας πω ότι δεν βρήκα πλήρη ικανοποίηση ακόμη εδώ στον Άθω. Ποιά είναι όμως η διέξοδος από αυτό; Μου το δίδαξε ο Γέροντας Σιλουανός και δεν σας το κρύβω, ελπίζοντας ότι, αν όχι τώρα, τότε αργότερα, θα εκτιμήσετε την αξία της συμβουλής του Γέροντα. Λέει αυτός ότι ο προφήτης Δαβίδ στο Ψαλτήριο γράφει: "Μετά οσίου όσιος έση … και μετά στρεβλού διαστρέψεις" (Ψαλμ. 17,26-27). Δηλαδή έχουμε ωφέλεια από τη διαμονή μας μαζί με τους ανθρώπους που φοβούνται τον Θεό. Διδασκόμαστε από αυτούς το φόβο του Θεού και αντιθέτως. Καθώς όμως οι αληθινά θεοφοβούμενοι σπανίζουν, για να μην υποστούμε ψυχική ζημιά, πρέπει να προσευχόμαστε για τον αδελφό που αμαρτάνει. Τότε η χάρη θα παραμείνει μαζί μας».

[20] Προσθήκη: «Για τους λογισμούς γράφει πολύ εύστοχα, αναλυτικά και συστηματικά ο επίσκοπος Ιγνάτιος Μπραντζιανίνωφ. Για το θέμα αυτό μπορείτε να δείτε πολλά στον αββά Βαρσανούφιο και σε άλλους αγίους Πατέρες.

[21] Βλ. Παράρτημα Ι,1: «Η υπακοή στην απουσία Γέροντα», σσ. 318-323.

επίγειο οργανισμό». Αν όμως λέω γι' αυτήν ότι «εκκοσμικεύθηκε», το κάνω συγκρίνοντάς την με αυτό που μου έδωσε ο Κύριος να γνωρίσω στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Ελπίζω ότι θα δώσει και σε σας ο Κύριος να γνωρίσετε[22] ότι «εκκοσμικεύθηκαν» οι θεσμοί της. Ο «κόσμος», το «ανθρώπινο», εισέβαλαν σε όλη τη ζωή της Καθολικής Εκκλησίας. Δεν θα μιλήσουμε γι' αυτό, γιατί ακούσια θα παρασυρθούμε και θα κρίνουμε εκείνο, που ήδη κατακρίθηκε από πολλούς και αναπτύχθηκε με απόλυτα πειστική επιχειρηματολογία, και που εσείς αναμφίβολα έχετε διαβάσει. Είναι ανόητο, όταν προασπιζόμενος κάποιος την Εκκλησία του κατηγορεί μια άλλη για πράγματα πρόσκαιρα και επουσιώδη, όπως είναι για παράδειγμα οι ελλείψεις στην προσωπική ζωή του κλήρου, τα τυπικά και τα παρόμοια. Στον Ρωμαιοκαθολικισμό όμως (σε σύγκριση με την Ορθοδοξία) υπάρχουν πολλά βασικά σφάλματα, τόσο από δογματικής απόψεως, όσο και από πλευράς πνευματικής ζωής της Εκκλησίας. Η (Ρωμαιοκαθολική αυτή) άποψη για τη μετάνοια και την πράξη της εξομολογήσεως δεν συμφωνεί με το πνεύμα του Χριστιανισμού (όπως εγώ το εννοώ), και αυτό οφείλεται σε εσφαλμένη [//177] θεώρηση του έργου της λυτρώσεως του ανθρώπου. Ακολουθείται κάποια «κοσμική», «νομικιστική» προσέγγιση στην επίλυση των προβλημάτων αυτών. Παρεκκλίσεις ή ακόμη και καταφανώς χονδροειδείς αποκλίσεις στην ηθικο-ασκητική ζωή εκλαμβάνονται ως χαρισματικές καταστάσεις. Τέτοια πράγματα καθιερώθηκαν ως κανόνες, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με το φαινόμενο των στιγμάτων. Ταυτόχρονα όμως καταπατείται, χλευάζεται, απορρίπτεται η νοερά εργασία των ορθοδόξων ασκητών. Μερικοί δε άγιοι Πατέρες που διέπρεψαν περισσότερο στη νοερά αυτή εργασία εκλαμβάνονται ως ιδιαίτερα κακόβουλοι αιρετικοί, όπως για παράδειγμα ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς.

Εσείς όμως θα διακρίνετε ότι η νοερά εργασία, για την οποία διδάσκει η ορθόδοξη ασκητική, υπήρχε στην Εκκλησία όλους τους αιώνες. Πολλοί από τους αγίους της Εκκλησίας ως το σχίσμα έγραψαν για τη νοερά προσευχή και ακόμη περισσότεροι από αυτούς την ασκούσαν φθάνοντας μάλιστα στις έσχατες χαρισματικές καταστάσεις, που είναι εφικτές πάνω στη γη. Οι άγιοι Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Γρηγόριος ο Θεολόγος, Ησύχιος Ιεροσολύμων (μαθητής του Γρηγορίου του Θεολόγου, στην αρχή του 5^{ου} αιώνα (+433), διαμαρτυρόταν ήδη για την «ελάττωση και εγκατάλειψη της νοεράς εργασίας»[23]), Ιωάννης της Κλίμακος, Βαρσανούφιος ο Μέγας, Αββάς Δωρόθεος και άλλοι.

Ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός μας απαγορεύει να απασχολούμε το νου μας με την κριτική ανάλυση των διδασκαλιών της Ορθόδοξης και της Καθολικής Εκκλησίας και με τη σύγκρισή τους. Συστήνει ότι είναι αναγκαίο και ωφέλιμο για μας να προσευχόμαστε με καθαρό νου.

---

[22] Προσθήκη: «Όταν πολιτεύεσθε σύμφωνα με τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας».

[23] «... σπανίζει σήμερον πάνυ εν Μοναχοίς». Βλ. Οσίου Ησυχίου πρεσβυτέρου, Λόγος ψυχωφέλιμος και σωτήριος προς Θεόδουλον περί νήψεως και αρετής κεφαλαιώδης, PG 93,148B.

[//178] Έχουμε παρεκκλίνει ως κάποιο σημείο από τη συμβουλή του, δικό μου σφάλμα, αλλά θα προσθέσω ακόμη ότι εσείς ίσως θα έχετε τη δυνατότητα να αποκτήσετε προσωπική γνώση της διδασκαλίας για το άκτιστο Φως.

Ανέφερα ό,τι ήλθε στο νου μου από όσα μου φαίνονται πιο ουσιαστικά και που θίγονται κάπως από τους απολογητές της Εκκλησίας.

Συγχωρείστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, που δεν θα μπορέσω να σας πω περισσότερα για το θέμα αυτό, γιατί δεν γνωρίζω αρκετά. Δηλαδή δεν μπορώ να σας πω τίποτε το καινούργιο. Για το μένα το πρόβλημα σχετικά με τις Εκκλησίες έχει λυθεί οριστικά, όχι όμως με τη μέθοδο της λεπτομερούς μελέτης και συγκρίσεως, αλλά με την οδό της προσευχής. Πώς προσευχήθηκα γι' αυτό, μόνο ο Κύριος γνωρίζει! Εντούτοις και στο επίπεδο της διανοητικής πεποιθήσεως κλίνω τώρα ολοκληρωτικά προς το μέρος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αλλά δεν μου φαίνεται καθόλου αναγκαίο να το εξηγήσω με λεπτομέρειες.

Η ψυχή μου γνώρισε ότι ο Θεός «Αγάπη εστίν»[24]. Αγάπη ανέκφραστη, άρρητη, ανεκδιήγητη, ακόρεστη, απέραντη, πανάμωμη, αγιώτατη, απερινόητη κατά την τελειότητα, γλυκύτατη, ισχυρή, αιώνια, και τί άλλο να πω ακόμα; «Ο Θεός Φως εστι, και σκοτία εν Αυτώ ουκ έστιν ουδεμία»[25] (ούτε μώμος ούτε κηλίδα). Όταν κατά τη δωρεά της θείας ευσπλαγχνίας αξιώνεται η ψυχή να κατοπτεύσει την Αγιότητα και την Αγάπη του Θεού (δεν αναφέρομαι στη δικαιοσύνη του Θεού, που κατά κάποιον τρόπο είναι αδιανόητη σε σχέση με την ατελεύτητη αγάπη Του), τότε αυτή (η ψυχή) ακούσια με κάποια ανεξήγητη έκπληξη και θαυμασμό λέει: «Ώ, τί Κύριο έχουμε»!

[//179] Και ύστερα από αυτό η ψυχή στηρίζει όλες τις έννοιες και τις κρίσεις της στο είδος της γνώσεως που αξιώθηκε, δηλαδή ότι ο Θεός αγάπη εστίν[26].

Ακριβώς γι' αυτό το δίκαιο είναι αδιανόητο στον Θεό. Άλλα και ο άνθρωπος στην κατάσταση της χάριτος τοποθετείται επάνω από το νόμο του δικαίου[27]. Διδάσκεται να αγαπά και να προσεύχεται με ακόρεστο κλαυθμό όχι μόνο για τους φίλους αλλά και για τους εχθρούς. Γεμίζει από ευσπλαγχνία και συμπόνια προς όλη την κτίση. Στην προσευχή για τους άλλους ο άνθρωπος φθάνει να προσφέρεται να χάσει την ψυχή του όχι μόνο στον παρόντα αιώνα αλλά και στην αιωνιότητα, προκειμένου να γνωρίσουν και αυτοί τον αληθινό Θεό, να πιούν από το ποτήρι της αγάπης Του.

Τότε το Πνεύμα μαρτυρεί για την αλήθεια με αναμφίβολο τρόπο. Η καρδιά, τετρωμένη από την αγάπη του Θεού, πονεί κάποτε τόσο, σαν να την διαπέρασε πύρινη ρομφαία. Αλλά ο πόνος αυτός είναι απερίγραπτα γλυκός. Από τη γλυκύτητα της αγάπης του Θεού μπορεί ο άνθρωπος να λησμονήσει όλον τον κόσμο.

---

[24] Α' Ιωάν. 4,8.

[25] Α' Ιωάν. 1,5.

[26] Α' Ιωάν. 4,8.

[27] Διόρθωση: «στον άνθρωπο δόθηκε η εντολή της αγάπης, που ξεπερνά το δίκαιο».

Είθε ο Κύριος να με ελεήσει με τις ευχές σας. Επιθυμώ να συντελεσθεί στην ψυχή σας αποφασιστική μεταστροφή, για να μη σας απασχολεί και να μη σας εκτρέπει από την ευθεία πορεία το ερώτημα για το πού βρίσκεται η αληθινή Εκκλησία και αν πράγματι υπάρχει τέτοια. Το ερώτημα αυτό υπήρχε και στο γράμμα σας από το Παρίσι[28], όπου γράφετε ότι η ψυχή σας ελκύεται από την Ορθοδοξία ως από κάτι το οικείο, ενώ απομακρύνεται από τον Καθολικισμό ως από κάτι το ξένο, αλλά ότι «αυτό βεβαίως δεν αρκεί». [//180] Και εγώ είχα παρόμοια αισθήματα και σκεφτόμουν πως «αυτό βεβαίως δεν αρκεί». Ωστόσο πιστεύω, όπως κι εσείς, ότι ο Κύριος θα σας δώσει να γνωρίσετε την αλήθεια. Να στέκεσθε σταθερά στη μεταβολή των ανέμων.

Θυμηθείτε, σε ένα από τα γράμματα σας παρέθεσα το λόγο του οσίου Γρηγορίου του Σιναΐτου ότι κάτω από τη γνώση της αλήθειας πρέπει να εννοήσουμε τη χαρισματική αίσθησή της[29]· και αλήθεια, έτσι είναι … Ύστερα ο άνθρωπος θα μιλά για τον Θεό κοιτάζοντας στην καρδιά του και ενθυμούμενος αυτό που γνώρισε με τη χαρισματική αίσθηση.

Αλλά και πάλι επαναλαμβάνω μην εξάπτετε τη φαντασία σας. Όλα αυτά είναι ανείπωτα θαυμαστά και ταυτόχρονα τόσο απλά και φυσικά, ώστε τίποτε το «μυστικιστικό» δεν υπάρχει εδώ. Η οδός προς τη σωτηρία αρχίζει από το φόβο του Θεού και τελείται με φόβο που μπορεί να φθάσει σε σημείο, ώστε ο άνθρωπος πραγματικά να αισθάνεται τον εαυτό του καθηλωμένο. Πρέπει να αγαπά το αίσθημα του φόβου του Θεού και να το φυλάγει.

Η αγάπη λοιπόν πρέπει να εκδηλωθεί, κατά τον λόγο του Κυρίου, με την τήρηση των εντολών.

Και στο λόγο αυτό, «τον Θεόν φοβού και τας εντολάς αυτού φύλασσε», κρύβεται όλη η σοφία, όλο το μυστήριο. Η χριστιανική ζωή είναι απλή. Κι εμείς όλοι οφείλουμε να είμαστε απλοί στη ζωή, ώστε κατά κάποιον τρόπο να μη φαίνεται τίποτα το ιδιαίτερο. Με τον τρόπο αυτόν όλα είναι κατανοητά και καθαρά.

Μια ολιγογράμματη γυναίκα έγραψε από τη Ρωσία στον π. Πινούφριο (μου έδωσε πέρυσι να διαβάσω το γράμμα της). Σε ένα σχετικά μακροσκελές γράμμα περιγράφει τις ταλαιπωρίες που ζουν οι πιστοί στη Ρωσία. Διωγμοί, εξορίες, καταπιέσεις, συλλήψεις, ιδιαίτεροι φόροι και άλλα, [//181] ώστε, σύμφωνα με τους λόγους της, «ξυπνάς και δεν γνωρίζεις τί θα φέρει η ημέρα· και πέφτεις στο κρεβάτι μη γνωρίζοντας αν θα σε αφήσουν να κοιμηθείς. Θα έλθουν άραγε τη νύχτα για έρευνα ή για να σε συλλάβουν;» κ.λ.π. Και μετά τις περιγραφές αυτές λέει: «Και έτσι σου έρχεται να τρέξεις πίσω από αυτούς, να τους αρπάξεις από το ρούχο και να τους πεις: "Σκέψου, αγαπητέ, τί κάνεις, πού βαδίζεις· αληθινά προς την αιώνια απώλεια"». Και έτσι στις θλίψεις προστίθεται η φυσική θλίψη για τους εχθρούς-αδελφούς, γιατί χάνονται.

[28] Το γράμμα αυτό δεν διασώθηκε.

[29] Βλ. σ. 109.

Παρόλη όμως τη φυσικότητα πρέπει οπωσδήποτε να πούμε ότι όλη η εν Χριστώ ζωή είναι για τον άνθρωπο υπερφυσική και αποτελεί δωρεά της θείας χάριτος. Είναι ζωή απερίγραπτη με ανθρώπινη γλώσσα. Γι' αυτόν το λόγο και ο Απόστολος Παύλος έλεγε τα πάντα σε γλώσσα ακατάληπτη για τον κοινό ανθρώπινο νου που δεν τον επισκίασε η χάρη του Κυρίου.

Το μεγαλείο έγκειται στην ταπείνωση, η δύναμη στην αδυναμία, στην πραότητα, η σοφία στη μωρία, η ελευθερία στην εκούσια αυτοϋποδούλωση, ο πλούτος στη φτώχεια κ.ο.κ. Χάνοντας την ψυχή μας την σώζουμε. Όλα αυτά είναι κατά κάποιον τρόπο παράλογα, όταν συγκριθούν με τη συνηθισμένη ανθρώπινη αντίληψη.

Χαρά στις θλίψεις, έλεος και ευσπλαγχνία προς τους εχθρούς, ανταπόδοση αγαθών στα κακά, επίγνωση της αμάθειάς μας μπροστά στον πλούτο της γνώσεως. Και πράγματι έτσι συμβαίνει, γιατί, όσο βαθύτερα προσπαθεί ο άνθρωπος να εισδύσει, τόσο καθαρότερα βλέπει την απομάκρυνση από το στόχο του. Κάθε καινούργια απόκτηση γνώσης αποκαλύπτει στο νου μας κατ' ουσία μόνο την ύπαρξη μιας νέας άγνωστης περιοχής, χωρίς να την καθιστά γνωστή, ενώ ταυτόχρονα μας αναγκάζει να σκεπτόμαστε ότι πίσω από τα όρια εκείνου που κάπως γνωρίσαμε κρύβεται [//182] απέραντο βάθος γνώσεως, για την οποία δεν έχουμε καμιά απολύτως παράσταση.

Υπάρχουν ακόμη μερικά θέματα, για τα οποία δεν μας αρκεί ο χρόνος να συζητήσουμε. Και επί πλέον σας έχω ήδη γράψει τόσα πολλά, ώστε ίσως να λυπάσθε το χρόνο που θα ξοδέψετε για να τα διαβάσετε. Δεν μπορώ όμως να συγκρατηθώ και να μη σας πω: Να χαίρεσθε που ο Κύριος σας οδήγησε στη γνώση της αλήθειας. Να αρχίσετε όμως τη χαρά σας με μεγάλο φόβο, έχοντας στην ψυχή σας τους Λόγους του Κυρίου: «Τί στενή η πύλη και τεθλιμμένη η οδός η απάγουσα εις την ζωήν και ολίγοι εισίν οι ευρίσκοντες αυτήν (δηλαδή τη στενή αυτή οδό)»[30]. Να βοηθήσει ο Κύριος με τον καιρό (ή όπως Αυτός ευαρεστείται) να αποδεσμευθεί η ψυχή μας από τον κόσμο αυτόν, δηλαδή από τα πάθη και τα δεσμά της ύλης, ώστε να αξιωθούμε μιας άλλης, άυλης ζωής μέσα στο φως του Προσώπου του Θεού.

Συγχωρείστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, και ευλογείστε με. Προσευχόμενος στον Θεό για μένα τον αμαρτωλό και ανάξιο αδελφό σας, προσευχηθείτε και στη Θεομήτορα, και, αν είναι δυνατό, υπερνικήστε στην προσευχή σας όλα τα εμπόδια, όσο έχετε δυνάμεις. Θα θεωρήσω τον εαυτό μου ευεργετημένο από την αγάπη μου προς εσάς, αναγνωρίζοντας στο πρόσωπό σας ικέτη υπέρ της αμαρτωλής μου ψυχής[31].

Με αφοσίωση και αγάπη εν Κυρίω,

ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

---

[30] Ματθ. 7,14.

[31] Συνέχεια γράμματος, βλ. Παράρτημα Ι,2: «Η χάρη και το ψυχικό-πνευματικό», σσ. 324-328.

Υ.Γ. Παρέλαβα τα δέκα φράγκα και σας ευχαριστώ πολύ. Για την ώρα μη στέλνετε άλλα. Το ποσό αυτό μου επαρκεί για 7 ή 8 γράμματα. Ευχαριστώ για το αντίγραφο του γράμματος του επισκόπου Ελευθερίου.

[//183]

Επιστολή 12

Η ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΩΣ ΘΕΜΕΛΙΟ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η θεία υπεροχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η μετάνοια ως μοναδική οδός προς την υιοθεσία. Ο κανόνας στην προσευχή. Η ομοίωση με τον Χριστό στην ζωή και στην εξωτερική όψη.

Άθως, 12/25 Δεκεμβρίου 1932

Πολύτιμε, πάτερ Δαβίδ,

αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ, ευλογείτε!

Παρέλαβα το δεύτερο γράμμα σας από τη Νίκαια (με δύο φωτογραφίες και δέκα φράγκα). Πολύ σας ευχαριστώ για την αγάπη σας απέναντί μου και τις προσευχές. Δεν υπολόγιζα να σας γράψω πάλι τόσο γρήγορα. Τώρα όμως που πήρα γράμμα σας με πολλά και σπουδαία ερωτήματα, όπως και το βιβλίο με τίτλο, «Abregé de toute la doctrine mystique de St Jean de la Croix»[1], αποφάσισα να σας γράψω, έστω και λίγα, με την ελπίδα ότι αυτό θα σας καθησυχάσει κάπως.

Μπροστά μου ορθώνεται δύσκολο το πρόβλημά σας, και υπερβαίνει τις δυνάμεις μου. Νυχθημερόν έχω στην καρδιά μου τη μέριμνα να χαρίσει ο Κύριος στην ψυχή σας την αναμφισβήτητη βεβαιότητα, την πεποίθηση (όχι μόνο [//184] την πίστη) ότι τώρα μπήκατε στην οδό, την αληθινά τέλεια και ορθή[2]· να σας χαρίσει την επίγνωση αυτή όχι μόνο στην κάπως ασαφή ακόμη αίσθηση της καρδιάς σας, αλλά και στη νοερή θεωρία σας, ώστε να πείτε στον εαυτό σας, όπως ο Απόστολος Πέτρος: Δεν υπάρχει κάτω από τον ουρανό άλλη οδός γνωστή στους ανθρώπους για τη σωτηρία, πιο τέλεια από αυτήν που διδάσκει η Ορθόδοξη Εκκλησία[3].

Από την άλλη, θέλω η πνευματική ζωή μας να εξελίσσεται ομαλά ακολουθώντας τη νόμιμη οδό της σταδιακής αναβάσεως της ψυχής προς τον Θεό.

Έτσι, το πρώτο από τα παραπάνω με αναγκάζει να μιλώ για τα υψηλά στην πνευματική ζωή, το δεύτερο για τα βασικά που αντιστοιχούν στην κατάστασή μας.

Το λέω αυτό, όχι για να σας αμφισβητήσω, αλλά επειδή δεν βλέπω ακόμη στην ψυχή σας εκείνο που προανέφερα, δηλαδή την καθαρή επίγνωση της θείας υπεροχής της Εκκλησίας μας απέναντι σε όλες τις άλλες. Αυτό είναι πολύ σημαντικό να το αποκτήσετε. Τότε η ψυχή σας θα μένει με τέλεια ανάπαυση και ειρήνη και πίστη στην πνευματική εργασία, που αντιστοιχεί στις δυνάμεις της, χωρίς να ταράζεται καθόλου, γιατί δήθεν κάπου αλλού διδάσκουν την τελειότερη οδό, κάποια υψηλότερη εργασία. Νά τώρα τί συνέβη: Είδατε το βιβλίο του Ιωάννη

---

[1] Ιωάννης του Σταυρού (1542-1591), ένας από τους πλέον γνωστούς μυστικούς της Δύσης, αντιπρόσωπος του ρεύματος αυτών που ονομάζονται «Καρμηλίτες». Οι πραγματείες του, Πνευματική ωδή, Ανάβαση στο καρμήλιο όρος, Ζωντανή φλόγα αγάπης, αποτελούν τα πιο δημοφιλή έργα του μεταξύ των Χριστιανών της Δύσης.

[2] Προσθήκη: «ότι ο Κύριος σας οδήγησε στην τέλεια αλήθεια».

[3] Βλ. Πράξ. 4,12.

του Σταυρού και σκέπτεσθε ότι βρήκατε τη λύση στο θέμα που σας απασχολεί, πώς δηλαδή να προσεύχεσθε.

Βλέπω ότι με τα γράμματά μου σας έκανα να απορήσετε. Δεν καταλάβατε τίποτε και βρεθήκατε σε απορία. Αλλά αυτό ακριβώς ήθελα εγώ. Έπρεπε να συνειδητοποιήσετε την άγνοιά σας. Έπρεπε από τη μια πλευρά να σταθείτε στο έδαφος της ακλόνητης πίστης, από την [//185] άλλη να φύγει το έδαφος κάτω από τα πόδια σας. Έπρεπε να βασανισθείτε με απορίες και φόβο.

Ο Ιωάννης του Σταυρού διδάσκει στο βιβλίο του για τη «νοερά σιγή», την ύψιστη αυτή πνευματική πράξη, για τη θεωρία και τη θεία αγάπη. Αλλά εσείς διαβάζοντας το βιβλίο του και αφομοιώνοντας μέρος από τις ιδέες του, ως άνθρωπος διανοητικά ανεπτυγμένος, προχωρήσατε στον «γάμον του Αρνίου»[4], χωρίς να πλύνετε προηγουμένως το πρόσωπό σας. Οι χριστιανοί πλένονται όχι με τίποτα άλλο, αλλά με το κλάμα. Πιστέψτε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, αν και είμαι αμαθής· η οδός προς τη θεωρία[5] και την αγάπη του Θεού είναι μία: η μετάνοια (αυτή συνίσταται στο φόβο του Θεού, στη μεταμέλεια για τις αμαρτίες και στην κατά το ανθρώπινο δυνατό προσπάθεια να μη θλίψουμε τον Θεό με επανάληψη αμαρτιών για τις οποίες μετανοήσαμε). Πάλι θα σας πω: «Τον Θεόν φοβού και τας εντολάς Αυτού φύλασσε»[6].

Η μετάνοια πρέπει να είναι η αρχή της πνευματικής ζωής. Ο «χρυσός της μίτος» πρέπει να διαπεράσει όλη μας τη ζωή ως τον τάφο. Και αν ο Θεός ευδοκήσει, θα αρπάξει τον άνθρωπο στη θεωρία, πράγμα που είναι καθαρά έργο της κρίσεως και ευδοκίας Του γι' αυτόν που μετανοεί. Εμείς όμως δεν πρέπει να έχουμε ούτε καν τη σκέψη γι' αυτό, ούτε την επιθυμία, γιατί ακόμη και η επιθυμία μας σύμφωνα με το λόγο του οσίου Ισαάκ του Σύρου είναι το πρώτο εμπόδιο για τη θεωρία.

Στις ημέρες μας γίνεται πολύ συχνά λόγος για τη θεία υιοθεσία, ελάχιστα όμως μιλούν για την οδό που οδηγεί προς αυτήν. Και η οδός αυτή είναι η μετάνοια. Πουθενά [//186] αλλού η ψυχή δεν θα γνωρίσει τόσο καθαρά τον Θεό ως Πατέρα, όσο στη μετάνοια. Ο Θεός δέχεται αυτόν που μετανοεί ως τον άσωτο υιό· και χαίρεται γι' αυτόν, γιατί ήταν νεκρός και ξανάζησε, χαμένος και βρέθηκε[7].

Η προσευχή μας πρέπει πάντοτε να προσφέρεται στον Θεό με τη συνείδηση ότι προσφέρεται «από ρυπαρών χειλέων, από βδελυράς καρδιάς, εκ ψυχής ερρυπωμένης». (Ευχή του Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου στην Ακολουθία της Θείας Μεταλήψεως). «Σε όλη τη διάρκεια της ζωής σου, τέκνον, προσεύχου ως αμαρτωλός λέγοντας κάθε στιγμή: Κύριε, Ιησού Χριστέ, Υιέ του

---

[4] Αποκ. 19,7.

[5] Προσθήκη: «την απλανή».

[6] Εκκλ. 12,13.

[7] Πρβλ. Λουκ. 15,32.

Θεού, ελέησόν με τον αμαρτωλόν»[8]. Βλέπε στο τέλος της βίβλου του Αββά Βαρσανουφίου και του Ιωάννου τη διδαχή του αγίου Νήφωνος, επισκόπου Κωνσταντίας (και όχι Κωνσταντινουπόλεως), συγχρόνου του Αθανασίου του Μεγάλου (πρώτο μισό του 4ου αιώνα). Όλη αυτή η διδασκαλία είναι προς το παρόν ό,τι καλύτερο μπορούμε να έχουμε ως οδηγό.

Για την ώρα εγκαταλείψτε τελείως, και αν είναι δυνατόν, ξεχάστε αυτά που διαβάσατε στο βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού. Το θέμα της προσευχής στη δεδομένη στιγμή σας απασχολεί περισσότερο από τα άλλα. Έτσι επέτρεψα στον εαυτό μου να μιλήσει γι' αυτό, αλλά και βιάζομαι να στείλω το γράμμα με αυτό το ταχυδρομείο, αν δεν καθυστερήσω και άλλο.

Όσον αφορά το έργο που μου αναθέσατε, «να εκφράσω τη γνώμη μου για το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού, να υποδείξω ποιες διαστρεβλώσεις και παρεκκλίσεις υπάρχουν σε αυτό», πρέπει κυρίως να σημειώσω ότι το σχετικό [//187] εγχείρημα υπερβαίνει κατά πολύ τις δυνάμεις μου. Θεωρώ τον εαυτό μου υποχρεωμένο να παρεκκλίνει από την εκπλήρωση του σκοπού αυτού. Φοβάμαι όμως, μήπως η ανάμνηση αυτών που διαβάσατε με τόσο μεγάλη προσοχή δεν σας δώσει τη δυνατότητα να φερθείτε με απλότητα και εμπιστοσύνη σε όλες τις περαιτέρω συνομιλίες που θα έχουμε, αν θέλει ο Θεός, για την προσευχή. Και αν πράγματι ο Ιωάννης του Σταυρού διδάσκει ορθά για τη «νοερά εργασία», ακόμη και τότε, εκείνο, για το οποίο μιλά, είναι για μας ανεφάρμοστο.

Δεν έκοψα ακόμη τις σελίδες του βιβλίου. Έριξα μόνο μια ματιά στον πρόλογο. Σας παρακαλώ, μη βιάζεσθε και μη με πιέζετε για το έργο αυτό. Λίγο χρόνο μπορώ να αφιερώσω στο διάβασμα γενικά, και μάλιστα σε ένα τόσο σοβαρό βιβλίο.

Η δυσκολία για την ανάγνωση του βιβλίου αυτού, εκτός από την ανεπάρκειά μου σχετικά με την ασκητική ορολογία της γαλλικής γλώσσας, έγκειται κυρίως στο ότι οφείλω με το έργο που μου αναθέσατε να ασκήσω κριτική στο περιεχόμενό του, δηλαδή να ελέγξω, πού ο συγγραφέας διδάσκει ορθά και πού σφάλλει, αν σφάλλει. Δεν έχω καθόλου τη διάθεση να αντιμετωπίσω το σύγγραμα του Ιωάννου του Σταυρού με προμελετημένη επιθυμία να βρω σε αυτόν «διαστρεβλώσεις και παρεκκλίσεις» ή να σχολιάσω τα ουδιώδη ή να σταθώ στα καταφανή και πασίγνωστα, δηλαδή σε δογματικές διαφορές. Απεναντίας θα παρακαλέσω τον Κύριο και τη Θεομήτορα να δώσουν στην περίπτωση αυτή σε μένα τον ασύνετο και αμαθή σύνεση και διάκριση να εννοήσω το ουσιαστικότερο σημείο στη διδασκαλία του για τη «νοερά σιγή». Υπάρχουν πράγματα και εσφαλμένες αντιλήψεις γι' αυτήν.

---

[8] Οσίων Βαρσανουφίου και Ιωάννου, Χειραγωγία προς την πνευματική ζωή με απαντήσεις στα ερωτήματα των μαθητών τους, (στα ρωσικά). Μόσχα 1995, σ. 494.

Προσευχηθείτε κι εσείς, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ[9], για να [//188] με βοηθήσει ο Κύριος. Στις ημέρες των Χριστουγέννων, αν θέλει ο Θεός, θα διαβάσω το βιβλίο με φόβο, προσευχή και προσοχή. Έπειτα θα σας γράψω.

Ένα από τα κακά της αμάθειας είναι και το ότι οδηγεί κάποτε τους αμαθείς σε έργα που υπερβαίνουν καταφανώς τις δυνάμεις και τη σύνεσή τους.

Σχετικά με τον κανόνα σας στην προσευχή: Αν ήμουν ο πνευματικός σας, θα τολμούσα ειδικά για σας (και όχι γενικά) να προτείνω την αντικατάσταση της ανάγνωσης κανόνων, τροπαρίων και στιχηρών με την ευχή του Ιησού στον αντίστοιχο χρόνο. Αν λοιπόν αντικαταστήσετε τους κανόνες με κομποσχοίνια κατά τον αριθμό σύμφωνα με το τυπικό (3 κομποσχοίνια για τον κανόνα), τότε προκύπτει σημαντική παράταση του κανόνα από άποψη χρόνου, γιατί, να διαβάζετε κανόνα (τροπαρίων) είναι πολύ ευκολότερο και γρηγορότερο, παρά να «τραβήξετε» 3 κομποσχοίνια στον Σωρήρα Χριστό. (Στη Θεομήτορα δεν είναι δύσκολο, εφόσον η πρσευχή είναι πολύ συντομότερη). Οι προσευχές πριν από τη Θεία Μετάληψη αντικαθίστανται κατά το τυπικό με 12 κομποσχοίνια. Αυτό παίρνει τουλάχιστο μία ώρα, ενώ η ανάγνωση είναι δυνατή σε 25′ λεπτά (προσευχές χωρίς κανόνες αντιστοιχούν σε 12 κομποσχοίνια, κανόνες προς τον Σωτήρα, τη Θεομήτορα, τον Άγγελο Φύλακα, τον κανόνα της Θείας Μεταλήψεως σε 10 κομποσχοίνια, όλα μαζί 22 κομποσχοίνια). Έτσι κάνουν οι μοναχοί, αλλά εσείς δεν μπορείτε να αφιερώσετε τόσο χρόνο στον κανόνα. Μόνο εκείνοι, για τους οποίους «νόμος ου κείται»[10], γιατί διαμένουν αδιάλλειπτα στην προσευχή, μπορούν να μην εκπληρώνουν αυτόν τον κανόνα.

[//189] Στις ημέρες που δεν τελείτε τη Λειτουργία, μου φαίνεται δυνατό να αντικαταστήσετε τον κανόνα σας με την ευχή, στον αντίστοιχο χρόνο (ανάλογα με τη διάθεση της ψυχής – είτε με τα βιβλία είτε με κομποσχοίνι ή και με δικά σας λόγια), αφιερώνοντας για τον εσπερινό 45′ λεπτά, για το απόδειπνο 45′ λεπτά, για τον όρθρο δύο ώρες, σύνολο 3,5 ώρες. Εν μέρει από τα βιβλία (Ψαλτήρι, Ώρες, Κανόνες), εν μέρει με κομποσχοίνι, εν μέρει από τον εαυτό σας. Είναι απαραίτητο να προσέχετε στην άσκηση αυτή, ώστε η σχετική ελευθερία να μην αποβεί ευκαιρία για το νου να περιφέρεται στον κόσμο, αλλά μόνο να δίνει την ελευθερία στην ψυχή να προσεύχεται από καρδιάς με πιο συγκεντρωμένη προσευχή. Αν όμως ο νους περιφέρεται, τότε πρέπει να τον ελκύσετε στην προσευχή ή τουλάχιστο να τον συγκρατήσετε μακριά από την περιπλάνηση. Προσπαθείστε να περικλείετε το νου στα λόγια της προσευχής. Γενικά ωστόσο, θα πω ότι είναι ακόμη και καλό να πονάτε και να βασανίζεσθε σχετικά με το θέμα αυτό, ζητώντας λύση του ή άμεσα από τον Θεό («δείξον μοι, Κύριε, οδόν εν

[9] Προσθήκη: «για τον ίδιο λόγο, δηλαδή για να μη σφάλλω στο πλέον ουσιώδες για μας κατά την παρούσα περίπτωση (αφήνοντας βεβαίως κατά μέρος όλα τα πασιφανή και πασίγνωστα – δηλαδή τη διαφωνία σε ό,τι αφορά τη δογματική στάση)».

[10] Α′ Τιμ. 1,9.

ή πορεύσομαι»[11], «δίδαξον με του ποιείν το θέλημά Σου»[12], «δίδαξον με τα δικαιώματά Σου»[13] και άλλα) ή διαβάζοντας βιβλία και συνομιλώντας με ορισμένους ανθρώπους. Ζητείστε από τον Επίσκοπο να δώσει την ευλογία να αντικαταστήσετε τον κανόνα που γίνεται με τα βιβλία, με την ευχή σε χρόνο, δηλαδή σε χρόνο αντίστοιχο προς εκείνον που διαθέτετε για την ανάγνωση του κανόνα (όχι ανάγνωση γρήγορη ούτε σιγανή αλλά κανονική). Στην προσευχή με τα βιβλία θα εφαρμόζετε την πιο αργή (σιγανή), προσεκτική ανάγνωση, χωρίς φόβο να παρατείνετε τον κανόνα [//190] για μερικές ώρες, τερματίζοντάς τον σε οποιοδήποτε σημείο και αν είσθε, όταν λήξει ο καθορισμένος χρόνος· σχετικά με την προσευχή με κομποσχοίνι, πάλι χωρίς να βιάζεσθε, αλλά συγκεντρώνοντας την προσοχή στην προσευχή, και όχι στον αριθμό των κομποσχοινιών· ή πάλι, όταν επιθυμεί η ψυχή να προσευχηθεί, ας προσευχηθεί ήσυχα, χωρίς φόβο μήπως η προσευχή της δεν λογαριασθεί ως κανόνας [… φθορά στο χειρόγραφο …]. Έστι, να μη μένει στο τέλος της προσευχής η ανησυχία λόγω της ανάγκης να μετράτε τους κανόνες, κάτι που καταντά πλέον φορτικό. Με λίγα λόγια, πρέπει να υπάρχει στην ψυχή ελευθερία από τα βιβλία, αλλά ελευθερία για να προσεύχεται, όχι για να ονειροπολεί. Αν όμως ο νους είναι ράθυμος στην προσεκτική προσευχή, τότε πρέπει να χρησιμοποιούμε τα βιβλία και το τυπικό της Εκκλησίας.

Συγχωρείστε με, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, και ευλογείστε με.

Λυπάμαι που λόγω ελλείψεως χρόνου δεν μπορώ να σας γράψω πολλά που θα ήταν χρήσιμα.

Αν δεν λάβετε το όγδοο γράμμα, μη λυπηθείτε. Λυπάμαι τον κόπο και το χρόνο που ξόδεψα γι' αυτό και τίποτε παραπάνω.

Την ερχόμενη εβδομάδα θα είμαι συνεχώς απασχολημένος με εργασία, μετά από την οποία ίσως μπορέσω να σας γράψω.

Η αληθινά ευσεβής ζωή του χριστιανού κάνει το πρόσωπό του όμοιο με τον Χριστό (παρόλη την πολυμορφία των χαρακτήρων και των ατομικών χαρακτηριστικών που απαντούν στους ανθρώπους). Πολύ χάρηκα βλέποντας το πορτραίτο σας. Γίνατε ορθόδοξος άνθρωπος. Το έλεος του Θεού αναπαύεται μέσα σας.

[//191] Σας ευχαριστεί επίσης ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός για τη φωτογραφία· κοιτούσε με αγάπη το πρόσωπό σας. Χαίρεται, γιατί η ευεργετική αλλαγή της ζωής σας αντικατοπτρίζεται ακόμη και στην εξωτερική σας όψη[14].

Με αγάπη εν Κυρίω,

Ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

---

[11] Ψαλμ. 142,8.

[12] Ψαλμ. 142,10.

[13] Ψαλμ. 118,2.

[14] Συνέχεια της Επιστολής, βλ. Παράρτημα 1,3: Η Θεία χάρη και η ελευθερία του ανθρώπου, σσ. 329-336.

Στην αρχή της αλληλογραφίας μας αριθμούσα τα γράμματα και χρησιμοποιούσα χαρτί μικρού μεγέθους –σε σχήμα τετραδίου– γιατί μου φαίνεται ότι αυτό προσφέρει κάποιες ευκολίες. Μόλις λάβω γράμμα, μπορώ αμέσως να είμαι βέβαιος, αν αυτό είναι το επόμενο κατά σειρά ή αν πριν από αυτό κάποιο χάθηκε. Υπάρχουν και άλλα πλεονεκτήματα.

Εσωκλείω στο γράμμα μου και γράμμα από τον Γέροντα π. Σιλουανό.

Ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Το 2ο γράμμα που στείλατε αεροπορικώς από τη Νίκαια πήρε 11 ημέρες για να το λάβω. Συνήθως και τα απλά ακόμη γράμματα από τη Γαλλία χρειάζονται 5-6 ημέρες. Έτσι δεν υπάρχει κανένα νόημα να στέλνετε αεροπορικώς στον Άθω γράμματα.

Άθως, 12/25 Δεκεμβρίου 1932

[//192]

Επιστολή 13

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ

Προσευχή με καθαρό νου. Βιβλία για τη νοερά εργασία. Η τάξη στην πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου. Οι καθοδηγητές. Πρέπει να κατεβάσουμε τον εαυτό μας στον άδη. Καρδιά σάρκινη και πνευματική και η οδός προς αυτήν. διψυχία. Για το ότι δεν πρέπει να επιθυμούμε τίποτε.

Άθως, 14/27 Δεκεμβρίου 1932

Πολύτιμε, πάτερ Δαβίδ, Ευλογείτε!

Αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ, δεχθείτε τα συγχαρητήρια και τις αγαθές ευχές μου για τις ημέρες των Εορτών της Γεννήσεως του Χριστού.

Χθες (Σάββατο 11/24 Δεκεμβρίου) σας έστειλα το 11ο γράμμα και νόμιζα ότε δεν θα σας γράψω πλέον για πολύν καιρό. Αλλά η σκέψη, για να μην πω η μέριμνα, για σας δεν απομακρύνεται ούτε ημέρα ούτε νύχτα. Για παράδειγμα σήμερα διαβάζοντας εκ νέου το γράμμα σας[1], το 2ο από τη Νίκαια, αποφάσισα και πάλι να σας γράψω χωρίς αναβολή, γιατί σε πολλά ερωτήματα δεν έδωσα ακόμη σχεδόν καμιά θετική απάντηση.

«Να προσεύχομαι, να φθάσω στην αληθινή προσευχή, να ασκούμε στην προσευχή με σωστή μέθοδο· να ποιά είναι τώρα η κύρια μέριμνά μου. Παρακαλώ, γράψτε μου ό,τι μπορείτε γι’ αυτό».

Η προσευχή είναι έργο των αγγέλων, τροφή όλων των [//193] ασωμάτων, η μέλλουσα ευφροσύνη, ατελεύτητη εργασία[2].

Στο όγδοο γράμμα που χάθηκε σας έγραψα, θυμάμαι, λίγα λόγια για την προσευχή, απαντώντας στο δικό σας μεγάλο γράμμα από τη Λίτβα.

Όταν διάβασα το γράμμα σας εκείνο στον Γέροντα πατέρα Σιλουανό, αυτός σιώπησε για αρκετή ώρα και έπειτα είπε ότι δεν είναι ωφέλιμο για σας να απασχολείτε τον νου σας με σκέψεις γύρω από την πίστη και τις εκκλησίες (στο γράμμα εκείνο δόθηκε ιδιαίτερα μεγάλη προσοχή στα ερωτήματα αυτά και μου ζητήσατε να σας απαντήσω σε πολλά), αλλά ότι πρέπει να προσεύχεσθε με καθρό νου.

Τώρα δεν θυμάμαι ακριβώς κάτω από ποιες περιστάσεις έγινε αυτή η συνομιλία μας. Θυμάμαι μόνο ότι μου ζήτησε με επιμονή και αποφασιστικότητα να σας γράψω γι’ αυτό και να σας πω να δώσετε μεγάλη προσοχή στη συμβουλή του.

Μετά από τα λόγια αυτά στο όγδοο γράμμα σας έγραφα, θυμάμαι, λίγα για το τί σημαίνει να προσεύχεται κανείς με καθαρό νου. Παρατήρησα επίσης ότι η εργασία αυτή είναι μεγάλη και φοβερή. Πρέπει να την προσεγγίζει κάποιος με

---

[1] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

[2] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ 28,1, PG 88,1129B. Προσθήκη: «Μου φαίνεται πως είναι περιττό να αναφερθώ στα γράμματά μου στην προσευχή, καθώς υπάρχει πληθώρα από έργα των αγίων Πατέρων, όπως και συγγράμματα μερικών νεωτέρων ασκητών, το έργο των οποίων δοκιμάστηκε, έγινε αποδεκτό και χαρακτηρίσθηκε ως έγκριτο από γενεές ασκητών».

πολλή περίσκεψη και φόβο Θεού. Οι άγιοι Πατέρες προειδοποιούν λέγοντας ότι η ανάξια προσέγγιση στην υπερφυσική αυτή προσευχή επισύρει μόνο την οργή του Θεού[3].

[//194] Στο ίδιο γράμμα ανέφερα επίσης ότι θεωρώ εντελώς περιττό να σας γράψω για την προσευχή, τη στιγμή που υπάρχουν σε μεγάλη αφθονία έργα των αγίων Πατέρων και μερικών νεωτέρων ασκητών-συγγραφέων, αφιερωμένα αποκλειστικά στη νοερά εργασία. Στη συνέχεια σας παρέθετα τα σχετικά βιβλία.

Αυτά είναι τα ακόλουθα:

1) Η Φιλοκαλία. Καλύτερα είναι, πιστεύω, να αποκτήσετε τη ρωσική Φιλοκαλία (σε μετάφραση του επισκόπου Θεοφάνους του Εγκλείστου). Εκτός από την υπεροχή της σε σχέση με την ελληνική, από την άποψη ότι αφθονούν σε αυτήν οι συλλογές των αγιοπατερικών ασκητικών έργων, είναι οπωσδήποτε περισσότερο κατανοητή. Στο ελληνικό πρωτότυπο συχνά απαντούν ασαφή, δηλαδή δυσνόητα σημεία, τα οποία στη ρωσική μετάφραση λίγο πολύ έχουν διασαφηνισθεί και το νόημά τους έχει αποκατασταθεί. (Παρόλα αυτά και εδώ υπάρχουν μερικά σημεία, στα οποία η μετάφραση δεν είναι απόλυτα επιτυχής, αλλά αυτό δεν είναι σοβαρό).

Η πλήρης ρωσική Φιλοκαλία αποτελείται από 5 τόμους. Ο 4ος είναι αφιερωμένος αποκλειστικά στον άγιο Θεόδωρο τον Στουδίτη. Νομίζω πως ο συγκεκριμμένος τόμος δεν σας χρειάζεται. Για την προσευχή και τη νοερά νήψη οι περισσότερες αναφορές συγκεντρώνονται στον 5ο τόμο, αλλά υπάρχουν και στον 3ο. Έτσι ο 5ος και ο 3ος είναι οι πιο [//195] σημαντικοί τόμοι για όσους ενδιαφέρονται για την προσευχή.

Εκτός από τη Φιλοκαλία είναι απαραίτητο να έχετε επίσης τα βιβλία:

2) Του οσίου Ισαάκ του Σύρου.

3) Του αγίου Πέτρου του Δαμασκηνού.

4) Του οσίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, είτε στο ελληνική κείμενο (στα νεοελληνικά) είτε στη ρωσική σε μετάφραση του επισκόπου Θεοφάνους του Εγκλείστου (όπου δεν περιλαμβάνεται το σύγγραμμα των Ύμνων του Αγίου).

Αυτό όμως ακόμη δεν αρκεί. Νομίζω ότι για τη σωστή και συστηματική γνωριμία με την ουσία και τις μεθόδους της νοεράς προσευχής θα σας είναι ωφέλιμο να διαβάσετε και τα έργα:

5) Του επισκόπου (και νυν αγίου) Ιγνατίου Μπραντζιανίνωφ. Αυτός ο ασκητής επίσκοπος γνώρισε εμπειρικά την εργασία της νοεράς προσευχής και παρουσιάζει στα έργα του με πλήρως ικανοποιητική σειρά, λεπτομέρεια και σαφήνεια τη διδασκαλία των αγίων Πατέρων για τη νοερά προσευχή του Ιησού.

---

[3] Βλ. Νείλου του Σιναΐτου, Εκατόν πεντήκοντα τρία κεφάλαια περί προσευχής, κεφ. 145, 146, PG 79,1165-1200. Με διόρθωση: «Σας έχω ήδη γράψει ότι η πνευματική προσευχή είναι η ανώτερη από όλες τις εργασίες και ότι γι' αυτή, σύμφωνα με το λόγο του οσίου Νείλου του Σιναΐτου, διεξάγεται όλος ο πόλεμος με τους δαίμονες και ότι όποιος άνομα ορμά να προσαρμοσθεί στην υπερφυσική αυτή προσευχή, ελκύει επάνω του την οργή του Θεού (συγχωρείστε με για την τόλμη να εκφράζομαι με αυτόν τον τρόπο). Παραθέτω απόσπασμα από τον όσιο Ισαάκ τον Σύρο».

Η μελέτη των έργων του θα περιορίσει σημαντικά τον κόπο σας στην προσπάθεια να προσεγγίσετε τα συγγράμματα των αγίων Πατέρων. Θα σας προσφέρει τη δυνατότητα για την άμεση και ορθή κατανόησή τους, όπως επίσης και μια ιδέα για το πώς κατορθώνεται η βαθμιαία ανάβαση, που αν και δεν είναι για όλους υποχρεωτική, ωστόσο, ως γνώση, είναι ωφέλιμη σε όλους.

6) Ο Βίος και τα κείμενα του Γέροντος (και νυν αγίου) Παϊσίου του Βελιτσκόφσκυ. Πολύ χρήσιμο βιβλίο.

Μπορείτε, αν θέλετε, να αποκτήσετε και τα:

7) «Οι περιπέτειες ενός Προσκυνητού» και

8) Μερικά σύντομα έργα του επισκόπου Θεοφάνους [//196] του Εγκλείστου. Στα βιβλία αυτά θα βρείτε ατελείωτο, ανεξάντλητο θησαυρό. Η ανάγνωσή τους παρέχει στην ψυχή απερίγραπτη γλυκύτητα. Είναι γραμμένα με την έμπνευση του Αγίου Πνεύματος, και με την ανάγνωσή τους μόνο φωτίζουν το νου.

Βασανισθείτε, μοχθείστε, θλιβείτε, ευχηθείτε, κλάψτε με όλη σας την ψυχή διαβάζοντάς τα.

Αγαπητέ, πάτερ Δαβίδ, τί με αναγκάζει να σας γράφω, όταν υπάρχουν η Αγία Γραφή και τέτοια πληθώρα αγιοπατερικών έργων, στα οποία μπορεί να βασίζεται ο καθένας που γράφει σήμερα, όταν μάλιστα σύμφωνα με την εντολή των αγίων Πατέρων κανένας δεν πρέπει να τολμά να διδάσκει από τον εαυτό του; Τίποτε άλλο, παρά η επιθυμία της αγάπης χάριν του Χριστού να σας υπηρετήσω στο μέτρο του δυνατού.

«Η επιστήμη συντομεύει για μας την πείρα της ζωής που φεύγει γρήγορα»[4]. Να η επιθυμία μου· να συντομεύσω για σας τη δαπάνη μόχθου και χρόνου για την απόκτηση πνευματικής πείρας και γνώσεως, και να σας υποδείξω την αληθινή και απλανή οδό (να υποδείξω και όχι να χειραγωγήσω) στο μέτρο που μπορώ[5].

Έχοντας επίγνωση της ανεπάρκειάς μου, προσευχήθηκα πολύ στον Θεό και στη Θεομήτορα να με ελευθερώσουν από το έργο αυτό που υπερβαίνει τις δυνάμεις μου, να είμαι τρόπον τινά ο πνευματικός σύμβουλός σας. Ωστόσο μέχρι τώρα δεν ευδόκησε ο Θεός να αποφύγω τη μέριμνα αυτήν, και ως εκ τούτου με θλίψη, πόνο και δάκρυα σήκωσα, όπως μπορούσα, το βάρος αυτό.

[//197] Οι συνεχείς σκέψεις μου για σας, η συγγραφή επιστολών τις νύχτες, και ύστερα η πλήρης εξάντληση στην αγρυπνία του όρθρου, κατέστρεψαν εντελώς την ησυχία μου.

Είναι δύσκολο να καθοδηγήσει κάποιος ακόμα και έναν απλό, αδαή και ευκολόπιστο άνθρωπο. Πόσο ασύγκριτα βαρύτερο όμως είναι να επιχειρήσει να συμβουλεύσει άνθρωπο μορφωμένο και με υψηλή διανοητική ανάπτυξη.

Στην πνευματική ζωή είναι γνωστό ότι υπάρχει μια τάξη, που πρέπει να τηρηθεί απαραίτητα για τη σωστή ωρίμανση του ανθρώπου. Τυχαίνουν βέβαια

---

[4] Από την τραγωδία του Α. Σ. Πούσκιν, Μπόρις Γκοντουνώφ.

[5] Προσθήκη: «Κατά την ανεξιχνίαστη πρόνοια του Θεού για μένα ο Κύριος μου έδωσε να γνωρίσω την αρχή της αληθινής οδού προς τη σωτηρία».

και εξαιρετικές περιπτώσεις, αλλά τότε όλα γίνονται από τον Θεό χωρίς τη συνέργεια της ανθρώπινης χειραγωγίας ή θελήσεως. Μόλις όμως απαιτείται η χειραγωγία ή η θέληση ή η συναίσθηση στην επιλογή πράξεων, τότε οπωσδήποτε χρειάζεται η τάξη.

Δεν επιτρέπεται να παρακάμψει κάποιος τις κατώτερες βαθμίδες και να ανέβει στην κορυφή. Όταν λοιπόν ομιλούν σε τέτοιον άνθρωπο για τα έργα των αρχαρίων, που ενδέχεται να μην είναι τέλεια σε πολλά, τότε αυτός, διαβάζοντας κάπου για τα τελειότερα και κατανοώντας διανοητικώς τα αναγνώσματα αυτά, αρχίζει να ορμά προς την τελειότητα εκείνη όχι από την καθιερωμένη οδό.

Η απόκρυψη από το μαθητή πολλών πραγμάτων είναι αναγκαία, για να τα γνωρίσει αργότερα στον καιρό τους μέσα από την ίδια τη ζωή και όχι μόνο αφηρημένα με το νου, πράγμα όχι απλά ανώφελο αλλά και επιζήμιο. Ο εχθρός θα τον παρακινεί σε αγώνες που δεν ανταποκρίνονται στις δυνάμεις του, και τότε συνεχώς θα του ψιθυρίζει: Δες αυτό, δες εκείνο· να η χάρη, να η τελειότητα, να εκείνος ο γνόφος ή το φως ή η αλήθεια κ.ο.κ. Με αυτά λοιπόν ο εχθρός θα τον οδηγήσει προς την ολοκληρωτική απώλεια, εισάγοντας στη θέση της αλήθειας την πλάνη ή γεμίζοντας το νου και την καρδιά του με οίηση και θα τον κάνει ανίκανο να δεχθεί τη χάρη του Θεού, που είναι πάντοτε έτοιμη να μας επισκεφθεί.

[//198] Όταν σας λέω κάτι, τότε εσείς, παρά την αγαθή και αξιέπαινη διάθεση να εννοήσετε, υποβάλλετε τους λόγους μου σε τέτοια ανάλυση, που υπερβαίνει σαφώς το οφειλόμενο μέτρο. Για να εξηγήσει κάποιος όλες σας τις απορίες, χρειάζεται πολύ χρόνο, γιατί εσείς κάποτε περνάτε στο δογματικό επίπεδο, εντοπίζετε διαφωνία εκεί, όπου στην πραγματικότητα δεν υπάρχει παρά μόνο διαφορά ψυχοσυνθέσεως και επιπέδου των ανθρώπων εκείνων, προς τους οποίους απευθύνονται οι συμβουλές κ.ο.κ. Σε ορισμένες από τις ερωτήσεις σας προσπαθώ να απαντήσω σύντομα, ενώ οι υπόλοιπες θα καταστούν σαφείς από μόνες τους γρήγορα.

Τώρα λοιπόν, σε συνέχεια των τελευταίων επιστολών μου, θεωρώ σπουδαιότερο να σας αναφέρω ότι όσα έχω πει είναι άλλοτε υψηλά και άλλοτε απλά. Διατυπώθηκαν με τέτοια ενότητα, που σύμφωνα με την πρόθεσή μου όφειλαν από τη μια να σας οδηγήσουν στην πίστη και την επίγνωση ότι εκείνη η οδός, την οποία προσπαθώ να σκιαγραφήσω μπροστά σας, είναι η αληθινή, από την άλλη να σας συγκρατήσουν στα όρια του κατά δύναμη εφικτού και καθιερωμένου[6].

Σας μιλώ για όσα είμαι βέβαιος, επειδή τα έζησα ο ίδιος. Θέλω όμως να τελειώσω τις αναφορές στη μηδαμινή μου πείρα. Γνωρίζω ότι εσείς δεν με κατακρίνατε γι' αυτό, αλλά ωστόσο δεν είναι σεμνό να μιλά κάποιος για τον εαυτό του.

Τόσο πολύ υπέφερα, γιατί δεν είχα πιστό οδηγό ή καλύτερα τέτοιον που θα μπορούσε να με κρατήσει στα χέρια του, ικανοποιώντας ως έναν βαθμό τις

---

[6] Προσθήκη: Βλ. Παράρτημα Ι,4: «Μετάνοια», σσ. 337-340.

ψυχικές και διανοητικές μου αναζητήσεις. Υποτάχθηκα ως την τέλεια άρνηση του εαυτού μου, μολονότι άκουσα και είδα από τον οδηγό μου πράγματα υπερβολικά απλά και στοιχειώδη, που μπορούν να ικανοποιήσουν μόνο ολιγογράμματο και απλοϊκό [//199] άνθρωπο. Έπρεπε να θάψω τον εαυτό μου στη γη, να ταπεινωθώ ίσως σε σημείο παραλογισμού. Όταν λοιπόν σκεφτόμουν τα υψηλότερα, τότε έπρεπε να ενεργώ με βάση τις δικές μου εικασίες. Και ξέρετε αλήθεια, πόσες φορές προσέκοψα και προσκόπτω μέχρι τώρα σε εμπόδια που κάποτε ήταν και φοβερά, σχεδόν θανάσιμα; Εκατοντάδες φορές ήμουν έτοιμος να πεθάνω. Πήγαινα συχνά στο νοσοκομείο. Έπεφτα συχνά στο δωμάτιό μου με δάκρυα πόνου, χωρίς ελπίδα να αναρρώσω κάποτε. Επιθυμία μου ήταν, έστω και λίγο, να σας προφυλάξω στην αρχή της πορείας σας από κάποια πράγματα που σε εμένα προξένησαν ζημιά, ίσως και ανεπανόρθωτη. Κινούμαι μεταξύ των ανθρώπων και φαίνομαι εύθυμος στην όψη, αλλά η ψυχή μου θλίβεται πολύ. Θα ήθελα να κλαίω πεσμένος με το πρόσωπο στη γη και να μη σηκωθώ πριν από την ημέρα της λύτρωσης ή της κρίσης, αλλά αποκάμνω γρήγορα από το κλάμα.

Πόσες φορές έκλαιγα τόσο, ώστε μου φαινόταν ότι η κοιλιά μου καιγόταν και ανέβλυζε δάκρυα. Αλλά και μέχρι σήμερα δεν βλέπω πρόοδο, δεν μπορώ να διορθωθώ ούτε στο ελάχιστο. Ένα μόνο κατάλαβα, ότι δεν πρέπει ποτέ ο άνθρωπος να ορμά προς τα οράματα, προς τη θεωρία, προς τις υψηλές κατακτήσεις. Όλα αυτά είναι ο δρόμος της πλάνης. Η οδός προς την Ουράνια Βασιλεία περνά από τον άδη. Πρέπει με όλη μας τη δύναμη, ενσυνείδητα, να κατεβούμε με το νου στον άδη, δηλαδή να θεωρούμε τον εαυτό μας άθλιο, ανάξιο της ευσπλαγχνίας του Θεού, άξιο καταδίκης για την κακία του, για την αθλιότητά του, για την αντίστασή του στον Θεό, άξιο με άλλα λόγια για τα αιώνια βάσανα του άδη. Μόνο όταν η ψυχή αποκάμνει από τη συναίσθηση αυτή, μπορεί να ελπίζει στο έλεος του Θεού και να μην απελπίζεται[7].

[//200] Οφείλουμε να κατεβάζουμε τον εαυτό μας στον άδη, αλλά, επαναλαμβάνω, αυτό σημαίνει να κρίνουμε τον εαυτό μας άξιο του άδη. Βέβαια δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να φανταζόμαστε κάτι κατά τη διάρκεια της πράξης αυτής. (Για ποιόν λόγο να φανταζόμαστε, όταν ο άδης είναι στην ψυχή μας). Τα λόγια μου για τον άδη σας οδήγησαν σε απορία. Και πολλά όμως άλλα σας δημιουργούν απορίες και σημειώνετε τόσο πολλά από τα γράμματά μου, ώστε να

---

[7] Προσθήκη: «Δεν καταλάβατε το λόγο μου, ότι δηλαδή ο ασκητής ενσυνείδητα κατέρχεται σιγά-σιγά στον άδη … όσο του το επιτρέπουν οι δυνάμεις του – οι ψυχικές του δυνάμεις. Σας το τονίζω, ενσυνείδητα, με το νου και την αίσθηση της καρδιάς. **Αυτό δεν σημαίνει «κενό», απουσία σκέψεων, αδρανή κατάσταση του νου, αλλά κυρίως εργασία (ενεργό κατάσταση, ωστόσο εντελώς ελεύθερη από κάθε φαντασία των αισθήσεων), που συγκεντρώνεται τρόπον τινά στη σκέψη να <u>αναγνωρίζει ότι είναι αμαρτωλός που έθλιψε τον Θεό, άξιος του άδη και ανάξιος του παραδείσου</u>**. Και έτσι πρέπει να γίνεται. Άδικα μπήκατε σε ανώφελες σκέψεις. Νομίζω πως αν σας μιλώ για την άυλη ζωή, τότε δεν έχω υπόψη μου αυτό το «κενό». Όχι, αγαπητέ. Και στον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη δεν πρόκειται για «κενό», αλλά για μεγάλο, ανείπωτο, πλήρωμα και φως σκέψεως. Γι’ αυτό όμως θα μιλήσουμε άλλη φορά. Δεν εννοήσατε το λόγο μου περί άδου. Κάποτε όμως ο Θεός θα δώσει να καταλάβετε».

μη γνωρίζω σε τι πρώτα να σας απαντήσω. Γι' αυτό μου φαίνεται ότι μεταξύ τους (οι σημειώσεις) δεν έχουν αλληλουχία. Δεν κατανοώ, για παράδειγμα, γιατί ύστερα από το «πρέπει να συνηθίσουμε να παραμένουμε στην καρδιά με την προσοχή του νου» αναφέρετε από τα λόγια μου: «Η πλάνη έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι ο άνθρωπος πλάθει στο νου του εικόνες ή παραδίνεται σε ψυχολογική έξαρση», και έπειτα το «φυλαχθείτε από την ονειροπόληση», και πιο πέρα το «αίσθημα» του φόβου του Θεού ή την επίγνωση του μεγαλείου της χριστιανικής κλήσεώς μας.

Δεν καταλαβαίνω, τι σας προκαλεί σύγχυση;

[//201] Να στεκόμαστε με το νου στην καρδιά σημαίνει να συγκεντρώνουμε το νου σε εκείνο το μέρος (τον φυσικό χώρο), όπου βρίσκεται η καρδιά μας (η «σάρκινη», που κτυπά στο στήθος μας). Δεν πρέπει τότε να πλάθουμε οποιαδήποτε εικόνα και δεν χρειάζεται να φανταζόμαστε ούτε την ίδια την καρδιά. Μόνο να στεκόμαστε «γυμνοί» (από κάθε αλλότρια σκέψη) με το νου, σκεπτόμενοι καθαρά (άμορφα, ασχημάτιστα) για τον Θεό και να επικαλούμαστε το Θείο όνομα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, Υιού του Θεού[8]. Θα δείτε κατά τη διάρκεια της πράξης αυτής τι συμβαίνει, και τότε θα είναι δυνατό να μιλήσετε γι' αυτό. Και αυτό είναι ένα. Τελείως διαφορετικό από το να παραδοθεί κάποιος στην ονειροπόληση. Αυτό πράγματι πρέπει να το αποφύγουμε[9].

Περιττή επίσης μου φαίνεται η αναζήτηση από μέρους σας μεταφυσικών εννοιών για την καρδιά[10].

Ενδέχεται ωστόσο να έχουν γεννηθεί μέσα σας όλες αυτές οι αμφιβολίες, γιατί ο Ιωάννης του Σταυρού διδάσκει το αντίθετο. Αλλά να ξέρετε, αγαπητέ, ότι αν η διδασκαλία του για τη «νοερά ησυχία» είναι ορθή, τότε δεν θα υπάρξει μεταξύ μας καμιά διαφωνία. Εσείς όμως απλώς αρχίσατε να τρέχετε προς τα εκεί, όπου δεν πρέπει ακόμη [//202] να προσπαθείτε να εισδύσετε· και μου φαίνεται πως δεν καταλαβαίνετε ακόμη πλήρως, έστω και αν γράφετε στο γράμμα σας ότι σας είναι όλα πολύ κατανοητά. Εντούτοις, ίσως σφάλλω εγώ ως άνθρωπος και όχι εσείς. Τότε παρακαλώ να με διορθώσετε.

Στο τελευταίο σας γράμμα γράφετε τα ακόλουθα. «Μου φαίνεται ότι με τον όρο καρδιά οι ορθόδοξοι εννοούν εκείνο το κενό των δυνάμεων[11], στο οποίο αναφέρεται ο Ιωάννης του Σταυρού, αν και σύμφωνα με τη συνήθη σύγχρονη

---

[8] Προσθήκη: «Να στέκεσαι με το νου στην καρδιά είναι ένα πράγμα· να σχεδιάζεις εικόνες στο νου και ονειροπόληση είναι εντελώς άλλο. Το πρώτο είναι καλό, το άλλο πρέπει να το αποφεύγουμε».

[9] Προσθήκη: «Πρέπει επίσης να κάνετε και το άλλο, που εγώ, συγχωρείστε με, σας συμβούλεψα: δηλαδή, να συνηθίσετε την προσοχή του νου σας να στρέφεται προς την καρδιά. Και αυτό συνοδεύεται πάντοτε με την προσευχή του Ιησού κυρίως. Πάντοτε να θυμάσθε και να το κάνετε, με ειρήνη, με απλότητα. Αργότερα θα σας εξηγήσω, γιατί χρειάζεται αυτό».

[10] Προσθήκη: «Βλ. Παράρτημα Ι,5: "Για το πώς πρέπει να αγωνιζόμαστε με το νου", σσ. 341-343».

[11] Στα γαλλικά "vide des puissances": «το κενό των (ψυχικών) δυνάμεων».

(κοσμική) έννοια, η καρδιά σημαίνει κυρίως την αφθονία των αισθημάτων και της συνειδήσεως». Και συνεχίζετε, «"ο νους στην καρδιά" μήπως αποτελεί τη συνέπεια της χαρισματικής επιγνώσεως ότι βρίσκεται στο "σκοτάδι";».

Από τα λόγια σας δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς προς τα πού κλίνει η καρδιά σας· προς την πρώτη, βεβαίως, ερμηνεία. Τη δεύτερη, φτάνετε στο σημείο ακόμη και να την καταδικάζετε, κατά κάποιον τρόπο, ως μη πνευματική. Στις σκέψεις που θα παραθέσω δεν θα στηριχθώ σε κάποια ιδιαίτερη διδασκαλία της Ορθόδοξης ασκητικής, αλλά κυρίως στη διαίσθησή μου. Γι' αυτό, αν υπερβάλω σε ανοησίες, μην τις καταλογίσετε σε κανένα άλλον παρά σε μένα.

Το θέμα της καρδιάς σας ενδιέφερε και από ενωρίτερα ακόμη. Θυμάμαι πως αναφέρατε σε προσωπική μας συνομιλία ότι θέσατε στον πατέρα Θεοδόσιο ήδη στα Καρούλια το ερώτημα: «τί πρέπει να εννοήσουμε με τον όρο καρδιά». Δεν θυμάμαι ακριβώς τί σας απάντησε εκείνος. Θυμάμαι όμως μόνο ότι σας ικανοποίησε κάπως με την απάντησή του, γιατί και αυτός έδινε στην καρδιά μεταφυσικό ορισμό. Θέλω λοιπόν να σας προτείνω σχετικά με μια πρακτική και ενεργό πνευματική ζωή, που να συμφωνεί με το πνευματικό [//203] επίπεδο ή την κατάστασή σας: Να μη παρασύρεσθε, προς το παρόν, από την αναζήτηση μεταφυσικών εννοιών για την καρδιά, αλλά να προσεγγίσετε τη λύση του προβλήματος αυτού πολύ απλούστερα. Αυτό θα σας οδηγήσει ασφαλέστερα στην αλήθεια, όταν ευδοκήσει ο Θεός. Κάποτε η «πνευματικότητα» είναι περιττή για τους ανθρώπους. «Υπερβολικά πνευματικοί» υπήρξαν οι εικονομάχοι, στους οποίους το φρόνημα των Ορθοδόξων για τις εικόνες φαινόταν σαρκικό και όχι πνευματικό. Το ίδιο ισχύει και για την καρδιά (ΚΑΡΔΙΑ). Μου φαίνεται ότι πλάσατε στο νου σας μια «υπερβολικά πνευματική» θεωρία, που μπορεί να σας βλάψει στην άσκηση της νοεράς προσευχής.

Φοβάμαι μήπως οι σκέψεις μου σας φανούν τώρα σαρκικές, εγκόσμιες. Φοβάμαι μήπως καταλήξετε στο συμπέρασμα ότι μιλώντας για αισθήματα (όπως του φόβου του Θεού και τα υπόλοιπα πνευματικά αισθήματα) εννοώ κάτι το αισθησιακό. Όχι βέβαια. Αυτό θα ήταν λάθος να το υποθέσετε από την πλευρά σας. (Αν προλάβω, θα προσθέσω στην επιστολή μου για σας απόσπασμα από τα γράμματα του Θεοφάνους του Εγκλείστου).

Τα παραθέτω όλα αυτά, όχι για να απορρίψω την ύπαρξη βαθύτερων εννοιών για την καρδιά, διαφορετικών από αυτήν που προτείνω, αλλά για να τονίσω ότι η οδός που οδηγεί προς εκείνη την καρδιά περνά δια μέσου αυτής της σάρκινης καρδιάς.

Μπορούμε να παραλληλίσουμε κατά κάποιον τρόπο τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον εγκέφαλο και το νου με τη σχέση ανάμεσα στη σάρκινη-φυσική καρδιά και εκείνη την καρδιά, που αποτελεί τον πυρήνα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Μετά την έξοδό της από το σώμα η ψυχή διατηρεί το νου της ικανό να σκέπτεται· διαφυλάσσει επίσης την καρδιά της, όχι πια τη σαρκική-φυσική, αλλά την πνευματική, ας [//204] την ονομάσουμε έτσι. Αλλά όμως, όπως στην φυσική ζωή η δραστηριότητα του νου συνδέεται αναπόσπαστα με τη δραστηριότητα του εγκεφάλου, έτσι ακριβώς και η σάρκινη-φυσική καρδιά μας αποτελεί το κέντρο

των εκδηλώσεων της πνευματικής ζωής καθόλη τη διάρκεια της παραμονής της στο σώμα (ΚΑΡΔΙΑ).

Όταν κατά τη δωρεά του ελέους του Θεού ο νους σας ενωθεί με την καρδιά, τότε θα διαπιστώσετε ότι η ένωση αυτή είναι διαμονή στα «έσω», στον εσωτερικό άνθρωπο. Είναι η ένωση της φύσεώς μας, που κατακερματίσθηκε μετά την πτώση στην αμαρτία, σύμφωνα με την διδασκαλία των αγίων Πατέρων (Μέγας Βασίλειος)[12]. Μένοντας ο άνθρωπος στην καρδιά σκέπτεται τον Θεό καθαρά, βλέπει όλα τα τελούμενα σε αυτήν, βλέπει τους λογισμούς, όταν την προσεγγίζουν, τους απορρίπτει, τους αναιρεί με την προσευχή του Ιησού, δεν τους επιτρέπει να εισέλθουν εκεί κ.ο.κ. Είναι δραστηριότητα ακατάπαυστη (ΚΑΡΔΙΑ).

Μη σκέπτεσθε τώρα για τα μεγάλα. Δεν θα κατορθώσετε κατά την γνώμη μου τίποτα άλλο, παρά να προκαλέσετε ζημιά. Αν τα περιέπλεξα, τότε σας παρακαλώ, δίχως άλλο υποδείξτε τα λάθη μου. Και εγώ επίσης θέλω να εννοήσω εκείνο που εσείς εννοήσατε. Μου φαίνεται ότι αναζητείτε δρόμους προς «εκείνη» την καρδιά, αγνοώντας «αυτή» (τη σαρκική-φυσική), ενώ εγώ πιστεύω ότι εδώ κρύβεται κάποιο λάθος, γι' αυτό και σας εναντιώθηκα (ΚΑΡΔΙΑ). Αλλά παρόλα αυτά, αφού υπογράμμισα το λάθος σας, νομίζω ότι αποκτήσατε πλέον βαθύτερη κατανόηση της πνευματικής ζωής, αν και θα ήταν καλύτερο να μην την προσεγγίζετε με τον τρόπο αυτό.

[//205] Έχετε πλησιάσει προς την αλήθεια τόσο σχετικά με τη διαφορά του θείου και αληθινά πνευματικού από το ανθρώπινο-ψυχικό, όσο και σχετικά με τη σημασία του να γίνουμε τέκνα Θεού ή μέτοχοι του Θείου είναι (θα προτιμούσα της θείας ζωής). Θεωρώ όμως απαραίτητο να μου εξηγήσετε, με ποιόν τρόπο σας δημιουργήθηκε αυτή η αντίληψη.

Παρακαλώ, γράψτε μου οπωσδήποτε για το θέμα αυτό. Αν και εγώ έχω να σας κάνω προειδοποιητικά την εξής παρατήρηση: Αν το καταλάβατε μόνο διανοητικά, στηριχθήκατε στο βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού. Τότε λοιπόν γιατί αναφέρετε ότι προτίθεσθε «να πεισθείτε με αυτές τις απόψεις και να τις εκθέσετε ως δικές σας»; Αν όμως σας επισκέφθηκε η χάρη του Θεού, και τότε πάλι, όταν μπορέσετε γράψτε μου.

Τώρα, όπως βλέπω, δεν είναι ανάγκη να σας γράφω ότι η ύπαρξη των εννοιών του πνευματικού, του ψυχικού και του σαρκικού στην ασκητική ορολογία δεν σημαίνει με κανένα τρόπο ότι ο άνθρωπος εκλαμβάνεται ως τρισύνθετος (δηλαδή από πνεύμα, ψυχή και σώμα). Σύμφωνα με τη διδασκαλία της Αγίας Γραφής και των αγίων Πατέρων της Εκκλησίας ο άνθρωπος συνίσταται από ψυχή και σώμα.

Στο σημείο αυτό επίσης, όπως και στη συζήτηση για την καρδιά, θα ήθελα να σας προσγειώσω από τον ουρανό στη γη. Οι άγιοι Πατέρες λένε: «Αν δεις νέο

---

[12] Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, Ομιλία εις το «πρόσεχε σεαυτώ» PG 31,197D-217B.

που αυθαίρετα ορμά στον ουρανό, άρπαξέ τον από τα πόδια και πέταξέ τον στη γη»[13].

Σύντομα θα έχετε, ελπίζω, τα βιβλία, και τότε δεν θα υπάρχει καθόλου η ανάγκη να σας γράφω για την πνευματική ζωή. Έθεσα ως σκοπό μου μια κάπως βραδύτερη [//206] προοδευτική κίνησή σας, αλλά τώρα βλέπω ότι εσείς αρπαχθήκατε από τις ψηλές κορυφές. Φοβάμαι ότι όλα αυτά γίνονται περισσότερο με τις εικασίες του νου σας και όχι με το φωτισμό της χάριτος. Αν η υπόθεσή μου αυτή είναι σωστή, τότε, ξέρετε, δεν είναι πια απαραίτητο να σας επισκεφθεί η θεία χάρη, γιατί εσείς και χωρίς αυτή μαθαίνετε να κατανοείτε τον πνευματικό, θείο νόμο. Μένει μόνο να ενεργείτε σύμφωνα με εκείνο που μαθαίνετε, γιατί όπως έχει λεχθεί, αμαρτία είναι, όταν γνωρίζει κάποιος να επιτελεί το αγαθό και δεν το κάνει (ΟΜΩΣ ΧΩΡΙΣ ΤΗ ΘΕΙΑ ΧΑΡΗ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ Ο ΘΝΗΤΟΣ ΝΑ ΠΡΑΤΤΕΙ ΤΟ ΑΓΑΘΟ ΚΑΙ ΤΟΤΕ ΟΙ ΕΝΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΙΝΟΝΤΑΙ Η ΠΟΙΟ ΑΠΑΝΘΡΩΠΗ ΗΘΙΚΟΛΟΓΙΑ).

Απορούσατε ακόμη για την έκφρασή μου ότι «ο Θεός εγκαταλείπει τον άνθρωπο σε πόνους και κόπους». Δεν πρέπει, μου φαίνεται, η έκφραση αυτή να σταθεί αφορμή για να συμπεράνετε ότι σκέπτομαι πως ο άνθρωπος μπορεί κατά κάποιον τρόπο να κάνει το αγαθό χωρίς τη συνέργεια της θείας χάριτος. Ωστόσο επαναλαμβάνω και πάλι και πιστεύω ότι σας είναι απαραίτητο να το θυμάστε αυτό. Ναι, πράγματι, ο Κύριος κάποτε κρύβει τη χάρη Του σε τέτοιο βαθμό, ώστε εμείς δεν την αισθανόμαστε καθόλου μέσα μας. Τότε λοιπόν κάθε πράξη, ακόμη και μικρή, κατά την εντολή του Θεού, γίνεται με βία του εαυτού μας και με πόνο. Αλλά η κατάσταση αυτή της πάλης και της απουσίας της αισθητής χάριτος μου φαίνεται πως είναι τέτοια, ώστε ο άνθρωπος που βρίσκεται σε αυτήν δεν μπορεί να κάνει το θέλημα του Θεού ή να εκπληρώσει την δικαιοσύνη Του … Δεν είναι όμως ανάγκη να μιλήσουμε γι' αυτό.

Διψυχία είναι ο δισταγμός, η αμφιβολία, η ανεπάρκεια της πίστεως (Απόστολος Ιάκωβος)[14]. Γενικά λοιπόν οφείλω να πω ότι πολλοί ξεχνούν την ακολουθία των βιωμάτων [//207] τους, γιατί δεν μπορούν να σταθούν με το νου στην καρδιά και να δουν πραγματικά την τακτοποίησή τους. Πρόσφατα είπα σε κάποιον: «Προσευχήθηκα για σας χθες και πόνεσε πολύ η ψυχή μου. Αντιμετωπίζατε μεγάλο πειρασμό, δυνατή ακηδία». Αυτός απαντά: «Όχι, για όλα δόξα τω Θεώ»! Την επομένη ημέρα έρχεται ξανά και μου λέει: «Πράγματι, μου ήταν δύσκολη εκείνη η ημέρα». Όταν τον ρώτησα: «Γιατί λοιπόν το αρνηθήκατε χθες»; Μου λέει: «Να, ήρθε χαρά στην ψυχή μου και ξέχασα όλα όσα έγιναν».

Στην πραγματικότητα όμως αυτό συνέβη, γιατί δεν μπορεί να επιτηρεί την καρδιά του, και ο νους του, διάχυτος στον έξω κόσμο, λησμονεί γρήγορα όλα όσα συνέβησαν στην ψυχή (ΚΑΡΔΙΑ).

---

[13] Αρχαίο Πατερικό, (στα ρωσικά) κεφ. 10, σ. 159. Μόσχα 1891.

[14] Βλ. Ιακ. 1,8.

Πάλι επιστρέφω στα ίδια, για να σας προειδοποιήσω για τον κίνδυνο της τάσης να επιδιώκετε υψηλές κατακτήσεις.

Ο εχθρός βεβαίως δεν αδρανεί. Θα αρχίσουν τότε –να φυλάγει ο Θεός– οι «οράσεις», οι «χαρισματικές» επισκέψεις. Όλα θα πάνε σχετικά εύκολα, η αγρυπνία, η νοερά προσευχή, η εγκράτεια στην τροφή και, εν συντομία, η πορεία προς την τελειότητα. Και τότε θα είναι δύσκολο να σας πείσουμε για οτιδήποτε (ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ - ΟΙΗΣΗ). Για την ώρα δεν είναι αργά. Να εφαρμόζετε ως κανόνα σε όλη σας την ζωή το: «Μην επιθυμείτε οράσεις (και θεωρία), ακόμη και στον καιρό της οράσεως»[15].

Υπάρχει μόνο μια θεωρία και όραση που πρέπει να ποθούμε με όλη μας τη δύναμή μας. Η όραση της αμαρτίας μας. Τίποτε παραπάνω δεν μας χρειάζεται για τη σωτηρία. Βεβαίως υπονοείται εδώ η μεταμέλεια για την αμαρτία που βλέπουμε.

[//208] Έτσι λοιπόν με όλη μου την ψυχή χαιρετίζω το είδος της προσευχής, που κάνατε πριν από τον τελευταίο καιρό· αυτό για την επίγνωση των αμαρτιών σας, της αναξιότητας, της ασχήμιας, της μηδαμινότητάς σας· να εκφράζετε στον Θεό τα αισθήματα της καρδιάς σας με απλότητα, χωρίς εξεζητημένα λόγια, αλλά καταλαβαίνοντας, συναισθανόμενος τι παρακαλείτε. Αυτή είναι ορθή προσευχή. Μόνο που δεν χρειάζεται να πλάθετε οποιεσδήποτε εικόνες στο νου.

Φθάσαμε στην προσευχή του Ιησού, αν και σας μίλησα ήδη για την ένωση του νου με την καρδιά κατά το χρόνο της τελέσεώς της. Θα είναι όμως καλύτερα, αν απλώς συνηθίσετε στα λόγια της προσευχής αυτής, περικλείοντας το νου σε αυτά. Είναι πάντως καλό η καρδιά κατά τη διάρκεια της προσευχής να ανταποκρίνεται με συμπάθεια, που να περικλείει μέσα της μετάνοια: «Ελέησόν με τον αμαρτωλόν».

Όταν όμως με τα λόγια της προσευχής, από τη συμπάθεια προς το όνομα του Ιησού Χριστού, γλυκαθεί η καρδιά, τότε ο νους ελκύεται από μόνος του προς τα εκεί. Αυτό χρειάζεται μόνο: γλυκειά, συγκεντρωμένη μετάνοια ενώπιον του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού. Είθε να δώσει ο Κύριος σε σας και σε μένα να το πετύχουμε αυτό με τις προσευχές σας!

Συγχωρείστε με, αγαπητέ, πάτερ Δαβίδ,

και ευλογείτε.

Θα ήθελα να μιλήσω ακόμη μαζί σας, αλλά όλα προς το παρόν καταλήγουν σε ένα: Στην πνευματική ζωή, κατά τον νόμο του Χριστού, η σκέψη κινείται με τάξη αντίστροφη από τη συνηθισμένη ανθρώπινη τάξη. Όταν αρχίσεις να ταπεινώνεις τον εαυτό σου ως τη γη, τότε ο Θεός σε ανεβάζει στον ουρανό. Όταν θεωρείς τον εαυτό σου άξιο του άδη [//209] ιδιαίτερα αν αυτό γίνεται με ειλικρίνεια, από τα βάθη της ψυχής σου, τότε το χέρι του Θεού σε εισάγει στη θεωρία των ατελευτήτων αΰλων, υπεραισθητών, υπερνοητών, ακαταλήπτων επουρανίων αγαθών (ΛΟΓΟΙ ΟΝΤΩΝ), για τα οποία είναι ανώφελο να εικάσει κάποιος, πριν τουλάχιστον τα γευθεί.

---

[15] Βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ 7,56, PG 88,813C.

Πάντοτε θα προσεύχομαι για σας, ευλογώντας τον Θεό που έδωσε σε μένα τον ανάξιο στο πρόσωπό σας πολύτιμο και αγαπημένο εν Χριστώ πατέρα και συνευχέτη.

Ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Δεν πρόλαβα να σας παραθέσω το απόσπασμα από τα γράμματα του Θεοφάνους του Εγκλείστου, όπως σας υποσχέθηκα. Ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός χαίρεται με την πρόοδό σας και προσεύχεται για σας. Σας στέλνει τους χαιρετισμούς και τις ευχές του.

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος
Άθως, 14/27 Δεκεμβρίου 1932

[//210]

Επιστολή 14

Η ΑΓΑΠΗ ΩΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ

Μέριμνα για τη μητέρα. Ο αγώνας με στόχο την αγάπη. Η διακονία των αδελφών. Λιγότερη προσοχή στον κόσμο.

Άθως, 16/29 Ιανουαρίου 1933

Πολύτιμε, πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

Αγαπημένε εν Χριστώ αδελφέ. Αν και ποτέ δεν σας έβγαλα από τη σκέψη μου, ωστόσο δεν είχα τελευταία τη δυνατότητα να σας γράψω. Από καιρό αισθάνομαι την ανάγκη γι' αυτό, αλλά δυστυχώς δεν μπόρεσα να εξοικονομήσω χρόνο να επικοινωνήσω μαζί σας και να νιώσω έτσι χαρά στην ψυχή μου. Πάντοτε ήθελα να σας γράφω, για να μη ταράζεσθε με την ακαταστασία της εξωτερικής σας ζωής, που συνεπάγεται και ακαταστασία στην εσωτερική σας ζωή.

Η ψυχή αναζητά τη σιωπή, θέλει να προσεύχεται, επιθυμεί την ανάγνωση, να γνωρίσει πολλά, να αναλογισθεί τα θεία. Η εξωτερική ζωή πάλι είναι τόσο ανήσυχη, θορυβώδης, τόσο αναδιπλώνεται, τόσο αφαιρεί τις δυνάμεις και την προσοχή από μας, ώστε κατά κάποιον τρόπο να μπαίνει σε πρώτη μοίρα, ενώ η πνευματική ζωή λειτουργεί μόνο συμπληρωματικά ή συνυφαίνεται μερικώς μόνο με αυτήν. Αλλά αυτό δεν θα διαρκέσει για πολύ. Υπομένετε για την ώρα όλη αυτή την αναστάτωση, τις μέριμνες, τις μετακινήσεις από τον ένα τόπο στον άλλον και μη λυπάσθε ψυχικά.

Εκπληρώστε με πολλή υπομονή και πραότητα και [//211] αγάπη την υπακοή που σας έχει ανατεθεί, να τακτοποιήσετε δηλαδή το θέμα της μητέρας σας. Η έμμεση επαφή μαζί της εκτός από ζημιά τίποτα άλλο δεν επιφέρει. Αλλά η εκπλήρωση του χρέους σας απέναντί της, της υπακοής, θα γεννήσει στην ψυχή σας καρπό αγαθό. Τέτοια εμπειρία είναι απαραίτητη για την ψυχή σας, προκειμένου να μάθει να υπερνικά τους πειρασμούς, να αντιμετωπίζει κάθε ξένη επίδραση.

Όλη η άσκησή μας πρέπει να έχει ως στόχο την αγάπη. Η απόκτησή της στην καρδιά μας συνεπάγεται μεγάλο κόπο. Όταν οι θλίψεις, οι αποτυχίες, οι αρρώστιες, τα παντός είδους παθήματα υπομένονται με ανδρεία και ευγνωμοσύνη προς τον Θεό, κάνουν τη γη της καρδιάς μας καρποφόρο, ικανή να καλλιεργήσει την αγάπη.

Μην αποφεύγετε τους Λονδρέζους, μην τους φοβάσθε, μην αποξενώνεσθε από αυτούς, μην τους εγκαταλείπετε.

Πιστέψτε, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, ότι αν σας έγραψα τόσα πολλά για το πόσο προσευχόμουν για σας, πόσο θλιβόμουν, έκλαιγα, κοπίαζα ή έκανα κάτι άλλο, αυτό δεν γινόταν για να επιφορτίσω την ψυχή σας με οποιαδήποτε υποχρέωση απέναντί μου προσωπικά. Όχι, δεν ήθελα να προκαλέσω έστω και την παραμικρή ευγνωμοσύνη. Θα ήθελα μόνο να θυμάσθε σε όλη τη μετέπειτα ζωή σας, όταν η ψυχή σας βαρύνεται με τη διακονία του πλησίον, ότι και σας κάποιοι άλλοι σας υπηρέτησαν. Επιθυμώ το λίγο εκείνο που ήθελα να κάνω για

σας, να σας οδηγήσει να συναισθανθείτε το καθήκον σας, όχι απέναντί μου, μη γένοιτο, αλλά απέναντι στους αδελφούς σας. Έτσι, αν θέλετε από αγάπη να μου ανταποδώσετε εκατονταπλάσια, αναλάβετε το ζυγό της υπηρεσίας προς τους αδελφούς σας. Πρέπει για χάρη τους να κοπιάζετε όχι μόνο σωματικά, αλλά και ψυχικά. Θα αναγκασθείτε να θυσιάζετε τον εαυτό σας, ίσως να διαθέσετε ακόμη και την ψυχή σας για χάρη τους. [//212] Και δεν μιλώ πια για το χρόνο, την ησυχία, τα υλικά μέσα ή κάτι παρόμοιο.

Μη νομίσετε ότι όλα αυτά θα είναι μεγαλύτερα από τη δύναμή σας. Όχι. Και ο ίδιος θα ωφελείσθε από την ευκαιρία να ασχολείσθε με τον εαυτό σας. Είναι φυσικό για σας να ζείτε στην Αγγλία.

Σας μιλώ ως αδελφός, εκφράζοντας μόνο τη γνώμη μου. Σε ποιά απόφαση θα καταλήξετε όμως γι' αυτό με τον επίσκοπο Ελευθέριο, δεν γνωρίζω. Σε αυτόν δόθηκε να γνωρίζει το θέλημα του Θεού για σας. συμμερίζομαι πλήρως την επιθυμία σας να λάβετε την κουρά από τον επίσκοπο Ελευθέριο, ο οποίος με τόση αγάπη και συναίσθηση της ευθύνης του σας έγραφε στο γράμμα του: «Ένα πράγμα να γνωρίζετε οριστικά, ότι ο Θεός σας εμπιστεύθηκε στην πνευματική μου φροντίδα». Όσον όμως αφορά στην κάπως περιφρονητική στάση σας απέναντι στην εκκλησιαστική ζωή της ρωσικής διασποράς, αν μου επιτρέπετε, θα πω ότι δεν είσθε εντελώς δίκαιος. Δεν είναι ανάγκη να ζήσετε κι εσείς ο ίδιος τη σύγχυση και τη ματαιότητά τους. Έτσι λοιπόν, αν δεν καταφέρετε να πάρετε την κουρά στη Λίτβα, τότε μην αποκλείσετε το ενδεχόμενο να την δεχθείτε από τον αρχιεπίσκοπο Βενιαμίν.

Εδώ ουσιαστικά γίνεται λόγος για τις βαθειές διαθέσεις της ψυχής. Κατανοώ άριστα την επιθυμία σας να κρατηθείτε μακριά από τη ματαιότητα και το σάλο των ανθρώπων. Δεν πρέπει όμως να φανείτε μικρόψυχος.

Δώστε όσο το δυνατό λιγότερη προσοχή στον κόσμο. Πολεμείστε ανδρεία για την ανεξαρτησία της ψυχής σας από κάθε επιρροή του.

Ούτε η δόξα ούτε η ατιμία ούτε ο θόρυβος ούτε η σιωπή του να μην ταράξει την εν τω Θεώ ανάπαυση της ψυχής σας. καταφρονείστε όλα τα παρερχόμενα, διατηρώντας τη μνήμη του θανάτου και της φοβερής Κρίσης. Μη φοβάσθε [//213] την πάλη. Βάλετε αρχή, και θα γνωρίσετε την ανερμήνευτη χαρά, όταν αισθανθείτε τον εαυτό σας ελεύθερο από την εξουσία του κόσμου και από κάθε επίδρασή του στην κατάσταση της ψυχής σας. Να είσθε απαθής ακόμη και στο νου.

Μου γράψατε για την επιθυμία σας να ζήσετε μαζί μας. Ο ίδιος από διάθεση και βαθειά ψυχική εμπιστοσύνη προς εσάς (περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον) θα το θεωρούσα μεγάλο δώρο του θείου ελέους να σας έχω αδελφό και συνασκητή μου. Αλλά αυτό φαίνεται αδύνατο, τουλάχιστο προς το παρόν.

Παρακάλεσα τον πατέρα Ηγούμενο να μας παραχωρήσει (για ησυχαστήριο) ένα κελλί από τα πιο κοντινά προς τη Μονή. Ο ίδιος καταρχήν διατέθηκε πολύ ευνοϊκά, αλλά δεν έλυσε το πρόβλημα. Είπε ότι πρέπει να προσευχηθούμε στη Θεομήτορα, για να γνωρίσουμε το θέλημα του Θεού. Το θέμα είναι πολύ σημαντικό. Ήθελε να συμβουλευθεί τη σύναξη των Γερόντων

της Μονής. Η πιο αγαθή ανάμνηση όλων για σας έκλινε προς την επιθυμία να σας δουν ανάμεσα στους αθωνίτες αδελφούς. Μετά όμως από προσεκτική εξέταση όλων των περιστάσεων και συνθηκών της ζωής στο Άγιον Όρος και ο πατήρ Ηγούμενος και όλοι σχεδόν οι γέροντες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι προς το παρόν δεν είναι κατάλληλος ο καιρός να έλθετε και να εγκατασταθείτε στον Άθω.

Εξάλλου δεν θέλουν με κανένα τρόπο να απαλλάξουν εμένα από τα διακονήματά μου και να με απολύσουν στην ησυχία. Η ζωή μέσα στον περίβολο της Μονής δεν είναι για σας ωφέλιμη. Δεν θα μπορέσετε να ζήσετε κάτω από τις συνθήκες στις οποίες ζουν οι άλλοι. Στα ερημικά κελιά η ζωή συνδέεται με διαρκείς κινδύνους από ληστρικές επιθέσεις. Οπωσδήποτε θα μάθουν για σας και δεν θα σας αφήσουν ήσυχο. Τώρα στον Άθω περιφέρονται πολλοί [//214] άνεργοι: ανέστιοι, πεινασμένοι, που δεν αφήνουν ήσυχους ούτε τους άστεγους μοναχούς[1]. Θα συναντήσετε εκτός από αυτό και πολλά άλλα εμπόδια. Έχοντας όλα αυτά κατά νου σκέφθηκα ότι είναι καλύτερα να αναβάλετε επ’ αόριστον την πρόθεσή σας να εγκαταβιώσετε στο Άγιον Όρος.

Μην παύσετε να προσεύχεσθε για μένα τον αμαρτωλό.

Με αγάπη εν Κυρίω,

ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[1] Δηλαδή, τους κατά τόπους ανέστιους μοναχούς.

[//215]

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΟΚΙΜΑΣΙΕΣ

«Τέκνον, ει προσέρχη δουλεύειν Κυρίω Θεώ,
ετοίμασον την ψυχήν σου εις πειρασμόν· …
ότι εν πυρί δοκιμάζεται χρυσός και
άνθρωποι δεκτοί εν καμίνω ταπεινώσεως».

(Σειράχ 2,1 και 5)

[//216]

Επιστολή 15

ΟΙ ΘΛΙΨΕΙΣ – ΣΗΜΕΙΟ ΘΕΙΑΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

Η ανδρεία στις θλίψεις είναι ευδοκία του Θεού προς εμάς.
Η ευχαριστία του Θεού γι’ αυτές.
Οι θλίψεις ως οδός προς τη θέωση.

Άθως, 21 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1933

Πολύτιμε πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

Αγαπημένε εν Κυρίω αδελφέ, ειρήνη στην ψυχή σας από τον Κύριο!

Η ζωή μας είναι σαν «το ύδωρ το ανυπόστατον»[1]. Όχι μόνο εμείς οι αρχάριοι, που ακόμη σκεπτόμαστε μόνο να μπούμε στην οδό της πρακτικής ζωής, αλλά και οι τέλειοι ακόμη πατέρες, που έφθασαν στις έσχατες κορυφές της θεωρίας, δεν παρέμεναν άτρεπτοι. Μη ταράζεσθε με τις θλίψεις και τις δυσκολίες που σας βρίσκουν, αλλά κρατηθείτε γερά από την πίστη, όταν αλλάζει η φορά των ανέμων, δηλαδή των ψυχικών καταστάσεων. Από την άποψη αυτήν είναι καλό για μας να βεβαιωθούμε στη συνείδηση ότι όλοι οι πειρασμοί που έρχονται μας προσκομίζουν μεγάλη ωφέλεια. Μας νουθετούν στον πνευματικό πόλεμο, μας βοηθούν να γνωρίσουμε τον εαυτό μας. Η ανδρεία ψυχή φθάνει και να αγαπά ακόμη τους πειρασμούς, γιατί υπερνικώντας τους γίνεται πιο ισχυρή, πιο σταθερή, πιο έμπειρη, πιο σοφή. Καθίσταται ικανή να ανέβει στη θεωρία.

[//217] Σας ευχήθηκα ειρήνη εν Πνεύματι Αγίω, αλλά γνωρίζω από τα αγιοπατερικά έργα ότι είναι αδύνατο να αποκτήσει κάποιος την ειρήνη αυτήν, αν η ψυχή του δεν βιώσει προηγουμένως πολλές θύελλες, φοβερές και μεγάλες κατά καιρούς.

Η αδόκιμη ψυχή φοβάται τους πειρασμούς. Όταν όμως μάθει να τους υπερνικά, τότε πια γίνεται ατρόμητη χάρη στην ισχυρή ελπίδα της στον Θεό. Τότε τίποτα δεν φοβάται[2], ούτε αποτυχίες ή πόνους ούτε εξουθενώσεις ή

---

[1] Ψαλμ. 123,5.

[2] Προσθήκη: «**Η ψυχή οφείλει να μάθει να υπερνικά κάθε θλίψη και πειρασμό και προσκόλληση και εξωτερικές επιδράσεις όλων των ειδών, ώστε αργότερα τίποτα πια να μη φοβάται**».

διωγμούς ούτε τις επαφές με «ξένες διδαχές»[3]. Και αυτό είναι αδύνατο να επιτευχθεί, χωρίς πολλούς πολέμους και πειρασμούς.

Τον τελευταίο μήνα η ψυχή μου δεν είναι πια τόσο ήσυχη για σας, όπως ήταν από τον Νοέμβριο ως τα μέσα του Δεκεμβρίου. Θα ήθελα να είμαι μαζί σας, να μοιράζομαι τους κόπους και τις λύπες και τις θλίψεις σας. Τι είδους θλίψεις; Οποιεσδήποτε και να ήταν· μέχρι και αμφιβολίες ή μαρτυρικές απορίες, εκούσια ή ακούσια εμπόδια, ακαταστασία στη ζωή, απουσία καθοδηγητή ακόμη και στενού φίλου· οποιεσδήποτε, κάθε είδους θλίψεις. Και θα ήθελα να χαιρόσαστε με το πνεύμα, νοερά, σε όλες αυτές τις θλίψεις, διακρίνοντας σε αυτές και μια άλλη πλευρά, τη μαρτυρία της μεγάλης αγάπης του Θεού για μας. Οι θλίψεις για την ψυχή που αγαπά τον Χριστό είναι τροφή. Είναι κατά κάποιον τρόπο ύλη για ανάφλεξη του εσωτερικού πυρός. Οι θλίψεις μας δίνουν τη δυνατότητα να δείξουμε την αγάπη [//218] μας για τον Θεό. Η διαμονή στις εντολές του Θεού σε συνδυασμό με τον αγώνα της αυταπαρνήσεως είναι ο τέλειος τρόπος για να γνωρίσουμε, όπως πρέπει, τον Θεό, τον ίδιο τον εαυτό μας (ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ) και την αμοιβαία σχέση μεταξύ του Θεού και του εαυτού μας. Ο παροδικός (σε αυτή τη ζωή) κόπος και η άσκηση είναι απολύτως αναγκαία, για να φθάσουμε, υπερπηδώντας αυτό το κατώφλι, την αληθινή σύνεση και ελευθερία. Τότε θα γίνουμε ελεύθεροι, όπως λέει ο όσιος Μακάριος ο Μέγας, για τη ζωή στην Ουράνια Βασιλεία[4], στο φως του προσώπου του Θεού, που είναι πρωτίστως «φως γνώσεως»[5].

Αν είμασταν πράγματι συνετοί ή άξιοι, τότε θα έπρεπε να πορευθούμε προς τα εκούσια παθήματα με τον ίδιο τρόπο που πορεύθηκε ο Χριστός «προς το εκούσιον πάθος». Εξαιτίας όμως της αδυναμίας μας ας ευχαριστήσουμε και ας δοξάσουμε τον Θεό τουλάχιστο για τις θλίψεις που συμβαίνουν.

Το έργο των πνευματικών ανδρών συνίσταται στο να ευχαριστούν τον Θεό για την παραχώρηση της δυνατότητας να βαδίζουν σε εκούσιες θλίψεις χάριν του Ονόματός Του, για την εκπλήρωση των εντολών Του· να δοξάζουν την ατελεύτητη Σοφία του Θεού, που προνόησε για μας ευνοϊκές συνθήκες για τα εκούσια αυτά παθήματα. (Κάποιος είπε ότι οι Άγγελοι μας ζηλεύουν, γιατί αυτοί στερούνται αυτής της δυνατότητας)[6]. Μόνο έτσι μπορούμε να δείξουμε τη συνετή μας αγάπη για τον Θεό. Μόνο στην οδό αυτήν ο [//219] άνθρωπος μπορεί να γίνει

---

[3] Εβρ. 13,9. Προσθήκη: «–δηλάδή κάθε είδους μη ορθόδοξων διδασκαλιών τόσο θρησκευτικού, όσο και φιλοσοφικού – επιστημονικού χαρακτήρα».

[4] Βλ. Μακαρίου Αιγυπτίου, Ασκητικά, Λόγος 7, Περί ελευθερίας νοός 14, PG 34,918A.

[5] Απολυτίκιον Χριστουγέννων. Προσθήκη: «Να αποκτήσεις την αγάπη προς τον Θεό χωρίς θλίψεις είναι αδύνατο».

[6] Βλ. Α΄ Πέτρ. 1, 12: «τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας· ... εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι».

φίλος του Θεού, αδελφός του Χριστού, να επιτύχει την τέλεια σωτηρία, την εν Χριστώ θέωση[7].

Ώσπου να δοκιμασθεί η ψυχή με θλίψεις, να κατανοήσει ότι στη δυνατότητα των θλίψεων, που μας παραχωρούνται χάριν της εντολής του Θεού, περικλείεται η μεγαλειώδης και ανεξιχνίαστη αγάπη του Δημιουργού για μας, και ότι με την οδό των θλίψεων οδηγούμαστε σε θεοειδή κατάσταση, ως τότε θα παραμένει ακόμη σε νηπιώδη κατάσταση, ασύνετη ή δυνάμει μόνο συνετή, ανίκανη για τη Βασιλεία των Ουρανών. Διαβάστε γι' αυτό στον Μακάριο τον Μέγα[8]. Αν όμως αυτό συμβαίνει με τις θλίψεις, αν έτσι αντιλαμβανόμαστε την αγάπη του Θεού για μας, τότε με τη βοήθειά Του θα Τον ευχαριστούμε ως την έσχατη αναπνοή μας.

Η επιθυμία της καρδιάς μου την ώρα αυτήν είναι να παραμείνει η ψυχή σας σε ειρήνη και χαρά.

Αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, μη βιάζεσθε. Χάνετε το νόημα της ζωής· αναζητείστε δρόμους προς αυτήν, ώστε να τακτοποιηθείτε περισσότερο οριστικά και μόνιμα. Και αυτό είναι κατανοητό.

Αλλά μη βιάζεσθε. Περισσότερο χρειάζεται η ήσυχη παράδοση στο θέλημα του Θεού και λιγότερο οι στοχασμοί για το πώς είναι καλύτερα να τακτοποιηθείτε. Σε αυτές τις σκέψεις και εικασίες πολλά ακόμη δεν τα υπολογίζετε, σε πολλά κάνετε λάθος, αλλά και διαφορετικά δεν μπορεί να γίνει. Αυτό θα το κατανοήσετε αργότερα.

[//220] Εύχομαι ο Κύριος να δώσει ειρήνη στην ψυχή σας. Γι' αυτό προσεύχομαι στον Θεό, προσεύχομαι και στη Θεομήτορα, για να σας τακτοποιήσει η Δέσποινα σύμφωνα με τη θεϊκή Της ευδοκία. Αλλά τί είναι η προσευχή μου ή ακόμη η προσευχή οποιουδήποτε άλλου; Είναι μόνο η εκδήλωση της αμοιβαίας αγάπης μας, εκείνης που μας παρήγγειλε ο Χριστός. Αυτός ο Ίδιος φροντίζει για σας. Η Ίδια η Παναγία σας σκεπάζει.

Όλον αυτόν το μήνα είμαι παραφορτωμένος με εργασία. Δεν είχα τη δυνατότητα να διαβάσω το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού. Μένει ακόμη με άκοπες τις σελίδες. Ακόμη και σε σας δεν μπόρεσα να γράψω.

Ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος,

ελάχιστος εν Κυρίω αδελφός σας

Άθως, 21 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1933

---

[7] Προσθήκη: «να αποκτήσει την τεθεωμένη κατάσταση και ζωή στο Φως και στη Θεία αγάπη».

[8] Βλ. Μακαρίου Αιγυπτίου, Ασκητικά, Λόγος 7, Περί ελευθερίας νοός 14, PG 34,918A.

[//221]

Επιστολή 16

ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ

Σχετικά με τους συγγενείς, τους «οικείους».
Η μετάφραση των ασκητικών συγγραμμάτων.
Η αμαρτία της σαρκικής επιθυμίας.

Άθως, 13/26 Μαρτίου 1933

Πολύτιμε πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

(Έχετε σταματήσει να με ευλογείτε).

Έλαβα το γράμμα σας πριν την ακολουθία του Εσπερινού και χάρηκα απερίγραπτα, γιατί επιτέλους ξαναβρήκα τα ίχνη σας. Από τις 15/28 Δεκεμβρίου (ημερομηνία του τελευταίου γράμματός σας από τη Νίκαια) δεν είχα καμιά είδησή σας.

Δεν έλαβα το γράμμα σας της 22ας Ιανουαρίου/4 Φεβρουαρίου. Ενδέχεται στο διάστημα που μεσολάβησε από τις 15/28 Δεκεμβρίου ως τις 22 Ιανουαρίου/4 Φεβρουαρίου να μου έχετε στείλει και άλλα γράμματα. Αν ισχύει κάτι τέτοιο, τότε κι αυτά χάθηκαν. Ήταν για μένα δύσκολο να μην έχω καθόλου ειδήσεις σας για τόσο μεγάλο διάστημα τη στιγμή που γνώριζα ότι δεν τακτοποιηθήκατε ακόμη καθόλου. Πήγαινα στον Γέροντα πατέρα Σιλουανό και μιλούσα μαζί του για σας. Παραπονιόμουν σε αυτόν, γιατί δεν είχαμε καμία είδηση από τον πατέρα Δαβίδ για καιρό. Ο Γέροντας έλεγε: «Τίποτα κακό δεν πρέπει να συμβαίνει. Προσεύχομαι γι' αυτόν και η ψυχή είναι ήσυχη.

[//222] - «Γιατί όμως σιώπησε;» (του είπα). Ο Γέροντας απάντησε: «Δεν γνωρίζω. Ίσως κάποτε συμβαίνει να έχει ειρήνη και να μη βρίσκει τι να γράψει». Ωστόσο στην αρχή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής ο ίδιος ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός μου είπε ότι πρέπει να ρωτήσουμε κάποιον για σας. Έτσι αποφάσισα να στείλω γράμμα στον Μητροπολίτη Ελευθέριο με την παράκληση να μας πει πού είστε τώρα, και, αν είναι δυνατό, πώς αισθάνεσθε. Έστειλα το γράμμα αυτό πριν από μια εβδομάδα. Δεν ξέρω αν θα μου απαντήσει ο Δεσπότης. Δεν με γνωρίζει καθόλου. Και για μένα δεν ήταν εύκολο να αποφασίσω να αλληλογραφήσω μαζί του, να εκφράσω την επιθυμία μου. Θα απαντήσει άραγε; Δεν ξέρω. Εξάλλου τώρα παύει να υπάρχει ανάγκη, και λυπάμαι που δεν έκανα υπομονή.

Αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, μου είναι δύσκολο να σας απευθύνω οποιεσδήποτε συμβουλές έχοντας βαθειά επίγνωση της υπεροχής και των πρεσβειών της ιερωσύνης σας. Γι' αυτό στα προηγούμενα γράμματα συνομιλώντας μαζί σας για θέματα της πνευματικής ζωής κατέφευγα σε ιδιαίτερη μορφή αλληλογραφίας, αναφερόμενος στον εαυτό μου. Σκεπτόμουν ότι η μορφή αυτή ήταν η πιο κατάλληλη για τη δεδομένη περίπτωση, γιατί είχατε την τέλεια δυνατότητα να εξετάσετε όλα τα γραφόμενα χωρίς υποχρεωτική αναφορά σε αυτά. Τώρα θέλω να τολμήσω να σας εκφράσω τις σκέψεις μου με αφορμή αυτά που μου γράφετε στο τελευταίο σας γράμμα κάνοντας άμεση αναφορά στο πρόσωπό σας. Παρόλα όμως αυτά θεωρώ τελείως αδύνατο να παραδώσω τις σκέψεις μου ως κάτι που

δεν είναι ουσιαστικά η οριστική έκφραση του θείου θελήματος· όχι, είναι απλώς οι προσωπικές μου σκέψεις σε σχέση με όσα γράφετε. Σας παρακαλώ να φανείτε επιεικής για την αγένειά μου, όπως και για την οξύτητα της εκφράσεως, κάτι που προς μεγάλη [//223] μου λύπη χαρακτηρίζει την άθλια ψυχή μου. Πρόκειται για απλές σκέψεις χωρίς καμιά σκοπιμότητα εκ μέρους μου.

Σχετικά με τους οικείους σας. «Εξέλθετε εκ μέσου αυτών»[1]. Η προθεσμία της διαμονής μαζί τους (κυρίως με τη μητέρα σας), προς εκπλήρωση της εντολής του Θεού, έληξε. Δεν αρμόζει να παραμείνετε με αυτούς για λόγους υλικής φύσεως. Αρκεί η ζημιά που υποστήκατε ήδη και που μόνο χάρη στην υπομονή σας μετριάζεται.

«Εχθροί του ανθρώπου οι οικιακοί αυτού»[2], σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου. Αυτοί οι «οικείοι» δεν είναι οι δικοί μας, όπως λέει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος[3], του οποίου τη μνήμη εορτάζουμε σήμερα. Προσέξτε να μην εισχωρήσει στην καρδιά σας η κρυφή σκέψη να πάρετε από τη μητέρα εν ζωή και μετά θάνατο την κληρονομιά, οποιαδήποτε και να είναι αυτή. Να μην τρέφετε γι' αυτό καμιά ελπίδα, να μην κάνετε κανένα υπολογισμό ή σκέψη. Παραδώστε αυτά και τον εαυτό σας στο θέλημα του Θεού. Τη φροντίδα γι' αυτά να την αναθέσετε στον Κύριο. Αυτός προνοεί για όλη την κτίση Του. Περιορίστε στο ελάχιστο δυνατό τις σχέσεις σας μαζί τους (αλληλογραφία, συναντήσεις κ.λ.π.).

Ο μοναχός έχει ανάγκη από ελάχιστα. Μη φοβάστε, αγαπητέ, αν στο μέλλον χρειασθεί να ζήσετε λιτά, ίσως ακόμη και χωρίς το απαραίτητο ψωμί.

Δείτε τώρα πώς με τη βοήθεια του Θεού, έστω και σχετικά, τακτοποιήσατε τη μητέρα σας για ένα χρόνο. Ευχαριστείστε λοιπόν τον Θεό. Η μέριμνα για την ψυχή σας τη στιγμή αυτή αποτελεί το πρωταρχικό σας καθήκον. Δεν πρέπει καθόλου «να μείνετε με το πρόσωπο στραμμένο στη [//224] Δύση, και να ασχοληθείτε με τη διάδοση ή την υποστήριξη της Ορθοδοξίας στη Δυτική Ευρώπη». Πώς είναι αυτό δυνατό για έναν άνθρωπο, που ο ίδιος ακόμη δεν τακτοποιήθηκε καθόλου εσωτερικά; Αν μιλήσαμε για επικείμενη ποιμαντική σας διακονία, αυτό είναι τελείως διαφορετικό. Αλλά σε αυτά, αν ο Κύριος δώσει λόγο και χρόνο, θα αναφερθούμε αργότερα.

Όσον αφορά τη μετάφραση στην αγγλική γλώσσα του βιβλίου του Ιωάννου του Σταυρού, εγκαταλείψτε και αυτό το έργο, όπως και τη φροντίδα για τη μητέρα σας. Επίσης δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να αποστείλετε το βιβλίο σε γνωστό σας αθωνίτη μοναχό. Γενικά ελευθερώστε την ψυχή σας από αυτές τις μη υποχρεωτικές και ακόμη ανώφελες για σας έγνοιες. Την ιδέα για τη «δημιουργία ενός ενδιαφέροντος και πνευματικά ωφέλιμου εκδοτικού έργου» στο Ρηβιέρ αφήστε να την υλοποιήσουν ή να μην την υλοποιήσουν άλλοι. Η ίδρυση «γνήσιου μοναστηριού» στο Roquefort μου φαίνεται ότι αποτελεί μάταιο όνειρο.

---

[1] Πρβλ. Β' Κορ. 6,17· Ησ. 52,11· Ιερεμ. 50,8.

[2] Ματθ. 10,36.

[3] Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ 3,18, PG 88,665Β.

Αφήστε και αποφύγετε αυτή την ιδέα. Εκτός από βλάβη, τίποτε άλλο δεν θα σας προξενήσει.

Ο Κύριος σας προίκισε με πολλά χαρίσματα, και όλα αυτά θα χαθούν, αν διατηρήσετε την επικοινωνία με τους οικείους σας και με μερικά ακόμη πρόσωπα.

Δεν είναι σύμφωνη με το θέλημα του Θεού ακόμη η φροντίδα σας για την κυρία Ε.Λ. Αν χρειασθεί να συναντηθείτε μαζί της ή να της γράψετε, να της πείτε με συντομία: «Για μένα τα ερωτήματα για την Εκκλησία έχουν λυθεί· σας είπα με ειλικρίνεια ό,τι θεώρησα χρήσιμο για το όφελος της ψυχής σας και τώρα δεν έχω τίποτα άλλο που θα μπορούσα να σας πω», και εδώ να κλείσετε αποφασιστικά και οριστικά στο θέμα μαζί της. (Ίσως όμως δεν θα χρειασθεί ούτε αυτό. Παραδώστε την και αυτήν στην πρόνοια του Θεού).

[//225] Θα προσπαθήσω να στείλω το γράμμα αυτό σήμερα. (Το ταχυδρομείο φεύγει μια φορά την εβδομάδα). Δυστυχώς έχουμε την αγρυπνία, έπειτα συλλείτουργο με τη Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου, πράγμα που μου στερεί τη δυνατότητα να σας γράψω λεπτομερέστερα, όπως κατά κάποιον τρόπο θα ήθελα. Γι' αυτό θα σας πω με συντομία ότι η ψυχή μου κλίνει, όπως και προηγουμένως, στην άποψη ότι το καλύτερο από όλα για σας είναι να μην αποφύγετε την πρόταση των Λονδρέζων. Κατά την διάρκεια της εκπλήρωσης της διακονίας σας, μπορείτε να αυξάνετε ή να ελαττώνετε τη φροντίδα γι' αυτούς ανάλογα με την κατάστασή σας. Πιστεύω ότι και από υλικής απόψεως θα σας προσφέρουν μια ελάχιστη εξασφάλιση.

Ως εγχείρημα η πρόταση να μεταφράσετε την ορθόδοξη ασκητική γραμματεία στην αγγλική γλώσσα είναι ευλογημένο έργο. Θα έχετε κάθε δυνατότητα να ασχοληθείτε με το έργο αυτό ζώντας στο Λονδίνο. Αν αυτό σας αποφέρει συγχρόνως και κάποια έσοδα, τότε θα είναι ακόμη καλύτερο.

Νομίζω ότι στο Λονδίνο, ίσως στα προάστειά του, θα είναι δυνατό να βρείτε κάποιο σχετικά ήσυχο και απομονωμένο μέρος· μια μικρή, ανεξάρτητη κατοικία.

Κοιτάξτε, δηλαδή σκεφθείτε, αν όλα αυτά είναι πράγματι δυνατά.

Αν ο Κύριος σας δώσει τη δυνατότητα να έλθετε (ακόμη και να έρχεσθε από καιρού εις καιρόν) στον Άθω για μικρό διάστημα, για ένα ή δύο μήνες, τότε και ο πατήρ Σιλουανός και εγώ ο άθυμος, θα έχουμε απερίγραπτη χαρά.

Ναι, αυτό θα ήταν πολύ καλό. Να δώσει ο Κύριος, ώστε αυτό να πετύχει και να πραγματοποιηθεί!

Η οδός που ακολουθούμε είναι δύσκολη, αλλά ταυτόχρονα και μακάρια και χαροποιός.

Ίσως δεν θα σας είναι ανώφελο όχι μόνο να εφαρμόζετε, αλλά και να διαβάζετε τα γραφόμενά μου.

[//226] Είναι απαραίτητο στον άνθρωπο να βρεθεί στην αληθινή οδό, γιατί τότε ανοίγουν τα μάτια του και προβάλλει μπροστά του το απέραντο πεδίο της εσωτερικής ψυχικής δραστηριότητος. Ωσότου όμως παρουσιασθεί αυτό, ο άνθρωπος ταλαιπωρείται πνευματικά και δεν γνωρίζει καθαρά από πού να αρχίσει και τί να κάνει.

Για να τηρήσει ο άνθρωπος τις εντολές του Θεού, είναι αναγκαίο να είναι σκληρός προς τον εαυτό του, ανήλεος, όχι όμως αδιάκριτα.

Η επικοινωνία με τις γυναίκες εξασθενεί την ψυχή και την καθιστά ανίκανη για εκείνο που μόλις αναφέραμε. Κατά τη διάρκεια της συναναστροφής σας μαζί τους (πράγμα αναγκαίο και αναπόφευκτο για έναν ιερέα στον κόσμο) να φοβάσθε να επιτρέψετε στον εαυτό σας, έστω και την ελάχιστη οικειότητα του κοσμικού ανθρώπου, χαμόγελο, αβροφροσύνη κ.λ.π. Να φέρεσθε ως ποιμένας και λειτουργός του Θεού. Ευθύς μόλις ολοκληρωθεί η ουσιαστικά αναγκαστική συνομιλία σας μαζί τους, να την τερματίζετε με ανδρεία και αποφασιστικότητα. Όλα αυτά βεβαίως δεν σας εμποδίζουν από το να είσθε ευγενικός στους τρόπους.

Φυλάξτε τα μάτια σας από την παρατήρηση του κάλλους των προσώπων τους. Όλες αυτές οι λεπτομέρειες δεν είναι καθόλου λεπτομέρειες για όποιον θέλει να ζήσει προσεκτικά. Η χάρη του Θεού εγκαταλείπει την ψυχή ακόμη και για την ελάχιστη σαρκική ηδονή που προκαλείται από λογισμό, άκουσμα, κοίταγμα, δεν μιλώ πια για τα μεγαλύτερα.

Δέσποινά μας, Υπεραγία Θεοτόκε, φύλαξον ημάς υπό την Σκέπη Σου!

Ο φόβος φυλάγει πολύ τον άνθρωπο από τις αμαρτίες αυτές. Η χάρη του Θεού δεν ανέχεται την αμαρτία αυτή. Και για μικρή ηδονή στο λογισμό αμέσως αποχωρεί. «Ου μη καταμείνη το πνεύμα μου εν τοις ανθρώποις τούτοις εις [//227] τον αιώνα δια το είναι αυτούς σάρκας»[4]. Συγχωρείστε με.

Προσεύχεσθε, όπως και προηγουμένως. Δεν σας ξέχασα ποτέ και σας αγαπώ με την ψυχή μου.

Αν είναι δυνατό να μας στέλνετε, έστω και μια φορά το μήνα, έστω και την πιο σύντομη είδηση για σας. Δεν υπάρχει χρόνος; Τότε δυο-τρία λόγια.

Και αυτό, ωσότου τακτοποιηθείτε λίγο πολύ οριστικά. Ύστερα μπορείτε να γράφετε πιο αραιά.

Έγραψα τη νύχτα. Αύριο πρέπει να διαβάσω το γράμμα σας στον Γέροντα πατέρα Σιλουανό μετά τη λειτουργία. Πριν από την αναχώρηση του πατρός Πέτρου για τη Δάφνη θα έχω μόνο μία ή δύο ώρες. Δεν θα υπάρξει καιρός, για να γράψω. Αν ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός πει κάτι δικό του, θα σας το γράψω την επόμενη φορά και θα το στείλω στο Παρίσι πια, στη διεύθυνση του Μητροπολίτη Βενιαμίν.

Με αγάπη εν Κυρίω,

ο ανάξιος και ελάχιστος, αφοσιωμένος αδελφός σας,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Σχετικά με το Μοναστήρι στο Roquefort ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός λέει ότι δεν πρέπει να εμπλακείτε στο έργο αυτό και, αν σας ζητήσουν συμβουλή, προσπαθήστε να μάθετε ποιο είναι το θέλημα του Θεού και μετά δώστε τη γνώμη σας. Δηλαδή μην αποφύγετε να τους φανείτε χρήσιμος με συμβουλή, αλλά μην αναμειχθείτε στην ανοικοδόμηση της Μονής, γιατί θα διασκορπισθεί ο νους σας από τις βιοτικές ενασχολήσεις και αυτό θα σας ζημιώσει.

---

[4] Γεν. 6,3.

[//228] Ο Γέροντας Σιλουανός χάρηκε υπερβολικά με το γράμμα σας. Σας στέλνει τους χαιρετισμούς του εν Κυρίω.

Εύχεται για σας.

Ο Γέροντας συμμερίζεται απόλυτα όλες τις σκέψεις μου, ιδιαίτερα ό,τι αφορά τους συγγενείς και τα υλικής φύσεως θέματα.

Με αγάπη εν Κυρίω μεγαλόσχημος Σιλουανός[5]

Άθως, 13/26 Μαρτίου 1933

Ξημέρωμα Τετάρτης Κυριακής Νηστειών

(αγρυπνία)

---

[5] Υστερόγραφο ιδιόχειρο σημείωμα με μολύβι από τον όσιο Σιλουανό τον Αθωνίτη.

[//229]

Επιστολή 17

ΗΚΟΥΡΑ

Συγχαρητήρια για τη μοναχική κουρά.

Άθως, 18/31 Μαΐου 1933

Πολυσέβαστε πάτερ Δημήτριε,

Ευλογείτε!

Σας συγχαίρω για το αγγελικό σχήμα που λάβατε[1].

Η μόνιμη επιθυμία της καρδιάς μου και η προσευχή μου είναι να σας δώσει ο Κύριος άφθονη χάρη για ενίσχυση στη στενή αυτή οδό, στην οποία εισήλθατε. Πιστεύω ότι ο νέος ουράνιος προστάτης σας, ο Μέγας Ιεράρχης Δημήτριος, δέεται στον Κύριο για σας.

Ο Άγιος αυτός «πολυμερώς και πολυτρόπως», έλαβε την μαρτυρία άνωθεν ότι ευαρέστησε πολύ στον Θεό[2].

Μόλις κάπως τακτοποιηθείτε σε κάποια θέση, δηλαδή έστω και σε θέση σχετικά μόνιμη, θα σας στείλω κάτι από τα συγγράμματά του.

Τα έργα του αγίου Δημητρίου φέρουν επάνω τους σαφή σφραγίδα της δωρεάς της χάριτος ...[3].

[//230] Πολύ σας αγαπώ και σας σέβομαι. Εύχομαι πάντοτε για σας. Προσεύχομαι τώρα να σας λυτρώσει ο Κύριος από τις θλίψεις και τα δυσάρεστα γεγονότα ή να σας ενισχύσει να υπομένετε αυτές τις προσβολές, που είναι τόσο πιθανές στο δρόμο σας.

Ο ανάξιος και ελάχιστος εν Χριστώ αδελφός σας,

ο ιεροδιάκονος Σωφρόνιος,

άρρωστος, ράθυμος, μικρόψυχος

(και αυτά χωρίς τέλος).

Υ.Γ. Σχετικά με τα βιβλία σας θα εκπληρώσω ασφαλώς το αίτημά σας, όταν η θέση σας γίνει οριστική (έτσι είπε ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός).

---

[1] Στις 8 Μαΐου 1933 στο Παρίσι, στο μετόχι των Τριών Ιεραρχών, ο Δ. Μπάλφουρ έλαβε μοναχική κουρά στο μικρό σχήμα από τον επίσκοπο Βενιαμίν (Φετσιένκωφ) και ονομάστηκε Δημήτριος προς τιμήν του αγίου Δημητρίου του Ρωστώφ).

[2] Προσθήκη: «Να προσεύχεσθε σε αυτόν πολύ, και τότε η ψυχή σας θα τον αγαπήσει».

[3] Προσθήκη: «Τί να πω με αφορμή το ταξίδι σας στην Αμερική; Δεν γνωρίζω ποιο είναι το θέλημα του Θεού για σας, αλλά, αν μιλήσω κρίνοντας ανθρώπινα, είναι ελάχιστα ωφέλιμο. Είναι απροσδόκητα για μένα όλα αυτά, και θα δηλώσω απερίφραστα ότι δεν συμφωνούν με τις προσδοκίες μου για το πρόσωπό σας. εξετάζοντας ωστόσο όλες τις ενέργειές σας, αφού μου δίνεται η δυνατότητα αυτή μέσα από τα γράμματά σας, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η διάθεση της ψυχής σας είναι ορθή, αγαθή, έτοιμη να παραδοθεί δηλαδή στο θέλημα του Θεού και να μην αντισταθεί στο θέλημα των πρεσβυτέρων, έστω και αν κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν μεγάλες θυσίες. Θα σας πω όμως προειδοποιητικά ότι η οδός αυτή, αν και μακάρια, παρέχοντας βαθειά ειρήνη στη συνείδηση, εντούτοις είναι κατά καιρούς τόσο δύσκολη, στενή και επαχθής, ώστε η ψυχή φθάνει κάποτε ως την εξάντληση. Η οδός αυτή είναι καλή, γιατί αυτός που την ακολουθεί θα μάθει να προσεύχεται, θα λάβει το δώρο της πνευματικής διακρίσεως και θα πετύχει το στόχο του γρηγορότερα παρά διαμέσου οποιασδήποτε άλλης οδού».

Στα γράμματα, ακόμη και τα δικά μου, να συμπληρώνετε στη θέση του παραλήπτη το όνομα R. P. Silouan. Τα πιο σημαντικά να τα στέλνετε συστημένα.

[//231] Ο σεισμός συνεχίζεται εδώ ακόμη και τώρα. Περιοδικά σημειώνονται ασθενείς δονήσεις, κάποτε σχεδόν ανεπαίσθητες. Ωστόσο όμως, όταν σημειώνονται τη νύχτα, πρέπει να σηκωθούμε και να θυμηθούμε το ψαλμικό: «Τίς μου η υπόστασις· μη γαρ ματαίως έκτισας πάντας τους υιούς των ανθρώπων;»[4].

Δόξα τω Θεώ πάντων ένεκεν!

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος
Άθως, 18/31 Μαΐου 1933

[4] Πρβλ. Ψαλμ. 88,48.

[//232]

Επιστολή 18

Η ΒΙΩΣΗ ΠΕΙΡΑΣΜΟΥ

Για την αγάπη χρειάζεται πάλη. Η προσευχή του ενός για τον άλλο. Αυτομεμψία. Ένδεια υλική και πνευματική. Ο σεβασμός του αποστολέα για την ρωσική Εκκλησία.

Άθως, Απρίλιος 1934

Αληθώς Ανέστη ο Κύριος!

Πολύτιμε πάτερ Δαβίδ,

Ευλογείτε!

Και εγώ πολύ καλά θυμάμαι το Πάσχα του 1932, και ίσως την ακόμη καλύτερη περίοδο που ακολούθησε μετά το Πάσχα. Πρόκειται πράγματι για ανεπανάληπτη εποχή στη ζωή μας. Συνεχίσθηκε με κάποιες αναπόφευκτες δυσκολίες περίπου ως τα Χριστούγεννα, αλλά ύστερα επήλθε διάσταση. Θέλω εντούτοις να πιστεύω ότι η αγάπη του Χριστού, όταν μια φορά αρχίσει, δεν τελειώνει στους αιώνες. Η πείρα ωστόσο της ζωής διδάσκει ότι για τη διαφύλαξή της πρέπει να πολεμάμε ακατάπαυστα και με δύναμη. Κάποτε πάλι μας προκαλεί έκπληξη το πώς απουσιάζει ακόμη και όταν η καρδιά έχει γίνει πια κατώδυνη από το κλάμα γι' αυτήν. Αλλά δεν χάνω την ελπίδα ότι με τη βοήθεια του Θεού θα αποφύγουμε την ήττα.

Οι λίγες ειδήσεις σας μου έφεραν μεγάλη χαρά. Ανέζησα πάλι. Βέβαια στο διάστημα που μεσολάβησε από τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή (1933) ως το Πάσχα αυτό πικραινόμουν κατά καιρούς τόσο, ώστε μόλις και μετά βίας δεν μετάνιωσα [//233] για τη συνάντησή μας. Και αυτό, παρόλο που προέβλεψα ότι όλα αυτά που έγιναν ήταν αναπόφευκτα. Από την αρχή της αλληλογραφίας μας ξεκινούσα πάντοτε με φόβο το γράμμα … και με ενδυνάμωνε μόνο η συνείδηση πως αυτό είναι αναγκαίο για κάποιο χρονικό διάστημα. Από τα πρώτα κιόλας γράμματα δεν αρνήθηκα τον κλήρο που μου έλαχε. Γνώριζα εξ αρχής ότι στη συγκεκριμένη εποχή ο κλήρος αυτός ξεπερνούσε τις δυνάμεις όχι μόνο εμού του ελεεινού και άφρονα, αλλά πιθανότατα και οποιουδήποτε άλλου. Έπειτα, γιατί αυτή ακριβώς η αλληλογραφία μας οδήγησε στον μακροχρόνιο εκείνο πειρασμό που δοκιμάσαμε και που με τη χάρη του Θεού ίσως δεν επαναληφθεί.

Αν σε αυτά που λέω βλέπετε κάτι άλλο εκτός από την αγάπη, τότε κάνετε λάθος.

Τώρα δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να διατηρήσει η σχέση μας τη μορφή που είχε νωρίτερα. Ο καιρός της πέρασε οριστικά. Η προσευχή του ενός για τον άλλον είναι το μόνο που μας απομένει. Η δύναμη της προσευχής είναι πολύ μεγάλη. Έχετε κιόλας δοκιμάσει πίκρες στην οδό εκείνη, στην οποία εισήλθατε … αλλά αυτό είναι μόλις η απαρχή. Πόσο πικρή και θλιβερή είναι για την ψυχή η οδός που οδηγεί πίσω από τον Κύριο Ιησού Χριστό «επί το εκούσιον πάθος»! Με το δίκαιό του ο όσιος Ιωάννης της Κλίμακος λέει: «Πρέπει να εξετάζει καλά καθένας τον εαυτό του και έπειτα να πλησιάζει για να γευθή τον άρτο με τα πικρά χόρτα

και να πιή το γεμάτο δάκρυα ποτήρι της μοναχικής ζωής, μη τυχόν η επιπόλαια κατάταξή του στο στράτευμα των μοναχών γίνη αιτία της καταδίκης του»[1].

[//234] Δεν με εκπλήττουν καθόλου όσα σας συνέβησαν. Ωστόσο απορώ κάπως με το εξής. Αλήθεια υπερβολικά γρήγορα συνέβη σε σας εκείνο που αρχίζει συνήθως μετά την πάροδο μερικών χρόνων. Και αυτό, γιατί σας προσμετρήθηκαν ενδεχομένως τα προηγούμενα χρόνια, εκείνα δηλαδή πριν από την προσέλευσή σας (στην Ορθοδοξία).

Όταν διάβασα τις αυτοκατακρίσεις σας, τότε θυμήθηκα ότι ένας Γέροντας, που αναφέρεται στο Γεροντικό, είπε σε κάποιον Αιγύπτιο μοναχό που παραπονιόταν ότι συνεχώς νικάται από τους αισχρούς λογισμούς: «Θαυμαστοί οι Αιγύπτιοι μοναχοί, μέμφονται τον εαυτό τους για πολλά, που στην ουσία δεν υπάρχουν, ενώ οι Ιεροσολημίτες αντιθέτως αγαπούν να επαινούν τον εαυτό τους για χαρίσματα, που στην πραγματικότητα δεν διαθέτουν».

Συγχωρείστε με, αγαπητέ, αν επιτρέπω ακόμη στον εαυτό μου να επαναλαμβάνει πάλι εκείνο, που μου φαίνεται πως ήδη εξέφρασα αρκετές φορές. Η ψυχή μου κλίνει, όπως και πριν, προς το ότι παρόλο που υπάρχουν μερικές ηθικές δυσκολίες, για να ζήσετε στο Λονδίνο, ωστόσο αυτός είναι ο μοναδικός χώρος, τουλάχιστον προς το παρόν, όπου θα βρείτε αγαθές και ευνοϊκές συνθήκες για τον εαυτό σας. Ταυτόχρονα θα είστε εκεί χρήσιμος και στους άλλους περισσότερο από οπουδήποτε αλλού – δεν θέλω να αναφέρω καν την Αμερική, όπου η διαμονή σας είναι υπερβολικά επιζήμια. Από την αρχή αυτής της ριψοκίνδυνης επιχειρήσεως του ταξιδιού στην Αμερική ήμουν αντίθετος, αλλά μόνο επειδή με φέρατε μπροστά σε τετελεσμένο γεγονός, δεν μου δόθηκε η δυνατότητα να σας μιλήσω γι' αυτό, για να μη σπείρω στην ψυχή σας αμφιβολίες και αντιπάθεια προς το προκείμενο έργο σας[2].

[//235] Στο Λονδίνο θα λυθεί αναμφισβήτητα ευνοϊκά για σας και το οικονομικό θέμα.

Με τα δάκρυα αντλείτε από μέσα σας τη δύναμη να αστειεύεστε για την πενία που σας βρήκε. Συμμεριζόμενος πλήρως τη θλίψη σας χαίρομαι ταυτόχρονα, καθώς ήδη αισθανθήκατε την ωφέλεια της υλικής ένδειας για την ψυχή[3].

---

[1] Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ 1,18, PG 88,636C. «... δοκιμαζέτω έκαστος εαυτόν, και ούτως εκ του άρτου αυτής του μετά πικριδίων και εκ του ποτηρίου αυτής του μετά δακρύων εσθιέτω και πινέτω, ίνα μη εις κρίμα εαυτώ στρατεύηται». (Μετάφραση από την έκδοση Ι. Μονής Παρακλήτου), Ωρωπός Αττικής 1978, σ. 42.

[2] Διόρθωση: «Με όλη μου την ψυχή διαφωνούσα και ήθελα να σας γράψω γι' αυτό, αλλά ο π. Σιλουανός δεν μου επέτρεψε να το πράξω, λέγοντας ότι τώρα, εφόσον βρισκόμαστε μπροστά σε ήδη τετελεσμένο γεγονός, δεν επιτρέπεται να γράψω τίποτε εναντίον, ώστε να μη γεννηθούν στην ψυχή σας αμφιβολίες ή αρνητικές διαθέσεις απέναντι στον επίσκοπο Βενιαμίν και στο έργο εκείνο, για το οποίο ταξιδέψατε».

[3] Προσθήκη: «Συγχωρείστε με, και μολονότι πολύ συμπάσχω με σας, εντούτοις θεωρώ καλό να γνωρίζει κάποιος και την υλική ένδεια, που πολύ ταπεινώνει την ψυχή».

Είμαι σε θέση να αποδεχθώ σε μικρό μόνο βαθμό τη σκέψη σας ότι η ανεπάρκεια σε υλικά αγαθά «παντοιοτρόπως δυσχεραίνει το εκκλησιαστικό έργο». Η πνευματική μας ένδεια (με την κακή της έννοια, δηλαδή ως απουσία πνευματικής δυνάμεως), αυτή αποτελεί αληθινά μεγάλο πρόσκομμα.

Ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός μου ζήτησε χθες το βράδυ να σας γράψω φάκελλο, και έστειλε ήδη το γράμμα του μη περιμένοντας το δικό μου. Σήμερα όμως το βράδυ ήρθε πάλι να μου πει να σας γράψω εξ ονόματός του, να πάτε στο Λονδίνο, χωρίς να έχετε την παραμικρή αμφιβολία.

Σχετικά με τη διαμονή σας στην Αμερική είπε: «Δεν ευδοκεί η ψυχή μου να παραμείνει εκεί».

Ο Μητροπολίτης Σέργιος, ο Μητροπολίτης Ελευθέριος, ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός, όλοι επιθυμούν να μεταβείτε στο Λονδίνο. Τί θέλετε λοιπόν περισσότερο;

Για την ιδέα σας να εγγραφείτε στη Θεολογική Σχολή Αθηνών ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός τοποθετείται αρνητικά. [//236] (Στη Θεσσαλονίκη δεν υπάρχει Θεολογική Σχολή. Η Σχολή της Χάλκης πάλι μοιάζει με τις ρωσικές Θεολογικές σχολές, αν και είναι λίγο ανώτερη από αυτές).

Και τώρα πάλι σχετικά με την αλληλογραφία μας. Εσείς, όπως φαίνεται από το γράμμα σας, φυλάγετε τα γράμματά μου ως τώρα, αλλά εγώ δεν θα ήθελα να πέσουν αυτά τυχαία σε άλλα χέρια, και γι' αυτό σας παρακαλώ να τα καταστρέψετε. Εκτός από αυτό, είναι γραμμένα για συγκεκριμένο πρόσωπο κάτω από ειδικές συνθήκες. Τα γράμματα αυτά δεν περιέχουν ολοκληρωμένες σκέψεις, αλλά προορίζονται από κάθε άποψη για κάποια μεταβατική περίοδο. Και επί πλέον εξαρχής η αλληλογραφία μου μαζί σας αντιμετωπίσθηκε με μεγάλη δυσαρέσκεια από την πλειοψηφία των γερόντων. Ο λόγος, μου φαίνεται, οφείλεται κυρίως στο ότι οι Αθωνίτες γέροντες (στη συντριπτική πλειοψηφία) δεν διάκεινται ευνοϊκά απέναντι στον Μητροπολίτη Σέργιο, γιατί κρίνουν το έργο του με τα μάτια του Μητροπολίτου Αντωνίου και της συνόδου του. Εγώ δεν απέκρυψα την τοποθέτησή μου υπέρ της Ρωσικής Πατριαρχικής Εκκλησίας, γι' αυτό και δέχθηκα κάποια καταδίωξη[4]. Ως εκ τούτου και τον περασμένο χρόνο, για να αποφύγω δυσάρεστα γεγονότα, ήμουν αναγκασμένος να σας παρακαλέσω να μην απευθύνετε τα γράμματά σας στο όνομά μου. Η κατάσταση δεν άλλαξε. Επομένως, σας παρακαλώ, ειδήσεις γενικού χαρακτήρα να τις ανακοινώνετε στον Γέροντα πατέρα Σιλουανό, και μόνο όταν πρόκειται [//237] για κάτι ιδιαίτερο και ειδικό να το τοποθετείτε για μένα σε ξεχωριστό σφραγισμένο φάκελλο. Τώρα θα γράφετε (για να μη λυπείτε τον Γέροντα) λίγο κατά τη ρωσική συνήθεια: «Είμαι ζωντανός, υγιής, το ίδιο επιθυμώ και για σας». Και αυτό περίπου τρεις φορές τον χρόνο.

---

[4] Σημείωση του μεταφραστή: Την εποχή εκείνη η Ρωσική Εκκλησία χωρίσθηκε σε δύο παρατάξεις. Από τη μια βρισκόταν το Πατριαρχείο με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Σέργιο, και από την άλλη ο Μητροπολίτης Αντώνιος που σχημάτισε την υπερόρειο Ρωσική Εκκλησία της διασποράς, που χαρακτηριζόταν από σχισματικές θέσεις και φρόνημα. Και στο θέμα αυτό η μετέπειτα Εκκλησιαστική ιστορία δικαίωσε τις θέσεις του Γέροντα.

Σας ασπάζομαι με παντοτινή εν Κυρίω αγάπη,

ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Άθως, Απρίλιος 1934 [5]

---

[5] Στο χειρόγραφο δεν σημειώνεται ημερομηνία. Στην αρχή του γράμματος ο Δ. Μπάλφουρ πρόσθεσε με το χέρι του: «Το παρέλαβα στη Ν. Ύόρκη στις 2 Μαΐου 1934.

[//238]

Επιστολή 19

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΑΣ

Το αναπόφευκτο των θλίψεων για την πρόσληψη της χάριτος. Η πάλη με τον κόσμο. Μόνο η σωτηρία μας πρέπει να προτάσσεται. «Από τον σταυρό δεν κατεβαίνουν, αλλά τους κατεβάζουν». Η πάλη με τη σαρκική επιθυμία. «Ο χριστιανός πρέπει πρωτίστως να είναι ασκητής».

Άθως, 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1934

Αγαπημένε εν Χριστώ πατέρα και αδελφέ Δημήτριε,

Ευλογείτε!

Μου είναι πάρα πολύ δύσκολο να ιδιαίτερα επίπονο, λόγω ακριβώς της σχέσεως που έχει δημιουργηθεί μεταξύ μας, να γράφω σε άνθρωπο που περνά τόσο βαρειές δοκιμασίες, όπως αυτές που σας βρήκαν τώρα. Είναι για την ακρίβεια τόσο δύσκολο, γιατί όλες οι αποτυχίες και θλίψεις που σας έτυχαν παρουσιάσθηκαν εξαιτίας μου.

Και αν μπορούσατε να πιστέψετε με δύναμη σε εκείνο που θέλω τώρα να σας πω, θα ήταν ακόμη δυνατή η πλήρης επανόρθωση, η τέλεια νίκη. Πώς μπορώ όμως τώρα να περιμένω από σας να δείξετε την πίστη αυτή προς εμένα, ύστερα από όλα όσα ήδη σας συνέβησαν;

Εκπλήσσομαι ακόμη με τη μεγαλοψυχία και την ανδρεία σας, πώς δεν σκανδαλισθήκατε ακόμη εντελώς. Αν ωστόσο μιλήσουμε όχι ως νήπια, αλλά ως άνδρες που έφθασαν έστω και την κατά σάρκα ωριμότητα της ανδρικής ηλικίας, θα αποφασίσω να σας πω αυτό που σκέπτομαι. Θα σας πω αυτό που πραγματικά σκέπτομαι, όχι κεκαλυμμένα, ούτε για να σας παρηγορήσω με λόγια.

[//239] Ο χριστιανός δεν θα μπορέσει ποτέ να φθάσει ούτε την αγάπη προς τον Θεό ούτε την αληθινή αγάπη προς τον άνθρωπο, αν δεν περάσει από πολλές και βαρειές θλίψεις.

Η χάρη έρχεται μόνο στην ψυχή που πόνεσε μέχρι τέλους. Η τραγική αυτή θέση, στην οποία τώρα βρεθήκατε, δεν μου είναι άγνωστη. Ο ίδιος θυμάμαι καθαρά μέχρι τώρα εκείνη την απερίγραπτα βαρειά πάλη που είχα με τον εχθρό στον κόσμο, ιδιαίτερα στο Παρίσι. Θα σας την διηγηθώ εν μέρει.

Συνέβαινε να επιστρέφω κάποτε από την Εκκλησία στο σπίτι και να θέλω να πάω σε γνωστούς να συζητήσω λίγο, να διασκεδάσω, καθώς μου φαινόταν ότι δεν είχα δυνάμεις να επιστρέψω στο κατάλυμά μου και να μείνω εκεί μόνος.

Ωστόσο με άκρα χαλιναγώγηση της θελήσεώς μου επέστρεφα στο δωμάτιό μου, και τότε έπεφτα σχεδόν καταγής από την εξάντληση, εξαιτίας της μελαγχολίας και της ακηδίας που με πλημμύριζαν, έτοιμος να ξεσχίσω τη γη με τα νύχια μου. Από τον πόνο της καρδιάς μου ήμουν έτοιμος να κλάψω, και πράγματι έκλαιγα. Μόνο η προσευχή με έσωζε και έφερνε την ειρήνη να σκηνώσει πάλι στην καρδιά μου. Με τον τρόπο αυτόν ένιωθα τέτοια ειρήνη, που ούτε καν υποπτευόμουν νωρίτερα ότι υπήρχε· τέτοια, που ως τότε δεν είχε ξανάρθει στην καρδιά μου. Συνέβαιναν συχνά παρόμοια περιστατικά: Επιστρέφω από κάπου στο σπίτι. Μου έρχεται η επιθυμία να σταματήσω σε ένα Café. Παλεύω όμως με αυτή την επιθυμία. Και τι μου συμβαίνει! Ξαφνικά, με

κάποιον ακατανόητο τρόπο, νιώθω τον εαυτό μου να έχει χάσει τελείως τη θέλησή του και να οδηγείται, σαν δεμένο ζώο, από κάτι αόρατο σε ένα Café, αίσθηση, που κατέληγε να είναι ακόμη και φρικτή. Μόνο ο Κύριος και αυτοί που πέρασαν παρόμοιους πειρασμούς γνωρίζει με ποιό πόνο, με τί απίστευτο κόπο έπρεπε να νικήσω αυτές τις άλογες επιθυμίες.

[//240] Ή, θυμάμαι, με παρόμοια επίσης δύναμη με έσερνε στον κινηματογράφο ή ακόμη κάπου αλλού, σε τόπους, που να πω την αλήθεια ποτέ δεν με ικανοποιούσαν. Εξαιτίας όμως αυτού, όταν επέστρεφα σπίτι, αν δηλαδή δεν σταματούσα πουθενά, η προσευχή γινόταν σαν φωτιά.

Κατανοώ απόλυτα εκείνο που γράφετε: «Θα κάνω ό,τι θέλεις, αρκεί να μην προσεύχομαι». Τότε κατανόησα τη δύναμη των λόγων των Πατέρων, ότι δεν υπάρχει έργο βαρύτερο από την προσευχή. Αλλά όταν υπερνικήσει ο άνθρωπος τον πειρασμό σχετικά με την προσευχή, τότε αυτή γίνεται τόσο γλυκειά, όσο τίποτε άλλο στον κόσμο.

Και η οδός αυτή είναι αλήθεια θλιβερή, στενή, και λίγοι σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου την ανακαλύπτουν[1].

Είμαι βαθιά πεπεισμένος ότι, αν εσείς (αυτό ισχύει για κάθε άνθρωπο) δεν ζήσετε τις θλίψεις εκείνες της ένδειας, των εξουδενώσεων, ίσως και της πείνας, της πλήρους εγκατάλειψης από όλους, και από τους ανθρώπους και από τον Θεό ακόμη, –«Θεέ μου, Θεέ μου, ίνα τι με εγκατέλιπες»[2]– ποτέ δεν θα γνωρίσετε τη θεία αγάπη. Καρδιά που δεν συνετρίβη από τα πλήγματα των θλίψεων και δεν ταπεινώθηκε μέχρι τέλους από κάθε είδους ένδεια (και πνευματική και σωματική) δεν είναι ικανή να δεχθεί τη θεία χάρη. Αυτή εξαγοράζεται με πολύ ακριβό τίμημα.

Όταν μας πολεμά ο εχθρός, εκμεταλλευόμενος την ίδια τη φύση μας, με την επιθυμία της ανθρώπινης αγάπης, της ψυχικής, κάποτε δε και απλώς της ζωώδους, της σαρκικής, τότε να πέφτουμε στη γη και να ικετεύουμε τον Θεό, όπως η Μαρία η Αιγυπτία, για να παραχωρήσει κατά την ευσπλαγχνία Του να γνωρίσουμε τη θεία αγάπη Του, στη θέση εκείνης της σαρκικής, της ανθρώπινης, από [//241] την οποία παραιτηθήκαμε για χάρη Του[3].

Πρέπει όμως να προσευχόμαστε με αυτόν τον τρόπο ως τη στιγμή εκείνη, κατά την οποία θα σβήσει κάθε επιθυμία σαρκικής αγάπης και θα σκηνώσει η ειρήνη στην ψυχή και το σώμα μας. Δεν χρειάζεται να ζητούμε παραπάνω, για να μην πέσουμε σε πειρασμό, σε «πλάνη».

Αν είναι δυνατό, κάνετε υπομονή, αγαπητέ. Επιπλήξτε με ως υπαίτιο των συμφορών σας, αλλά κάνετε υπομονή.

---

[1] Βλ. Ματθ. 7,14.

[2] Ψαλμ. 21,2· πρβλ. Μάρκ. 15,34.

[3] Βλ. Σωφρονίου Ιεροσολύμων, «Βίος οσίας Μαρίας της Αιγυπτίας», κεφ. κθ’, PG 87,3,371BC.

Πιστέψτε πράγματι ότι τολμώ να σας μιλήσω έτσι για δύο μόνο λόγους· γιατί σας αγαπώ, αλλά και γιατί κι εγώ ο ίδιος γνώρισα θλίψεις παρόμοιες με τις δικές σας.

Αν θέλετε να συμβασιλεύσετε με τον Χριστό, τότε να υπερνικάτε τα πάθη. Άλλη οδός δεν υπάρχει. Αυτό που σας συνέβη είναι καθαρά «πειρασμός». Ποτέ μου δεν θα πιστέψω ότι μπορεί να σας ικανοποιήσει οτιδήποτε σε αυτόν τον κόσμο. Θέατρο, κινηματογράφος, Café και τα όμοιά τους· όλα αυτά είναι μόνο για παιδιά με ασύνετη καρδιά.

Σε ό,τι πάλι αφορά τους σαρκικούς «πειρασμούς», απλώς δεν καταλαβαίνω τί μου λέτε – δηλαδή δεν μπορώ ούτε κατά διάνοια να δεχθώ ότι εσείς πράγματι υποκύψατε στην πράξη, όπως γράφετε.

Ως αδελφός, έστω και νεώτερος, επιτρέπω στον εαυτό μου να σας μιλήσει γι' αυτό. Όταν αναλογίζομαι αν πράγματι λέτε την αλήθεια, τότε η καρδιά μου αρρωσταίνει από τη θλίψη. Νομίζω όμως ότι υπερβάλλετε, όπως και ο ίδιος γράφετε στο τέλος του γράμματος.

Η ζωή σύμφωνα με τις εντολές του Χριστού μοιάζει με αληθινό Γολγοθά.

Και είναι τέτοια η οδός, ώστε αυτός που εισέρχεται σε αυτήν, αν δεν νικήσει με την προσευχή όλες τις δυσκολίες [//242] που προκύπτουν και υποχωρήσει, δηλαδή επιστρέψει πίσω, τότε και εκεί όπου επέστρεψε, δηλαδή στον κόσμο (με άλλα λόγια στην εμπαθή ζωή), δεν θα βρει τη χαρά εκείνη, όπως την ζουν οι άνθρωποι του κόσμου τούτου που δεν γνώρισαν τον Θεό.

Κατά τον πρόσφατο Παγκόσμιο πόλεμο, η διοίκηση διέταζε συχνά στρατιώτες να επιτεθούν και έβαζε πίσω τους πολυβόλα ή ακολουθούσε αξιωματικός με δυο περίστροφα στα χέρια, ώστε να πυροβολείται κάθε μικρόψυχος και έτοιμος να υποχωρήσει. Έτσι, αυτοί που έκαναν την επίθεση γνώριζαν καλά ότι η σωτηρία και η ζωή βρίσκεται μόνο μπροστά, αν νικήσουν τον εχθρό.

Για μας τους μοναχούς η κατάσταση είναι παρόμοια. Η σωτηρία μας από κάθε άποψη βρίσκεται μόνο μπροστά.

Όταν οι θλίψεις της ψυχής μου που διαρκώς αυξάνονταν, έφθασαν, φαίνεται, στο απώγειο, τότε εγώ, όχι με τη διαδικασία των αφηρημένων φιλοσοφικών συλλογισμών, αλλά με τη ζωντανή και βαθειά αίσθηση της καρδιάς γνώρισα την αξία της ανθρώπινης ψυχής, ότι δηλαδή είναι πολυτιμότερη από όλον τον κόσμο.

Τα παθήματα αποφέρουν τόσο μεγάλο καρπό, ώστε, αν ήμασταν λίγο πιο συνετοί, δεν θα θέλαμε «να κατεβούμε από τον σταυρό».

Σε κάποιον ιερομόναχο εμφανίσθηκε στον ύπνο του ο Κύριος προσηλωμένος πάνω στον Σταυρό και είπε: «Από τον Σταυρό δεν κατεβαίνουν, αλλά τους κατεβάζουν». Και τους λόγους αυτούς ο Κύριος τους επανέλαβε τρεις φορές. Έπειτα το όραμα έσβησε.

Θα σας έλεγα ακόμη κάτι, αλλά φοβάμαι μήπως προλάβω την πείρα της ζωής σας. Για ένα προσεύχομαι, να μη φοβηθείτε τα σύννεφα που ήλθαν.

Λυπάμαι που γράφετε αραιά στον Γέροντά σας. Κοιτάξτε στο τέλος του 32ου Λόγου στον Συμεών τον Νέο Θεολόγο, [//243] πώς αυτός συμβουλεύει το

μαθητή του να γράφει συχνότερα, γιατί τότε ο όσιος Συμεών θα προσεύχεται γι' αυτόν θερμότερα[4]. Και αυτό είναι αλήθεια, γιατί αυτό που μας περιβάλλει στη μακρά σιωπή, εξασθενεί την προσευχή για εκείνον που βρίσκεται μακριά. Τριγύρω, όπου και να κοιτάξεις, θλίψεις. Και ό,τι βρίσκεται μπροστά στα μάτια, προκαλεί ισχυρότερη συμπάθεια. Μόνο όταν θα είστε σε ειρήνη και σχετική ευημερία, μπορείτε να γράφετε αραιότερα. Όταν όμως βρίσκεσθε σε θλίψεις και βαρύ πόλεμο, δεν πρέπει να αναβάλλετε. Να γράφετε στον πατέρα Σιλουανό, και, πιστεύω στον Θεό, θα λάβετε βοήθεια. Η θέση σας είναι ιδιαίτερα δύσκολη, γιατί μονομαχείτε με τον εχθρό.

Και αυτό είναι αναγκαίο, πριν να μάθετε να πολεμάτε με τα πάθη. Αλλά και αυτοί που έμαθαν (σχετικά πάντα), τα νικούν με άσκηση και κόπο. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ονομάζει το πορνικό πάθος αδυσώπητο τύραννο, που μας βασανίζει σχεδόν κάθε ημέρα ως τα βαθειά γηρατειά. Πρέπει να αγαπήσετε την επώδυνη κατάσταση του σώματος, για να βρείτε σχετική ανάπαυση από το άσπονδο αυτό πάθος. Συγχωρείστε με, που τολμώ να μιλώ για τον εαυτό μου.

Εγώ ο ίδιος, με την ευλογία του πνευματικού μου, χτυπούσα για μια περίοδο τον εαυτό μου σε κάθε ερεθισμό, μέχρι που δημιουργούνταν αιματηροί μώλωπες, ωσότου τελικά ο πόνος φθάνοντας στην καρδιά να σβήσει και να δαμάσει την κίνηση της σάρκας.

Τώρα όμως εγκατέλειψα αυτόν τον τρόπο για δύο λόγους. Πρώτον, λόγω της φιλάσθενης καταστάσεως του σώματός μου και της απουσίας εδώ στον Άθω σκανδαλισμών, το πάθος της ασωτείας δεν με ενοχλεί τόσο δυνατά. Δεύτερον, ο τρόπος αυτός μετά από μακροχρόνια και συχνή εφαρμογή [//244] πλήττει σοβαρά όλο το νευρικό σύστημα. Έτσι αναγκαζόμαστε να προτιμούμε μόνο την προσευχή. Μια φορά παρολίγο να σκοτώσω τον εαυτό μου. Με τη γωνία ενός ξύλου που κρατούσα στα χέρια μου κτύπησα ανάμεσα στα πλευρά κατ' ευθείαν στην καρδιά. Για δύο εβδομάδες με δυσκολία μπορούσα να κινηθώ· το αριστερό μου χέρι είχε σχεδόν εξαρθωθεί, πονούσα όταν πλάγιαζα και μου ήταν δύσκολο να αναπνεύσω. Αλλά, δόξα τω Θεώ, συνήλθα!

Κάποτε όμως, όταν ο ερεθισμός του σώματος είναι δυνατός, αναπόφευκτα σχεδόν καταφεύγουμε σε αυτό το μέσο. Και τι παράδοξο πράγμα! Το πάθος της ασωτείας ενεργεί κατά τέτοιον τρόπο στο σώμα, ώστε στην ένταση της διέγερσης ακόμη και τα ισχυρά κτυπήματα που αφήνουν οδυνηρά μελανιάσματα ή μώλωπες για πολύ καιρό, ώστε να δυσκολεύεται κανείς ακόμη και να περπατά, κατά τη στιγμή εκείνη σχεδόν δεν γίνονται αισθητά. Συνεπώς πρέπει κανείς να κτυπήσει πολλές φορές ανελέητα τον εαυτό του, ωσότου ο πόνος πλήξει την καρδιά, για να ησυχάσει το σώμα.

[4] Βλ. Συμεών του Νέου Θεολόγου, Λόγος 32, ό.π., σ. 160.

Σκληρός ο λόγος αυτός[5], αλλά τί να κάνουμε. Καλύτερα, όπως λέει ο όσιος Ισαάκ ο Σύρος, να πεθάνουμε στην άσκηση, παρά να παραδοθούμε στα πάθη, να χάσουμε την ανθρώπινη εικόνα και να προδώσουμε τον Χριστό[6].

Ο χριστιανός οφείλει πρωτίστως να είναι ασκητής. Ακόμη περισσότερο ο μοναχός, ο ιερέας. Μίσησε τον εαυτό σου, άρχισε να κατανοείς τον εαυτό σου όχι μόνο μέσα από την εγκράτεια των παθών, αλλά και μέσα από την αντίσταση σε αυτά, δηλαδή με την επίθεση εναντίον τους, και [//245] αμέσως θα αισθανθείς ανακούφιση. Κάποιο φως θα ανατείλει στην ψυχή. Ο Μέγας Βασίλειος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος λένε ότι τα εκούσια παθήματα είναι πιο ευχάριστα από την άλογη χαρά[7].

Ανάλογα με το πώς ζει ο άνθρωπος διαμορφώνονται και οι εξωτερικές περιστάσεις της ζωής του. Κάποτε εξαιτίας των εσωτερικών λαθών μας, ή αντιθέτως των διορθώσεων, μεταβάλλονται ανάλογα προς το χειρότερο ή προς το καλύτερο και οι εξωτερικές συνθήκες της ζωής.

Ίσως ήδη σας κούρασα υπερβολικά. Συγχωρείστε με.

Αναλογίζομαι τον ερχομό σας στον Άθω με μεγάλο φόβο, ότι θα σας συμβούν εδώ πολλά δυσάρεστα πράγματα. Η πλειοψηφία των γερόντων που διοικούν εδώ κρατά ιδιαίτερα δυσμενή στάση απέναντι στην «Ιεραρχία» του Μητροπολίτου Σεργίου.

Έχετε ενταχθεί στη Ρωσική Εκκλησία. Τώρα μοιρασθείτε τον κλήρο των μελών της.

Δόξα τω Θεώ πάντων ένεκεν!
Θα υπομείνουμε.
Τέτοια είναι η οδός μας.
Προσέκοψες, ανορθώσου!
Έπεσες, σήκω!
Ποτέ όμως δεν πρέπει να απελπίζεσαι.

[Κάποτε αυτό είναι βαρύ, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να είναι έτοιμος να παραιτηθεί από την αιώνια ζωή, αν αυτή αποκτάται με τέτοιον τρόπο. Έπειτα, όταν περάσει το νέφος αυτό, τότε κατά κάποιον ιδιαίτερο τρόπο λάμπει ο ήλιος και ο άνθρωπος χαίρεται, γιατί έζησε θλίψεις: «Ευφρανθείημεν ανθ' ών ημερών εταπείνωσας ημάς, ετών, ών είδομεν κακά»[8].

Για να είμαι ειλικρινής και να μην κρύψω τίποτα από σας, θα σας γράψω τί σκέπτομαι για τη διαμονή σας στο Λονδίνο. Από τότε που πήγατε στο Λονδίνο, συνεχώς στην προσευχή μου για σας χαιρόταν η καρδιά μου. Και το γεγονός

---

[5] Ιωάν. 6,60.

[6] Βλ. Αββά Ισαάκ του Σύρου, Οι Ασκητικοί Λόγοι, Λόγος 6, Μετάφρ. Καλλινίκου Παντοκρατορινού, εκδ. Αστέρος, Αθήναι 1961, σ. 30.

[7] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ 2,17, PG 88,657C. Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, Εις Γόρδιον τον μάρτυρα 8, PG 31,505C.

[8] Ψαλμ. 89,15.

αυτό με έκανε να συμπεράνω ότι σας είναι ωφέλιμο να μένετε στο Λονδίνο. Αν συναντήσατε αποτυχία ευθύς εξ αρχής, μπορεί άραγε να αποτελεί αυτό σημείο ότι δεν είναι θέλημα Θεού και δεν υπάρχει ευλογία για τη δράση σας στο Λονδίνο ή γενικά για να ζήσετε εκεί; Αλλά εσείς θα πείτε ότι εκεί δεν υπάρχει καμιά δράση. Μήπως όμως στα άλλα μέρη θα υπάρξει οπωσδήποτε; Ή μήπως γενικά η δράση, εννοείται η εξωτερική, είναι τόσο απαραίτητη; Το βασικότερο θα ήταν να υπάρχει η δυνατότητα για εξωτερική δράση. Πολύ σωστά θα απαντήσετε ότι και οι εξωτερικές συνθήκες στο Λονδίνο είναι υπερβολικά δυσμενείς. Μήπως όμως είναι δυνατή η αλλαγή τους; Συγχωρείστε με. Δεν επιμένω σε οτιδήποτε. Εκφράζω μόνο τις σκέψεις μου και πάλι με φόβο μήπως σας λυπήσω.

Στην ψυχη μου γίνεται μια πάλη.

Ένας λογισμός μου λέει να μη σας στείλω αυτό το γράμμα, γιατί πρώτον τολμώ να σας συμβουλεύσω για κάτι, και δεύτερον –αυτό είναι και το σημαντικότερο– δίνω συμβουλές, αναφερόμενος στον εαυτό μου, πράγμα εντελώς ανάρμοστο.

Από την άλλη, όταν κλίνω προς την απόφαση να καταστρέψω το γράμμα, δεν γαληνεύω ψυχικά. Κι εγώ ο ίδιος πολλές φορές στη ζωή μου μόνο σε αυτό εύρισκα βοήθεια· όταν μάθαινα ότι δεν πάσχω μόνο εγώ από την πίεση κάθε είδους κακίας, ότι όλους τους πολεμά ο διάβολος με τον ίδιο τρόπο, ότι δεν είμαι μόνος, αλλά και άλλοι κάθε ημέρα με πόνο υποβάλλονται σε δοκιμασίες.

Μόνο ο Θεός και εσείς μπορείτε να με κρίνετε γι’ αυτό.

Συγχωρείστε με.

Ο αφοσιωμένος σε σας,

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Άθως, 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1934

[//248]

Επιστολή 20

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΣΙΛΟΥΑΝΟΥ

Το Παρίσι. Ο Γέροντας Σιλουανός.

Άθως, 15/28 Αυγούστου 1934

Αγαπημένε εν Κυρίω, πάτερ Δημήτριε,

Ευλογείτε!

Από όλα τα μέρη που αναφέρετε στο τελευταίο εκτενές γράμμα σας, όπου θα μπορούσατε να πάτε, καλύτερο φαίνεται στον Γέροντα πατέρα Σιλουανό (και σε μένα επίσης) το μετόχι των Τριών Ιεραρχών στο Παρίσι.

Εκεί πράγματι υπάρχει ομάδα προσώπων με πολύ καλή διάθεση. Στον κύκλο τους μπορείτε κι εσείς να βρείτε ανάπαυση σε δύσκολες στιγμές ακηδίας. Αν κι εσείς ο ίδιος διάκεισθε απέναντί τους με αγαθή διάθεση και επιθυμία, τότε πηγαίνετε στο Παρίσι να ζήσετε μαζί τους.

Σας παρακαλώ πολύ για την απόφασή σας σχετικά με το θέμα αυτό και την εκεί μετάβασή σας (αν πραγματοποιηθεί) να μας γράψετε.

Στο να επιλέξετε το Παρίσι συνηγορεί και η σκέψη ότι ζώντας εκεί δεν θα είστε μακριά από το Λονδίνο, και ίσως από καιρό σε καιρό θα μπορείτε να επισκέπτεσθε εκείνους, που έχουν την ανάγκη της βοήθειάς σας.

Παρακάλεσα τον Γέροντα πατέρα Σιλουανό να προσεύχεται για μας περισσότερο. Υποσχέθηκε να το κάνει με αγάπη. Μολονότι συναισθάνομαι τη μηδαμινότητα της αξίας της προσευχής μου, ποτέ δεν αρνούμαι να προσευχηθώ [//249] για όλους, είτε το ζητούν είτε όχι. Ακόμη περισσότερο οφείλω να προσεύχομαι για σας, ένα από τα πλέον πολύτιμα και οικεία μου πρόσωπα.

Και έτσι, συνάπτοντας τριαδική συμμαχία (ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός, εσείς και εγώ), ας ελπίσουμε ότι θα μας επισκεφθεί το έλεος του Κυρίου και θα μας απαλλάξει από όσους εξεγείρονται εναντίον μας.

Χρησιμοποιείστε τα γράμματά μου κατά την κρίση σας. Δεν πιστεύω ότι αξίζουν να δαπανήσει κάποιος δύναμη και χρόνο και να μπει στην διαδικασία της αντιγραφής τους.

Δόξα και ευχαριστία στον Θεό που έδωσε σε μένα, τον ανάξιο, τη χαρά της αγάπης σας.

Το αίσθημα του μεγάλου και ευλαβούς σεβασμού απέναντί σας ποτέ δεν εξασθένησε μέσα μου.

Εκτιμώ πολύ τις αγαθές μας σχέσεις και εύχομαι πάντοτε στον Θεό να με ελεήσει με τις ευχές σας.

Ο ανάξιος, ελάχιστος εν Χριστώ αδελφός σας,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[//250]

Επιστολή 21

ΠΑΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Η λήψη του μεγάλου σχήματος. Για να ζήσεις με ανθρώπους ειρηνικά, πρέπει να υποχωρείς. Η αγάπη του Χριστού είναι ζωή αιώνια. Για το χρόνο και την αιωνιότητα.

Άθως, 23 Φεβρουαρίου/9 Μαρτίου 1935

Πολύτιμε, αγαπημένε εν Χριστώ
πάτερ Δημήτριε,
Ευλογείτε.

Από την αρχή αυτού του χρόνου (τη νύχτα προς την 7η Ιανουαρίου) αρρώστησα σοβαρά και μέχρι τώρα ακόμη δεν συνήλθα. Τις πρώτες είκοσι ημέρες, προπαντός τις νύχτες, δυσκολεύτηκα τόσο πολύ, ώστε μπορώ να πω με τα λόγια του Αποστόλου Παύλου, «καθ' υπερβολήν εβαρήθημεν υπέρ δύναμιν, ώστε εξαπορηθήναι ημάς και του ζην· αλλά αυτοί εν εαυτοίς το απόκριμα του θανάτου εσχήκαμεν»[1]. Τη νύχτα προς την 18η Ιανουαρίου έλαβα την κουρά του μεγάλου σχήματος στην εκκλησία του νοσοκομείου. Δόξα τω Θεώ, για το δώρο αυτό!

Η ασθένεια μου δεν μου επέτρεψε να απαντήσω στο γράμμα σας, όπως θα ήθελα. Αλλά ακόμη και τώρα είμαι τόσο αδύνατος, ώστε με δυσκολία γράφω. Πριν από ένα μήνα και περισσότερο σας έστειλα μαζί με ένα γράμμα και μερικά βιβλία, τα έργα του επισκόπου Θεοφάνους του Εγκλείστου. Σας έγραψα σχετικά με το βιβλίο, «Τί είναι η [//251] πνευματική ζωή». Εγώ ο ίδιος το παρέλαβα ήδη από καιρό, και περίμενα συνεχώς την απάντησή σας, για να σας το στείλω.

Ο Ηγούμενός μας[2] είναι σοβαρά άρρωστος. Ο θάνατός του θα επιφέρει μεγάλες αλλαγές, ίσως μάλιστα και πραγματική καταστροφή στη Μονή μας. Σας παρακαλώ πολύ στο μέλλον να γράφετε τη διεύθυνση στα γαλλικά: R. P. Silouan (ή Hierod. Sophroni), Couvent St Patnéleimon, Mont Athos, Dafni, Grèce. Αυτά αρκούν.

Μη κάνετε καμιά προσθήκη στα ρωσικά. Τα πιο σημαντικά να τα στέλνετε συστημένα.

Σε περίπτωση θανάτου μου, στην αλληλογραφία με τον πατέρα Σιλουανό να μην είστε τελείως ανοικτός. Να θυμάσθε αυτό που σας λέω, γιατί θα είναι αναγκασμένος για την ανάγνωση των γραμμάτων σας να απευθυνθεί για βοήθεια σε κάποιον άλλον. Σας το λέω τώρα, γιατί αν με βρει ξαφνικά ο θάνατος, πράγμα πολύ πιθανό, τότε δεν θα μπορώ να σας προειδοποιήσω γι' αυτό. Όλοι προφητεύουν για μένα ανάρρωση και μακροζωΐα, αλλά εγώ, ηττημένος από τη δύναμη της αρρώστιας, δεν πιστεύω πολύ στις προφητείες αυτές.

---

[1] Β' Κορ. 1,8-9.

[2] Υπονοείται ο Ηγούμενος Μισαήλ.

Αν πεθάνω, σας παρακαλώ να μη σταματήσετε να προσεύχεσθε για μένα. Μην ξεχνάτε και τον πατέρα Σιλουανό, για να μη μείνετε οφειλέτης απέναντί του σε εκείνο που δεν είναι σωστό για μας τους χριστιανούς, δηλαδή στην αγάπη[3]. Και εσείς ο ίδιος γνωρίζετε καλύτερα από οποιονδήποτε πώς, όταν η ψυχή γνωρίσει ότι κάποιος μας αγαπά παραπάνω από όσο εμείς αυτόν, πληγώνεται από τις τύψεις της συνειδήσεως σε τέτοιο βαθμό, ώστε είναι έτοιμη να γίνει χώμα ενώπιόν του.

[//252] Για να ζήσεις με τους ανθρώπους ειρηνικά, πρέπει να υποχωρείς. Και εφόσον οι επιθυμίες τους γενικά δεν ξεπερνούν τα όρια ασήμαντων πραγμάτων, τότε είναι πάντοτε δυνατό και να ενεργείς κατ' αυτόν τον τρόπο.

Είστε πάντοτε στην καρδιά μου. Προσεύχομαι στον Θεό, ώστε και σε περίπτωση θανάτου η αγάπη μας όχι μόνο να μη αφανισθεί, αλλά και να αυξηθεί.

Παράδοξο πράγμα! Αλήθεια, η αγάπη του Χριστού είναι κατά τη φύση της αιώνια ζωή. Πώς όμως είναι δυνατό κάτω από συνθήκες της επίγειας υπάρξεώς μας άλλοτε να «αρχίζει» ή να «γεννιέται», άλλοτε να «αυξάνει» ή να «ελαττώνεται» και ακόμη κάποτε να «αφανίζεται»; Όταν εμφανίζεται, μας καθιστά αισθητά αθάνατους, αιώνιους· όταν πάλι αφανίζεται, μας βυθίζει στην κοιλάδα του θανάτου.

Σε σχέση με αυτό μου έρχονται οι εξής σκέψεις:

Ο χρόνος και η αιωνιότητα αποτελούν δύο διαφορετικές μορφές του είναι. Και όπως ακριβώς ο Κύριος «εν μορφή Θεού υπάρχων … μορφήν δούλου λαβών»[4] περιέλαβε σε μια υπόσταση δύο μορφές υπάρξεως, έτσι και εμείς ευρισκόμενοι στη δουλική μορφή, κατά τη δωρεά της χάριτος «πάσχομεν την θέωσιν» (σύμφωνα με την έκφραση των αγίων Πατέρων[5]) και με τον ίδιο τρόπο επίσης προσλαμβάνουμε μέσα μας και τις δύο μορφές του είναι που αναφέραμε. Χάνοντας τη χάρη, «παύουμε» κατά κάποιον τρόπο να είμαστε αιώνιοι και εκπίπτουμε από την αιωνιότητα. Και όσο μεγαλύτερη είναι η δύναμη με την οποία κολλά η [//253] ψυχή μας στη γη, τόσο πιο μακριά από την αιωνιότητα βρισκόμαστε. Και αντιθέτως, όταν είμαστε εν τω Θεώ, τότε μένουμε στην αιωνιότητα. Και αυτές οι αμφιταλαντεύσεις αποτελούν τον λυπηρό κλήρο μας μέχρι του τάφου, πέρα από τον οποίο θα λάβουμε το δώρο της με τρόπο, ώστε κανείς πια να μη μπορεί να μας το αφαιρέσει («και την χαράν υμών ουδείς αίρει αφ' υμών»[6]).

---

[3] Βλ. Ρωμ. 13,8.

[4] Βλ. Φιλ. 2,6-7.

[5] Έτσι, ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς χρησιμοποιεί την έκφραση «τα θεία πάσχειν»: Υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων ΙΙ, 3,26, εκδ. Π. Χρήστου, Γρηγορίου Παλαμά, Συγγράμματα, Θεσσαλονίκη 1962, τ. 1, σ. 561.

[6] Ιωάν. 16,22.

Την ώρα που θα πλησιάσει ο θάνατος, τη βαρειά αυτή ώρα, η ψυχή θα γνωρίσει ότι η σωτηρία της βρίσκεται μόνο στην αγάπη. Για την αγάπη αυτή χρειάζεται να παλεύουμε αδιάκοπα και ισχυρά, αλλά δεν υπάρχουν καθόλου δυνάμεις.

Δόξα τω Θεώ, πάντων ένεκεν!

Αφοσιωμένος σε σας με όλη την ψυχή μου,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Ο πατήρ Σιλουανός σας στέλνει τους χαιρετισμούς του.

[//254]

Επιστολή 22

ΖΩΗ, ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ

Η προσέγγιση του θανάτου και η αιώνια ζωή. Για την πασχαλινή επίσκεψη του Θεού.

Άθως, 5/18 Απριλίου 1935

Χριστός Ανέστη!

Πολύτιμε, πάτερ Δημήτριε,

Αγαπητέ και πολύτιμε εν Χριστώ,

Σας στέλνουμε τους πασχαλινούς χαιρετισμούς και τις καλύτερες ευχές μας. Και ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός και εγώ πάντοτε σας θυμούμαστε και σας αγαπάμε.

Ως μοναχός έχω τη δυνατότητα να εκφράσω την αγάπη μου πρωτίστως με την προσευχή. Ίσως πρόκειται για την βασικότερη μορφή έκφρασης της αγάπης, γιατί αυτή ανάγει σε άλλον κόσμο και εμάς και όλες τις σχέσεις μας. Με την προσευχή ηττάται η διαίρεση, όχι μόνο η τοπική αλλά και η ψυχική. Ωστόσο και ο γραπτός χαιρετισμός έχει τη δύναμή του, και επίσης, ως ένα βαθμό, αντικαθιστά τη ζωντανή επικοινωνία.

Δεν σας έγραψα για πολύν καιρό. Τώρα με την ευκαιρία του Πάσχα του Κυρίου θέλω να μοιρασθώ μαζί σας ως με κοντινό μου συγγενή την ελπίδα ότι κι εμείς την ώρα που όρισε ο Ουράνιος πατέρας θα αναστηθούμε για την αιώνια ζωή. Εφέτος από την αρχή του Ιανουαρίου αρρώστησα βαριά. Πολλές νύχτες ο θάνατος με κοιτούσε επίμονα στα μάτια. Μου φαίνεται ότι είναι αδύνατο να περιγράψω, πόσο ταράσσεται και πόσο θλίβεται η ψυχή τις ώρες αυτές.

[//255] Οι επαχθέστεροι πειρασμοί σκεπάζουν την ψυχή σαν καταιγίδα κατά τη διάρκεια της φρικτής καταστάσεως στα όρια της ζωής και του θανάτου. Όταν πλησιάζει η απόφαση για τον αιώνιο κλήρο μας, φόβος κυριεύει την ψυχή. Μόνο η σκέψη του Εσταυρωμένου Σωτήρα την ενισχύει.

Σε κάποιες στιγμές αλλοιώνεται η καρδιά, έρχεται αγάπη, και τότε η ψυχή είναι έτοιμη να αφήσει τον κόσμο αυτόν χωρίς την παραμικρή μεταμέλεια ή λύπη. Μεταμέλεια ωστόσο δεν υπάρχει ούτε και πριν τον ερχομό της αγάπης, αλλά τότε ο φόβος από την αναμενόμενη καταδίκη και απόρριψη μας αναγκάζει κάπως να κρατηθούμε στη ζωή αυτή, με την ελπίδα ότι θα κάνουμε κάτι ακόμη για τη σωτηρία μας. Κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια της ζωής μου βρέθηκα πολλές φορές κοντά στο θάνατο. Τόσο βαρείς όμως πειρασμοί που έπεσαν επάνω μου εφέτος ήταν σπάνιοι, αν και δεν κράτησαν πολύ. Αυτή τη χρονιά έζησα πάλι με μεγάλη δύναμη το γεγονός ότι η επίγεια ζωή μας αποτελεί στάση στα όρια της υπάρξεως και της ανυπαρξίας γεμάτη από βαρύ αγώνα, στάση μεταξύ του παραδείσου της αγάπης του Θεού και του άδη της Θεοεγκαταλείψεως. Ωστόσο, όσο βαριά και αν είναι τα παθήματά μας εδώ, στα βάθη της ψυχής κρύβεται συνείδηση με βαθύ νόημα.

Αγαπώ να κάνω σκέψεις γύρω από το νόημα των παθημάτων. Αγαπώ να κάνω σκέψεις γύρω από την αιωνιότητα. Μου φαίνεται πως η επίγεια, η πρόσκαιρη ζωή μας, πρέπει αναπόφευκτα να είναι βασανιστική.

Ο χρόνος αποτελεί μορφή της ευμετάβλητης υπάρξεως. Σε κάθε αλλαγή εμπεριέχεται το στοιχείο του πάθους[1].

Εμείς οι άνθρωποι ανήκοντας ταυτόχρονα, μάλλον παράλληλα, σε δύο κόσμους, τον άνω και τον κάτω, είμαστε κατά κάποιον τρόπο διχασμένοι σε όλη την πορεία της [//256] επίγειας ζωής μας. Ορμάμε προς την αιώνια ζωή έχοντας ενώπιόν μας τη μορφή του Θείου είναι, του αναλλοίωτου στην τελειότητά του, και ταυτόχρονα βυθιζόμαστε στις μέριμνες για τα γήινα, χωρίς να είμαστε σε θέση να περιφρονήσουμε τις ανάγκες της ζωής αυτής. «Προσδοκώ ανάστασιν νεκρών». Μόνο αυτή, η προσδοκώμενη αιώνια ζωή, αποτελεί την αυθεντική ζωή.

Πρέπει να θεωρήσουμε την αιωνιότητα όχι συνέχεια του χρόνου στο ατελεύτητο, αλλά μοναδική αδιάστατη πράξη του πληρώματος του είναι. Η αιωνιότητα περιπτύσσεται όλη την έκταση του χρόνου, η ίδια όμως δεν έχει έκταση.

Προσδοκούμε μετοχή στην αιώνια ζωή. Αλλά, σύμφωνα με την έννοια των πραγμάτων, όταν ο άνθρωπος γίνεται αιώνιος, δεν γίνεται μόνο αθάνατος αλλά και άναρχος. Με αυτόν τον τρόπο σκεπτόταν ο άγιος Ιεράρχης Γρηγόριος Παλαμάς, στηριζόμενος στους αγίους Πατέρες[2].

Γίνεται έτσι φανερό ότι η αιωνιότητα αποτελεί άλλη μορφή του είναι, και μάλιστα τέτοια, ώστε οι έννοιες της έκτασης και της διαδοχικότητας, της αρχής και του τέλους, του πριν και του μετά, έννοιες που σχηματίσαμε εμείς μέσα στα όρια της εμπειρικής πραγματικότητος, δεν μπορούν να έχουν εφαρμογή. (ΤΩΡΑ)

Αιώνια ζωή είναι η πνευματική ζωή.

Αιωνιότητα είναι η ειρήνη της καθαρής σκέψης και του ήθους στην αδιαίρετη ενότητά τους.

Την καθαρή σκέψη και το ήθος πρέπει να τα εννοούμε όχι μόνο με ψυχολογικό νόημα, ως υποκειμενικό βίωμα του ανθρώπου, αλλά με την οντολογική έννοια, δηλαδή ως [//257] αντικειμενικό όν, ως τον Νου και την Αγάπη της Θεότητος, δηλαδή του Χριστού.

Αγάπη στη Σοφία και Σοφία στην Αγάπη. Και αν αυτό ανταποκρίνεται στην αλήθεια, τότε αυθεντικά αιώνιος είναι ο Μόνος Θεός, ενώ εμείς μόνο κατά το μέτρο που μένουμε στον Θεό και ο Θεός σε μας.

Όταν λοιπόν «ο Θεός έσται τα πάντα εν πάσι»[3], τότε κι εμείς θα καταστούμε μέτοχοι της αιωνιότητος, όχι πλέον «εκ μέρους» αλλά στην πληρότητα.

Προς αυτήν «την ακρότητα των εφετών» ορμά η ψυχή[4]. Τότε μόνο θα καταστεί δυνατή η χαρά που δεν σκιάζεται από τίποτε.

---

[1] Προσθήκη: «και ακόμη του θανάτου».

[2] Βλ. Γρηγορίου Παλαμά, «Υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων» ΙΙΙ, 2, 12, ο.π. σ. 666. Πρβλ. Μαξίμου Ομολογητού, Περί απoριών, PG 91, 1141AB, στον οποίο παραπέμπει ο άγιος Γρηγόριος.

[3] Α΄ Κορ. 15,28.

[4] Προσθήκη: «Και πώς βασανίζεται η ψυχή, όσο δεν το πετυχαίνει».

Και τώρα, γιορτάζοντας όχι το άνω, αλλά προς το παρόν το μερικό Πάσχα, τον τύπο μόνο εκείνου του αιωνίου, δεν μπορούμε ακόμη να φθάσουμε στην τέλεια απόλαυση της χαράς.

Εντούτοις και αυτό το Πάσχα ενεργεί στην ψυχή με θαυμαστό τρόπο.

Γνωρίζω κάποιον στο Παρίσι, ο οποίος, από το Μεγάλο Σάββατο ως την Τρίτη ημέρα του Πάσχα, κατά τη διάρκεια τριών ημερών, βρισκόταν σε κατάσταση θεωρίας, γεγονός που με τις μορφές της γήινης υπάρξεώς μας μπορούσε να το εκφράσει λέγοντας μόνο ότι είδε την πρωΐα της ανέσπερης ημέρας.

Πρωΐα, γιατί το φως ήταν παράδοξα τρυφερό, λεπτό, «ιλαρό», κάπως κυανό.

Η ανέσπερη λοιπόν ημέρα είναι η αιωνιότητα.

Θυμάμαι ακόμη ότι πριν από τρία χρόνια κατά τη διάρκεια της πρώτης συναντήσεώς μας, αισθανόμενοι την [//258] πνοή της αιωνιότητος, κρατούσαμε την αναπνοή μας για ώρα.

Προσθέτω στο γράμμα αυτό και το άλλο, που έγραψα σε γράμμα πριν από ένα μήνα και περισσότερο, αλλά που δεν το απέστειλα εξαιτίας της ασθένειας.

Το προσθέτω, γιατί δεν θα ήθελα να επαναλάβω όσα έγραψα σε αυτό για την ασθένεια και την κουρά. Τώρα αισθάνομαι πολύ καλύτερα. Δόξα τω Θεώ!

Πριν από τέσσερις περίπου εβδομάδες ο πατήρ Ανδρέας Μπόλοτωφ παρέλαβε από κάποιον γνωστό του μερικές γαλλικές εφημερίδες. Μεταξύ αυτών ήταν και η Paris-Soir της 23-3-35. Εκεί διάβασα άρθρο του René Borotte, στο οποίο γράφει πολύ εύστοχα. Ήταν πολύ ευχάριστο να διαβάσω αυτό το άρθρο.

Πρόσφατα σας έστειλα το βιβλίο του Επισκόπου Θεοφάνους, «Τί είναι η πνευματική ζωή», χωρίς να περιμένω απάντησή σας. Καταλαβαίνω πολύ καλά ότι είστε υπερβολικά απασχολημένος και δεν διαθέτετε χρόνο να γράφετε γράμματα.

Είχα σκεφθεί να σας γράψω κάτι ακόμη, αλλά τώρα δεν μπορώ να θυμηθώ τί ήταν αυτό.

Ακόμη μια φορά επαναλαμβάνω τις καλύτερες ευχές μου για σας.

Με αγάπη εν Κυρίω, ο ελάχιστος αδελφός σας,

ο ανάξιος ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[//259]

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΡΗΞΗ

«Πολλοί ουν ακούσαντες εκ των μαθητών αυτού είπον· σκληρός εστιν ούτος ο λόγος· τίς δύναται αυτού ακούειν; ... Εκ τούτου πολλοί απήλθον εκ των μαθητών αυτού εις τα οπίσω και ουκέτι μετ' αυτού περιεπάτουν».

(Ιωάν. 6,60 και 66)

[//260]

Επιστολή 23

«ΑΣ ΖΗΣΕΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΟΥ»

Η αδελφότητα «Ζωή». Η αποταγή του κόσμου είναι ο αδιάλειπτος αγώνας όλης της ζωής. Η ουσία της χρισιανικής υπακοής. Συνομιλία με τον Γέροντα Σιλουανό. Ο Γέροντας δεν είναι μαντείο. Οι απαντήσεις των γερόντων .

Άθως, 7/20 Απριλίου 1936 [1]

Ηγέρθη ο Κύριος όντως![2]

Αγαπημένε εν Κυρίω, πολύτιμε πάτερ Δημήτριε,

Ευλογείτε!

Χαίρομαι, γιατί στην Αθήνα υπάρχει ένα τόσο θετικό φαινόμενο, όπως η αδελφότητα «Ζωή».

Καλές γνώμες για την Αδελφότητα μπορεί κάποιος να ακούσει από πολλούς. Αλλά για τον κοσμικό άνθρωπο ακόμη και οι αρχές της στοιχειώδους χριστιανικής ηθικής, όπως η παραίτηση από τα οινοπνευματώδη ποτά, από το κάπνισμα, από επίσκεψη σε τόπους κοινής διασκεδάσεως, η εγκράτεια στην τροφή, η τιμιότητα, η σεμνότητα και η σωφροσύνη, και ακόμη περισσότερο η αγαμία, παρουσιάζονται ήδη ως η ακρότητα της τελειότητας και της αποταγής [//261] του κόσμου και του εαυτού του, και μάλιστα ως υπερβολή. Γνωρίζοντας αυτό, δεν αποδίδω μεγάλη σημασία στις γνώμες τους και αισθάνομαι χαρά, γιατί ο θαυμασμός και η ευλάβειά τους προς τους ασκητές είναι ωφέλιμη κυρίως γι' αυτούς.

Σας γνωρίζω ως άνθρωπο που δεν είναι επιρρεπής στο να παρασύρεται, αλλά μάλλον εγκεφαλικό, και μάλιστα κάποτε υπερβολικά κριτικό. Έχοντας αυτό υπ' όψη και επιπλέον την πείρα σας στην πνευματική ζωή, δέχομαι την ενθουσιώδη γνώμη σας για την αδελφότητα της Ζωής με ιδιαίτερη σοβαρότητα. Ντρέπομαι για τον Άθω, και πρωτίστως για τον εαυτό μου. Στον Άθω δεν συνάντησα την τελειότητα εκείνη που εσείς βρήκατε εκεί.

---

[1] Η Επιστολή αυτή γράφτηκε ως απάντηση στην Επιστολή 1 (7 Απριλίου 1936) του Δ. Μπάλφουρ από την Αθήνα, όπου είχε μεταβεί ο Μπάλφουρ μετά την εκδίωξη του από τον Άθω. Βλ. Παράρτημα ΙΙ,1: «Ο Γέροντας δεν είναι μαντείο», σσ. 354-359.

[2] Λουκ. 24,34.

Ζώντας σε καλύτερες από αυτούς συνθήκες, εμείς δεν φθάνουμε τα ύψη τους.

Ήδη από καιρό συνειδητοποιώ ως τα βάθη της ψυχής μου ότι εμείς είμαστε «τα περικαθάρματα του κόσμου» και «πάντων περίψιμα»[3].

Η αποταγή του κόσμου δεν είναι πράξη που συντελείται μια φορά. Η αποταγή του κόσμου αποτελεί αδιάλειπτη άσκηση όλης της ζωής.

Η ησυχία είναι ο δείκτης του βαθμού της αποταγής, της απαλλαγής από τον κόσμο. Η καθαρότητα του νου αντιστοιχεί στο βαθμό της αποταγής του κόσμου.

Και αν εννοήσουμε τον κόσμο ως «το σύνολο των παθών»[4], τότε η τέλεια αποταγή είναι η τέλεια απάθεια.

Με αυτή την έννοια εμείς δεν αποκοπήκαμε καθόλου ακόμη από τον κόσμο. Μόνο σωματικά απομακρυνθήκαμε από αυτόν.

Επαινείτε την «Ζωή» για την άρνηση «κάθε συμβιβασμού [//262] και καιροσκοπίας», που αποτελούν σχεδόν την κύρια αρχή όλης της δραστηριότητας και συμπεριφοράς μας.

Παρατηρείτε σε αυτούς «τέλεια υπακοή», ενώ σε μας δεν υπάρχει ακόμη και ανθρώπινη πειθαρχία.

Την ουσία της χριστιανικής υπακοής την βλέπω στην αναζήτηση του θελήματος του Θεού με προσευχή και στην εκπλήρωσή του. Με τον όρο πειθαρχία αντιλαμβάνομαι ή την εκούσια (για παράδειγμα στα πολιτικά κόμματα) ή την υποχρεωτική (για παράδειγμα στο στρατό) υποταγή του ανθρώπου σε άνθρωπο, πράγμα που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία κάθε κοινού ανθρώπινου εγχειρήματος.

Μόνο να χαρώ μπορώ, που επί τέλους αυτό το βρήκατε και στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Διαβάζοντας και ξαναδιαβάζοντας τη γνώμη σας («απαιτούν τέτοια χριστιανική καθαρότητα και υποταγή … όλοι σιωπηλοί, πειθαρχημένοι, εγκρατείς … και με συναίσθημα ευθύνης» κ.ο.κ.) βλέπω ότι σε μας όλα είναι αντίθετα. Εμείς είμαστε οι πραγματικοί βάρβαροι. Κατανοώ ότι εσείς τώρα αναπαύεσθε ψυχικά στον κύκλο τους ύστερα από τη δική μας βαρβαρότητα.

Μου αρέσει και η επιλογή τους σχετικά με την υπηρεσία της Εκκλησίας: η Ιεραποστολή.

Σε μας βεβαίως υπάρχει άλλη οδός, άλλο σχέδιο αγώνα για τον εαυτό μας και για τον κόσμο. Καταρχήν πάντως, δεν θα ήθελα να περιφρονήσω και τη δική μας οδό. Λυπάμαι μόνο που δεν κατορθώνουμε τον σκοπό τους, δεν ακολουθούμε τον δικό τους τρόπο ζωής, την οδό τους. Σε σας είναι εγγύτερα.

Δεν συμπίπτουν οι δρόμοι μας (οι δρόμοι, όχι ο τελικός σκοπός). Η αλήθεια είναι μία, ενοειδής, απλή. Ωστόσο παρουσιάζει αναρίθμητη ποικιλία εκφάνσεων.

---

[3] Βλ. Α΄ Κορ. 4,13.

[4] Βλ. Ισαάκ Σύρου, Λόγος 30, ο.π., σ. 114.

Η [//263] αιτία της ποικιλίας των εκφάνσεων της Μιας απλής Αλήθειας έγκειται στη διαφορά των επιφανειών που την δέχονται.

Αυτοί είναι πιο κοντά σας. Έτσι εξηγώ εν μέρει το γεγονός ότι ανάμεσά τους μπορείτε «ευκολότερα να αναπνέετε», ότι αυτοί σας «αρέσουν» περισσότερο.

Αλλά μήπως δεν σας έλεγα ήδη εξ αρχής ότι αυτή είναι η οδός σας;

Παρέλαβα το γράμμα σας την τρίτη ημέρα του Πάσχα. Πήγα στον πατέρα Σιλουανό, του διηγήθηκα με συντομία, περίπου τα εξής: «Στην Αθήνα υποδέχθηκαν τον πατέρα Δημήτριο πολύ καλά. Μερικοί του προτείνουν να ζήσει μαζί τους όσο θέλει, για χρόνια. Γνωρίσθηκε με μερικούς μορφωμένους ανθρώπους, που θέλουν να τον τακτοποιήσουν στο Πανεπιστήμιο έτσι, ώστε να μπορεί να τελειώσει σε δύο χρόνια. Υπόσχονται να του εξασφαλίσουν εύκολο και ικανοποιητικό μισθό. Εκτός από αυτό εκεί γνωρίσθηκε με πολλούς και σπουδαίους ανθρώπους, γνήσιους ασκητές, με ανθρώπους ευσεβείς, που συνάμα διαθέτουν και θεολογική μόρφωση. Όλα αυτά του άρεσαν. Ανέβαλε για την ώρα το ταξίδι του στα Ιεροσόλυμα. Θα παραμείνει στην Ελλάδα».

Ο πατήρ Σιλουανός απάντησε: «Έ, λοιπόν. Ας ζήσει εκεί, όσο αρέσει στην ψυχή του. Τα ίδια τα πράγματα θα τα δείξουν όλα».

Έτσι ο Γέροντας συμφωνεί με την πρόσθεσή σας να ζήσετε στην Αθήνα. Σκέφθηκα ότι στα μάτια σας αυτό φαίνεται ως νέα αντίφαση.

Γράφετε, «παρακαλώ, μην αρχίσετε αντιδικία μαζί μου».

Εσείς πολύ πρόσφατα γίνατε μάρτυρας της μηδαμινότητάς μου, καθώς τώρα έχασα τη δύναμη, την τόλμη ή την παρρησία να μιλώ μαζί σας για την πνευματική ζωή.

[//264] Γράφετε ότι περισσότερο από οποιονδήποτε, πορεύομαι πλαγίως – με πλάγια μέσα. Τολμώ μήπως να ανοίξω το στόμα μου; Δεν το κρύβω, αυτή τη φορά μου είναι δύσκολο να σας γράψω.

Την Κυριακή 6/19 Απριλίου πήγα πάλι στον πατέρα Σιλουανό, του μίλησα για σας. Ήθελα να του γνωστοποιήσω κάπως λεπτομερέστερα αυτά που σας έγραψα.

Σας παραθέτω συνοπτικά τη συνομιλία μας.

Εγώ: «Ο πατήρ Δημήτριος είναι ταραγμένος με τις αντιρρήσεις στις συμβουλές και τις ευλογίες σας. Από τη μια ευλογήσατε να επιστρέψει στην Γαλλία, από την άλλη να ζήσει για χρόνια στα Ιεροσόλυμα».

Ο Πατήρ Σιλουανός: «Την πρώτη φορά, όταν με ρώτησε, προσευχήθηκα στον Θεό· του βγήκε να επιστρέψει στη Γαλλία. Το είπα σε αυτόν. Βλέπω ότι δεν θέλει. Θέλει στην Ελλάδα· προσευχήθηκα, η καρδιά δεν συγκατατίθεται. Θέλησε στα Ιεροσόλυμα». Ας πάει. Αλήθεια, είναι σαν μικρό παιδί. Εγώ σαν "ντaντά" τον συγκρατούσα από τη συμφορά, για να μη σπάσει το κεφάλι του. Αλλά ας ζήσει στην Ελλάδα. Αυτό θα είναι ενδιαφέρον ακόμη και από πλευράς εμπειρίας».

Εγώ: «Τί θα γίνει όμως, αν αυτή η πείρα είναι "πικρή"»;

Ο πατήρ Σιλουανός: «Τί να κάνουμε»;

Εγώ: «Ο πατήρ Δημήτριος θεωρεί καλύτερο να αποφασίζει για τέτοια θέματα μόνος».

Ο πατήρ Σιλουανός: «Έστω, έστω. Εμείς δεν σφετεριζόμαστε την ελευθερία του. Είναι καλό ακόμη και το ότι έγραψε γράμμα. Αυτός μόνο ελευθερία γυρεύει. Δεν μου συμβαίνει όμως να το παρατηρώ αυτό πρώτη φορά. Μερικοί ζητούν συμβουλή. Τους λες. Δεν θέλουν να υπακούσουν, τους είναι βαρύ αυτό. Έτσι αρχίζουν ακόμη και να σε εχθρεύονται. Να, ο πατήρ Χ., πόσα χρόνια δεν παύει [//265] να μου εναντιώνεται, ενώ ενωρίτερα ερχόταν κοντά μου. Πόσες τέτοιες περιπτώσεις υπάρχουν».

Εγώ: «Ο σύνδεσμος του μαθητού με τον Γέροντα είναι εκούσιος και με αυτή την έννοια ελεύθερος. Αν δεν βολεύει τον πατέρα Δημήτριο να ακολουθήσει μερικές συμβουλές σας και θέλει να αποφασίζει μόνος του για τέτοια ζητήματα, τότε κάτι τέτοιο απελευθερώνει και σας. Διακόπτεται ο σύνδεσμος.

Ο πατήρ Σιλουανός: «Αυτός ο ίδιος με όρισε γέροντά του. Μου ήταν πια αδύνατο να αρνηθώ. Στην κουρά ο Δεσπότης τον παρέδωσε σε μένα ερήμην μου. Και τώρα θεωρώ ότι πρέπει ακόμη να κάνουμε υπομονή. Το ίδιο το πράγμα θα δείξει».

Εγώ: «Ο πατήρ Δημήτριος λέει ότι δεν είναι σωστό να ζητούμε από τον Γέροντα υποδείξεις για τέτοιες λεπτομέρειες, για παράδειγμα, για το πού να ζει κάποιος, πού να πηγαίνει. Δεν πρέπει να χρησιμοποιούμε τον Γέροντα ως μαντείο».

Ο πατήρ Σιλουανός: «Συγκρίνει λοιπόν τις προσευχές με μαντείο; Τότε φθηνά μας εκτίμησε.

»Ας ζήσει κατά το θέλημά του. Η πείρα θα τον διδάξει. Έχασε την πίστη, και χωρίς πίστη δεν θα υπάρξει όφελος. Θα γίνει όπως στο τραγούδι για τον Λουκά (Σε σένα ήλθα εγώ για συμβουλή, κουμπάρε, κ.ο.κ.)».

Εγώ: «Ο πατήρ Δημήτριος μου ζητά “να μην μπω σε αντιδικία μαζί του”».

Ο πατήρ Σιλουανός: «Για ποιόν λόγο να ερίζουμε. Γράψτε του ότι εμείς δεν θα τον μεταπείσουμε. Όταν είδα ότι δεν θέλει να ακούσει συμβουλή, τότε τελικά του είπα, ας ζήσει όπου θέλει, μόνο να προφυλάσσει τον εαυτό του, να ζήσει μοναχικά. Οι καιροί, λέω, είναι δύσκολοι. Είδα ότι, αν του φερθούμε αυστηρά, τότε θα αγανακτήσει».

Θυμηθήκαμε τα εξής χωρία:

[//266] «Διδάσκαλε, τί ποιήσω»; Ο Κύριος: «Γνωρίζεις τις εντολές». Ο νεανίας: «Αυτά τα γνωρίζω από τη νεότητά μου. Πες μου κάτι περισσότερο». Ο Κύριος τον αγάπησε και είπε: «Πούλησε την περιουσία σου … και ακολούθησέ Με». Αυτός όμως ζάρωσε και έφυγε λυπημένος[5].

Από το Γεροντικό: Ήλθε κάποιος αδελφός στον Ποιμένα τον Μεγάλο να ζητήσει ευλογία, για να ετοιμάσει δείπνο αγάπης στους αδελφούς μοναχούς. Ο

---

[5] Βλ. Μάρκ. 10,17-22.

όσιος ευλόγησε. Ο πρεσβύτερος αδελφός του όσιου Ποιμένα, ο αββάς Ανούβιος, όταν το έμαθε, έκανε παρατήρηση στον Ποιμένα για τη μη μοναχική συμβουλή.

Μια άλλη φορά ήλθε πάλι ο ίδιος αδελφός στον όσιο Ποιμένα. Ο άγιος ενώπιον πλέον του Ανουβίου ερωτά: «Για ποιό λόγο ήλθες την περασμένη φορά»; Απάντηση: «Για τον ίδιο». Ο όσιος Ποιμήν: «Κι εγώ τί σου είπα»; Απάντηση: «Ευλόγησες».

Ο όσιος Ποιμήν: «Το έκανα κατά λάθος. Δεν άκουσα με προσοχή. Δεν είναι μοναχικό έργο να ετοιμάζουμε δείπνα αγάπης. Άφησέ το. Ο αδελφός με λύπη: «Τίποτε άλλο δεν μπορώ να κάνω», και έφυγε.

Τότε ο αββάς Ανούβιος: «Συγχώρησον».

Ο όσιος Ποιμήν: «Είδα ότι δεν θα υπακούσει, αν του το απογορεύσω, γι' αυτό και ευλόγησα, για να το κάνει με ειρηνική ψυχή»[6].

Ήρθαν αδελφοί στον Μέγα Αντώνιο και ρώτησαν: «Πώς να σωθούμε»;

Ο Μέγας Αντώνιος: «Κάνετε αυτό και αυτό». Απάντηση: «Δεν μπορούμε».

Ο όσιος Αντώνιος: «Κάνετε εκείνο και εκείνο». Πάλι δίνεται η ίδια απάντηση: «Δεν μπορούμε».

[//267] Την τρίτη φορά ο Άγιος λέει: «Έ, τότε κάνετε αυτό κι αυτό».

Απάντηση: «Και αυτό δεν μπορούμε».

Ο όσιος Αντώνιος λέει στον υποτακτικό του: «Βράσε χυλό γι' αυτούς και απόλυσέ τους εν ειρήνη»[7].

Και η Αγία Γραφή μαρτυρεί ότι και οι προφήτες δίνουν συμβουλή «κατά την καρδίαν» αυτού που ερωτά.

Δεν θέλω να σας λυπήσω. Αλλά εσείς ο ίδιος καταλάβατε την αιτία για τις αντιφάσεις στις συμβουλές του Γέροντα πατρός Σιλουανού. Αν ενεργούσατε με πίστη σύμφωνα με την πρώτη συμβουλή, τότε δεν θα υπήρχε χώρος για αντίφαση. Είναι η τα πάντα σκεπάζουσα αγάπη που αντιλέγει.

Ανέφερα στον πατέρα Σιλουανό και ένα πράγμα ακόμη. Λέω: «Μου είναι πολύ δύσκολο να γράφω ή να ομιλώ στον πατέρα Δημήτριο, όταν βλέπω ότι μας ενθυμείται με το δικό του τρόπο. Νομίζει ότι οι συμβουλές μας οφείλονται στο ότι εμείς ενδιαφερόμαστε να τον κρατήσουμε στην ρωσική Εκκλησία. Μερικές από τις ενέργειές μας δεν τις κατανοεί ως επιθυμία να τον βοηθήσουμε, αλλά μάλλον αντιθέτως».

Ο πατήρ Σιλουανός: «Ποτέ στις σκέψεις μου δεν υπήρχε αυτό. Δεν με ενδιαφέρει αν είναι Έλληνες ή Γάλλοι, ή Ρώσοι ή Εβραίοι. Σε όλους εύχομαι μόνο τη σωτηρία. Επίσης ποτέ δεν σκέφθηκα να υπερασπισθώ τη ρωσική Εκκλησία. Με ρώτησε τί να κάνει, πού να πάει. Του είπα από την προσευχή μου. Ανθρώπινα δεν γνωρίζω, πού και ποιές συνθήκες υπάρχουν».

---

[6] Βλ. Αρχαίο Πατερικό (στα ρωσικά) κεφ. 10,64, σ. 175.

[7] Βλ. Αρχαίο Πατερικό (στα ρωσικά) κεφ. 16,1, σ. 309.

Θεώρησα αναγκαίο να μην σας αποκρύψω το περιεχόμενο της συνομιλίας μας. Αλλά και ο ίδιος αντιλαμβάνεστε [//268] τη δυσκολία της θέσεως του Γέροντα και το άβολο της ιδικής μου.

Αν γνώριζα ότι οπωσδήποτε σας περιμένει συμφορά στην Αθήνα, τότε δεν θα είχα (ηθικώς) το δικαίωμα να αποσιωπήσω κάτι τέτοιο. Αλλά εμείς πορευόμαστε «δια πίστεως και όχι δι’ οράσεως»[8]. Ο τελευταίος λόγος του Γέροντα ήταν: «Ας ζήσει στην Αθήνα προς δόξαν Θεού». Και εγώ σας εύχομαι ολοψύχως να εκμεταλλευθείτε το διάστημα της διαμονής σας στην Αθήνα, όσο το δυνατό πιο καρποφόρα.

Ο πατήρ Κήρυκος έγραψε γράμμα για το Πάσχα στους πατέρες Ν., Ι. και Βησσαρίωνα. Στον τελευταίο γράφει: «Ο ιερομόναχος Δημήτριος, ο άγγλος που ζει σε σας στον Άθω, ξεσήκωσε εδώ στο Πατριαρχείο ολόκληρη θύελλα. Παραπονείται ότι τον έδιωξαν από το Μοναστήρι. Εντός των επομένων ημερών θα επισκεφθώ τον Πατριάρχη, για να τον εξομολογήσω. Θα μιλήσω μαζί του γι’ αυτό το ζήτημα».

Δόξα τω Θεώ για όλα! Ωστόσο είναι δύσκολη για μας η ζωή. Στην κυριολεξία είναι αδύνατο να ζήσει κάποιος χριστιανικά. Χριστιανικά μπορεί μόνο «να αποθνήσκει» χίλιους θανάτους κάθε ημέρα[9]. Πρέπει συνεχώς να χάνουμε την ψυχή μας στον κόσμο αυτόν, φέροντας πάντοτε τη νέκρωση του Κυρίου Ιησού, ώστε και η ζωή Του να φανερωθεί σε μας.

Έτσι προκύπτει ότι, όσο «ζωντανοί» είμαστε για τον κόσμο αυτόν, τόσο «νεκροί» είμαστε για τον Θεό.

[//269] Υπάρχει όμως ακόμη η φρικτή κατάσταση της Θεοεγκαταλείψεως. Ο άνθρωπος πλέον «ουκ έχει ζωήν» στον κόσμο αυτόν, δηλαδή δεν μπορεί να ζήσει με αυτόν τον κόσμο. Η μνήμη ενός άλλου θείου κόσμου τον ελκύει «εκεί», αλλ’ εντούτοις και τότε το σκοτάδι περιβάλλει την ψυχή.

Στην ουσία δεν μπορούμε να σωθούμε, να φθάσουμε τον Θεό. Ο ίδιος είναι απροσδεής. Αν ευαρεστηθεί, μπορεί να έλθει σε μας. Τον επικαλούμαι έντονα άλλοτε κλαίοντας, άλλοτε στενάζοντας για το σκοτάδι και τη φτώχεια της ζωής μου, άλλοτε με προσευχή, άλλοτε με σιωπή, άλλοτε με κραυγές, … αλλά δεν με ακούει.

Κι εγώ κουράστηκα.

Μου συνέβη φοβερή αλλαγή. Το Φως, η θεία χάρη απομακρύνθηκαν από μένα. Έπαθα ανεπανόρθωτη ζημιά και σε αυτό έγκειται η αστείρευτη πηγή των βασάνων μου, που πάλι ενισχύθηκαν και ξεπέρασαν τις δυνάμεις μου. Και η ψυχή και το σώμα μου νοσούν. Από τη μεγάλη θλίψη, όπως ο Ιώβ, φθάνω κάποτε να γίνομαι παράφρων.

Σας παρακαλώ, προσεύχεσθε για μένα.

Αφοσιωμένος ολοψύχως σε σας,

---

[8] Βλ. Β΄ Κορ. 5,7.

[9] Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο όσιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σ. 311 κ.α.

ο ανάξιος και ελάχιστος εν Χριστώ αδελφός,

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Ο πατήρ Πινούφριος σας στέλνει τους πασχαλινούς χαιρετισμούς του. Διάκειται με ιδιαίτερη συμπάθεια απέναντί σας και εύχεται πάντοτε για σας το καλό.

Ο πατήρ Βασίλειος ήθελε να στείλει γράμμα μαζί με το δικό μου, αλλά έπειτα για κάποιον λόγο έστειλε το δικό του χωρίς να μου το πει.

Τα γράμματα προς εμένα να τα στέλνετε συστημένα.

Ειρήνη υμίν παρά Κυρίου!

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

[//270]

Επιστολή 24

ΤΟ ΘΕΙΟ ΘΕΛΗΜΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΟΝ ΓΟΛΓΟΘΑ

Η απονομή τίτλου. Η γνώση του θελήματος του Θεού. Το βιβλίο του Ιωάννη του Σταυρού.

Άθως, 17-18/30-31 Μαΐου 1936 [1]

Πολυσέβαστε πάτερ Δημήτριε,

Ευλογείτε.

Ο Γέροντας πατήρ Σιλουανός και εγώ χαιρόμαστε με την προαγωγή σας στο βαθμό του αρχιμανδρίτη και σας συγχαίρουμε ολόψυχα. Ευχόμαστε και «εις ανώτερα».

Είμαστε ευτυχείς, γιατί οι περιστάσεις γίνονται για σας τόσο ευνοϊκές. Ο Γέροντας Σιλουανός λέει ότι αυτό γίνεται για να σας παρηγορήσει για τις θλίψεις που υποφέρατε εδώ. Του διάβασα τα γράμματά σας μόλις αυτές τις ημέρες, γιατί ήμουν άρρωστος. Δεν έβγαινα από το νοσοκομείο, ενώ ο πατήρ Σιλουανός δεν γνώριζε ότι ήμουν κατάκοιτος.

Το ζήτημα σχετικά με το πού θα παραμείνετε μπορούμε να θεωρήσουμε ότι έληξε οριστικά και δεν υπάρχει ανάγκη να επανέλθουμε πάλι σε αυτό μετά από τα γράμματά σας.

Ο Γέροντας Σιλουανός λέει ότι, αν σύμφωνα με τη γνώμη αξιόπιστων ανθρώπων το θέλημα του Θεού είναι να ζήσετε στην Ελλάδα και να σπουδάσετε, τότε από δικής του πλευράς υπολείπεται μόνο να ευχηθεί καλή επιτυχία.

[//271] Έπειτα εμείς μιλήσαμε γενικά για το πώς γνωρίζεται το θέλημα του Θεού και ποιές μορφές παίρνει.

Μπορούμε να πούμε ότι στον κόσμο όλα ανεξαιρέτως τελούνται κατά το θέλημα του Θεού και αυτό δεν θα θεωρηθεί λάθος.

Ωστόσο οι ευσεβείς άνθρωποι ποτέ δεν παύουν να αναζητούν το θέλημα του Θεού. Εδώ βέβαια εννοούμε ως θέλημα του Θεού, «το αγαθόν και ευάρεστον και τέλειον»[2]. Αυτός που είναι προικισμένος να γνωρίζει με τελειότερο τρόπο το τελευταίο τοποθετείται πιο ψηλά. Πάνω στη βάση αυτήν οικοδομείται η Θεία Ιεραρχία (Διονύσιος Αρεοπαγίτης).

Ο Γέροντας Σιλουανός (και πολύ περισσότερο εγώ) δεν προσποιούμαστε ότι κατέχουμε το μεγάλο αυτό δώρο, και γι᾽ αυτό δεν μπορούμε να μην υποχωρήσουμε, όταν κάποιος ανώτερος από μας μαρτυρεί διαφορετικά απ᾽ ό,τι εμείς.

Δεν τολμούμε να εναντιωθούμε στο θέλημα του Θεού. Η επίδειξη τόλμης γίνεται τόσο πιο δύσκολη, όσο περισσότερο ο άνθρωπος συνειδητοποιεί την ευθύνη του ενώπιον του Θεού για τη συμβουλή και την υπόδειξη που δίνει. Κι

---

[1] Η Επιστολή αυτή είναι απάντηση στις Επιστολές: 2 (11 Μαΐου 1936) (βλ. Παράρτημα ΙΙ,2: «Ο ίδιος για τον εαυτό του»), σσ. 360-365, και 3 (Απρίλιος-Μάϊος 1936) (βλ. Παράρτημα ΙΙ,3: «Ο Ιωάννης του Σταυρού»), σσ. 366-371.

[2] Ρωμ. 12,2.

εμείς φοβούμαστε τον Θεό. Τώρα είμαστε καλύτερα. Είμαστε αναπαυμένοι και ευτυχείς για σας, γιατί κι εμείς δε ζητούσαμε για σας τίποτε άλλο, παρά το θέλημα του Θεού. Είναι καλύτερα για μας τα πράγματα ακόμη και για το λόγο ότι τώρα σε περίπτωση λάθους η ευθύνη βαραίνει περισσότερο εκείνον που ακολουθήσατε.

Σύμφωνα λοιπόν με τα γράμματά σας είναι φανερό ότι με τις προσπάθειες όλων βρέθηκε το θέλημα του Θεού.

Ας είναι ο Κύριος μαζί σας. Η δυσκολία στην αναζήτηση του θελήματος του Θεού έγκειται στο ότι δεν υπάρχουν εξωτερικά σημεία, σύμφωνα με τα οποία θα μπορούσε κάποιος να αποφανθεί με κατηγορηματικό τρόπο σχετικά με [//272] το ζήτημα αυτό. Ούτε οι ευνοϊκές περιστάσεις ούτε αντιθέτως οι θλίψεις και οι δυσκολίες συνιστούν οριστικό κριτήριο.

Υπάρχει ακόμη μια περίπτωση, εκτός από εκείνες που αναφέρατε στο γράμμα σας, κατά την οποία μας στερείται η δυνατότητα να είμαστε επίμονοι και να απαιτούμε υπακοή.

Το θέλημα του Θεού οδηγεί συχνά στον Γολγοθά. Όποιος το συνειδητοποίησε αυτό, όποιος βάδισε ο ίδιος την οδό αυτή, είναι αμφίβολο αν θα τολμήσει να είναι επίμονος και επιτακτικός.

Το προηγούμενο γράμμα μου σε σας έκλεινε με την εξομολόγηση της απεγνωσμένης ψυχικής μου καταστάσεως.

Εσείς μου στείλατε για παρηγοριά και οικοδομή απόσπασμα από το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού και με αναγκάσατε να διαβάσω όλο το βιβλίο. Αυτό για μένα είναι πραγματικός αγώνας. Εσείς γνωρίζετε ότι ήδη από καιρό έχασα την ικανότητα για εργασία. Ακόμη και στα ρωσικά μου είναι δύσκολο να διαβάσω, έστω και μερικές σελίδες, από σοβαρό βιβλίο. Αλλά τώρα σας είμαι πολύ ευγνώμων και για το μεταφρασμένο απόσπασμα που με παρακίνησε να διαβάσω το βιβλίο, και για το ίδιο το βιβλίο και για όλη την αγάπη σας προς εμέ.

Η απάντησή σας στο παράπονό μου αποκάλυψε μια καινούργια πλευρά σας και σας έκανε εκ νέου οικείο σε μένα.

Από φόβο μήπως παρεξηγηθώ, και συνεπώς σκανδαλίσω, αποφεύγω να μιλήσω για την προσωπική μου ψυχική κατάσταση. (παράδειγμα ο Ρωμανός).

Από την άλλη πλευρά θεωρώ ωφέλιμο κάποτε να μιλήσω σε άνθρωπο οικείο κατά το πνεύμα για τις δυσκολίες της ζωής μας. Ενδέχεται πάλι να σφάλλω ...

Προσωπικά όμως πάντοτε αντλώ νέες δυνάμεις, όταν γνωρίζω τι υπέφεραν εκείνοι, που πριν από μας βάδισαν την ίδια οδό.

[//273] Από την άποψη αυτή το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού αποδείχθηκε χρήσιμο.

Ο Ιωάννης του Σταυρού με κατέπληξε με τη βαθειά ψυχολογική του ανάλυση. Περιγράφει με καταπληκτική αλληλουχία και πληρότητα μερικές ψυχικές καταστάσεις, με τις οποίες κυρίως ασχολείται.

Γι΄ αυτό, ενώ σε θέματα ορολογίας απέχει σημαντικά από τους Ανατολικούς Πατέρες, στις βασικές ηθικο-δογματικο-μυστικές θέσεις του

συμφωνεί μαζί τους και στέκεται στο ίδιο ύψος με τους μεγαλύτερους συγγραφείς του ανατολικού ασκητισμού.

Διαβάζοντας τον Ιωάννη του Σταυρού, εντοπίζοντας μεμονωμένα χωρία, κάποτε ολόκληρες σελίδες (ακόμη και σειρά σελίδων), όπου με καταπληκτική ακρίβεια περιγράφει ό,τι κι εγώ έτυχε να ζήσω με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, αισθάνθηκα να πλημμυρίζω από δύναμη και αποφασιστικότητα να υπομείνω με ευγνωμοσύνη τις αναπόφευκτες θλίψεις και δυσκολίες του δρόμου μας.

Ίσως κάποτε μιλήσουμε γι' αυτό λεπτομερέστερα. Κουράστηκα να γράφω.

Όσο και αν διαφοροποιήθηκαν οι δρόμοι μας εδώ, πιστεύω ότι τα χαρίσματα και η κλήση του Θεού είναι αμετάκλητα[3], και ότι στον μέλλοντα αιώνα η αγάπη του Θεού θα μας ενώσει πλέον με τέλειο τρόπο.

Αφοσιωμένος σε σας,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Ευχαριστώ για τις φωτογραφίες. Σας χαιρετίζει ο πατήρ Πινούφριος.

---

[3] Βλ. Ρωμ. 11,29.

[//274]

Επιστολή 25

ΟΑΛΗΘΙΝΟΣ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ

Το μεγαλείο της κλήσεως και η προσωπική μηδαμινότητα.
Η συνάντηση με τον π. Ιωάννη Σαχοφσκόϋ.
Ο μοναχισμός. «Ζωντανοί στον άδη». Ο αγώνας για αυτογνωσία. Η απέκδυση του κτιστού κόσμου. Η κάμψη του μοναχισμού στον Άθω. Για τον Ιωάννη του Σταυρού.
Τα βάσανα και το καθαρτήριο.

Άθως, 10/23 Σεπτεμβρίου 1936 [1]

Αγαπημένε εν Κυρίω,
βαθυσέβαστε πάτερ Δαβίδ,
Ευλογείτε!

Με τα γράμματά σας μετά την αναχώρησή σας από τον Άθω μου γίνατε εκ νέου οικείος. Θα έλεγα ότι τώρα στο πρόσωπό σας βρήκα ένα νέο αδελφό, πολυτιμότερο από κάποια άποψη από όσο σας θεωρούσα παλαιότερα.

Τα γράμματά σας άρχισαν να αποκτούν χαρακτήρα σοβαρό, μοναχικό[2]. Πρόκειται άραγε για καινούργιο τόνο [//275] στις διαθέσεις σας ή τώρα μόλις ανακαλύψατε τον πραγματικό εαυτό σας που νωρίτερα κρύβατε, και η ανακάλυψη αυτή προέκυψε μαζί με την επιθυμία σας να με εμψυχώσετε στην άθλια κατάστασή μου;

Θυμάμαι ότι πριν τέσσερα χρόνια γράψατε από τη Λίτβα γεμάτος ανησυχία: «Πώς είναι δυνατό να κρατά κάποιος το νου του στον άδη … μήπως αυτό είναι φαντασία; ότι δεν επιτρέπεται στην προσευχή …». Τώρα όμως το κατανοήσατε και το εκφράσατε τόσο απλά και καθαρά στο γράμμα σας προς τον Γέροντα πατέρα Σιλουανό.

Τώρα αποτελείτε εσείς για μένα στήριγμα χάρη στην πληρέστερη και αμοιβαία κατανόηση που υπάρχει ανάμεσά μας. Εκείνο λοιπόν, για το οποίο νωρίτερα δεν τολμούσα να μιλήσω, για να μη σας σκανδαλίσω ή σας τρομάξω, βρέθηκε τώρα στο επίκεντρο της προσοχής σας. Είμαστε ωστόσο τόσο λίγοι («μικρό ποίμνιο»[3]), ώστε ο καθένας ξεχωριστά, έτοιμος να πορευθεί στην στενή και τεθλιμμένη αυτή οδό, αποτελεί μεγάλο ηθικό στήριγμα για όσους αποκάμνουν και ολιγοψυχούν, όπως εγώ.

---

[1] Η Επιστολή αυτή αποτελεί απάντηση στην Επιστολή 4 του Δ. Μπάλφουρ (3 Σεπτεμβρίου 1936). Βλ. Παράρτημα ΙΙ,4: «Θαρσείτε!». σσ. 372-383.

[2] Προσθήκη: «Θα θέλατε "να δοκιμάσετε μαρτυρική στένωση και όλη την πνευματική οδό που τη συνοδεύει, τη γνώση της ανθρώπινης ματαιότητος των σχεδίων και των πόθων, την εγγύτητα του θανάτου και τα παρόμοια". Ωστόσο, αν θέλετε να δοκιμάσετε την κατάστασή μου, τότε είμαι έτοιμος να σας πω: "ουκ οίδατε τι αιτείσθε" (Μάρκ. 10,38). **"Η μνήμη του θανάτου είναι δώρον Θεού"· "δώρον Θεού", εννοώ και με αυτήν ακόμη την έννοια ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να πορευθεί σε αυτά τα παθήματα μόνος του, αυτοπροαίρετα**».

[3] Βλ. Λουκ. 12,32.

Δεν μπορείτε ίσως να φαντασθείτε, πόσο πολύτιμες είναι για μένα οι εκκλήσεις σας να δείξω υπομονή και ανδρεία.

Πραγματικά απέκαμα. Μολονότι δεν έτρεφα «αυταπάτες ... για την ευκολία των πνευματικών κατακτήσεων», ωστόσο συνάντησα δυσκολίες που ξεπερνούσαν όλες τις προβλέψεις μου και πείσθηκα για τη μηδαμινότητά μου, που οι διαστάσεις της δεν μου ήταν νωρίτερα γνωστές.

Έχω επίγνωση του μεγαλείου της μοναχικής οδού, αλλά η συνείδηση της μηδαμινότητάς μου, που μου αποκαλύφθηκε αρκετά γρήγορα στην οδό αυτήν, έσπειρε μέσα μου την αμφιβολία για το αν επέλεξα ορθά. Μπορώ να πω [//276] ότι δεν βρήκα την κλήση μου, δεν την κατανόησα, δεν την άκουσα. Ωστόσο συναισθάνομαι ότι θα μου ήταν τελείως αδύνατο να ακολουθήσω άλλη οδό, να βρω άλλη μορφή υπηρεσίας προς τον Θεό και τον πλησίον.

«Ηπάτησάς με, Κύριε, και ηπατήθην, εκράτησας και ηδυνάσθης»[4].

Με τον αρνητικό αυτόν τρόπο λύνεται το πρόβλημά μου. Δεν ήθελα, γιατί συναισθανόμουν τη δυσκολία, και ταυτόχρονα ελκύσθηκα. Με πείσμα αντιστάθηκα στον Θεό, αλλά Αυτός βρήκε τρόπο να με αναγκάσει.

Και τώρα μου είναι αφόρητα βαρύ. Ελκύσθηκα με θετικό τρόπο. Η αιτία της αρρώστιας βρίσκεται μέσα μου, γι' αυτό και είναι αδύνατο να ελαφρώσω τη θέση μου με την αλλαγή της εξωτερικής μου καταστάσεως και των συνθηκών. Έτσι με αρνητικό πάλι τρόπο λύνεται και το πρόβλημα σχετικά με το χώρο της διαμονής μου.

Χθες (5/18 Σεπτεμβρίου) αναχώρησε από εδώ ο Ηγούμενος πατήρ Ιωάννης Σαζοφσκόϊ. Λυπάμαι που δεν έμεινε κοντά μας για μεγαλύτερο διάστημα. Δεν μας άφησε να ευχαριστηθούμε την επικοινωνία μαζί του. Είναι άνθρωπος με ιδιαίτερη καθαρότητα, σαν άγγελος. Είναι ολοφάνερο ότι η χάρη του Θεού αναπαύεται σε αυτόν. Αγαπά τον Θεό με κάποιον ανοικτό τρόπο, σαν παιδί, και γι' αυτό η συνομιλία μαζί του προκαλεί βαθειά ευφροσύνη, που ενεργεί θεραπευτικά στην ψυχή.

Είμαι έτοιμος να γράψω πολλά γι' αυτόν. Θα ήθελα να διατηρώ συχνότερη επαφή μαζί του, έστω και μόνο να τον βλέπω. Παρόλα όμως αυτά, όσο και αν σας φαίνεται παράδοξο, από την περιορισμένη σχέση μαζί του πείσθηκα για την υπεροχή του μοναχισμού μακριά από τον κόσμο.

Αυτός θεωρεί δυνατό να αντικατασταθεί η ύπαρξη των [//277] σημερινών μοναστηριών με αδελφότητες συνεταιριστικής δράσεως, δίνοντας προφανώς προτεραιότητα στη δράση, αλλά σε συνδυασμό βεβαίως με προσευχή και σωφροσύνη· είναι με άλλα λόγια υπέρμαχος μιας ζωής μέσα στον κόσμο, αφοσιωμένης στην υπηρεσία προς τον πλησίον κ.λ.π.

Βέβαια όλα όσα λέει είναι αυτά καθαυτά καλά και αξιέπαινα. Ήταν όμως για μένα απροσδόκητο να διαπιστώσω την έλλειψη κατανοήσεως και εκτιμήσεως

---

[4] Ιερεμ. 20,7.

εκ μέρους του των ιδεωδών του μαύρου μοναχισμού[5]. Με λύπη σκέφθηκα ότι, αν και τέτοιοι εκλεκτοί, όπως ο πατήρ Ιωάννης, δεν κατανοούν πλήρως το νόημα του παραδοσιακού μοναχισμού, τι περιμένουμε από τους άλλους;

Σκέφθηκα ότι είναι πραγματικά δυνατό να άρει ο Κύριος από την ανθρωπότητα την τρίτη χάρη[6], κατά την έκφραση του οσίου Θεοδώρου του Στουδίτου (πρώτη χάρη αποτελεί το βάπτισμα, δεύτερη η μετάνοια και τρίτη ο μοναχισμός).

Μήπως έφθασε πράγματι ο καιρός, που η μεγαλειώδης, η αληθινά αγγελική παράδοση, θα απορριφθεί από την ανθρωπότητα;

Η επίσκεψη του πατρός Ιωάννη ήταν για μένα ωφέλιμη και από μια άλλη άποψη. Τώρα ο μοναχισμός μου έγινε ιδιαίτερα πολύτιμος (ο μοναχισμός και όχι η αγαμία, που είναι δυνατή και ανάμεσα στον κόσμο).

Εγώ δεν είμαι μοναχός, αλλά ονειροπολώ τον μοναχισμό[7]. Εννοώ τον μοναχισμό ως ιδιαίτερη μορφή αγάπης.

[//278] Η αγάπη μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Κάποτε δίνει χαρά και κάνει τη ζωή μεταξύ των ανθρώπων ευχάριστη και γόνιμη.

Είναι όμως δυνατή και μια τέτοια μορφή αγάπης, που τυραννεί και καταθλίβει και κάνει τη ζωή αφόρητα βαρειά, όσο δεν εκπληρώνεται ο έσχατος πόθος της και οι δρόμοι που επιλέγονται για την εκπλήρωσή της είναι παράδοξοι.

Πρέπει να υποθέσουμε ότι η ζωή του κάθε ανθρώπου είναι τόσο πολύπλοκη, ώστε, όσο και αν εντείνει την προσοχή του ο άνθρωπος, να μην είναι σε θέση να εννοήσει τις διαδικασίες που γίνονται μέσα του. Αλλά ίσως και αυτή η ίδια η αυτοσυγκέντρωσή του να τον οδηγεί σε ακόμη μεγαλύτερη απορία, σε βαθύτερη συναίσθηση του μυστηρίου της ζωής.

Οι παρατηρήσεις και η πείρα της ζωής δείχνουν ότι τα παθήματα συνιστούν το μόνο έδαφος, στο οποίο μπορεί να φυτρώσει η μεγάλη αγάπη.

---

[5] Μαύρο μοναχισμό ονομάζουν οι Ρώσοι το μοναχισμό των μοναστηριών, μακριά από τον κόσμο. Για τους αγάμους μέσα στον κόσμο χρησιμοποιούν τον χαρακτηρισμό λευκό μοναχισμό.

[6] Βλ. Οσίου Θεοδώρου Στουδίτου, Ασκητικαί διδαχαί προς μοναχούς, κεφ. 302, Φιλοκαλία (ρωσική), τομ. 4, σ. 568.

[7] Προσθήκη: «Βλέπω όμως ότι αγαπώ το μοναχισμό. Ο όσιος Ισαάκ ο Σύρος δεν είπε τυχαία, πως μισή ώρα θρήνου στην έρημο είναι πολυτιμότερη μπροστά στον Θεό από την ωφέλεια πολλών, όλου του κόσμου (βλ. Ισαάκ Σύρου, Λόγος 34,133, ό.π., σ. 133). Ο π. Ιωάννης δεν συμφώνησε μαζί μου και στο ότι για τη διαφύλαξη και μετάδοση της παραδόσεως του αυθεντικού μοναχισμού δια μέσου της διδασκαλίας στις επόμενες γενεές είναι απαραίτητα τα μοναστήρια, η ύπαρξη των οποίων ενδεχομένως χρειάζεται την υλική υποστήριξη απ’ έξω, από το κράτος ή την Εκκλησία ή τους πιστούς, είτε με την παραχώρηση κτημάτων, που να επαρκούν για την υλική εξασφάλιση του μοναστηριού. Βεβαίως, όχι μόνο δεν είναι απαραίτητοι, αλλά είναι και επιζήμιοι ο πλούτος και ο πλεονασμός, που συναντάμε στο παρελθόν. Ο π. Ιωάννης διατείνεται ότι οι ίδιοι οι μοναχοί οφείλουν να ευεργετούν. Δεν υπάρχει ανάγκη να σας γράψω λεπτομερώς για τη συνομιλία αυτήν. Άλλωστε δεν σκέπτονται όλοι όπως ο π. Ιωάννης Σαχοφσκόϋ».

Ταυτόχρονα αυτό συνδυάζεται με κινδύνους και είναι δυνατό να υπάρξουν και διαστροφές.

Διαφορετικές είναι οι κλήσεις, διαφορετικοί και οι δρόμοι. [//279] Να μια από τις δυνατότητες: το ανικανοποίητο με τη δεδομένη πραγματικότητα και η αναζήτηση μιας άλλης ζωής, αυθεντικής, αιώνιας.

Η επίσκεψη της χάριτος που αρπάζει τον άνθρωπο με μεγάλη δύναμη σε άλλον κόσμο, τον θείο κόσμο, στο άρρητο φως, του φανερώνει και του μεταδίδει την αιωνιότητα. Ύστερα, με διαφορετική πλέον συνείδηση, αφού γνωρίσει τους νόμους της αιώνιας θείας ζωής –και κυρίως της αγάπης προς τον Θεό και τον πλησίον –, ο άνθρωπος εγκαταλείπεται σε αγώνα μέσα στον κόσμο αυτόν.

Όλες οι δυνάμεις συγκεντρώνονται τώρα στη συμμόρφωση της εσωτερικής ζωής της καρδιάς βάσει των νόμων που γνώρισε· κι εδώ αρχίζει η σταυρική οδός. Το φως που είδε αποχωρεί έχοντας «τρώσει» την καρδιά και μένοντας στο νου μόνο με τη μορφή αφηρημένης γνώσεως για τους νόμους της αιώνιας ζωής.

Ο νους που φωτίσθηκε με τον τρόπο αυτόν αρχίζει να βλέπει τη μεγάλη τραγωδία της πτώσεως του ανθρώπου. Και η τραγωδία αυτή θεωρείται μέσα στην ίδια την καρδιά μας. Αποδεικνύεται ότι αυτή είναι τελείως γεμάτη από αντίθετα αισθήματα και διαθέσεις.

Δεν υπάρχει στον κόσμο κακό, που να μη βρίσκεται κατά κάποιον τρόπο στην καρδιά μας, κάποτε μάλιστα σε φοβερές διαστάσεις.

Δεν χαίρεται όταν το βλέπει αυτό κάποιος μέσα του. Όταν συνειδητοποιεί τον εαυτό του ζωντανό στον άδη· ώ, πόσο θλιβερό! Κατά το μέτρο που αυξάνει η επίγνωση της αρρώστιας εντείνεται και η δίψα για σωτηρία.

Η συναίσθηση όμως ότι το πεπρωμένο των αδελφών μου είναι όμοιο με το δικό μου γεννά στην καρδιά συμπόνια γι' αυτούς. Έτσι αναγκαζόμαστε να προσευχόμαστε όχι μόνο για τον εαυτό μας, αλλά για όλους: Κύριε, … ελέησον ημάς, δηλαδή όλους εμάς τους ανθρώπους, χωρίς εξαίρεση.

[//280] Θα σας πω λοιπόν κάτι φοβερό, που ίσως σας φανεί διαστροφή.

Η φροντίδα «για όλους» δυσχεραίνει την υπηρεσία σε ξεχωριστά πρόσωπα και μας εξαναγκάζει κάπως να απομακρυνθούμε από αυτά. Δημιουργείται μια ζέση με κάτι το αφηρημένο. Ωστόσο νομίζω ότι το «όλοι» δεν είναι αφηρημένο πράγμα. Και όμως, εκείνο που ποσοτικά προσδιορίζει το περιεχόμενο της ζωής της ψυχής είναι η απορία και η προσδοκία. Θετικά τίποτε δεν κατανοείς, τίποτε δεν κατορθώνεις. Παντού σκοτάδι. Δεν υπάρχει το φως εκείνο που υπήρχε στην αρχή, παρά μόνο η τυραννική αναμονή: Πότε λοιπόν θα αλλάξει το σκοτάδι αυτό και θα γίνει φως; Κύριε, πότε όμως; … ως πότε;

Ένα άλλο κίνητρο για το μοναχισμό είναι η επιθυμία για αδιάλειπτη προσευχή. Η αγάπη για την προσευχή οδήγησε τους περισσότερους στο Μοναστήρι.

Με την έκφραση «μεγαλειώδης παράδοση» εννοούσα τη νοερά εργασία.

Η ουσία της νοεράς εργασίας περιλαμβάνεται στους λόγους του Κυρίου που αναφέρουν ότι στην καρδιά γεννιούνται, από την καρδιά εξέρχονται διαλογισμοί … Η επιθυμία να τηρήσουμε τις εντολές του Κυρίου κατευθύνει όλη

την προσοχή να συγκεντρωθεί στην καρδιά. Ο νους ανείδεος εν σιωπή προσέχει την καρδιά … Όλο το μυστήριο περιέχεται στους λίγους αυτούς λόγους.

Με την αφορμή αυτή μπορούμε να κάνουμε πολλές σκέψεις γύρω από το γεγονός ότι ο Θεός θεωρείται με καθαρό νου. Όσο ο άνθρωπος δεν απεκδύεται όλα τα κτιστά, δεν μπορεί να κατοπτεύσει τον Θεό και πολλά άλλα. Χαρακτηριστικό του ορθόδοξου «μυστικισμού» είναι η συγκέντρωση όλων των δυνάμεων στην τήρηση των ηθικών ευαγγελικών εντολών. Με την εμβάθυνση στον ηθικο-πνευματικό κόσμο κατορθώνεται η απέκδυση από τον φυσικό κόσμο. (ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ) [//281] Η απέκδυση αυτή φθάνει ως την πλήρη απώλεια της αισθήσεως όχι μόνο της πραγματικότητας που μας περιβάλλει, αλλά και αυτού του σώματός μας, όπως έχει λεχθεί: «είτε εν σώματι είτε εκτός του σώματος ουκ οίδα»[8]. Και αυτό συμβαίνει τόσο ήσυχα, τρυφερά (δεν γνωρίζω πώς να το περιγράψω), ώστε ο άνθρωπος δεν παρατηρεί καθόλου πώς γίνεται, αλλά μόνο μετά την προσευχή «ανακαλύπτει», «υποπτεύεται» τί του συνέβη.

Κάθε άλλη οδό, όπως π.χ. την οδό της τεχνητής απεκδύσεως του νου από την ύλη (δηλαδή από την παράσταση οποιουδήποτε υλικού πράγματος), από σκέψεις, της βύθισής του στο γνόφο της απουσίας σκέψεων, χωρίς να κατευθύνεται από την αρχή εκείνη, για την οποία μίλησα παραπάνω, την θεωρώ ξένη προς τον ορθόδοξο ασκητισμό. (ΤΩΡΑ)

Μου φαίνεται ότι έγραψα υπερβολικά πολλά. Εσείς τα γνωρίζετε όλα αυτά, αλλά αντιδικώντας κατά κάποιον τρόπο (ωστόσο με αγάπη) με τον πατέρα Ιωάννη, εξέθεσα τις σκέψεις μου για τον παραδοσιακό (μαύρο) μοναχισμό. (Γνωρίζετε, ελπίζω, ότι ο πατήρ Ιωάννης Σαχοφσκόϋ έχει ήδη προ πολλού γράψει βιβλίο για τον λευκό, δηλαδή μέσα στον κόσμο, μοναχισμό).

Γνωρίζετε τις συνθήκες που επικρατούν σε μας[9]. Φοβάμαι [//282] να τον συμβουλέψω να έλθει στον Άθω, έστω και για λίγο. Όποιος και αν έλθει, απογοητεύεται. Είναι σκάνδαλο, δεν υπάρχει ούτε ίχνος γνήσιου μοναχισμού ούτε ακόμη ανθρώπινου σεβασμού. Ταυτόχρονα δεν υπάρχει δυνατότητα να προστατέψουμε τους επισκέπτες από οποιαδήποτε ψυχρή συμπεριφορά εκ μέρους της «διοικήσεώς» μας. Ο πατήρ Ιωάννης αναχώρησε τόσο γρήγορα εν μέρει, νομίζω, γιατί του αρνήθηκαν εκκλησιαστική κοινωνία, ενώ είναι κουρά της Μονής μας.

---

[8] Β΄ Κορ. 12,2.

[9] Προσθήκη: «Αυτόν τον καιρό στον Άθω, όπως γνωρίζετε, δεν έχουμε τη δυνατότητα να του εξασφαλίσουμε έστω και τις στοιχειώδεις υποφερτές συνθήκες. Γνωρίζω την υπερβολικά βαρειά, από ηθικής πλευράς, ατμόσφαιρα του μοναστηριού μας σχετικά με το "ημερολόγιο" και τις δικαιοδοσίες, ταυτόχρονα όμως και την ανικανότητα των πατέρων μας να δείξουν κατανόηση για ανθρώπους, όπως ο Βλαδίμηρος. Θα του αναθέσουμε φορτίο σωματικής εργασίας που θα ξεπερνά τις δυνάμεις του και κάτω από αφόρητες για μορφωμένο άνθρωπο συνθήκες (χαμηλές σε σημείο βαρβαρότητας)».

Ο πατήρ Σιλουανός λέει την αλήθεια· δεν ζούμε μοναχικά, γι' αυτό και δεν πρέπει να μας εκπλήσσει, όταν οι άνθρωποι αποφεύγουν την επικοινωνία μαζί μας, ως κάτι ανώφελο.

Τον πατέρα Γεράσιμο τον είδα όλο και όλο μια-δυο φορές και τον αγάπησα για την τρυφερή, ευγενική ψυχή του. Αν είναι ακόμη μαζί σας, διαβιβάστε του τους αδελφικούς χαιρετισμούς και τις καλύτερες ευχές μου. Θα χαρώ να δω ότι έγινε καλά και να συνομιλήσω μαζί του.

Χαίρομαι για τη γνωριμία σας με τον πατέρα Ευστάθιο Χημσδάρσκυν. Στέλνω και σε αυτόν τους χαιρετισμούς μου. Είναι ο παλαιότερος αδελφός μου.

Είμαι ευτυχής που πλησιάσατε τον πατέρα Ιωάννη Σαχοφσκόϋ. Κρίμα που είμαστε σκορπισμένοι, μολονότι είμαστε λίγοι.

Ο πατήρ Κωνσταντίνος (Γεστόφτ) ήρθε στον πατέρα Ανδρόνικο.

Στο τελευταίο γράμμα σας θίγετε μερικά σπουδαία θέματα. [//283] Δεν τολμώ να απαντήσω σε αυτά. Για τον «μεγαλοφυή» Ιωάννη του Σταυρού σημειώνω ότι το βιβλίο του, που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη ζωή σας –με τις αποκαλύψεις του για τα μυστήρια της πνευματικής ζωής– αποδείχθηκε για μένα σημαντική ανακάλυψη μόνο σχετικά με την ύπαρξη στη Δύση μιας πρωτότυπης μεθόδου ησυχίας. Μου φαίνεται ότι στο τελευταίο μου γράμμα σας έγραψα ότι δεν αποδίδω στις μεθόδους αυτές καθαυτές σημασία μεγαλύτερη από όση σε κάποιο μέσο. Τις βλέπω δηλαδή ως κάτι το σχετικό. (ΤΩΡΑ)

Ουσιωδέστερη μου φάνηκε όχι η πρωτότυπη ερμηνεία των διαδικασιών της πνευματικής ανάπτυξης καθεαυτήν, αλλά η αποφασιστικότητά του να πορευθεί μέσα από τη «σκληρή» οδό, ακολουθώντας τη γραμμή της μεγαλύτερης αντιστάσεως· η μέριμνά του να διατηρεί το νου ανείδεο με μοναδική ορμή προς τον Θεό και η αντίληψή του για την τέλεια ζωή ως ζωή αποκλειστικά της αγάπης.

Το εμπνευσμένο βιβλίο του παροτρύνει την ψυχή στην απόφαση να βαδίσει με υπομονή μέσα από την ξερή και γνοφώδη έρημο προς τη γη της επαγγελίας.

Για τα βάσανα και το καθαρτήριο.

Νομίζω ότι στους Βίους των αγίων, στο Λειμωνάριο και αλλού, υπάρχει και το στοιχείο του θρύλου, η «μυθολογία», όπως θα έλεγε ο Ν. Α. Μπερδιάγιεφ. Θα πω ειλικρινά ότι η διαφορά στη διδασκαλία της Ορθόδοξης και της Καθολικής Εκκλησίας για τη μετά θάνατο κατάσταση των κεκοιμημένων δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, ουσιώδης. Η ιδέα της μετά θάνατο «διαπαιδαγωγήσεως» της ψυχής δεν είναι ξένη ούτε στη μια ούτε στην άλλη. Η ιδέα όμως του «καθαρτηρίου», ως τόπου από τον οποίο, μετά τη διαμονή για ορισμένο διάστημα τιμωρίας ανάλογο με την αμαρτωλότητα-ρυπαρότητα [//284] της ψυχής, όλοι μεταβαίνουν στον παράδεισο, μου φαίνεται εσφαλμένη. Η κίνηση της ελεύθερης ψυχής, που δεν πέτυχε τη σταθερότητα της τελειότητος, νομίζω πως μπορεί να είναι πάντοτε διπλή. Αν αποδεχθούμε ως δυνατή την έξοδο της ψυχής από τον άδη με τη δύναμη του Θεού, τότε δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να υποθέσουμε την ύπαρξη ενός τρίτου «χώρου», δηλαδή του καθαρτηρίου (ΚΑΘΑΡΤΗΡΙΟ). Κατά τη γνώμη μου η διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας διαφέρει από εκείνη της Καθολικής στο εξής: Αν η ψυχή εξαιτίας της ρυπαρότητός της δεν είναι σε θέση να μεταβεί

στον παράδεισο, τότε πηγαίνει στον άδη, και από εκεί πλέον μόνο ο Θεός γνωρίζει πότε, πως και γιατί ενδέχεται να βγει για τον παράδεισο.

Όπως στον «οίκον του Πατρός» υπάρχουν «μοναί πολλαί»[10], δηλαδή διάφοροι βαθμοί μακαριότητος, έτσι και στον άδη υπάρχουν διάφορα βάσανα. Η μεταθανάτια πορεία της ψυχής, τα τελώνια, περιγράφονται με ποικίλους τρόπους.

Δεν γνωρίζω σε ποιο μέτρο η περιγραφή της οσίας Θεοδώρας μπορεί να γίνει δεκτή, δηλαδή κατά πόσο είναι αναπόφευκτη η πορεία μέσα από όλες τις «ιεραρχικές βαθμίδες» ή κατά πόσο είναι δυνατό να ακολουθηθούν και άλλοι δρόμοι με μικρότερο, ας υποθέσουμε, αριθμό σταθμών, ίσως μάλιστα και εντελώς χωρίς δοκιμασίες από τα εναέρια «τελώνια». Δεν μου είναι σαφές ακόμη, αν πρέπει να τα εκλάβω όλα αυτά κατά λέξη ή αλληγορικά.

Τέτοια ζητήματα δεν προσελκύουν την προσοχή μου. Διαβάζοντας το γράμμα σας διέκρινα ότι όλα τα σκεφθήκατε με σοβαρότητα και οι σκέψεις σας είναι όμοιες με τις δικές μου.

Όπως εσείς, έτσι κι εγώ νομίζω ότι η σωτηρία επιτυγχάνεται [//285] με την απαραίτητη προϋπόθεση της συμμετοχής στα παθήματα του Χριστού.

Προσεύχεσθε για μένα.

Η ψυχή μου είναι γεμάτη ελπίδα ότι η εν Χριστώ αγάπη μας θα μείνει αιώνια.

Ο ανάξιος εν Χριστώ αδελφός σας,

ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Άθως, Ιερά Μονή Αγίου Παντελεήμονος

Ο πατήρ Μάρκελλος χάρηκε, όταν του διάβασα τους χαιρετισμούς και τις ευχές σας.

Σήκωσε ψηλά το άρρωστο χέρι του και είπε: «Ω, ο πατήρ Δημήτριος είναι τέτοιος άνθρωπος, τέτοιος άνθρωπος!», και έπειτα για πολύ μιλούσε με αγάπη για το τί λογής άνθρωπος είστε.

Υπομένει την ασθένεια με εκπληκτική ανδρεία και ευχαριστεί τον Θεό: «Για μένα τώρα η υγεία θα μου ήταν βάρος. Τί μου χρειάζεται; Ήμουν υγιής, κουβαλούσα δοκάρια, υπήρχε δύναμη. Σε όλα αυτά δεν υπάρχει νόημα». Είμαι έτοιμος για τον θάνατο. «Κάθε λεπτό είμαι έτοιμος να πεθάνω ...». Είναι ειρηνικός, μεγαλοπρεπής. Προκαλεί βαθειά εντύπωση.

Μου ζήτησε να σας στείλω τα σεβάσματά του.

ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

---

[10] Ιωάν. 14,2.

[//286]

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΚΤΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

«Και άλλο έπεσεν επί το πετρώδες … και ευθέως εξανέτειλε δια το μη έχειν βάθος γης, ηλίου δε ανατείλαντος εκαυματίσθη, και δια το μη έχειν ρίζα εξηράνθη».

(Μάρκ. 4,5-6)

[//287]

Επιστολή 26

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ
ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ ΚΟΣΜΟΥ

Η χριστιανική ψυχή δεν μπορεί να μην πάσχει στον κόσμο αυτόν. Η προσευχή για την ειρήνη στον κόσμο. Η στέρηση ως οδός γνώσεως της ανθρώπινης ψυχής. Η αλληλοδιαδοχή κυμάτων σκότους και φωτός είναι η μοίρα του μοναχού. Η ακαταμάχητη άγνοια.

Άθως,Ιερά Μονή Αγίου Παύλου,
23 Απριλίου/6 Μαΐου 1945 [1]

Χριστός Ανέστη!

Αγαπημένε εν Κυρίω πάτερ Δημήτριε,

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Τα χρόνια του πολέμου που πέρασαν ήταν γεμάτα από τα πιο ποικιλόμορφα, με υπερβολική ένταση βιώματα, που συγκλόνισαν την ψυχή ως τα έσχατα βάθη της. Η εικόνα του Χριστού έρχεται πάντα σε μεγάλη αντίθεση προς την εικόνα του εμπειρικού μας είναι (κτηνώδους ή θηριώδους). Κατά τη διάρκεια λοιπόν του πολέμου, του τόσο μεγάλου και σκληρού ταυτόχρονα, η αντίθεση αυτή γίνεται ακόμη πιο έντονη. Γι᾽ αυτό και η ψυχή του χριστιανού στον κόσμο αυτόν δεν μπορεί να μην πάσχει. Και το γεγονός ότι πάσχεις κι εσύ είναι τόσο κατανοητό, όσο και αναπόφευκτο. [//288] Στα παθήματα αυτά προστίθενται τα προσωπικά: κατακερματισμένη ζωή, απώλεια συγγενών και οικείων. Έτσι εσύ έχασες τον αδελφό σου.

Παρόλα αυτά χάρηκα υπερβολικά με το γράμμα σου, γιατί επιτέλους ύστερα από τέσσερα χρόνια χωρισμού σε βρήκα πάλι.

Πάντοτε ήμουν βέβαιος ότι ζεις, και από τότε που αποχώρησαν οι Γερμανοί από την Ελλάδα περίμενα ειδήσεις σου και ως ένα βαθμό απορούσα που δεν τις είχα. Αυτό όμως οφείλεται στον μοναχό εκείνον που δεν μου διαβίβασε το πρώτο σου γράμμα. Περίεργοι άνθρωποι! Πόσες φορές δεν έπαθα ήδη κάτι παρόμοιο. Χωρίς να το θέλεις χάνεις την εμπιστοσύνη.

[1] Η Επιστολή αυτή γράφθηκε από τη Μονή του Αγίου Παύλου στον Άθω, όπου ο π. Σωφρόνιος έγινε πνευματικός. Πρόκειται για την απάντηση στην Επιστολή 5 του Δ. Μπάλφουρ (8 Απριλίου 1945). Βλ. Παράρτημα ΙΙ,6: «Χρόνια αθεΐας», σσ. 387-388.

Εκατομμύρια ψυχών εύχονται στον Θεό για ειρήνη. Μαζί τους ενώθηκα κι εγώ. Στην απόγνωσή μου αυτά τα χρόνια ως παράφρων, με αναίδεια και θρασύτητα, κάποτε με πόνο που με οδηγούσε σχεδόν ως τον θάνατο, ικετεύω κι εγώ τον Θεό να δώσει ειρήνη στον κόσμο.

Και αν η προσευχή υπερνικήσει τη σκοτεινή δύναμη του εγκληματικού, αδελφοκτόνου εγωϊσμού και επιτευχθεί η ποθητή ειρήνη, τότε ίσως μας δοθεί και η δυνατότητα, έστω και για λίγο, να ζήσουμε μαζί. Πάντοτε το επιθυμούσα, τώρα ακόμη περισσότερο. Το αναφέρω, για να το έχεις κατά νουν, αν ποτέ αισθανθείς την κλήση γι' αυτό.

Έλαβα το γράμμα σου μόλις χθες, 22 Απριλίου/5 Μαΐου 1945. Ο πατήρ Γεράσιμος ζει στο σπήλαιο του Αγίου Αθανασίου. Έχει γραφεί στην Λαύρα. Για πολύν καιρό δεν τον είδα, αλλά ευτυχώς ήρθε στον Άγιο Παύλο για το Πάσχα. Είναι ακριβώς ο ίδιος, όπως και πριν, ωστόσο αδυνάτισε λίγο.

Θα ήθελα να τελειώσω το γράμμα, αλλά θυμήθηκα ότι ίσως πρέπει να γράψω κάτι και για μένα.

Κατά τη διάρκεια των χρόνων αυτών οι φρικαλεότητες [//289] του πολέμου (βομβαρδισμοί, εκκενώσεις οικοσμών και λοιπά) δεν μας άγγιξαν άμεσα. Κατά καιρούς μάλιστα υπήρχε μεγαλύτερη ησυχία, περισσότερη ερημιά, εξωτερική νέκρα, περισσότερο από ότι πριν από τον πόλεμο. Βασικά αισθανόμασταν τη στέρηση όλων σχεδόν των αναγκαίων. Και όμως επέζησα σχετικά ομαλά. Δηλαδή κι εγώ πέρασα μεγάλη φτώχεια, κάποτε μάλιστα και σωματικούς κόπους που ξεπερνούσαν τις δυνάμεις μου, αλλά χαίρομαι για την εμπειρία αυτή, γιατί γνώρισα βαθύτερα την ανθρώπινη ψυχή. Ξόδεψα πολύ χρόνο παλεύοντας για ένα κομμάτι μαύρο ψωμί. Κατά περιόδους όμως είχα και τη δυνατότητα να διαβάσω και να ησυχάσω. Σύμφωνα με την αρχή του πατρός Σιλουανού: «Για να γίνεις ελεύθερος, πρέπει να δεσμεύσεις τον εαυτό σου»[2].

Περίοδοι απογνώσεως εναλλάσονταν με περιόδους που με κατέκλυζε το αίσθημα της θείας αγάπης.

Η εναλλαγή των κυμάτων του σκότους και του φωτός, όπως ξέρεις, είναι η μοίρα του μοναχού.

Η ψυχή άλλοτε με οδυνηρό τρόπο ζητεί τον Θεό, άλλοτε πάλι με ισχυρή και γλυκειά αίσθηση ελκύεται από τον Χριστό, αγαπά τον Χριστό. Τον αισθάνεται μέσα της, ενώ έπειτα αποχωρεί πάλι αυτό το φως και μένει μόνη.

Η εμπειρία της πνευματικής πατρότητος είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, αλλά και η άσκησή της, δηλαδή ο αγώνας στην καρδιά του αδελφού ενάντια στο πάθος που τον βασανίζει, υπερβολικά δύσκολη. Με άλλα λόγια είναι ανάγκη να τον δεχθείς στην καρδιά σου και να ζήσεις τον πειρασμό του ως προσωπικά δικό σου.

Δυστυχώς πολύ συχνά συναντάς εκείνο που θα ονόμαζα «ακατανίκητη άγνοια» «ignorance invincible» (όρος του Πάπα Πίου του 9^{ου}, με κάπως διαφορετική σημασία). Η [//289] απόπειρα ωστόσο να μεταδώσεις το λόγο του

---

[2] Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σ. 82.

Χριστού οδηγεί στο αντίθετο αποτέλεσμα, στην αποστροφή και την εχθρότητα. «Ζητείτέ με, αποκτείναι, ότι ο λόγος ο εμός ου χωρεί εν υμίν»[3]. Στις περιπτώσεις αυτές η ψυχή μου βιώνει βαρειά ερήμωση, που φθάνει κάποτε ως την εξάντληση.

Ευχαριστώ για ό,τι μου έστειλες. Με προτρέπεις να σου γράφω τί μου χρειάζεται. Γράφω ολόκληρο κατάλογο, από τον οποίο, παρακαλώ, διάλεξε ό,τι είναι εύκολο να προμηθευθείς, γιατί δεν έχω απόλυτη ανάγκη από τίποτε.

1) Φανέλλα (φορώ No. 19).

2) Εσώβρακα μάλλινα ή βαμβακερά.

3) Κάλτσες (το ίδιο μέγεθος με σένα, ίσως ελάχιστα μικρότερο).

4) Λαστιχένιες σόλες για παπούτσια, που είναι τόσο απαραίτητες για τους δρόμους του Άθω.

5) Κάτι για τον καθαρισμό των δοντιών.

Επαναλαμβάνω ότι από όλα αυτά δεν έχω απόλυτη ανάγκη και μπορώ να τα καταφέρω και με αυτά που έχω.

Θα χαρώ πολύ να σε δω.

Με αγάπη εν Χριστώ ο ανάξιος αδελφός σου,
ο αμαρτωλός ιεροδιάκονος Σωφρόνιος

Υ.Γ. Στη διεύθυνση αντί Ρώσου γράφε Πνευματικού.

[3] Ιωάν. 8,37.

[//291]

Επιστολή 27

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΔΕΣΜΑ

Τα «δεσμά» του μοναχισμού και της ιερωσύνης. Οι διωγμοί κατά του μοναχισμού. Η ελευθρεία που μας δόθηκε με τον Χριστό. Δεν υπάρχει χριστιανισμός έξω από την Εκκλησία. Η κληρονομιά των Αγίων. Η ψυχή παραμένει ελεύθερη παρόλες τις δεσμεύσεις. Η σχέση της εσωτερικής πνευματικής ζωής με τις δογματικές αντιλήψεις.

Καλύβη Αγίας Τριάδος,
8/21 Αυγούστου 1945 [1]

Δεν έστειλα το γράμμα. Η βάρκα θα φύγει αύριο. Τόσο το καλύτερο· μπορώ να συνεχίσω.

Σκέφτεσαι λοιπόν ότι εγώ δεν σε καταλαβαίνω. Το πρώτο που οφείλω να καταλάβω είναι, μου φαίνεται, η επιθυμία σου να ελευθερωθείς από εκείνα τα δεσμά που σου επιβάλλουν η ιερωσύνη και ο μοναχισμός. Και αυτό είναι τόσο εύκολο να το καταλάβω. Πόσες φορές εγώ ο ίδιος έζησα και ζω ακόμη τη στενότητα και το βάρος των δεσμών αυτών. Αρκεί και η πιο επιφανειακή γνωριμία με τους κανόνες της Εκκλησίας και τους νόμους του κράτους για τον μοναχισμό και την ιερωσύνη, για να καταλάβεις πως η στενοχώρια μας αγγίζει τα έσχατα όρια, καθώς η συμπεριφορά των έξω απέναντί μας φτάνει να πάρει τη μορφή διωγμού. [//292] Η αποταγή του κόσμου από την πλευρά μας συντείνει, ώστε ο κόσμος να μας εκδικείται με απόρριψη και διωγμό και μίσος, ιδιαίτερα απέναντι στο μοναχισμό. Ο μοναχισμός διώκεται ακόμη και από την εκκλησιαστική εξουσία. Θα μπορούσε κάποιος να ρωτήσει επάνω σε ποιά βάση, για ποιό λόγο επιχειρούνται όλα αυτά εναντίον μας;

Μήπως άραγε μας παραχώρησαν κάποια δικαιώματα και προνόμια, ώστε να μας δεσμεύουν με αντίστοιχες υποχρεώσεις; Γνωρίζω και περιπτώσεις, κατά τις οποίες ιερείς και μοναχοί, ταραγμένοι από παράλογους σαδιστικούς εμπαιγμούς επισκόπων και άλλων εκκλησιαστικών αρχών, απαρνήθηκαν την ιερωσύνη και τα ράσα, όχι όμως και τον Χριστό. Τα απαρνήθηκαν, για να ζήσουν ελεύθερα εν Χριστώ, να παραμείνουν στην ελευθερία εκείνη, την οποία όπως λέει ο Απόστολος Παύλος, κέρδισε για μας ο Χριστός[2].

Και αν αυτό το αισθάνονται οι Έλληνες και οι Ρώσοι, πόσο μάλλον εσύ, ο Άγγλος, πρέπει να το ζεις με μεγαλύτερη ένταση και οδύνη. Και αν αρχίσω να σου μιλώ για τον εαυτό μου –γιατί ως τώρα τα υπομένω όλα αυτά ή τί μου δίνει τη δύναμη να τα υπομένω ή με ποιόν τρόπο να παλεύω, όπως εσύ, για την εσωτερική μου πνευματική ελευθερία –, τότε θα σου εξομολογηθώ και αυτό.

[1] Η Επιστολή αυτή γράφθηκε από τη σπηλιά της Αγίας Τριάδος, κοντά στον αρσανά της Μονής του Αγίου Παύλου. Σε αυτή, όπως και στην επόμενη, απαντά στην Επιστολή 7 του Δ. Μπάλφουρ (21 Ιουλίου 1945). Βλ. Παράρτημα ΙΙ,7: «Αφύπνιση», σσ. 389-392.

[2] Πρβλ. Γαλ. 5,1.

Αποτελεί βαθειά πεποίθησή μου (και όχι απλή πίστη) ότι ο χριστιανισμός δεν μπορεί να μην είναι εκκλησιαστικός, αν εξετάσουμε προσεκτικά την Εκκλησία ως σώμα του Χριστού ή ως ιστορικό φαινόμενο, ως κοινότητα χριστιανών. Η τελευταία της ιδιότητα, δηλαδή αυτή της κοινότητος των χριστιανών, αναπόφευκτα επιβάλλει τις γνωστές εσωτερικές υποχρεώσεις. Οπωσδήποτε είναι ανάγκη να εκτιμήσουμε την κατάσταση και τις απαιτήσεις των αδελφών-μελών. Η δική μου μέθοδος της πάλης για ελευθερία [//293] συνίσταται στην ύψιστη εφικτή για μένα απομάκρυνση και τον αυτοπεριορισμό. Δηλαδή δεσμεύω τον εαυτό μου τόσο πολύ, ώστε να μην αισθάνομαι τα δεσμά που επιβάλλει σε μένα η Εκκλησία και η κοινωνία. Και το θεωρώ αυτό αναγκαίο, για να μη χάσω ό,τι θετικό μου δίνει η Εκκλησία, διαφυλάσσοντας συνάμα όσο είναι δυνατό την ελευθερία μου. Τί είναι λοιπόν αυτό που μου δίνει η Εκκλησία; Τα μυστήρια: το Βάπτισμα, τη μετάνοια, την κοινωνία, την ιερωσύνη κ.λ.π.

Μέσα από την Εκκλησία, σύμφωνα πάντα με το μέτρο των δυνατοτήτων μου, γίνομαι κληρονόμος της πιο μεγαλειώδους παραδόσεως που υπάρχει στην ιστορία της ανθρωπότητος.

Δια μέσου της Εκκλησίας και μέσα στην Εκκλησία ζω συνεχώς την πιο ζωντανή σχέση με τον Ιωάννη τον Θεολόγο και τον Παύλο και τους Αποστόλους, με τον Αθανάσιο, τον Βασίλειο και τους άλλους Πατέρες, με τον Αντώνιο και τον Σισώη, με τον Μακάριο και τον Ισαάκ, με τον Μάξιμο και τον Συμεών τον Νέο Θεολόγο, με τον Γρηγόριο Παλαμά, τον Σεραφείμ του Σάρωφ. Αυτοί είναι οι οικείοι μου, οι συγγενείς μου. Τους παρέλαβα όμως στην εκκλησιαστική τάξη. Έξω από την Εκκλησία ο σύνδεσμος μαζί τους εξασθενεί. Έστω και σε μικρότερο μέτρο, ζω όμως την ίδια ζωή με αυτούς. Δια μέσου της Εκκλησίας διαμορφώνω στη συνείδησή μου την εικόνα του από άπειρη αγάπη Εσταυρωμένου για τις αμαρτίες μας Χριστού· εικόνα, που πάντοτε με πράο, αλλά έντονο τρόπο, ελκύει την ψυχή μου! Και να, όλα αυτά μου δίνουν τη δύναμη να υπομένω πολλά ανόητα διεστραμμένα, που συναντάμε στο εκκλησιαστικό περιβάλλον.

Μίλησα για την απομάκρυνσή μου από την εκκλησιαστική κοινότητα. Συχνά όμως συναντούμε στην ιστορία της Εκκλησίας τα παραδείγματα εκείνων που επιστρέφουν σε αυτό το πνευματικά ακαλλιέργητο περιβάλλον ώστε, κατά το [//294] παράδειγμα του Χριστού, να θυσιάσουν την ψυχή τους για την αδελφότητά τους. Αυτό συμβαίνει και πάλι στην Εκκλησία.

Πολλά είναι τα αρνητικά, τα ανόητα που δεσμεύουν, αλλά ωστόσο, ακόμη περισσότερα είναι τα θετικά.

Μου φαίνεται πως η έξοδος από την Εκκλησία για την ελευθερία τελικά προκαλεί φθορά. Προσωπικά μπορώ να διαπιστώσω ότι στην έσχατη ορμή μου να αποκτήσω την αγάπη του Χριστού η ψυχή παραμένει ελεύθερη από όλα τα δεσμά που επιβάλλουν στο μοναχό η Εκκλησιά και η κοινωνία – ο κόσμος.

Λες: «Με την εσωτερική πάλη απέκτησα κάποια πνευματική ελευθερία».

Τολμώ να πω: «Δεν νομίζω ότι η ελευθερία σου είναι μεγαλύτερη από εκείνη που έχω εγώ στην έρημο».

Όταν όμως βρίσκομαι μεταξύ άλλων μοναχών, προσαρμόζομαι στις αρχές της δικής τους ζωής.

Δεν θέλω να αντιλέγω, να σου δίνω βάρος. Μιλώ για τον εαυτό μου, για να εννοήσεις ότι κι εγώ, όχι σε μικρότερο βαθμό από σένα, αισθάνομαι τα στενά όρια του περιβάλλοντος της εκκλησιαστικής κοινότητας.

Δεν προσπαθώ και δεν προσπάθησα «να περιορίσω τον εαυτό μου σε αποκλειστικά ομολογιακά πλαίσια». Αλλά συναισθάνομαι βαθιά πόσο στενή και άρρηκτη είναι η σχέση της ασκητικής μας ζωής με τις βασικές δογματικές θέσεις.

Έτσι για παράδειγμα, όταν προσεγγίζω τη διδασκαλία του Ιωάννου του Σταυρού, αναγνωρίζω τη σχέση του με τη διδασκαλία του Αυγουστίνου για τις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος. Όταν συναντώ τον Σλαϊερμάχερ[3], δεν μπορώ να μη διαπιστώσω ότι ο δίχως δογματική χριστιανισμός [//295] του, η αδογματική του πίστη, τον οδήγησε σε σημείο να χαρακτηρίσει την πανθεϊστική κοσμοθεωρία του Σπινόζα[4] ως την κλασική έκφραση της θρησκευτικής ζωής (υπονοώντας ότι πρόκειται για τη γνήσια, την αληθινή).

Γενικά η πείρα και η μελέτη αποδεικνύουν σαφώς τη στενή σχέση της εσωτερικής πνευματικής ζωής με τις δογματικές θεωρήσεις.

Εγώ προσωπικά θεωρώ αναγκαίο να είμαι ιδιαίτερα προσεκτικός.

Πιστεύω στον Χριστό. Πιστεύω τον Χριστό. Είμαι δεμένος με την αγάπη του Χριστού. Εμπιστεύομαι μόνο τον Χριστό που γνώρισα στην Εκκλησία.

Κάποια στιγμή η αναζήτηση του «αυθεντικού είναι» με οδήγησε στον Άθω.

Τώρα με όλες τις δυνάμεις της ψυχής μου επιθυμώ να ομοιάσω, έστω και σε ελάχιστο βαθμό, με τον Χριστό, γιατί σε Αυτόν υπάρχει για μένα αυθεντική, αιώνια, θεία ζωή. Σταμάτησα να αναζητώ.

Φαίνεται πως μίλησα πολύ, και μάλιστα εκτός θέματος. Θα προτιμούσα να ζω μαζί σου. Τότε ίσως θα μπορούσες να πεισθείς ότι είμαι σε ικανοποιητικό βαθμό ελεύθερος. Αν όμως ήταν δυνατό, θα προτιμούσα να ζούσαμε στην Παλαιστίνη.

Το γράμμα σου μου δημιούργησε την εντύπωση ότι με θεωρείς ως κάποιον μικρονοϊκά φανατικό ομολογιακό, παρόμοιο με ορισμένους ζηλωτές του Άθω. Αν δεν ήταν έτσι, θα με τιμούσες με μεγαλύτερη εμπιστοσύνη.

Με μεγάλη εν Χριστώ αγάπη,

Ο Υμέτερος Σωφρόνιος
Ειρήνη σοι!

---

[3] Friedrich Ernst Schleiermacher (1768-1834). Γερμανός προτεστάντης θεολόγος και φιλόσοφος.

[4] Baruch Spinoza (1632-1677). Ολλανδός υλιστής φιλόσοφος.

[//296]

Επιστολή 28

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Η τραγωδία του ανθρώπου αποτελεί σκληρή πραγματικότητα. Η πάλη για την εσωτερική ελευθερία. Η «πάλη» με τον Θεό για την ειρήνη. Η αφομοίωση και ομοίωση με τον Χριστό. Το αδύνατο της χωρίς δογματική βάση πίστεως, του χωρίς Εκκλησία και άσκηση χριστιανισμού. Η στενότητα των ομολογιακών πλαισίων. Εκκλησία, δόγμα και ασκητική αποτελούν ενιαία πραγματικότητα. Η ιεραρχία των πνευματικών αξιών. Οι θετικές και αρνητικές μορφές του ασκητισμού. Σε τί συνίσταται η ορθόδοξη παράδοση.

Καλύβη Αγίας Τριάδος,
22 Αυγούστου/4 Σεπτεμβρίου 1945 [1]

Χριστός εν τω μέσω ημών!

Αγαπημένε εν Κυρίω πάτερ Δημήτριε,

Ειρήνη σοι παρά Κυρίου.

Ποτέ δεν σε ξεχνώ. Συχνά, πολύ συχνά, στρέφομαι με τη σκέψη μου σε σένα. Μετά από πολλές ημέρες που χάθηκαν μέσα στο σάλο της πυρκαγιάς και των άλλων βιοτικών μεριμνών, διαθέτω τελικά χρόνο για να σου γράψω, αν και βρίσκομαι ακόμη σε κατάσταση ψυχικής κοπώσεως.

Παραμέρισες από την ψυχή σου, όπως γράφεις, «το αίσθημα του τραγικού χαρακτήρα της πνευματικής ζωής».

Κι εγώ επίσης κάνω το ίδιο κατά διαστήματα. Κλείνω [//297] τα μάτια, περιορίζω τις αισθήσεις μου, για να μην αντικρίζω το ανθρώπινο είναι, που μου φαίνεται πραγματικά τραγικό στα όρια του κόσμου αυτού. Το κάνω αυτό, όταν αποκάμνει η ψυχή μου, όταν πονά αφόρητα η καρδιά μου. Όταν όμως τα ανοίγω πάλι μετά από κάποια ανάπαυλα, τότε εκ νέου, κάποτε με ακόμη μεγαλύτερη οξύτητα και ένταση, βλέπω συνέχεια την ίδια βαθειά τραγωδία.

Σκέπτομαι πως και συ μόνο για λίγο μπορείς να αποσυρθείς από αυτή τη φοβερή, εξουθενωτική θέα, και ύστερα επιστρέφεις αναγκαστικά πάλι σε αυτήν, γιατί δεν αποτελεί απλώς μια ιδέα, ένα οικοδόμημα νοσηρής φαντασίας, αλλά πρόκειται για την ίδια, την σκληρή πραγματικότητα. Το τραγικότερο σε όλα αυτά δεν είναι, μου φαίνεται, ότι οι άνθρωποι πάσχουν πολύ, αλλά ότι πεθαίνουν, χωρίς να γνωρίσουν τον Θεό.

Αναφέρεις: «Η προσπάθεια να περιορισθώ στα αποκλειστικά πλαίσια μιας ομολογίας εξασθενεί μέσα μου κάθε θρησκευτική πίστη. Καθιστά ακατανόητη και άκυρη στη συνείδησή μου τη σχέση της αγάπης και της πρόνοιας του Θεού προς την ανθρωπότητα στο σύνολό της».

Για μένα επίσης μεταξύ της ευαγγελικής ρήσης ότι «ο Θεός αγάπη εστίν»[2] από τη μια πλευρά, και των πεπρωμένων της ανθρωπότητος από την άλλη, όπως

---

[1] Η Επιστολή αυτή, όπως και η προηγούμενη, αποτελεί απάντηση στην Επιστολή 7 του Δ. Μπάλφουρ (21 Ιουλίου 1945). Βλ. Παράρτημα ΙΙ,7: «Αφύπνιση», σσ. 389-392.

[2] Α΄ Ιωάν. 4,8.

εννοούνται μέσα στα όρια του κόσμου αυτού, περικλείεται μια μεγάλη αντίφαση. Δεν νομίζω όμως ότι η απομάκρυνσή μου από την Εκκλησία θα μπορούσε να βοηθήσει στη λύση της.

Όπως εσύ, έτσι κι εγώ βρίσκομαι σε διαρκή πάλη για την εσωτερική μου ελευθερία, σε συνεχή αναζήτηση λύσεως πολλών αντιφάσεων και αποριών. Η πάλη αυτή παίρνει κατά καιρούς μέσα μου το χαρακτήρα πάλης με τον ίδιο τον Θεό, παρόλη τη συνείδηση της άκρας μηδαμινότητός μου.

[//298] Κάποτε προσεύχομαι με ήρεμο θρήνο, συχνά όμως ως παράφρων παλεύω, επιμένω, απαιτώ, ερίζω, σχεδόν γίνομαι βλάσφημος.

Παρόλο τον θεομάχο χαρακτήρα της ζωής μου, αγαπώ τον Θεό ως τα έσχατα βάθη της υπάρξεώς μου και αφήνω σε Αυτόν την τελευταία κρίση, γιατί Αυτός διαθέτει απεριόριστες δυνατότητες πέρα από τα όρια αυτού του κόσμου.

Η αγάπη προς τον κόσμο, προς τον άνθρωπο, με ωθεί στην πάλη με τον Θεό. Αφήνω το πνεύμα αυτό της πάλης με τον Θεό να ενεργήσει στην ψυχή ελεύθερα και παρατηρώ πως όταν συναντήσει κάποιο αδιαπέραστο τείχος, πέφτει συντετριμμένο, και τότε πείθομαι ότι η αγάπη μου για τον Θεό είναι ακόμη βαθύτερη.

Παλεύω με τον Θεό, ερίζω μαζί Του, τον στενοχωρώ με τη θρασύτητά μου στην πάλη για τα πεπρωμένα των ανθρώπων, αλλά τελικά, όποια και αν είναι η μοίρα όλης της ανθρωπότητος, όλου του κόσμου, όλης της κτίσεως, τον Θεό αγαπώ με μοναδική, αληθινή και αιώνια αγάπη.

Χιλιάδες φορές έλαβε χώρα στην ψυχή μου σκληρή πάλη, αλλά πάντοτε νικούσε η αγάπη του Χριστού, έτσι ώστε κι εγώ ως ένα βαθμό μπορώ να επαναλάβω τα λόγια του Αποστόλου Παύλου: «Πέπεισμαι … ότι ούτε θάνατος ούτε ζωή ούτε άγγελοι ούτε αρχαί ούτε δυνάμεις ούτε ενεστώτα ούτε μέλλοντα ούτε ύψωμα ούτε βάθος ούτε τις κτίσις ετέρα δυνήσεται ημάς χωρίσαι από της αγάπης του Θεού της εν Χριστώ Ιησού τω Κυρίω ημών»[3].

Πριν λίγο καιρό σου έγραψα ότι σταμάτησα να αναζητώ τον Θεό. Το μόνο πράγμα που επιθυμώ είναι κατά κάποιον τρόπο, έστω και ελάχιστα, να ομοιωθώ εσωτερικά με τον Χριστό και να αφομοιωθώ από Αυτόν. Θέλω να γνωρίσω, έστω και εν μέρει, έστω και ελάχιστα, να ζω [//299] έτσι, όπως ζούσε ο Κύριος, να γνωρίσω την ενότητα της αγάπης προς τον Πατέρα και προς τον άνθρωπο. Στα όρια αυτής της ζωής οι δύο αυτές εντολές είναι για μας ασυμβίβαστες στην πληρότητά τους. Αγαπώντας τον Θεό, υπηρετώντάς Τον, απομακρύνομαι από τον πλησίον, διακονώντας τον πλησίον, λησμονώ τον Θεό ή απομακρύνομαι από Αυτόν ή ακόμη γίνομαι και εχθρός Του. Γι' αυτό ακριβώς και η εικόνα του απαράμιλλου Χριστού με ελκύει ασυγκράτητα κοντά Του, η εικόνα Εκείνου που ταύτισε τέλεια τη μια με την άλλη αγάπη και έτσι μας υπέδειξε το νόμο του αιώνια αυθεντικού είναι.

[3] Ρωμ. 8,38-39.

Δεν επιζητώ τώρα κάποιο ακατανόητο, αόριστο, απρόσωπο, αιώνιο είναι, κάποιον «άγνωστον Θεόν»[4]. Ο Θεός και το αιώνιο είναι μου δόθηκαν με απόλυτα συγκεκριμένη μορφή στο πρόσωπο του Χριστού. Αυτόν τον Χριστό αναζητώ, δηλαδή με Αυτόν ποθώ να ομοιωθώ και από Αυτόν να αφομοιωθώ. Όταν παρά τη συναίσθηση της άκρας αναξιότητός μου προσεύχομαι σε Αυτόν, τότε από την ένταση της προσευχής αυτής ενοποιείται όλο μου το είναι, η ψυχή, το σώμα, ο νους, η καρδιά και όλα τα μέλη του σώματος, ακόμη και τα οστά μου· όλα μέσα μου, εμβρόντητα από την ένταση, κατά κάποιον τρόπο συστέλλονται. Αλλάζει η αναπνοή. Τόσο ισχυρά και ασυγκράτητα προσελκύει ο Χριστός στον Εαυτό Του την ψυχή, όλον τον άνθρωπο!

Ο Χριστός, τον Οποίο μου έδωσε η Εκκλησία!

Δεν καταφρονώ κανένα μέσο που συντελεί στην ένωσή μου με τον Χριστό. Αλλά είναι άραγε δυνατό να βρούμε κάπου έξω από την Εκκλησία σε μεγαλύτερη αφθονία αυτά τα μέσα;

Στην Εκκλησία έχω τον ενσαρκωθέντα Θεό με τρόπο, [//300] ώστε να τρώμε και να πίνουμε τον Θεό, να αναπνέουμε τον Λόγο Του. Με το Όνομά Του, τον Λόγο Του, τη δύναμή Του τελούμε τα μυστήρια. Και τα μυστήρια αυτά δεν αποτελούν κάποια απλά μόνο σύμβολα, αλλά αληθινή πραγματικότητα. Και όλη η πείρα αυτό μαρτυρεί τόσο ολοφάνερα!

Η σκέψη μου είναι απλή. Δεν είναι όμως ίσως εύκολο να την διατυπώσω, γιατί δεν ξέρω τί πρέπει να πω, για να μη σε επιβαρύνω με περιττά λόγια. Δεν με θεώρησες άξιο της πλήρους εμπιστοσύνης σου. Περισσότερο εγώ εμπιστεύομαι τον εαυτό μου σε σένα.

Υποθέτεις ότι εγώ δεν έζησα την εμπειρία εκείνη που σου δόθηκε τώρα, και γι' αυτό δεν θα μπορέσω να σε καταλάβω, αλλά ότι απλούστατα θα χλευάσω με ομολογιακό φανατισμό τον άγιο χαρακτήρα αυτού που εσύ βίωσες.

Αλλά όπως εσύ λες ότι είσαι «έτοιμος να ακούσεις με προσοχή τη γνώμη μου», έτσι κι εγώ είμαι έτοιμος με αγάπη να ακούσω όλα όσα και αν είχες να μου πεις.

Αν εγώ είμαι πάντοτε έτοιμος, μάρτυς μου ο Θεός, να σου παραδώσω ανιδιοτελώς όλα όσα έχω από αγάπη εν Χριστώ, τότε και εσύ, αν ανακάλυψες κάτι μεγαλύτερο από εκείνο που εγώ γνωρίζω, κάνε τον κόπο να το μεταδώσεις και σε μένα. Τρία πράγματα δεν μπορώ να κατανοήσω:

1) πίστη χωρίς δόγμα

2) χριστιανισμό έξω από την Εκκλησία

3) χριστιανισμό χωρίς άσκηση.

Και τα τρία αυτά, Εκκλησία, δόγμα και ασκητική, δηλαδή χριστιανική άσκηση, συνιστούν για μένα ενιαία ζωή.

Μου φαίνεται, άδικο να νομίζουμε ότι στην Εκκλησία όλα πρέπει να είναι, όπως λες, «σύμφωνα με τη γνώμη μας».

---

[4] Βλ. Πράξ. 17,23.

Όταν μιλάς για τη στενότητα των ομολογιακών πλαισίων, σε καταλαβαίνω. Κι εγώ χιλιάδες φορές έζησα και ζω στενοχώριες, αλλά τις υπομένω, γιατί από την Εκκλησία δέχομαι και θετικά δώρα.

[//301] Ο ασκητισμός, δηλαδή ο πνευματικός αγώνας και η άσκηση, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο όχι μόνο όλων των γνωστών θρησκειών της ιστορίας, αλλά και γενικά κάθε ανθρώπινου πολιτισμού.

Στη βάση κάθε ασκητικής παράδοσης υπάρχει απαραίτητα το ένα ή το άλλο δόγμα (θεωρία).

Κάθε θρησκεία –ειδωλολατρία, ιουδαϊσμός, μωαμεθανισμός, πανθεϊσμός, χριστιανισμός– διαθέτει τη δική της ασκητική παράδοση, που διακρίνεται από τις άλλες, και η διαφορά αυτή προσδιορίζεται από τη διαφορά των δογματικών αντιλήψεων.

Νομίζω κατά συνέπεια ότι πρέπει να αποκτήσουμε με προσωπικό αγώνα και προσεκτική μελέτη τη γνώση της θεωρητικής βάσεως του ασκητισμού, για να έχουμε τη δυνατότητα να χρησιμοποιούμε ελεύθερα και συνετά τα διάφορα ασκητικά μέσα που προσφέρονται, για να ενώσουμε σε ενιαίο σύνολο όλες τις μορφές των ασκητικών γυμνασμάτων που υπάρχουν.

Θεωρητικά, πρέπει γενικά να γνωρίζουμε στο σύνολό τους τις διάφορες ασκητικές απόψεις, τις μορφές, τις μεθόδους, τα μέσα, ώστε να αποκτήσουμε κάποια εσωτερική ελευθερία, για να μην εμπέσουμε σε ξένες προς τον χριστιανισμό σφαίρες.

Υποθέτω ότι ανάμεσα στις «ξένες» αυτές σφαίρες, το πιο επικίνδυνο για τους χριστιανούς στην εποχή μας είναι ο πανθεϊστικός μυστικισμός.

Θεωρητικά, πρέπει κατά κάποιον τρόπο να γνωρίζουμε όλα τα στάδια της πνευματικής ενηλικιώσεως, της αναβάσεως από το κατώτερο και μικρότερο στο ανώτερο και μεγαλύτερο, για να εξασφαλίσουμε απρόσκοπτη πρόοδο.

Πρέπει να γνωρίζουμε την «ιεραρχία» των πνευματικών αξιών, για να μη τοποθετήσουμε το κατώτερο επάνω από το ανώτερο, και θέσουμε έτσι οριστικά τέλος στην ανάβαση.

[//302] Ως παράδειγμα ανατροπής της «ιεραρχίας» των πνευματικών αξιών έχουμε την περίπτωση του Αυγούστου Κόντ[5], που πίστεψε ότι ανακάλυψε το νόμο της ιστορικής ανάπτυξης του νου. Κατά τη γνώμη του ο ανθρώπινος νους περνά από τρία διαδοχικά στάδια ανάπτυξης σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τον κόσμο: το τελεολογικό στάδιο, το μεταφυσικό και το θετικό. Στην πνευματική ζωή συμβαίνει πολύ συχνά να συναντούμε το φαινόμενο της «ανατροπής της ιεραρχίας». Στις περιπτώσεις αυτές θυμάμαι τα μαθήματα γυμναστικής στα παιδικά μου χρόνια, όταν κάτω από τα πόδια μου βρισκόταν το ταβάνι και «επάνω» από το κεφάλι μου το πάτωμα με τα διάφορα αντικείμενα που ήταν εκεί τοποθετημένα.

Θα προτιμούσα βέβαια να μιλήσω μαζί σου προφορικά για όλα αυτά. Και γι’ αυτό παρά λίγο θα ταξίδευα για την Αθήνα με καΐκι, που θα με πήγαινε στον

---

[5] Auguste Comte (1798-1857). Γάλλος φιλόσοφος, ιδρυτής της σχολής του «θετικισμού».

Πειραιά σχεδόν χωρίς ναύλα. Όταν όμως αναλογίστηκα τη δυσκολία της επιστροφής, εγκατέλειψα το εγχείρημα.

Παρακάτω αναφέρεις: «Η μορφή της ζωής μου δεν είναι καθόλου ασκητική … το κύριο ενδιαφέρον μου είναι να "εισέλθω εντός μου"».

Εδώ, λίγο ξέφυγες από τη συνηθισμένη ορολογία. Αυτό που κατάλαβα εγώ ήταν το εξής: Αποφάσισες να εγκαταλείψεις την αρνητική μορφή του ασκητισμού και θέλεις να σταθείς μόνο στη θετική. (Αυτό επιδίωκε στην εποχή του και ο πατήρ Λάζαρος-Edgar Moore)[6]. Λογικά αυτό [//303] μας παρουσιάζεται ως κάτι το τελειότερο. Η πείρα όμως μας δίδαξε ότι η θετική ενέργεια (η αύξηση στο αγαθό που αποτελεί θετική μορφή αγάπης) βρίσκεται αναγκαστικά στα όρια της ζωής αυτής με τη αρνητική μορφή της ασκητικής δραστηριότητος, δηλαδή με την πάλη ενάντια στον «νόμον της αμαρτίας», που διενεργείται μέσα μας.

«Ο κόσμος όλος εν τω πονηρώ κείται»[7]. Το πονηρό, αυτός «ο νόμος της αμαρτίας», απέκτησε ισχύ νόμου, που ενεργεί στη μη αναγεννημένη ζωή της ψυχοσωματικής μας υπάρξεως. Η διαδικασία της αναγεννήσεως, της μεταμορφώσεως της ζωής μας, πραγματοποιείται με τη συνέργεια δύο παραγόντων, της ενέργειας του Θεού και της ασκητικής δράσης του ίδιου του ανθρώπου. Η δεύτερη, ως άσκηση του ανθρώπου, προσλαμβάνει κάποτε αρνητική μορφή (νηστεία, εγκράτεια, σωφροσύνη, αγρυπνία, ακτημοσύνη, υπακοή ως αποκοπή του ιδίου θελήματος, παραίτηση από τη φιλαρχία κ.λπ.). Κάποτε όμως εκδηλώνεται με θετική μορφή. Όσο περισσότερο εντείνεται η τελευταία, όταν δηλαδή εκδηλώνεται με ακατάπαυστη ορμή του πνεύματος προς τον Θεό στην προσευχή, τη συμπόνια, την αγάπη, τόσο λιγότερο αισθητή γίνεται η αρνητική μορφή, που εν μέρει υποχωρεί, χωρίς ωστόσο να πάψει να υπάρχει. Στην αρχή της διαδικασίας της πνευματικής ανάπτυξης, στην αρχή της διαδικασίας της ασκητικής μαθητείας, επικρατεί αναγκαστικά η αρνητική μορφή, γιατί η θετική άσκηση είναι το ποθούμενο τέλος, ο σκοπός. Δεν μπορούμε να ξεκινήσουμε από αυτήν με το δικό μας θέλημα. Αυτή είναι δώρο. Και όταν μερικοί αξιώνονται να το λάβουν, πριν τον αγώνα της αρνητικής μορφής, τότε παρόλα αυτά, όπως έδειξε η πείρα πολλών αιώνων, το δώρο αυτό αίρεται για κάποιο διάστημα. Τότε όμως κατά την αναζήτηση [//304] «του απολεσθέντος παραδείσου» ο χριστιανός παραδίδεται και στον αρνητικό ασκητισμό σε μεγαλύτερο βαθμό από εκείνους που δεν έλαβαν αυτή τη δωρεά.

Γράφεις: «Δεν γνωρίζω αν η αλλαγή στις πεποιθήσεις μου σου προξενεί μόνο θλίψη και απορία».

Είναι αναμφίβολο για μένα ότι ζεις γνήσια αναζωπύρωση της πνευματικής σου ζωής, γι' αυτό και χαίρομαι βαθιά. Ωστόσο όλη η σειρά των ιδεών που εκφράζεις στο γράμμα σου με κάνει να υποθέτω ότι εκείνο που συντελείται στην ψυχή σου αποτελεί την αρχή μόνο της αυθεντικής

---

[6] Ορθόδοξος (άγγλος) ιερομόναχος και ιεραπόστολος στις Ινδίες και την Αμερική, μεταφραστής της Κλίμακος του οσίου Ιωάννου του Σιναΐτου στα αγγλικά (20ος αιώνας).

[7] Α' Ιωάν. 5,19.

θρησκευτικής ζωής, σε όποια ένταση και αν έχουν φθάσει τα βιώματά σου τώρα. Αν λοιπόν ο άνθρωπος ξεκινά από το σημείο αυτό, πρέπει να τον επιδοκιμάσουμε. Αν όμως παραμείνει σε αυτό, σαν να είναι το τέλειο, αυτό δεν είναι παρά μια «πλάνη». Σε αυτό ακριβώς το λάθος έπεσε ο Σλάϊερμάχερ. Αποπειράθηκε δηλαδή να «δογματίσει» στηριζόμενος στην αρχική αυτή μορφή της θρησκείας, που είναι ασαφής και όχι συγκεκριμένη «καταπόνηση του πνεύματος» –αναζήτηση του Θεού, έφεση προς τον Θεό, δίψα για το αυθεντικό είναι–, χωρίς θετική επίγνωση του περιεχομένου της. Η έσχατη κατάληξη αυτής της μορφής είναι το συγκλονιστικό αίσθημα της επαφής με το Μεγάλο Αιώνιο Είναι. Όλα τα θρησκευτικά βιώματα του ανθρώπινου «Εγώ» αυτού του είδους που χαρακτηρίζονται από πολύ έντονη ζωή και αυτού του βάθους του ανθρώπινου πνεύματος είναι γνωστά και έξω από το χριστιανισμό στην εμπειρία του πανθεϊσμού (βουδισμός, διδασκαλία του Πλωτίνου, θεοσοφία και άλλα), αλλά απέχουν πολύ από το να γνωρίσουν αυτό που ζει ο χριστιανός. (ΤΩΡΑ)

Γι' αυτόν το λόγο και είναι προφανές για μένα ότι ο Σλάϊερμάχερ «κρεμόταν με το κεφάλι προς τα κάτω» (έβλεπε τα πράγματα ανάποδα). Ο αναμφίβολα ταλαντούχος αυτός άνθρωπος, που αποτελούσε χαρακτηριστικό παράδειγμα [//305] προτεστάντη, απέρριψε τη δογματική πίστη της Εκκλησίας και δογμάτισε τον δικό του συναισθηματικό μυστικισμό. Γι' αυτό και βρέθηκε σε χώρο ξένο προς τον χριστιανισμό, για τον οποίο σου έχω ήδη γράψει. Επαναλαμβάνω και πάλι: Αυτός εξέλαβε την καθαρά πανθεϊστική κοσμοθεωρία του Σπινόζα ως την κλασική μορφή της θρησκευτικής ζωής. Ουσιαστικά ο χαρακτήρας του μυστικισμού του Σλάϊερμάχερ βρίσκεται πολύ πιο κοντά στον πανθεϊσμό, παρά στον χριστιανισμό. Δεν θεωρούσε μάλιστα απαραίτητη την πίστη στον Προσωπικό Θεό, την πίστη στην προσωπική αθανασία.

Ας μου επιτραπεί να επαναλάβω: Το είδος αυτό των μυστικών βιωμάτων, που προέρχονται από την επαφή με τη Μεγάλη και ακατάληπτη Πραγματικότητα της Υπάρξεως, απέναντι στην οποία εκμηδενίζεται η πραγματικότητα του κόσμου αυτού, αποτελεί για τον χριστιανισμό μόνο την αρχή της γνήσιας πνευματικής ζωής. (ΤΩΡΑ)

Όπως ακριβώς οι θεοσοφιστές, και γενικά οι κάθε είδους πανθεϊστές, έτσι και ο Σλάϊερμάχερ θεώρησε το αρχικό αυτό βίωμα –γνωστό και στους πανθεϊστές– ως το υπέρτατο επιθυμητό αποτέλεσμα. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και απέρριψε εκείνη την άγνωστη γι' αυτόν συγκεκριμένη πραγματικότητα της πνευματικής ζωής, στην οποία και δια μέσου της οποίας η Εκκλησία μας μετέδωσε την αποκάλυψη για το θείο και αιώνιο Είναι.

Γράφεις: «Παρέμεινα ορθόδοξος με την πολιτιστική σημασία του όρου», ταυτόχρονα όμως «έπαυσα να πιστεύω σε πολλά ορθόδοξα δόγματα», και ακόμη «ο τύπος της ζωής μου δεν είναι καθόλου ασκητικός».

Σε τι λοιπόν τότε συνίσταται ο ορθόδοξος πολιτισμός;

Μου φαίνεται ότι, αν απορρίψουμε το ορθόδοξο Σύμβολο της πίστεως και την ασκητική εμπειρία που αποκτήθηκε με αιώνες ζωής εν Χριστώ, εκείνο που θα απομείνει [//306] από τον ορθόδοξο πολιτισμό δεν θα είναι παρά μόνο το ελληνικό μινόρε και η ρωσική τετραφωνία.

Από τα λόγια σου δημιουργείται η εντύπωση ότι προτίμησες την προτεσταντική ελευθερία παρά τα στενά πλαίσια της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

«Με την εσωτερική μου πάλη πέτυχα κάποια πνευματική ελευθερία», γράφεις.

Στην πάλη αυτή κέρδισε τη νίκη η φυσική λογική. Η πείρα της ιστορίας έδειξε ότι, όταν η φυσική λογική αφεθεί στον εαυτό της, καταλήγει αναπόφευκτα σε πανθεϊστική κοσμοθεωρία και μυστικισμό. Αν όμως αυτό συμβαίνει στην ψυχή ενός χριστιανού, που δεν θέλει ωστόσο να αρνηθεί τον Χριστό, όπως ο Λέων Τολστόϊ, τότε αυτός θα οδηγηθεί στον προτεσταντικό ορθολογισμό ή σε έναν πνευματισμό, μυστικιστικά συγγενή προς τον πανθεϊσμό (ΤΩΡΑ). Εσωτερικά έχω πεισθεί κατά κάποιον τρόπο ότι η απόρριψη της Εκκλησίας συνεπάγεται την απόρριψη του κηρύγματος των Αποστόλων. «Ό ήν απ' αρχής, ό ακηκόαμεν, ό εωράκαμεν τοις οφθαλμοίς ημών, ό εθεασάμεθα και αι χείρες ημών εψηλάφησαν, περί του Λόγου της ζωής. Και η ζωή εφανερώθη, και εωράκαμεν και μαρτυρούμεν και απαγγέλλομεν υμίν την ζωήν την αιώνιον»[8].

«Ο Λόγος σάρξ εγένετο»[9].

Αυτόν ακριβώς τον Σαρκωθέντα Λόγο, που τον είδαμε, τον ακούσαμε, τον ψηλαφήσαμε, κηρύττει η Εκκλησία στα δόγματά της. Η υπέρτατη βαθμίδα της συγκεκριμένης πραγματικότητος είναι το Σώμα και το Αίμα του Χριστού την ώρα της Λειτουργίας. Δεν το έζησες άραγε ποτέ κατά την τέλεση της Λειτουργίας;

[//307] Η εικόνα ..., ο αγιασμός της σάρκας των αγίων είναι πράγματι τόσο οφθαλμοφανής, όταν το Πνεύμα το Άγιο ενεργεί σε αυτούς. Εξαιτίας αυτού τα λείψανα των αγίων είναι τόσο ακατανόητα για τους πνευματιστές και άλλο τόσο τους σκανδαλίζουν.

Εσύ τα γνωρίζεις όλα αυτά. Βέβαια, αν μιλώ γι' αυτά, δεν είναι γιατί σε θεωρώ απληροφόρητο, αλλά γιατί εγώ ο ίδιος ζω αυτό, για το οποίο γράφω.

Φαντάσου μια νέα κόρη, που ονειρεύεται σύζυγο και γάμο. Στα όνειρά της σχηματίζει την εικόνα ενός συζύγου ευγενούς, ωραίου, έξυπνου, ηρωικού. Με πάλλουσα καρδιά, εκστατικά μάτια φαντάζεται και το γάμο και τη γλυκύτητα των ασπασμών. Και οι ονειροπολήσεις αυτές είναι γι' αυτήν γλυκειές.

Ταυτόχρονα φαντάσου μια άλλη, όμοιά της, που παντρεύτηκε στην πραγματικότητα με έναν υπέροχο σύζυγο. Και αυτή στον καιρό της ζούσε με όνειρα.

Η πρώτη ξαγρυπνώντας τα βράδια δεν θα φέρει ασφαλώς στον κόσμο νέα ζωή. Ωστόσο τα ονειρικά της βιώματα θα μοιάζουν κάπως με τα βιώματα του πραγματικού γάμου της δεύτερης.

Τέτοια μου φαίνεται πως είναι η διαφορά του πανθεϊστικού μυστικισμού από τη χριστιανική εν Θεώ ζωή. (ΤΩΡΑ)

Με μεγάλη εν Χριστώ αγάπη,

---

[8] Α' Ιωάν. 1,1-2.

[9] Ιωάν. 1,14.

Σωφρόνιος ιερομόναχος

Χθες (21 Αυγούστου/3 Σεπτεμβρίου) πήγε στις Καρυές ο ιερομόναχος Επιφάνιος, μαθητής του Γέροντα Αρσενίου του Καυσοκαλυβίτη (τον οποίο επισκέφθηκες δύο φορές), για να βγάλει άδεια να ταξιδέψει στην Αθήνα. Σε γνωρίζει και θέλει να σε επισκεφθεί.

Αν ακόμη δεν έστειλες στη Θεσσαλονίκη τα πράγματα που προορίζονται για μένα, προτιμώ να μου τα στείλεις με τον πατέρα Επιφάνιο.

Ο ξυλέμπορας Παπαγιάννης δεν θα έλθει πιθανότατα να σε δει, και η αποστολή μέσω του Ηγουμένου είναι για σένα, νομίζω, εξαιρετικά πολύπλοκη.

ιερομόναχος Σωφρόνιος

[//309]

Επιστολή 29

ΟΣΤΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Η σχέση μεταξύ του προσωπικού και πανανθρώπινου είναι.
Ο Σταυρός του Χριστού αποτελεί το οχυρό ενάντια σε όλους τους λογισμούς.

Άγιον Όρος – Καλύβη Αγίας Τριάδος,
21 Νοεμβρίου/4 Δεκεμβρίου 1945

Αγαπητέ εν Κυρίω Δαβίδ,

Πριν από ένα περίπου μήνα έλαβα το γράμμα σου της 16ης Οκτωβρίου 1945. Ταυτόχρονα έλαβα και τα δύο δέματα σε καλή κατάσταση. Όλα ήδη τα χρησιμοποιώ. Σου είμαι αφάνταστα ευγνώμων.

Ότι είσαι πολύ απασχολημένος και δεν έχεις δυνατότητα να γράψεις το πιστεύω απόλυτα, πρώτον, γιατί γενικά σε πιστεύω, και δεύτερον, γιατί είμαι και εγώ ομοιοπαθής. Και εγώ είμαι παραφορτωμένος, αν όχι με εργασία, γιατί εκείνο που κάνω δεν μπορώ να το ονομάσω εργασία, με φροντίδα, με εξομολόγηση, για χάρη της οποίας εγκαταλείπω όλα τα υπόλοιπα.

Κατά καιρούς βρίσκομαι σε εντατικό αγώνα, άλλοτε πάλι περνώ πολύ χρόνο καθηλωμένος από εσωτερική πνευματική παράλυση, τη φύση της οποίας δεν μπορώ να κατανοήσω, αν δηλαδή προέρχεται από πλήρη εξάντληση της ψυχής και του σώματος ή, ακόμη χειρότερα, από την αμαρτία, την απώλεια της χάριτος, τη Θεοεγκατάλειψη.

Συνειδητοποιώ καθαρά μέχρι τέλους ότι η πνευματική μου ύπαρξη συνδέεται άρρηκτα με το πνευματικό είναι του [//310] κόσμου, του ανθρώπου γενικά, της ανθρωπότητος.

Άλλοτε η αγάπη προς τον Θεό με αποσπά από τον κόσμο, θέλω να λησμονήσω τον κόσμο στη νοερά θεωρία της θεότητος του Χριστού. Άλλοτε πάλι η αγάπη προς τον άνθρωπο, –«η συμμετοχή στον πόνο του»–, με ωθεί σε παράλογη έριδα με τον Θεό.

Ο Σταυρός του Υιού του Θεού είναι η λύση και το όριο κάθε πάλης αυτού του είδους. Ο Σταυρός του Χριστού αποτελεί το οχυρό εκείνο, επάνω στο οποίο διαλύονται όλα τα κύματα των λογισμών. Ο Χριστός, σταυρωμένος από αγάπη προς τον κόσμο και για τις αμαρτίες του κόσμου, είναι η ύστατη αγάπη μου, η έσχατη ανάβαση του νου μου, η μεγαλύτερη τόλμη της καρδιάς μου, ο μόνος αληθινός Θεός.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, στη φαινομενική απομόνωσή μου στην έρημο, έζησα ψυχικά πολλές φρικαλεότητες και η καρδιά μου απέκαμε.

Μπορείς να είσαι απόλυτα βέβαιος, εντελώς σίγουρος, ότι εγώ δεν θα σε ξεχάσω και δεν θα αλλάξω ποτέ τη στάση μου απέναντί σου, με τη βοήθεια του Θεού. Και αυτό, όχι γιατί θα νιώθω ευθύνη για σένα, όχι. Αποδέχομαι βέβαια τη θέση των αγίων Πατέρων για τα όρια και τις συνθήκες της πνευματικής ευθύνης, συνθήκες που στην περίπτωσή μας δεν υπάρχουν. Δεν θα αλλάξω, γιατί υπάρχουν γεγονότα που είναι αδύνατο να εξαλειφθούν από το είναι σου, καθώς αποτελούν ουσιαστικό μέρος αυτού του είναι.

Ας είναι ο Θεός πάντα μαζί σου!

Το ταξίδι μου στην Αθήνα έχει σκοπό όχι μόνο τη συνάντησή μας αλλά και πολλά άλλα. Εν μέρει θέλω να συμβουλευθώ γιατρούς. Ίσως αυτό θα με ωφελήσει, όπως το 1937. Θα παραμείνω στο σπίτι του Χ. Α. Λασκαρίδη.

Δεν αποκλείεται να μπορέσω να πραγματοποιήσω το ταξίδι αυτό στο άμεσο μέλλον, γιατί και τα μέσα γι' αυτό σχεδόν επαρκούν.

Δεν θα σε επιβαρύνω με τίποτε.

Στον πατέρα Γεράσιμο μετέφερα τους χαιρετισμούς σου και όλα όσα μου ανέθεσες να του διαβάσω.

Με μεγάλη εν Χριστώ αγάπη,

Σωφρόνιος

[//312]
[//313]

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Ο Κύριος … μακροθυμεί εις ημάς,
μη βουλόμενός τινας απολέσθαι,
αλλά πάντας εις μετάνοιαν χωρήσαι».
(Β΄ Πέτρ. 3,9)

[//314]

Επιστολή 30

Ο ΘΕΟΣ ΑΓΑΠΗ ΕΣΤΙΝ
Ο Θεός είναι αγάπη. Η μακαριότητα της αγάπης.
Ο μοναχισμός ως πληρότητα του ανθρώπινου είναι.

Le «Donjon», Ste Geneviève-des-Bois,
14 Απριλίου 1948

Αγαπητέ Δαβίδ,

Ειρήνη σοι παρά Κυρίου!

[…] Από καιρό βεβαιώθηκα ότι «ο Θεός αγάπη εστίν»[1]· ότι με ακόρεστη δίψα ποθεί τον καθένα μας, ότι μας αναζητεί· ότι από την αγάπη Του για μας δεν αλλάζει, όσο και αν εμείς αλλάζουμε απέναντί Του· ότι προσπαθεί πάντοτε να μας κατακλύσει με τα αγαθά Του. Και τόσο πείστηκα για όλα αυτά, ώστε Τον παρακαλώ με τόλμη και ελπίδα να σε αξιώσει να γνωρίσεις, όσο το δυνατό πληρέστερα, την ευτυχία της απλής ανθρώπινης ζωής, προς την οποία πορεύεσαι τα τελευταία χρόνια …

Παρακαλώ με όλη μου την ψυχή τον Θεό να σου δώσει τη χαρά της ανθρώπινης αγάπης, για να στερεωθείς ακόμη περισσότερο στην αγάπη Του, ώστε στο τέλος της ζωής σου να φθάσεις και σε εκείνη την έσχατη, δηλαδή την αιώνια Θεία αγάπη.

Ήδη από καιρό σκέφτομαι ότι ο μοναχισμός, ο αυθεντικός μοναχισμός, ως διαφύλαξη της παρθενίας, με την οποία εκπληρώνεται ο προορισμός της υπάρξεως του ανθρώπου, [//315] περικλείει μέσα του και την εμπειρία της φυσικής ανθρώπινης αγάπης.

Πράγματι η εμπειρία της αγάπης αυτής μπορεί να αποκτηθεί και στο επίπεδο της πνευματικής διαισθήσεως, χωρίς την υλοποίησή της ή την πραγμάτωσή της στη ζωή· ωστόσο είναι δυνατή. Ο μοναχισμός δεν στηρίζεται στην αφέλεια και την άγνοια. Ακόμη και η Παναγία στο διάλογο της με τον Αρχάγγελο έδειξε ότι δεν ήταν αφελής[2] … Πρέπει ή να υπερπηδήσουμε το μικρό αυτό «όριο» ή να το διαπεράσουμε κολυμπώντας. Γι΄ αυτό παρακαλώ τον Θεό να

---

[1] Α΄ Ιωάν. 4,8.

[2] Βλ. Λουκ. 1,34.

σε διαφυλάξει και να σου χαρίσει την πληρότητα και της ανθρώπινης και της Θείας ζωής.

Μην εκπλήττεσαι που εγώ ως μοναχός, χωρίς να μεταβάλλω τις απόψεις μου, σου απευθύνω με τόση ειλικρίνεια αγαθές ευχές, αν τυχαίνει άλλοι μοναχοί να συμπεριφέρονται διαφορετικά …

Σύντομα έρχεται το Πάσχα.

Επειδή όμως σου γράφω τώρα, παρακαλώ να δεχθείς και τις πασχαλινές ευχές μου.

Χριστός Ανέστη!
Με αγάπη εν Χριστώ,

ιερομόναχος Σωφρόνιος

[//316]
[//317]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ
ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ

[//318]

1. Η ΥΠΑΚΟΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΓΕΡΟΝΤΑ

Η αγαθή διάθεση για την υπακοή.
Η αποφυγή της πρωτοβουλίας. Από την αποκοπή του θελήματος στην καθαρότητα του νου και την αφομοίωση των εντολών του Θεού. Σκοπός η Θεογνωσία και όχι η ηθική.
Η καθοδήγηση μέσα από τα αγιοπατερικά βιβλία και την υπακοή σε όλους.

Φθινόπωρο 1932 [1]

[…] Η αγαθή διάθεση της ψυχής σας, η επιθυμία να παίρνετε τη θέση του τελευταίου αρχάριου υποτακτικού που υπηρετεί τους γηραιότερους πατέρες και αδελφούς, δεν είναι απολύτως ορθά στην περίπτωσή σας. Ορθά σημειώνετε: «Εάν βλέπετε όμως κίνδυνο ή σφάλμα στην υπερβολικά ακραία τάση να ταπεινώνομαι μπροστά τους και να τους υπηρετώ, τότε γράψτε μου». Υποβάλατε το ερώτημα αυτό στον Γέροντα Σιλουανό, αλλά επιτρέψατε και σε μένα να διαβάσω το γράμμα σας. Μου φαίνεται όμως ότι εκείνος δεν σας έγραψε τίποτε· εγώ όμως κατά την αφροσύνη μου θέλησα να σας πω ό,τι σκέφτομαι γι’ αυτό:

Πίσω από την καλή σας φαινομενικά διάθεση ελλοχεύει πράγματι και κίνδυνος και σφάλμα. Αντί να μάθετε «την ταπείνωση, τη διακονία και την υπακοή», εσείς μαθαίνετε τα αντίθετα. Και μην απορείτε γι’ αυτό που σας λέω. Να [//319] ποια είναι η απλανής οδός για την εκμάθηση των αρετών που αναφέραμε πιο πάνω:

Μη ζητάτε εσείς ο ίδιος ούτε δόξα ούτε ατιμία ούτε εξουσία να κυβερνάτε ούτε εξουδένωση από αυθαίρετη διακονία. Όχι μόνο να μη ζητάτε προνόμια απέναντί τους, αλλά και από όλα όσα ήδη έχετε, να έχετε την ετοιμότητα στην καρδιά σας να παραιτηθείτε με χαρά και να υποταχθείτε, αλλά μόνο σε εκείνα και στο βαθμό εκείνον και με τον τρόπο που αυτοί θέλουν. Μην αναλαμβάνετε ο ίδιος πρωτοβουλία. Όποια θέση σας προτείνουν εκείνοι, αυτήν να παίρνετε. Την τελευταία, τη μεσαία ή την πρώτη. Ό,τι και αν σας ζητήσουν ή σας προστάξουν, να το κάνετε. Να μην επιδιώκετε τίποτε ο ίδιος, αλλά ούτε και να αντιστέκεστε.

Αν λοιπόν ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης σας τοποθετήσει επικεφαλής, μην αντισταθείτε. Το περισσότερο που επιτρέπεται σε τέτοια περίπτωση είναι να πείτε περίπου τα εξής: «Δέσποτα άγιε, η ευλογία και το θέλημά σας είναι για

---

[1] Η χειρόγραφη αυτή Επιστολή δεν φέρει ημερομηνία και οι πρώτες σελίδες έχουν χαθεί. Την πρόθεσή του να γράψει με περισσότερες λεπτομέρειες για την υπακοή αναφέρει στην Επιστολή 11 προς τον Δ. Μπάλφουρ (3/16 Δεκεμβρίου 1932). Βλ. σσ. 154-182 (κυρίως σσ. 175-176).

μένα ευλογία και θέλημα Θεού και δεν τολμώ καθόλου να αντισταθώ. Συναισθανόμενος όμως πλήρως την ασθένεια και την απειρία μου, οφείλω να σας πω προηγουμένως ότι η υπακοή που θέλετε να μου αναθέσετε υπερβαίνει τις δυνάμεις μου».

Σε άλλες περιπτώσεις, όταν δηλαδή σας αναθέτουν έργο που είναι μέσα στα όρια των δυνάμεών σας, βάζοντας μετάνοια να λέτε, «ευλογείτε». Και αυτό είναι όλο. Μη λέτε, «δεν είμαι άξιος» ή κάτι άλλο, μην αρνείσθε, έστω και αν δεν σας αρέσει, ούτε να χαίρεσθε υπερβολικά, αν σας ευχαριστεί.

Σε όλες τις περιπτώσεις να προσπαθείτε να αποφεύγετε μόνο την απροθυμία, αλλά με χαρά και απλότητα και ετοιμότητα να εκπληρώνετε κατά το μέτρο των δυνάμεών σας κάθε αίτημα και διακόνημα που σας αναθέτουν. Εάν ενεργείτε έτσι, τότε θα είστε ευάρεστος και στον Θεό και στους ανθρώπους, και θα γνωρίσετε την αληθινή ταπείνωση [//320] και πραότητα, που έγκειται στο να μην καταρρέουμε στην εξουδένωση και να μην υπερηφανευόμαστε στον έπαινο[2]. Η οδός που σας υποδεικνύεται είναι υψηλή, είναι η τέλεια οδός. Το να αναζητήσετε περισσότερο από αυτό, δηλαδή να επιδιώξετε την εξουδένωση, δεν συμφωνεί με το μέτρο σας. Και βέβαια η υπερβολή έχει πάντοτε άλλες συνέπειες. (Συγχωρείστε με που σας μίλησα με ειλικρίνεια).

Είναι καθήκον σας να διδαχθείτε την υπακοή, να αποκόψετε το θέλημά σας. Το νόημα εδώ είναι το εξής: Χωρίς να προσκολλάσθε με την ψυχή σας σε οτιδήποτε, χωρίς να επινοείτε με εμπάθεια οτιδήποτε, θα είστε πάντοτε μακάριος διατηρώντας την ψυχή και το νου ελεύθερα για τη μνήμη του Θεού και την προσευχή. Όταν σας λένε κάνε αυτό και με αυτόν τον τρόπο, σας απαλλάσσουν από την ανάγκη να σκεφθείτε τί και πώς να το κάνετε. Και αυτό, δηλαδή το να διατηρούμε το νου μας ελεύθερο από διαλογισμούς για τα πράγματα αυτού του κόσμου, είναι το πιο απαραίτητο. Για την καθαρά προσευχή είναι αναγκαίο να διατηρούμε το νου καθαρό από διαλογισμούς για όλα τα υλικά και τα επίγεια, και την καρδιά ελεύθερη από προσκολλήσεις.

Το δεύτερο, στο οποίο οπωσδήποτε πρέπει να στραφούμε κατά την υπακοή, είναι η συνήθεια να αποκόπτουμε το σαρκικό θέλημα. Η άσκηση αυτή είναι απαραίτητη, για να μπορέσουμε να εκπληρώσουμε τις εντολές του Θεού, μια που το θέλημα (ή το φρόνημα) αυτό εναντιώνεται πάντοτε στο θέλημα του Θεού που εκφράζεται με τις εντολές.

Σκοπός της ασκήσεως είναι η εκπλήρωση του θελήματος του Θεού. Στόχος μας, η αιώνια ζωή, η γνώση του Θεού[3] [//321] και όχι η ηθική βελτίωση. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να βελτιωθούμε ηθικά. Αλλά αναμφίβολα η πρώτη και μεγαλύτερη εντολή είναι να αγαπήσουμε τον Θεό[4]. Όταν

---

[2] Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ 8,3, PG 88,828CD. «Πραότης εστίν, ακίνητος ψυχής κατάστασις, εν ατιμίαις και ευφημίαις ωσαύτως έχουσα».

[3] Βλ. Ιωάν. 7,13.

[4] Βλ. Ματθ. 22,37.

απομακρυνόμαστε από τη μνήμη του Θεού, όταν λησμονούμε τον Θεό, τότε αμαρτάνουμε ενάντια στην εντολή αυτή.

[…] Υπάρχει ωστόσο και μία τρίτη άποψη. Ο Θεός δεν κρίνει δύο φορές. Εάν κάνετε κάποιο έργο χάρη της υπακοής με κάθε καλή συνείδηση, τότε είστε ελεύθερος από απολογία ενώπιον του Θεού. Απολογείται αυτός που σας έδωσε την εντολή, και έτσι η συνείδησή σας παραμένει συνεχώς ειρηνική.

Αν τώρα συγκατατεθείτε να δεχθείτε αυτό που ειπώθηκε παραπάνω ως απαράβατη χειραγωγία, τότε σε πολύ σύντομο χρόνο θα παρουσιάσετε μεγάλη πρόοδο στην πνευματική ζωή. Ακολουθώντας την οδό που σας υποδείχθηκε, θα δείτε ότι δεν θα έχετε πια την ανάγκη του γέροντα. Εσείς ο ίδιος τρόπον τινά θα καταστήσετε γέροντα τον Επίσκοπο και τους αδελφούς σας.

Να γιατί χρειάζεται ο γέροντας:

α. Για να αποκόψει στον υποτακτικό μαθητή του κάθε εκδήλωση προσωπικού, αμαρτωλού (σαρκικού) θελήματος, κατευθύνοντάς το κατά το θέλημα του Θεού.

β. Για να οδηγήσει με τη χειραγώγηση, δηλαδή με τις οδηγίες του, τον μαθητή από τις κατώτερες βαθμίδες στις υψηλότερες. Να τον εισάγει στην άσκηση που αντιστοιχεί στην πνευματική ηλικία και τις δυνάμεις του.

Το πρώτο θα το πετύχετε με την αποκοπή του θελήματός σας μπροστά στον Επίσκοπο και τους άλλους αδελφούς της Μονής.

Το δεύτερο με την ανάγνωση των αγιοπατερικών, ασκητικών [//322] έργων (των οσίων Ιωάννου της Κλίμακος, Δωροθέου, Βαρσανουφίου και Ιωάννου κ.ά., που ήδη έχετε).

Κάτι τέτοιο όμως δεν μπορεί να αντικαταστήσει τελείως τον γέροντα, τον ιδανικό, τον τέλειο, τον οποίο ωστόσο δεν είναι πάντοτε εύκολο να βρίσκει κάποιος σε όλες τις περιστάσεις.

Επί πλέον οι σύγχρονοι υποτακτικοί –όντας ιδιόρρυθμοι, με μεγάλη πρωτοβουλία, έξυπνοι, ανυπόμονοι, που δεν ταπεινώνονται εύκολα και νομίζουν ότι γνωρίζουν τα πάντα– δεν είναι σε θέση να ζήσουν υπό την καθοδήγηση γέροντος της εποχής μας.

Επίσης βοηθά πολύ η συναναστροφή με ομόψυχους-ομόφρονες ανθρώπους, που αναζητούν τη σωτηρία. Ωστόσο, όταν συσσωρεύονται παρεξηγήσεις και τέτοιες δυσκολίες, που οδηγούν τον άνθρωπο σε πλήρες αδιέξοδο, τότε (αν σύμφωνα με τη διάθεση του γέροντα και την προετοιμασία του ίδιου φανεί ικανός) ο Κύριος θα του στείλει τέτοιον άνθρωπο (γέροντα) ή συνομιλητή, που θα τον βοηθήσει και θα του ανοίξει δρόμο.

Έτσι σας παρουσίασα με αναλυτικό τρόπο εκείνο, για το οποίο σας έγραψα συνοπτικά στην αρχή ακολουθώντας την προτροπή του Γέροντος πατρός Σιλουανού.

Σας συνιστώ να δεχθείτε ως απαρέγκλιτη χειραγωγία την οδό και την πνευματική εργασία που σας υποδείχθηκαν. Αυτό θα σας απαλλάξει από ενδοιασμούς και αναζητήσεις απαντήσεων μέσα από τα έργα των αγίων Πατέρων. Θα φέρει στη ζωή σας ηρεμία, σταθερότητα, βεβαιότητα. Θα αποτελέσει ασάλευτο θεμέλιο όλης της περαιτέρω ζωής σας. Να σκέπτεστε με

αυτό τον τρόπο: «Αν με μισήσουν ή και αν ακόμη μου κόψουν το κεφάλι για όσα κάνω, δεν θα μπορέσω με κανέναν τρόπο να κάνω διαφορετικά – αυτό μου υπέδειξε ο Γέροντας Σιλουανός, και εγώ είμαι άμεμπτος ενώπιον του Θεού για την υπακοή μου προς αυτόν».

[//323] Αν σας αγαπούν και σας επαινούν, να λέτε ότι αυτό οφείλεται στις προσευχές του Γέροντος Σιλουανού: «Αυτό μου δίδαξε και η αξία μου δεν είναι μεγάλη. Έτσι οφείλω να κάνω και δεν μπορώ διαφορετικά». Με αυτόν τον τρόπο θα λυτρωθείτε από τη μικροψυχία και την υπερηφάνεια.

Μπορείτε όλα αυτά να τα διαβάσετε ή να τα διηγηθείτε στον Επίσκοπο, σε άλλους όμως (στον πατέρα Στέφανο και τους άλλους) με κανέναν τρόπο. Να το αποκρύψετε από αυτούς ως μυστικό, αλλιώς ο εχθρός θα καταστρέψει τα πάντα.

Αν τώρα κατανοείτε αυτό που σας διδάσκει ο π. Σιλουανός, θα έχετε μεγάλη ωφέλεια και εγώ θα χαίρομαι για σας. Τί είναι λοιπόν αυτό που πρέπει ουσιαστικά να κατανοήσετε; Να τί είναι: να είστε υπάκουος, να κόβετε το θέλημά σας μπροστά στους άλλους, που σημαίνει να αναθέσετε το φορτίο και τη φροντίδα σας σε άλλον, να λειτουργείτε τρόπον τινά ως παράσιτο, να απαλλαγείτε πνευματικά από την άχαρη εργασία της ενασχολήσεως με τα πράγματα του κόσμου αυτού. Σας προσφέρεται η πλήρης ελευθερία να ασχοληθείτε με τη αδιάκοπη μνήμη του Θεού και την προσευχή «χωρίς οργής και διαλογισμών»[5], γιατί, αν το έργο γίνεται με υπακοή και χωρίς εμπάθεια, δεν διαταράσσει την ψυχική ειρήνη, αλλά την εδραιώνει. Και αν το διακόνημα είναι πολύ απλό (σκάψιμο, κόψιμο ξύλων, μαγείρευμα κ.ο.κ.), δεν παρεμποδίζει την άσκηση της προσευχής ακόμη και κατά τη διάρκειά του. Να γιατί οι γνήσιοι μοναχοί προτιμούν την απλή εργασία.

Στη δική σας περίπτωση μπορούν ακόμη να παρουσιασθούν μερικές ιδιαιτερότητες, που δεν αντιμετωπίζονται με όσα ειπώθηκαν. Αλλά αυτό θα καταστεί φανερό αργότερα. Προς το παρόν ας σκεπτόμαστε και ας ενεργούμε με τον τρόπο που προαναφέρθηκε […].

---

[5] Α΄ Τιμ. 2,8.

[//324]

2. Η ΧΑΡΗ ΚΑΙ ΤΟ ΨΥΧΙΚΟ-ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ

Η αδιόρατη ενέργεια της χάριτος. Η τέλεση της Θείας Λειτουργίας. Το σκληρό στρώμα. Η διαφορά μεταξύ «ψυχικού» και «σαρκικού».

Άθως, 3/16 Δεκεμβρίου 1932[1]

[…] Σκέφτομαι ότι τώρα δεν υπάρχει καμιά ανάγκη για να σας υποδεικνύω τις στιγμές, κατά τις οποίες η χάρη του Θεού ήταν μαζί σας. Σπουδαιότερο για σας είναι να στρέψετε αλλού την προσοχή σας. Το δικό μου λάθος και το δικό σας έγκειται στο ότι είναι προτιμότερο για μας να ξεχνάμε τη χάρη και να μην παρακολουθούμε τόσο προσεκτικά τις κινήσεις της. Επειδή δεν μπορείτε ακόμη να ταπεινωθείτε στο βαθμό που πρέπει, ο Κύριος δεν σας την δίνει αισθητά. Εγώ, όπως θα θυμάστε, σας έγραψα σε ένα από τα πρώτα μου γράμματα, να μην παρατηρείτε πότε έρχεται και πότε φεύγει, γιατί σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου η Βασιλεία του Θεού δεν έρχεται «μετά παρατηρήσεως»[2]. Καλύτερα να θεωρείτε τον εαυτό σας ανάξιο της χάριτος.

Σε ό,τι αφορά τους λόγους του αγίου Μακαρίου του Αιγυπτίου (που αναφέρετε στο γράμμα σας): «Προσέχοντας νηφάλια με το νου, να περιμένεις πότε ο Θεός θα έλθει και θα επισκεφθεί την ψυχή»[3] … Αυτό δεν το εφαρμόζετε [//325] στον εαυτό σας με αυτά που κάνετε. Θα τολμήσω όμως να σας προτείνω να εφαρμόζετε τα λόγια αυτά στον εαυτό σας μέσα στα εξής όρια: Όταν σας προσβάλλει διεστραμμένος λογισμός ή πάθος, τότε οφείλετε να προσευχηθείτε στον Θεό, περιμένοντας τη βοήθειά Του στην πάλη ή την απαλλαγή από το λογισμό και τα όμοιά του. Όταν έλθει η βοήθεια ή η απελευθέρωση, τότε δεν περιμένουμε πια τίποτε περισσότερο και γενικότερα τίποτε ιδιαίτερο. Μην περιμένετε «τίποτε το ιδιαίτερο». Μόνο να φωνάζετε στον Θεό, άλλοτε με ψυχική κραυγή, άλλοτε με νοερή σιγή, μένοντας προσκολλημένος στον Θεό. Αυτό είναι το καθήκον μας σύμφωνα με την εντολή: «Αδιαλείπτως προσεύχεσθε»[4].

[…] Σχετικά με την τέλεση της Θείας Λειτουργίας νομίζω πως δεν σας χρειάζεται προς το παρόν η ένταση να λειτουργείτε περισσότερο συχνά, από όσο μέχρι τώρα λειτουργούσατε. Επειδή είναι τόσο δυσμενείς οι όροι, δεν πρέπει να προσπαθείτε να υπερβείτε τις δυσχέρειες και τα εμπόδια, αφού έχετε περισσότερο ανάγκη να συγκεντρωθείτε ψυχικά και νοερά στην εσωτερική ζωή. Η καθημερινή ή συχνή τέλεση της Λειτουργίας τώρα, θα αποσπάσει την προσοχή σας. Με λίγα λόγια είναι καλό και αρκετό για σας προς το παρόν να λειτουργείτε μια-δυο φορές την εβδομάδα.

---

[1] Συνέχεια της Επιστολής 11 του Γέροντος Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (3/16 Δεκεμβρίου 1932). Βλ. σσ. 154-182.

[2] Λουκ. 17,20.

[3] Βλ. Μακαρίου Αιγυπτίου, Ομιλίαι Πνευματικαί 33,α, PG 34,741B.

[4] Α΄ Θεσ. 5,17.

Το σκληρό στρώμα σας χρειάζεται, ώστε, όταν ξαπλώνετε, να μη χαλαρώνει το σώμα και να μη βιώνει ευχάριστα αισθήματα, γιατί τα αισθήματα αυτά για τη θεοφοβούμενη ψυχή μοιάζουν με μοιχεία. Εύκολα μάλιστα μπορούν να προκαλέσουν ακόμη και αμαρτωλές κινήσεις στο σώμα.

Δεν μου άρεσε πολύ, όταν διάβασα πώς περιγράφετε τις επιτυχίες σας. Και αυτό, γιατί το αίσθημα της ικανοποιήσεως είναι για μας άκρως επιζήμιο, περισσότερο από [//326] οποιοδήποτε άλλο. Χαίρομαι όμως για σας· ωστόσο να είστε έτοιμος να αντιμετωπίσετε αργά ή γρήγορα τους πειρασμούς. Διαβάστε στον αββά Βαρσανούφιο, εκεί που λέει: «Τόλμησες να πεις ότι μειώθηκαν τα πάθη σου· να, γιατί εντάθηκε η πάλη σου». Είναι πάρα πολύ καλό να διαβάζετε τις 24 προσευχές του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, πράγμα που κάνετε.

Το «ψυχικό» και «πνευματικό».

Οι όροι αυτοί απαντούν στα ασκητικά συγγράμματα αλλά ακόμη και στην Αγία Γραφή[5]. Από την επιστολή του αποστόλου Ιακώβου φαίνεται ότι με τον όρο «ψυχικός» εννοείται «ο γήινος, ο ανθρώπινος, ο μη θεϊκός». Και επί πλέον επειδή δεν είναι θεϊκός, χαρακτηρίζεται ως δαιμονικός[6]. Γι' αυτό και ο Κύριος είπε στον Απόστολο Πέτρο: «Ύπαγε οπίσω μου, σατανά»[7]. Τον αποκάλεσε σατανά, γιατί σκεφτόταν τα ανθρώπινα και όχι τα θεία. Από την επιστολή του Αποστόλου Παύλου[8] είναι φανερό ότι με τον όρο «ψυχικός» υποδηλώνεται πάλι το γήινο, το ανθρώπινο, που χαρακτηρίζει την πεπτωκυία φύση του ανθρώπου· με τον όρο δε «πνευματικός» δηλώνεται το χαρισματικό, που χορηγείται από το Άγιο Πνεύμα· «την καινήν εν Χριστώ κτίσιν»[9]. Ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος ονομάζει πνευματικό αυτόν που βλέπει με το Άγιο Πνεύμα[10].

Ψυχικός άνθρωπος είναι εκείνος που ζει μέσα στα όρια της πεπτωκυίας ανθρώπινης φύσεως· ενώ πνευματικός είναι [//327] ο άνθρωπος που ανακαινίζεται εν Χριστώ με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Μπορούμε να θεωρήσουμε την κατάσταση αυτήν υπερφυσική και είναι πράγματι στον απόλυτο βαθμό.

Ο σαρκικός άνθρωπος, αυτός που παραδόθηκε στα σαρκικά πάθη και την αμαρτία, βρίσκεται σε παραφύση κατάσταση.

Είναι φυσικό για τον ψυχικό άνθρωπο να ελκύεται από τις αρετές, τον Θεό, την αλήθεια (σε ορισμένο βαθμό). Ο ίδιος όμως με τις δυνάμεις του, αν και έχει κατά φύση το δώρο της ελευθερίας από τον Θεό, δεν μπορεί να υπερνικήσει την αμαρτία, να απελευθερωθεί από τη βία του διαβόλου.

---

[5] Βλ. Ιακ. 3,15· Ιούδα 1 και 19· Α' Κορ. 2,14-15,44,46.

[6] Βλ. Ιακ. 3,15.

[7] Ματθ. 16,23.

[8] Α' Κορ. 2,10-16.

[9] Βλ. Γαλ. 6,15.

[10] Βλ. Συμεών του Νέου Θεολόγου, Λόγος 14, ό.π., σ. 90.

Οι όροι αυτοί δεν αλλάζουν με τη διδασκαλία της Εκκλησίας σχετικά με το δισύνθετο του ανθρώπου από ψυχή και σώμα ούτε έρχονται σε κάποια αντίθεση με αυτήν. Έτσι, από την άποψη αυτήν, όπως και από πολλές άλλες, δεν υπάρχει διαφορά διδασκαλίας ανάμεσα στην Ορθόδοξη και τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Επιπλέον η Ορθόδοξη Εκκλησία θεωρεί αίρεση τη διδασκαλία των Μακρακιστών σχετικά με το τρισύνθετο του ανθρώπου από πνεύμα, ψυχή και σώμα …

Με τη βοήθεια του Θεού και τη φυσική λεπτότητα και ευγένεια κατά τη συναναστροφή με τους ανθρώπους, ελπίζω ότι θα δώσετε την καλύτερη λύση στο πρόβλημα της συμπεριφοράς σας απέναντι σε όσους σας περιβάλλουν. Ωστόσο μου φαίνεται καλό να διατηρείτε κάποια απόσταση και να κλείνεσθε στον εαυτό σας. Για το σκοπό αυτόν είναι καλό να ενεργείτε ως εξής: Για να μη θλίψετε τον αδελφό σύμφωνα με την εντολή, πρέπει να είστε πάντοτε στην επαφή σας με τους ανθρώπους απλός και ευχάριστος. Ο ίδιος όμως να μη δίνετε αφορμή για συζητήσεις και να μην ενθαρρύνετε τη συνομιλία. Σας ρωτούν κάτι; Απαντήστε [//328] με καλή διάθεση. Δεν χρειάζεται όμως να υποβάλλετε ο ίδιος ερωτήσεις, να αρχίζετε το διάλογο, να τον ενθαρρύνετε. Δεν αρμόζει σε μας τους μοναχούς να το κάνουμε αυτό ούτε και με τους ευσεβείς και αγίους στη ζωή ανθρώπους. Έχουμε το δικό μας δρόμο …

[//329]

3. Η ΘΕΙΑ ΧΑΡΗ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ [1]

Συνέργεια χάριτος και ελευθερίας.
Απουσία δογματικού προσδιορισμού από διάφορα θέματα.

[…] Η αλήθεια είναι ότι, όταν παρασυρόμαστε σε συνομιλίες θεολογικού χαρακτήρα, παρεκκλίνουμε από την άμεση επιδίωξή μας και τη μοναχική μας πορεία. Ωστόσο όμως αυτό είναι αναγκαίο ως ένα βαθμό προς το παρόν εξαιτίας της ιδιαιτερότητος της καταστάσεώς μας. Στη συνέχεια οφείλουμε να συγκρατήσουμε το νους μας από την τάση του προς την κατεύθυνση αυτή, για να προσελκύσουμε και να συγκεντρώσουμε την προσοχή μέσα μας. Ο μακάριος Διάδοχος γράφει: «Για το νου μας είναι μαρτυρικά δύσκολη η παρατεταμένη άσκηση της νοεράς καρδιακής προσευχής, λόγω της πίεσης και της συγκέντρωσης που απαιτούνται κατά την προσευχή αυτή· στη θεολογία όμως ο νους ορμά με χαρά, βρίσκοντας εκεί την έκταση και την ελευθερία που επιζητά. Δεν πρέπει όμως να τον αφήνουμε στην οδό αυτήν ή να του επιτρέπουμε υπέρμετρα να επιδίδεται σε αυτήν με χαρά …»[2].

Οπωσδήποτε είναι αποδεκτή η συνέργεια της χάριτος και της ελευθερίας, αλλά δεν βρίσκουμε στη διδασκαλία [//330] της Εκκλησίας ακριβή προσδιορισμό για τον τρόπο, με τον οποίο πραγματοποιείται η αμοιβαία σύμπραξή τους. Υπάρχει συναίνεση της ελευθερίας με την ενέργεια της χάριτος, κατά την οποία η κυρίαρχη ή η πρωτεύουσα θέση οπωσδήποτε ανήκει στη χάρη. Η προδιάθεση για το αγαθό, για την αρετή, είναι φυσική στην άνθρωπο.

Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται στη διδασκαλία της Εκκλησίας κάποια ατέλεια, κάποια ασάφεια. Αλλά και δεν υπάρχει ανάγκη για ακριβή διατύπωση εκείνου που δεν είναι απλά και μόνο ανέκφραστο με τα λόγια, αλλά και ασύλληπτο από το πνεύμα, γιατί ο πλούτος της θείας σοφίας είναι απροσμέτρητος. Είναι ακατάληπτος για παράδειγμα ο συνδυασμός της ελευθερίας με την πρόγνωση, με τον προορισμό, με εκείνο που αδυνατούμε να επιτελέσουμε χωρίς τη συνέργεια της χάριτος. Εδώ μου φαίνεται ότι γενικά για τη σωτηρία ο ακριβής προσδιορισμός δεν είναι απαραίτητος. Ως εκ τούτου βλέπω κάποτε τις διαφορές, χωρίς να αποδίδω σε αυτές ιδιαίτερη σημασία, γιατί είναι αναπόφευκτες για μας που διαθέτουμε ατελή σχετικά μέσα εκφράσεως με το λόγο. Συγχωρείστε με, αλλά σύντομα θα έρθει η ώρα που δεν θα τολμώ πλέον να σας μιλώ για οτιδήποτε παρόμοιο. Τώρα όμως το κάνω ενάντια στην επιθυμία μου, γιατί θεωρώ κατά κάποιον τρόπο υποχρεωμένο τον εαυτό μου να το κάνει.

---

[1] Συνέχεια της Επιστολής 12, του Γέροντος Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (12/25 Δεκεμβρίου 1932). Το απόσπασμα αυτό δεν συμπεριλήφθηκε στην τελική μορφή της. Βλ. σσ. 183-191.

[2] Διαδόχου Φωτικής, Λόγος ασκητικός, ξη', Άγιον Όρος, 1977, σ. 149. Μετάφρ. π. Θεοκλήτου Διονυσιάτη.

Δεν μου αρέσει αυτό, γιατί η κατά Θεόν αγάπη γεννά στην ψυχή την επιθυμία να ταπεινωθεί μπροστά στον αδελφό.

Ως εκ τούτου για παράδειγμα λένε μερικοί ότι η ψυχή και οι άγγελοι είναι άϋλα πνεύματα· και αυτοί έχουν δίκαιο εκφράζοντας την πνευματική φύση τους σε σύγκριση με την ύλη. Άλλοι πάλι λένε ότι η ψυχή, οι άγγελοι και οι δαίμονες χαρακτηρίζονται από κάποια υλικότητα, έχουν υλική υπόσταση· και αυτοί έχουν δίκαιο, θέλοντας έτσι να εκφράσουν τη διαφορά μεταξύ του Απόλυτου Πνεύματος, του [//331] Θεού, και του πεπερασμένου πνεύματος, του κτίσματος. Μπορούν να κατανοηθούν σωστά και οι μεν και οι δε παρά τη διαφορά της εκφράσεως. Το ίδιο ισχύει και σε ό,τι αφορά τη διδασκαλία περί χάριτος. Οι άνθρωποι αδυνατούν όχι μόνο να εκφράσουν, αλλά και να τα κατανοήσουν μέχρι τέλους όλα αυτά. Ως εκ τούτου δεν πρέπει να είμαστε υπερβολικά σχολαστικοί ούτε να αναζητούμε ακριβή προσδιορισμό και έκφραση της διδασκαλίας για τα θέματα αυτά.

Η παρουσία κάποιας ατέλειας, ασάφειας, υπό τον όρο ότι καταδεικνύει καθαρά το κατ' ουσίαν σπουδαίο σημείο, ικανοποιεί πλήρως τις ανάγκες μας με ακόμη τελειότερο τρόπο, παρά ο προσδιορισμός της ζωής του Πνεύματος με νεκρούς τύπους. Έτσι λοιπόν και σε ό,τι αφορά την περί χάριτος διδασκαλία είναι κεφαλαιώδες για μας να δεχθούμε ότι δόθηκε στον άνθρωπο ελευθερία. Βέβαια κι εδώ –όπως και σε σχέση με την πνευματικότητα– πρέπει να παραδεχθούμε ότι άλλο πράγμα είναι η απόλυτη ελευθερία του Θεού και άλλο η σχετική ελευθερία των λογικών κτισμάτων. Είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουμε ότι η σωτηρία του ανθρώπου, που πραγματοποιείται με τη χάρη του Θεού, προϋποθέτει απαραίτητα την ελεύθερη συμμετοχή της θελήσεώς μας. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο χωρίς τον άνθρωπο. Δεν μπορεί όμως να τον σώσει χωρίς τη συμμετοχή του.

Σημαντικότερο ίσως για μας στην δεδομένη περίσταση είναι να εξηγήσουμε κάπως, με σχηματικό τρόπο, εκείνο που μας δόθηκε να κατανοήσουμε με τον όρο ελευθερία. Η ελευθερία του ανθρώπου, όπως μου φαίνεται, έγκειται στην ελευθερία της προαιρέσεως, στη δυνατότητα «να αποδέχεται ή να απορρίπτει». Ο άνθρωπος δεν διαθέτει άλλη ζωή. Η πλάνη των Πελαγιανών έγκειται προπαντός στο ότι δεν κατανόησαν σωστά την ελευθερία του ανθρώπου, αλλά πίστεψαν ότι με μόνη τη θέλησή του (που προσιδιάζει [//332] στη φύση του), μπορεί ο άνθρωπος να μην αμαρτήσει, μπορεί να επιτελέσει το αγαθό. Κατά την άποψη των ορθοδόξων Πατέρων, για παράδειγμα του οσίου Συμεών του Νέου Θεολόγου, ο άνθρωπος χωρίς τη συνέργεια της χάριτος δεν μπορεί να υπερνικήσει την αμαρτία, δεν είναι σε θέση να νικήσει τον εχθρό, να απελευθερωθεί από αυτόν. Η προαίρεσή του όμως φανερώνεται στον πόθο του για ελευθερία από την επαίσχυντη δουλεία με την κατά δύναμη αντίσταση στην αμαρτία και την αναζήτηση της θείας βοήθειας. Πρέπει να θεωρήσουμε επίσης ως ακραίες τις απόψεις του ιερού Αυγουστίνου. Η αλήθεια βρίσκεται κάπου ενδιάμεσα. Γνώρισμα της ανθρώπινης φύσεως είναι η φορά προς το αγαθό, την αλήθεια, την τελειότητα. Η θεία εικόνα, η αθάνατη πνοή, διατηρείται στον

άνθρωπο ακόμη και μετά την πτώση. Ως εκ τούτου οτιδήποτε κτιστό δεν μπορεί ποτέ να ικανοποιήσει τον άνθρωπο, να ηρεμήσει πλήρως το πνεύμα του.

Ο συνδυασμός της Θείας προγνώσεως και της ανθρώπινης ελευθερίας είναι ακατάληπτος και ανεξιχνίαστος. Τον αισθανόμαστε πνευματικά, αλλά αδυνατούμε να τον εκφράσουμε. Ιδιαίτερα σημαντική και άξια άπειρου θαυμασμού μέσα στην πλάση του Θεού μου φαίνεται πρωτίστως η ελευθερία των λογικών κτισμάτων.

Ο άνθρωπος δεν φέρει εξ ορισμού μέσα του αιώνια ζωή. Αυτή του προσφέρεται από τον Θεό[3]. Είναι δωρεά της θείας χάριτος. Το έργο της σωτηρίας συντελείται με τη χάρη του Θεού, αλλά οπωσδήποτε και με τη συμμετοχή σε αυτό της ελεύθερης προαιρέσεως του ανθρώπου. Και εδώ κυρίως εκδηλώνεται η ελευθερία του ανθρώπου.

Παρά την πεποίθηση των Πελαγιανών και ιδιαίτερα του Δουνς Σκώτος[4] ότι η ανθρώπινη ελευθερία επαρκεί για [//333] την πραγμάτωση του αγαθού, πρέπει να πούμε ότι η πραγμάτωση του ευαγγελικού αγαθού, η εκπλήρωση της θείας δικαιοσύνης είναι δυνατή μόνο σε κατάσταση μεγάλης χάριτος. Έτσι τα δώρα της χάριτος, η μνήμη του θανάτου, ο φόβος, η πίστη και όλα τα άλλα μόλις που μας συγκρατούν από την αμαρτία. Η βίωση όμως της θείας αλήθειας, που εκδηλώνεται με την αγάπη προς τον Θεόν με όλη την καρδιά, με όλη την ψυχή, με όλη τη δύναμη, και με την αγάπη προς τον πλησίον «ως εαυτόν», είναι οπωσδήποτε δυνατή μόνο με την παρουσία μεγάλης χάριτος. Η κατάσταση αυτή είναι για τον άνθρωπο υπερφυσική θέωση, που σημαίνει να γίνει θεός κατά χάρη. Σε αυτό έγκειται η τελειότητα της σωτηρίας μας. Στην κατάσταση αυτή το Πνεύμα του Θεού τόσο ελκύει με τη γλυκύτητά του τον άνθρωπο και τόσο τον κυριεύει, ώστε αυτός να μην αισθάνεται πια τον εαυτό του ελεύθερο, γιατί κατέχεται πλήρως από τη Θεία αγάπη. Ωστόσο όμως τότε, χάνοντας τρόπον τινα την ελευθερία του, γίνεται αληθινά ελεύθερος. Η άποψη των Ρωμαιοκαθολικών ότι η αισθητή παρουσία της χάριτος δεν είναι καθόλου απαραίτητη για τη σωτηρία και την ανύψωση στις ανώτερες βαθμίδες της πνευματικής ζωής δεν είναι ορθή. Το λάθος σας νομίζω ότι οφείλεται στη μη επακριβή κατανόηση νοημάτων που διατυπώθηκαν σε ξένη για σας γλώσσα.

Ο άνθρωπος γνωρίζει ακριβώς τη σωτηρία του τότε μόνο, όταν τον πληροφορεί γι’ αυτό και τον βεβαιώνει χωρίς λόγια η αισθητή παρουσία της χάριτος στην καρδιά του.

Όταν λέμε ότι η χάρη βρίσκεται με τον άνθρωπο χωρίς αυτός να την αισθάνεται, αυτό γίνεται από ιδιαίτερη οικονομία του Θεού για μας. Η χάρη μπορεί να αποκρύψει την παρουσία της από τον άνθρωπο παρέχοντάς του όμως όλη [//334] τη δύναμη για να αισθανθεί μέσα του την ελευθερία της προαιρέσεως. Η παρουσία της εντούτοις μπορεί να γίνει αντιληπτή από το ότι ο άνθρωπος έχει

[3] Προσθήκη και υπογράμμιση: «όπως και η πρόσκαιρη».

[4] Duns Scotus (1265-1308). Φραγκισκανός μοναχός, εκπρόσωπος του σχολαστικισμού.

τη μνήμη του Θεού, εγκρατεύεται από την αμαρτία, εναντιώνεται στα πάθη. Κατά την περίοδο αυτή το καθετί δίνεται στον άνθρωπο με κόπο και πόνο. Τέτοιες εγκαταλείψεις μοιάζουν με την τακτική της μητέρας, που διδάσκοντας στο νήπιο να περπατά, απομακρύνει από αυτό τα χέρια της, ενώ η ίδια το ακολουθεί από πίσω με μεγάλη προσοχή, ώστε την κατάλληλη στιγμή να το πιάσει και πάλι για να μην πέσει.

Γνωρίζω ότι δεν με κατακρίνατε, που μίλησα πολύ για τον εαυτό μου. Υπέφερα όμως πάρα πολύ που δεν είχα πιστό οδηγό, που να ικανοποιεί τις ψυχικές και πνευματικές μου αναζητήσεις, έστω και ως ένα βαθμό. Πόσες φορές δεν σκόνταψα, και ακόμη μέχρι τώρα σκοντάφτω, κάποτε μάλιστα σχεδόν θανάσιμα. Επιθυμία μου ήταν να σας προφυλάξω, έστω και λίγο, στην αρχή της πορείας σας από εκείνα τα πράγματα, που προκάλεσαν σε μένα ζημία, ίσως ανεπανόρθωτη. Περιφέρομαι μεταξύ των ανθρώπων και συχνά είμαι εύθυμος εξωτερικά, αλλά η ψυχή μου θλίβεται σχεδόν μέχρι θανάτου. Θα ήθελα να κλαίω πεσμένος στη γη και να μην σηκωθώ ως την ημέρα της Κρίσεως, αλλά η ψυχή μου αποκάμνει. Θα μπορούσα να σας αναφέρω πολλά ως αναμφισβήτητη απόδειξη της αλήθειας, αλλά πρέπει κάποτε να θέσω τέρμα στην αφροσύνη μου, στο να μιλώ δηλαδή για τον εαυτό μου.

Κατανοείστε μόνο, αγαπητέ εν Χριστώ πάτερ, ότι κατά το λόγο του Σωτήρος, όποιος ζητά το δικό του, αυτός είναι ψεύτης, όποιος όμως ζητά τα του Θεού ή το όφελος του αδελφού του, αυτός παραμένει στην αλήθεια[5]. Ποιά αδικία μπορεί άραγε να καταλογισθεί σ᾽ εκείνον που είναι [//335] έτοιμος να προσφέρει την ψυχή του για τον αδελφό του, δηλαδή για κάθε άνθρωπο; Ή τί παραπάνω μπορούμε να του ζητήσουμε; Αν η σωτηρία έγκειται στην αγάπη, τότε δεν είναι άραγε σωτηρία, όταν κάποιος αγαπά και είναι έτοιμος να θυσιασθεί; Πολύ εύστοχα μιλάτε στο γράμμα σας από τη Νίκαια[6] για τη χυδαιότητα κ.ά. Χυδαιότητα για μας είναι, όταν δεν θρηνούμε για τον εαυτό μας. Είμαστε ποταποί, όταν δεν υπάρχει στην καρδιά μας συμπόνοια για τους ανθρώπους, τους καταφρονημένους, τους άρρωστους, τους δυστυχείς στο σώμα ή την ψυχή. Όταν η καρδιά μας δεν συμπάσχει, είναι υπερήφανη. Αυτό είναι για μας αληθινή χυδαιότητα (κι εγώ βούλιαξα εντελώς στη χυδαιότητα αυτήν). Ο Κύριος να με ελεήσει με τις ευχές σας. Δύο φορές στο γράμμα σας παρεισέσφρυσαν εκφράσεις, από τις οποίες απουσιάζει η αίσθηση ότι μόνο η πνευματική ζωή είναι πραγματική. Θα είμαι ευτυχής, όταν σας ακούσω να συνειδητοποιείτε πως μόνο το πνευματικό είναι η αληθινή πραγματικότητα, ενώ όλα τα υπόλοιπα μοιάζουν με ανυπόστατα όνειρα.

Στην ασκητική ορολογία μπορούμε να συναντήσουμε εκφράσεις που εκ πρώτης όψεως δεν συμφωνούν με την δογματική διδασκαλία, πράγμα βεβαίως αδύνατο, γιατί αυτά τα δύο είναι αλληλένδετα. Όποιος σφάλλει στη δογματική,

---

[5] Βλ. Ματθ. 16,23.

[6] Το γράμμα δεν διασώθηκε.

θα σφάλλει οπωσδήποτε και στην εσωτερική ζωή, στην ηθική. Ως εκ τούτου πρέπει αναπόφευκτα να υιοθετήσουμε την άποψη, ότι η Αληθινή Εκκλησία οφείλει να αληθεύει και στο ένα και στο άλλο, γιατί αν σφάλλει κάπου στο ένα, θα σφάλλει αναπόφευκτα και στο άλλο.

Βέβαια εδώ αναφερόμαστε στην Εκκλησία ως σύνολο. Τα μεμονωμένα όμως μέλη της είναι δυνατό, αν και ζουν [//336] μέσα στην Εκκλησία, να αγνοούν πολλά, ακόμη και να σφάλλουν σε κάτι, χωρίς ωστόσο να χάνουν τη σωτηρία τους εξαιτίας της ελλιπούς αυτής γνώσεώς τους. Το πλήρωμα της γνώσεως προφανώς δεν είναι προσιτό σε κανένα άνθρωπο στην πληρότητά του, αλλά αποτελεί κτήμα όλης της Εκκλησίας.

Θέλω δηλαδή να πω με αυτό ότι απαραίτητο για τη σωτηρία είναι να αποτελεί κανείς μέλος της Αληθινής Εκκλησίας. Έξω από αυτήν δεν είναι δυνατό να δεχθεί ο άνθρωπος ούτε χάρη ούτε αληθινή εμπειρία.

Σε τι έγκειται η ελευθερία μας;

Ίσως μόνο στο ότι έχουμε την εξουσία να υποταχθούμε με σύνεση, έχοντας πεποίθηση στο νόμο του Θεού και την ενέργεια της χάριτος, ή αντιθέτως να απορρίψουμε και το νόμο και τη χάρη. Γι’ αυτό μήπως δεν κάνει λόγο και ο Απόστολος Παύλος στην Προς Ρωμαίους επιστολή, κεφάλαιο 6, στίχο 18;

[//337]

4. ΜΕΤΑΝΟΙΑ [1]

Θεμέλιο της πνευματικής ζωής η μετάνοια.
Παραδείγματα από τις προσευχές πριν από τη Θεία Μετάληψη. Αρνητικές επιπτώσεις από το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού.

Σας έλεγα κάποτε π.χ. ότι θεμέλιο της πνευματικής ζωής είναι η μετάνοια· ότι στο φόβο του Θεού και την τήρηση των εντολών περιλαμβάνεται όλη η σοφία και όλη η «μυστική ζωή», το μυστήριο δηλαδή ότι για την απόκτηση υψηλών διαθέσεων ή καταστάσεων δεν πρέπει να είμαστε βιαστικοί, όπως εσείς· ότι ο άνθρωπος ανάγεται στη θεωρία με τη χάρη του Θεού ύστερα από μετάνοια, από μεγάλη και βαθειά ταπείνωση, και ότι η θεωρία είναι εντελώς απρόβλεπτη για τον άνθρωπο· ότι η οδός για την υιοθεσία είναι η μετάνοια· ότι η αγάπη του Θεού ακολουθεί το φόβο του Θεού, που είναι τόσο δυνατός, ώστε ο άνθρωπος να αισθάνεται τον εαυτό του τρόπον τινά καθηλωμένο. Υπάρχει σαφής έκφραση στην Αγία Γραφή και τις ευχές: «Όλον με τω σω συγκαθήλωσον φόβω»[2]. Πρέπει πάντοτε να προσευχόμαστε συναισθανόμενοι τον εαυτό μας αμαρτωλό κλπ., όπως γράφετε. Προς ενίσχυση των λόγων μου αναφέρω αυτό που συχνά διαβάζετε, τις Ευχές πριν τη Θεία Μετάληψη. Είναι όλες διαποτισμένες με το πνεύμα της βαθείας [//338] και ειλικρινούς μετάνοιας και αυτομεμψίας.

Πρώτη Ευχή: «Ουκ ειμί άξιος ατενίσαι εις το ύψος της δόξης Σου … και ανάξιός ειμι του ουρανού και της γης, και αυτής της προσκαίρου ζωής»[3].

Τρίτη Ευχή: «Ουκ ειμί άξιος ουδέ ικανός … μηδέ εμού βδελύξη το ρυπαρώτερον εκείνης στόμα και εναγέστερον, μηδέ τα έμμυσα και ακάθαρτά μου χείλη και βέβηλα»[4].

Τέταρτη Ευχή: «… άπαντας εν τω χορώ των Σων φίλων κατέταξας»[5]

Η Ευχή είναι καθαρά ευχή μετανοίας σε σημείο σχεδόν απογνώσεως. «Ουκ έστιν εν εμοί ελπίς σωτηρίας … ότι πολλών κακών επλήσθη η ψυχή μου και ουκ υπάρχει εν εμοί ελπίς σωτηρίας …»[6].

Εβδόμη Ευχή: «Από ρυπαρών χειλέων … μη παρωσάμενός μου, μη τους λόγους … δος μοι παρρησία λέγειν … και δίδαξόν με τί με δει ποιείν και λέγειν», και ύστερα συντελείται μια αλλαγή, από την οποία φαίνονται τα αποτελέσματα της μετάνοιας: «Αλλά τούτο πάλιν οίδα … ως ελέω συμπαθείας τους θερμώς

---

[1] Απόσματα 1 από την Επιστολή 13 του π. Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (14/27 Δεκεμβρίου 1932), που δεν συμπεριλήφθηκε στην τελική μορφή της. Βλ. σ. 198, υποσ. 6.

[2] Οσίου Συμεών Μεταφραστού, Ευχή Γ', μετά τη Θεία Μετάληψη.

[3] Μ. Βασιλείου, Ευχή Α' προ της Θ. Μεταλήψεως.

[4] Ιωάννου Χρυσοστόμου, Ευχή Γ' προ της Θ. Μεταλήψεως.

[5] Ιωάννου Χρυσοστόμου, Ευχή Δ' προ της Θ. Μεταλήψεως.

[6] Η ευχή αυτή απαντά στην ακολουθία της Θ. Μεταλήψεως στα ρωσικά.

μετανοούντας και καθαίρεις και λαμπρύνεις και φωτός ποιείς μετόχους, κοινωνούς θεώτητός Σου εργαζόμενος αφθόνως … ομιλείς αυτοίς πολλάκις ώσπερ φίλοις Σου γνησίοις»[7].

Ως εκ τούτου, εκείνο που γράψατε από τη Νίκαια στο τελευταίο σας γράμμα για την προσευχή, είναι πολύ ωραίο. Και αυτό να κάνετε με την καρδιά σας χωρίς δισταγμό.

Να συναισθάνεσθε τον εαυτό σας αμαρτωλό, που προσέρχεται [//339] στον Σωτήρα ως μηδαμινό κτίσμα, που τολμά να απευθυνθεί στον απερίγραπτα Μεγάλο Δημιουργό· να συνειδητοποιείτε την πτωχεία και αχρειότητά σας και την άκρα αναξιότητα να συνομιλείτε με τον Θεό. Αν νιώθετε έτσι, αυτό είναι μεγάλο αγαθό. Να εκφράζετε τις προσευχές και τα αισθήματα της καρδιάς σας στον Θεό με δικά σας λόγια. Είναι καλό, αν καθαρά, συνετά και συνειδητά παρουσιάζετε τις πνευματικές σας ανάγκες και τις εκφράζετε με απλότητα, χωρίς να σκέπτεσθε με τι λόγια να απευθυνθείτε στον Θεό, γιατί ο Ίδιος γνωρίζει τις απόκρυφες σκέψεις της καρδιάς μας και, όταν δεν έχετε λόγια, τότε προσεύχεσθε «στεναγμοίς αλαλήτοις»[8].

Αφήστε κάθε σκέψη για «κενό των (ψυχικών) δυνάμεων», «σκοτεινή (μυστική) νύχτα» κ.τ.ά. Λυπάμαι που έπεσε στα χέρια σας αυτό το βιβλίο. Μπορεί να σας ζημιώσει πολύ, αλλά δεν θεωρώ καθόλου ότι φταίει γι' αυτό το ίδιο το βιβλίο.

Να μη σκέφτεσθε, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, τι είδους είναι οι προσευχές που σας ανέφερα πιο πάνω, δηλαδή αν ανήκουν στο υψηλότερο ή το κατώτερο ή το μέτριο είδος προσευχής. Μεταξύ άλλων θα πω ότι σύμφωνα με τον όσιο Συμεών τον Νέο Θεολόγο ανήκουν στο μεσαίο είδος προσευχής[9].

Το κατώτερο γίνεται με τη φαντασία. Μην ταλαιπωρείσθε λοιπόν προς το παρόν με αυτό το είδος της προσευχής. Αν πάλι σας παρουσιάζουμε τη μετάνοια ως αναπόσπαστο στοιχείο ή θεμέλιο όλης μας της ζωής, αυτό δεν σημαίνει πως είναι άγνωστες τέτοιες υψηλές καταστάσεις, όταν η μετάνοια «τελειώνει». Παρόμοια, με ανεξήγητο τρόπο ο μεγάλος φόβος του Θεού, όταν φθάσει στην άκρα ένταση του, μεταμορφώνεται σε Θεία αγάπη.

[//340] Σας μιλώ για εκείνο, για το οποίο είμαι βέβαιος, για ό,τι και ο ίδιος έζησα […] Αλλοίμονο όμως σε μένα τον άθλιο: Θέλω να τελειώσω αυτές τις θλιβερές για μένα αναφορές στην μηδαμινή πείρα μου.

Να τι λέει ο όσιος Ισαάκ ο Σύρος: «Η πνευματική γνώσις υπάρχει δευτέρα κατά την φύσιν από την εργασίαν των αρετών, προηγείται δε και των δύο ο φόβος και η αγάπη· ο δε φόβος πάλιν προηγείται της αγάπης· και όστις αναισχύντως λέγει, ότι δύναται ν' αποκτήση την πνευματικήν γνώσιν προ της εργασίας του φόβου και της αγάπης, αυτός αναμφιβόλως τίθησι θεμέλιον της

---

[7] Συμεών Νέου Θεολόγου, Ευχή Ζ'.

[8] Ρωμ. 8,26.

[9] Συμεών του Νέου Θεολόγου, Λόγος 68, ό.π., σσ. 364-369.

απωλείας της ψυχής αυτού· επειδή και η απλανής οδός του Κυρίου υπάρχει αύτη, ότι η πνευματική γνώσις γεννάται εκ του φόβου και της αγάπης»[10].

[10] Αββά Ισαάκ του Σύρου, Λόγος 44, ο.π., σσ. 161-162.

[//341]

5. ΓΙΑ ΤΟ ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΓΩΝΙΖΟΜΑΣΤΕ ΝΟΕΡΑ [1]

Θέματα για την πνευματική εμπειρία της προσευχής.
Η έννοια της καρδιάς.
Η «σιγή του νου» στον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη.
Ο μυστικισμός ως υπεκφυγή από τον σταυρό.

Η αναζήτηση από μέρους σας μεταφυσικών εννοιών περί καρδίας δεν μου αρέσει. Όλα αυτά δεν είναι προς όφελος, δεν οικοδομούν, αλλά αντίθετα φθείρουν.

Εξηγείστε μου, πως το εννοείτε αυτό; Όταν βυθίζεσθε στη σκοτεινή νύχτα ή στο κενό των δυνάμεων, τότε ο νους σας, εντελώς ελεύθερος από κάθε σκέψη, που βρίσκεται τέλος πάντων; Εκεί όπου βρίσκεται και η σαρκική καρδιά μας, στο αριστερό μέρος του στήθους ή κάπου αλλού, ή δεν την αισθάνεσθε καθόλου, πουθενά, αλλά απλώς βυθίζεσθε σε μια κατάσταση πλήρους απουσίας σκέψεως, σε κάποια άβυσσο; Και δεν σκέφτεται άραγε ο νους σας εντελώς τίποτε ή σκέφτεται κάπως τον Θεό; Μήπως ίσως κάνει και προσευχή; Και εάν ναι, τότε ποιο είδος και με τι τρόπο; Με λόγια ή μόνο με την αίσθηση της καρδιάς (της σακρικής); ή με το νου μόνο, χωρίς να εκφράζεται με κανένα λόγο ή επιθυμία προς τον Θεό; Βλέπει, άραγε κάτι ο νους σας κατά τη διάρκεια αυτής της κατάστασης ή όχι; Παρακαλώ πολύ να μου τα εξηγήσετε οπωσδήποτε όλα αυτά. Κάνετε τον κόπο, αν είναι δυνατό. Κι εγώ εργάζομαι επάνω [//342] στο θέμα αυτό, αλλά όχι για τον εαυτό μου, γιατί κάτι τέτοιο δεν με απασχολεί άμεσα.

Επί πλέον, αν είναι δυνατό, να μου γράφετε με συντομία, πώς εννοούν οι Ρωμαιοκαθολικοί το μυστικισμό του αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτου.

Πολύ εύστοχα γράψατε σε άλλο σημείο του γράμματός σας: «Οι κανόνες, οι ειρμοί, είναι τόσο πολύπλοκοι και τόσο απόμακροι από εκείνο που συμβαίνει στο νου και στην καρδιά μου». Η καρδιά που αναφέρετε εδώ είναι αυτή που πρέπει να λαμβάνετε υπόψη. Και σε άλλο πάλι σημείο: «Να μιλάς με τον Χριστό, εκφράζοντας καθαρά εκείνο που αισθάνεται η καρδιά (εδώ πολύ ορθά εκφράζετε και ορθά κατανοείτε πού βρίσκεται η καρδιά και τί είναι αυτή), αναπτύσσοντας το αίσθημα αυτό και τη συναίσθηση της σημασίας και της δυνάμεώς του, ασκούμενος στην ευκολία τέτοιας στροφής προς τον Κύριο, όταν η συνείδηση και ο νους και η καρδιά αντιλαμβάνονται καθαρά εκείνο που λαμβάνει χώρα». Όλα αυτά τα λέτε και τα κάνετε ωραία και με τη βοήθεια του Θεού· συνεχίστε να τα κάνετε. Πρέπει απαραίτητα να υπάρχει στην προσευχή συμφωνία νου και καρδιάς, «συναίσθηση και διαύγεια». Και δεν πρέπει καθόλου να υπάρχει κενό δυνάμεων, σκοτεινή νύχτα, εξαφάνιση των λειτουργιών.

Δεν διάβασα ακόμη το βιβλίο, αλλά από το γράμμα σας παρατηρώ ότι δημιουργήσατε για τον εαυτό σας λανθασμένες παραστάσεις για όλα αυτά. Αν

---

[1] Απόσπασμα 2 από την Επιστολή 13, του π. Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (14/27 Δεκεμβρίου 1932), που δεν συμπεριλήφθηκε στην τελική μορφή της. Βλ. σ. 201, υποσ. 10.

όμως εννοήσατε τον συγγραφέα έτσι, όπως πράγματι διδάσκει, τότε και αυτός πλανάται. Αυτό κατά συνέπεια σημαίνει ότι οι Ρωμαιοκαθολικοί δεν καταλαβαίνουν και τον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη. Αν όμως μόνο εσείς ακόμη πλανάσθε, αυτό θα ήταν καλό. Πιστέψτε, αγαπητέ πάτερ Δαβίδ, ότι στη θεωρία και την άυλη ζωή οι άνθρωποι εισάγονται κατά τη δωρεά του ελέους του Θεού με διαφορετικό τρόπο. Η «σιγή του νοός» στον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη ποτέ δεν χωρίζεται [//343] από την προσευχή, αλλά η «νοερά ησυχία» αυτών που προσεύχονται είναι κάτι άλλο και επιτυγχάνεται με άλλον, διαφορετικό τρόπο, από ό,τι στον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη. Υπάρχουν κοινά σημεία, υπάρχουν και διαφορές των οδών και των καταστάσεων. Το καλύτερο από όλα προς το παρόν είναι να εγκαταλείψετε κάθε σκέψη γύρω από αυτά. Αν τώρα σας τα εξηγήσω όλα, τότε θα τα αφομοιώσετε διανοητικά, αλλά δεν θα τα γνωρίσετε με την πνευματική πείρα.

Μήπως όμως όλα αυτά δημιουργήθηκαν μέσα σας, γιατί ο «Ιωάννης του Σταυρού» διδάσκει το αντίθετο; Να γνωρίζετε όμως, αγαπητέ, ότι, αν ορθά διδάσκει για τη «νοερά ησυχία», δεν θα υπάρξει ανάμεσά μας καμιά αντίθεση. Απλώς όμως σπεύσατε παράκαιρα εκεί, όπου δεν σας επιτρέπεται ακόμη να διεισδύσετε, και μου φαίνεται ότι ακόμη δεν τα κατανοήσατε πλήρως, αν και γράφετε στο γράμμα σας ότι σας είναι όλα πολύ κατανοητά (για το βιβλίο του «Ιωάννου του Σταυρού» λέτε ότι σας είναι «τελείως κατανοητό»). Εξάλλου ως άνθρωπος μπορεί εγώ να σφάλλω και όχι εσείς. Τότε, παρακαλώ, να με διορθώσετε. Όλα αυτά τα λέω, πριν διαβάσω το βιβλίο, βασιζόμενος μόνο στα γράμματά σας, που τα διάβασα για δεύτερη φορά, και στα οποία θα απαντήσω σύντομα. Η στροφή αυτή προς την τελειότητα και προς τη βαθειά «μυστική» γνώση αποτελεί την κύρια αιτία της αποχωρήσεως πολλών από την σταυρική οδό του χριστιανισμού στην πλατεία οδό, στην κραιπάλη των σχισματικών, των θεοσόφων και των ομοίων τους. Και ενεργώ έτσι σκοπίμως, για να σας αναχαιτίσω ή, όπως λένε οι άγιοι Πατέρες, «να σας αρπάξω από τα πόδια και να σας προσγειώσω, ενώ επιχειρείτε ιδιόρρυθμα να πετάξετε στον ουρανό»[2].

[2] Βλ. Αρχαίο Πατερικό, κεφ. 10, σ. 204, (στα ρωσικά). Μόσχα 1891.

[//344]

6. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΣ

Θεραπεία με προσευχή. Απροσεξία στο θαύμα: Η αμετανοησία και η αναζήτηση της «παλαιάς ευτυχίας». Το οικτρό τέλος.

The Old Rectory, 29 Ιανουαρίου 1962

[…] Σε κατανοώ πλήρως, όταν μου γράφεις για τον Α[1]. Απάντησα στο τηλεγράφημά του για το θάνατο της γυναίκας του Μ. από το Κάιρο, όπως και στο γράμμα του … Σε σένα μπορώ να μιλήσω ανοιχτά και ξεκάθαρα. Τον τελευταίο καιρό του έγραψα με λιγότερη διάθεση, γιατί περίμενα από αυτόν και την Μ. περισσότερα.

Γνωρίζεις ότι αυτή ήταν καταδικασμένη από τους γιατρούς να πεθάνει. Στο νοσοκομείο καρκινοπαθών του Λονδίνου είχαν ήδη σταματήσει τη θεραπεία της με ακτινοβολίες, γιατί όλα έδειχναν ανώφελα. Οι ιστοί δεν συγκρατούσαν τα διαβρωμένα από τον καρκίνο σπλάχνα της και πολλά άλλα. Με παρακάλεσε να προσευχηθώ μαζί του για τη θεραπεία της. Ζήτησε από το Θεό θαύμα. Με χαρά στο πνεύμα μου, αλλά με μεγάλη θλίψη στην καρδιά μου άρχισα να προσεύχομαι γι' αυτήν και γι' αυτόν. Κάποια ημέρα του μηνός Φεβρουαρίου, πριν από δύο χρόνια, πήγα να την κοινωνήσω. Έμεινα κοντά στο κρεβάτι της περισσότερο από δύο ώρες. Προσευχηθήκαμε, μιλήσαμε, συζητήσαμε· την κοινώνησα … Γύρισα στο Μοναστήρι και την επόμενη ημέρα έλαβα γράμμα από τον Α. ότι οι γιατροί [//345] εξέτασαν την Μ. και αποφάσισαν να συνεχίσουν τη θεραπεία με τις ακτινοβολίες. Η κατάστασή της και πνευματικά και σωματικά είχε βελτιωθεί αισθητά. Τότε έγραψα στον Α. ότι η πρώτη «στροφή» πραγματοποιήθηκε. Να ελπίζει ότι η ανάρρωση είναι δυνατή, αλλά να θυμάται ότι πρέπει και αυτός και εκείνη στην περίπτωση αυτή να αλλάξουν ριζικά τη ζωή τους, γιατί το θαύμα δεν τελείται για να παραμείνουν οι ίδιοι όπως ήταν πριν από αυτό.

Σε μικρό χρονικό διάστημα, μετά από δύο εβδομάδες περίπου, βρέθηκα πάλι στο Λονδίνο, ώστε για δεύτερη φορά να την κοινωνήσω. Κάναμε πάλι έντονη προσευχή και τα άλλα.

Και νά, εκείνη που ήταν ήδη εντελώς «καταβεβλημένη» πριν από λίγες ημέρες, σηκώνεται από το κρεβάτι, πηγαίνει με λεωφορείο στο αεροδρόμιο και πετάει στην Ελβετία, όπου εσύ τους συνάντησες. Ζουν στα βουνά, κάνουν περιπάτους, αυτή τρώει από όλα, εύθυμη και σχεδόν γεμάτη ζωή. Ύστερα από λίγο καιρό πηγαίνουν στο Παρίσι, εκεί επισκέπτονται τα πάντα, τα μουσεία, τα θέατρα και άλλα πολλά … Έρχονται στο Λονδίνο, για να παρουσιαστούν στους γιατρούς. Οι γιατροί δεν εντόπισαν ίχνη μετάστασης ή υποτροπής. Πηγαίνουν στην Ελλάδα, στην Αίγυπτο … αλλά τίποτε άλλο δεν υπάρχει, παρά μόνο η αναζήτηση της «παλαιάς ευτυχίας» και ο πόθος της «ζωής», όπως συνέβαινε τα

---

[1] Ο Α είναι κάποιος κοινός γνωστός του Γέροντος Σωφρονίου και του Δ. Μπάλφουρ, που πενθούσε τον πρόσφατο θάνατο της γυναίκας του Μ.

προηγούμενα χρόνια, πριν από την αρρώστια. Ο Α. δεν της είπε ότι είχε καρκίνο, ότι θεραπεύτηκε με θαύμα. Της καλλιεργούσε την πεποίθηση ότι οι προηγούμενοι γιατροί έσφαλλαν, ότι δεν είχε τίποτε το φοβερό … Το αποτέλεσμα ήταν να γίνει το θαύμα χωρίς καμία ριζική μεταβολή στην πνευματική τους ζωή. Δεν γνωρίζω, φύλαξε άραγε το άγαλμα του Βούδα που είδα να έχει κοντά της στο νοσοκομείο και με απροκάλυπτη ικανοποίηση μου το έδειξε ως κάτι «θαυμαστό»; Εκείνη τη στιγμή εγώ [//346] δεν ήθελα με τίποτε να την στενοχωρήσω. Είπα απλώς ότι εγώ ο ίδιος αγαπώ μόνο τον Χριστό και δεν ήθελα να κοιτάξω το Βούδα. Ούτε αυτή ούτε ο Α. με κατάλαβαν.

Δεν θέλω να προβώ σε ανάλυση της ζωής του Α. και της Μ. Θεωρούσα όμως πάντοτε τον Α. προικισμένο με πλούσια πνευματικά χαρίσματα, και μου προκαλούσε πάντοτε βαθειά οδύνη το γεγονός ότι δεν κατάλαβε την κλήση του Θεού. Προτίμησε κάποια μορφή παγκοσμιότητας, που σήμερα βρίσκει έδαφος στη σκέψη πολλών. Η Μ. βρισκόταν κάτω από την επίδρασή του. Εγώ βέβαια περίμενα από εκείνον κυρίως να κατανοήσει ότι η παγκοσμιότητα του Χριστού είναι η μοναδική και αυθεντική παγκοσμιότητα, και το να αναζητά κανείς οπουδήποτε οτιδήποτε πιο παγκόσμιο είναι κατανοητό μόνο για όσους δεν έζησαν τη χάρη του Βαπτίσματος … Για μένα αποτελούσε φυσιολογική συνέπεια η εκ νέου επιδείνωση της υγείας της Μ. Και μου ήταν πια απίστευτα βαρύ να παρακαλέσω εκ νέου τον Θεό, γιατί η πρώτη μου ελπίδα διαψεύστηκε· αυτοί δεν άλλαξαν, δεν ανακαινίστηκαν. Η προσευχή λοιπόν για τους αρρώστους, για την ίασή τους με την άνωθεν δύναμη, η θαυματουργία, είναι δυνατή μόνο με την «υπόσχεση» της μετάνοιας, δηλαδή της ριζικής αλλαγής όλης της ζωής τους, ώστε η δόξα του Θεού να βρει χώρο μέσα τους και όλη η μετέπειτα ζωή τους να συνεχισθεί πλέον στο επίπεδο της Θείας δόξης.

Όπως εσύ, έτσι και εγώ, έγραψα στον Α. ότι, όσο βαρειά και αν είναι η θλίψη του, αυτό που του δόθηκε να ζήσει με την Μ. οφείλει να το αποδεχθεί ως νέα κλήση, σε νέο αγώνα, τον μεγαλύτερο και πιο θριαμβευτικό. Από την απάντησή του βλέπω ότι τα λόγια μου δεν βρήκαν απήχηση στην ψυχή του. Όλο το γράμμα του είναι πένθος «ψυχικό», για να μην πω «σαρκικό». Θα ήθελα, όπως κι εσύ, να τον δω να «ανορθώνεται σε όλο το ύψος του», πραγματικά συνετισμένο από την πείρα … ενώ αυτός κάνει λόγο για [//347] αυτοκτονία, εκφράζοντας έτσι τη διάθεση να επιταχύνει την έξοδό του από αυτόν τον κόσμο και μόνο τα λόγια της Μ., «ποτέ μην το κάνεις αυτό», τον συγκρατούν.

Βέβαια πάλι θα του γράψω, αλλά δεν έχω πια στην ψυχή μου την ίδια έμπνευση που είχα μόλις πριν από λίγο καιρό· δεν υπάρχει ελπίδα πως θέλει να ανορθωθεί. Με γυναικείο σχεδόν τρόπο «καλλιεργεί» τη θλίψη του. Θα είναι άραγε ωφέλιμο να του μιλήσει κανείς γι' αυτό απότομα, απερίφραστα, αποφασιστικά; Δεν είμαι βέβαιος. Γι' αυτό εν μέρει σιωπώ …

Θα σου συμβεί ακόμη πολλές φορές να ζήσεις τη θλίψη, γιατί δεν στρέφονται όλοι οι άνθρωποι με την ίδια δύναμη στον Θεό. Πολλές φορές θα υποφέρεις, γιατί αρνούνται συχνά να πορευθούν για να συναντήσουν τον Θεό, ο Οποίος τους αναζητά με κάθε «τρυφερότητα», με εντελώς εξαίρετη Θεία ταπείνωση, χωρίς να ασκεί κανένα, έστω και τον παραμικρό, εκβιασμό επάνω

τους. Ασκώντας το διακόνημα του πνευματικού, άρχισα να βλέπω λίγο καθαρότερα, «πόσο προσεκτικός είναι ο Κύριος», πόσο ευγενής (συγχώρεσέ με για την έκφραση αυτή). Απευθύνεται σε μας ως προς ίσους Του …

Το «εχθροί του ανθρώπου οι οικιακοί αυτού»[2], το κατανοώ ως εξής: Κάθε άνθρωπος, που με τον ένα ή τον άλλον τρόπο μας εμποδίζει να ακολουθήσουμε τον Θεό, είναι εχθρός μας κατά το μέτρο που μας παρεμποδίζει. Αναμφισβήτητα όμως η πιο δύσκολη κατάσταση παρουσιάζεται κυρίως με τους πλέον οικείους, γιατί αυτοί μας αγαπούν και η ζωή τους συνδέεται με τη δική μας με χίλιους κόμπους. Παρόλα όμως αυτά πιστεύω στη νίκη του Χριστού, δηλαδή στην τελική Του νίκη.

Υμέτερος Σωφρόνιος

[2] Ματθ. 10,36.

[//344]

7. Η ΘΕΙΑ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΗ

Η ενσάρκωση του Λόγου «δια την ημών σωτηρίαν».
Γνώμη για τον π. Σέργιο Μπουλγκάκωφ.
Ο Παύλος Ευδοκίμωφ. Η αποτελμάτωση της θεολογίας.

The Old Rectory, Χριστούγεννα 1970

[…] Σχετικά με τη θεολογική «άποψη» (θεολογούμενο) ότι «η ενσάρκωση του Λόγου θα πραγματοποιείτο ούτως ή άλλως, ανεξάρτητα από την πτώση του Αδάμ», και συνεπώς και αυτή η πράξη της δημιουργίας του κόσμου τελεολογικώς υπήρξε προετοιμασία αυτής της ενσαρκώσεως, μπορώ να πω ότι εγώ προσωπικά δεν την συμμερίζομαι απόλυτα. Η άποψη αυτή διαδόθηκε προοδευτικά κατά τις τελευταίες δεκαετίες μεταξύ των Ρώσων θεολόγων. Μου φαίνεται αδύνατο να διευκρινίσω επακριβώς σε ποιόν ανήκει «η θεολογική αυτή επινόηση». Θέλω να πω ότι δεν γνωρίζω ποιος πρώτος την εξέφρασε στις συνομιλίες του κατά τις συναντήσεις που γίνονταν συχνά στην Ρωσία[1] στους κύκλους της ρωσικής διανοήσεως. Με πεποίθηση όμως άρχισε να γράφει γι’ αυτό ο π. Σέργιος Μπουλγκάκωφ[2]. Για να στηρίξει την άποψη αυτήν, επικαλέστηκε πρωτίστως τα λόγια του Συμβόλου της Πίστεως, «δι’ ημάς τους ανθρώπους και δια την ημετέραν σωτηρίαν» … Η πρώτη θέση «δι’ ημάς τους ανθρώπους» αποτελούσε γι’ αυτόν [//349] ένδειξη ότι η πράξη της ενσαρκώσεως θα ελάμβανε χώραν ούτως ή άλλως[3]. Δεύτερο επιχείρημα γι’ αυτόν αποτέλεσε μια έκφραση του οσίου Μαξίμου του Ομολογητού, που τώρα αδυνατώ να υποδείξω σε ποιο από τα έργα του βρίσκεται, Στις αρχές της δεκαετίας του ‘30, στη Βιβλιοθήκη της Μονής του αγίου Παντελεήμονος, στάθηκα με προσοχή σε αυτό το κείμενο και πείστηκα ότι μια τέτοια ερμηνεία της σκέψεως του αγίου Μαξίμου, που βλέπουμε στον Μπουλγκάκωφ, είναι ακραία. Και αυτό, από όσα γνωρίζω, είναι το μόνο που μπορούμε να αναφέρουμε από τη «διδαχή των αγίων Πατέρων» … Ο μακαρίτης Παύλος Ευδοκίμωφ υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του π. Σεργίου Μπουλγκάκωφ. Τον θεωρούσε ως τον μεγαλύτερο από τους σύγχρονους θεολόγους. Δέχθηκε επίσης τη «σοφιολογία» του π. Σεργίου … Και ο ίδιος πλούσια προικισμένος με ποιητικό χάρισμα (με θετική και εν μέρει αρνητική έννοια) προχώρησε σε όχι λίγες θεολογικές επινοήσεις. Συμφωνώ ότι για πολλούς ευρωπαίους ο Ευδοκίμωφ και ο Ολιβιέ Κλεμάν αποτελούν τους πιο λαμπρούς εκφραστές της Ορθοδοξίας.

Στο βιβλίο μου ο Γέρων Σιλουανός και εγώ επίσης θίγω αυτό το θέμα, εφόσον βρισκόταν μπροστά μου το εγχείρημα να υποδείξω τον αδιάρρηκτο

---

[1] Σημείωση στο περιθώριο: «Στη Μόσχα κυρίως, αλλά και στην Πετρούπολη».

[2] Βλ. Πρωθιερέως π. Σεργίου Μπουλγκάκωφ, Ο Αμνός του Θεού (στα ρωσικά). Παρίσι 1933, σσ. 191-205.

[3] Βλ. ό.π., σ. 193.

σύνδεσμο της δογματικής μας θεωρίας με την πνευματική ή ασκητική πράξη. Εκεί γράφω ότι:

«… Ο σκοπός του κτιστού κόσμου δεν βρίσκεται στην ίδια την ύπαρξή του και για χάρη της, ή στη μορφή και στον τρόπο της υπάρξεώς του, αλλά στη γνώση του Κτίστου και τη θέωση του κτίσματος … Αιτία της δημιουργίας του κόσμου είναι η υπερεκχειλίζουσα αγαθότητα του Θεού και καθόλου η αναγκαιότητα της ενσαρκώσεως του [//350] Θεού Λόγου. Με άλλα λόγια, η σάρκωση του Θεού Λόγου δεν ήταν απαραίτητη για τον Ίδιο τον Λόγο, και η δημιουργία του κόσμου δεν ήταν απλώς προκαταρκτική πράξη για τη σάρκωση του Θεού.

… Η συγκατάβαση του Λόγου δεν είναι ένδειξη για την ενδογενή αξία του κόσμου. Το τέλος ή η έννοια της Θείας συγκαταβάσεως αποκαλύπτεται στο ίδιο το όνομα που πήρε ο Θεός Λόγος με την ταπεινή σάρκωσή Του: Ιησούς-Σωτήρ· «και καλέσεις το όνομα Αυτού Ιησούν· Αυτός γαρ σώσει τον λαόν Αυτού»[4].

… Και η μορφή του δοθέντος εμπειρικού όντος δεν είναι υλοποίηση του θείου ιδεατού κόσμου, δηλαδή τέτοια που χωρίς αυτήν θα παρουσιαζόταν το Θείο Όν ως ελλιπές, ατελές.

… Η ενσάρκωση του Θεού Λόγου δεν μπορεί να είναι το τελικό στάδιο μιας Θεογονικής πορείας, δηλαδή τελείωση μιας εξέλιξης στην Ίδια την Θεότητα, και συνεπώς αναγκαία για τον Ίδιο τον Θεό προς ολοκλήρωση του Είναι Του …»[5].

Υποθέτω πως η νέα εκείνη θεολογική τάση που παρατήρησες στα έργα του Παύλου Ευδοκίμωφ κινείται παράλληλα με την «εκκοσμίκευση», αποτελμάτωση, που παρατηρείται παντού. Αυτή η τάση δικαιώνει αναμφίβολα τη θεολογική διαδικασία που συνδέεται με την απώλεια της ορθής θεωρήσεως της «θεολογίας», η οποία κατουσίαν ασχολείται κυρίως με τη διδασκαλία για τον Θεό, για μας τους χριστιανούς, για την Αγία Τριάδα. Είναι βέβαια δυνατό, ως ένα ορισμένο βαθμό να προσεγγίσουμε [//351] κάθε φαινόμενο από «θεολογική άποψη», αλλά η σύγχρονη τάση υπερβαίνει κάθε λογικό όριο· έτσι έχουμε: θεολογία του κάλλους, θεολογία του φύλου, της επαναστάσεως και τα όμοια … Από εδώ προέρχεται και η τάση να αποδοθεί στον κτιστό κόσμο απόλυτη αξία· σε πολλούς, ιδιαίτερα στους «διανοούμενους», υπάρχει πλήρες διαζύγιο με το πρόβλημα του «επέκεινα κόσμου», με το πρόβλημα της νίκης επί του θανάτου, με την ανάσταση.

Δεν αξίζει να σε απασχολώ με την έκθεση των απόψεών μου, τις οποίες γνωρίζεις από το βιβλίο, Ο Γέρων Σιλουανός ο Αθωνίτης …

Με αγάπη,

Αρχιμανδρίτης Σωφρόνιος

[4] Ματθ. 1,21.

[5] Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, σσ. 194-195.

[//352]
[//353]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ Δ. ΜΠΑΛΦΟΥΡ

[//354]

1. Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΑΝΤΕΙΟ

Η αδελφότητα της «Ζωής».
Η δυνατότητα να ζήσει και να σπουδάσει στην Ελλάδα.
Η διακοπή της πνευματικής υπακοής στον Γέροντα Σιλουανό.

Αθήνα, 7 Απριλίου 1936

Χριστός Ανέστη!
Βαθυσέβαστε και αγαπητέ εν Χριστώ αδελφέ,
πάτερ Σωφρόνιε,
Ευλογείτε!

Χαιρετίζω εσάς και τον π. Σιλουανό με την ευκαιρία της Λαμπρής Εορτής. Να σας χαρίσει ο Κύριος πνευματική και σωματική παράκληση και άφθονη χάρη.

Πριν από δέκα ημέρες έφθασα και βρίσκομαι ακόμη εδώ. Δεν θα πάω στα Ιεροσόλυμα. Με «γοήτευσε» η αδελφότητα «Ζωή». Είναι θαυμάσια πνευματική αδελφότητα. Εκπλήσσομαι πώς εσείς και ο πατέρας Βασίλειος την γνωρίζετε τόσο λίγο. Αποτελείται από 12 κληρικούς και 40-50 λαϊκούς, από τους οποίους οι 30 έχουν ανώτερη θεολογική μόρφωση. Προετοιμάζουν μερικά από τα μέλη τους για να δεχθούν την ιερωσύνη και όλους για εκκλησιαστική δράση ως κατηχητές, ιεροκήρυκες, καθηγητές κ.ο.κ. Υπάρχουν και απλά μέλη, όχι μορφωμένα, αλλά λίγα. Η δράση τους είναι αξιοθαύμαστη: κήρυγμα που ελκύει πολύ λαό· εργασία με τους νέους· τυπογραφείο που εκδίδει πλήθος θρησκευτικών εντύπων με χαμηλό κόστος, γιατί τα ίδια τα μέλη της αδελφότητας κάνουν όλη την εργασία· [//355] πνευματική καθοδήγηση. Ακόμη όμως πιο θαυμαστό είναι το πνεύμα που τους διακατέχει ... Έχουν απόλυτη αποταγή από τον κόσμο και τον εαυτό τους, από κάθε συμβιβασμό ή καιροσκοπία, ζουν με τέλεια υπακοή, διάκριση και αρμονία, που τους κάνει να ξεχωρίζουν από όλα όσα έχω δει ή ακούσει οπουδήποτε στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Μπορεί να τους συγκρίνει κανείς μόνο με τέτοιες οργανώσεις, όπως είναι οι Ιησουΐτες ή οι Τραππιστές (υπερβάλλουν τα περισσότερα δυτικά τάγματα). Τα νεαρά μέλη τους μετά τη συμπλήρωση των θεολογικών τους σπουδών παραμένουν κάτω από επιτήρηση για χρόνια, πριν χειροτονηθούν. Απαιτείται δε τέτοια κρυστάλλινη καθαρότητα και υποταγή, ώστε πολλοί από τους προσερχομένους δεν φθάνουν ως την πλήρη ενσωμάτωση και αποχωρούν. Ζουν κοινοβιακά. Είναι σιωπηλοί, ομοιόμορφοι, εγκρατείς. Το έργο που επιτελούν δεν οικοδομείται με σκληρότητα ..., αλλά με ευσυνειδησία, με πνευματική καθοδήγηση. Επιχειρούν μεταρρύθμιση, αρχίζουν να ασκούν επιρροή. Κατέχουν θέσεις ως ιεροκήρυκες και πνευματικοί στις εκκλησίες των μεγάλων πόλεων. Συχνά απέχουν από τη Θεία Μετάληψη για αμαρτίες, και η αποχή αυτή πολλές φορές ελέγχει τον παραβάτη και τον αναγκάζει να παλαίψει

για να διορθωθεί. Έτυχε να συναντήσω εδώ ανθρώπους που μου είπαν ότι τέτοιου είδους συμπεριφορά στάθηκε για αυτούς η αφορμή για πραγματική μεταστροφή προς τον Θεό, με αποτέλεσμα να συνδεθούν για όλη τους τη ζωή με την αδελφότητα και το έργο της. Έχουν τους δικούς τους κύκλους: γονέων, εργαζομένων κ.ο.κ.

Ο π. Γεράσιμος, που διάκειται πολύ φιλικά προς τη «Ζωή», προκάλεσε το ενδιαφέρον τους ήδη πριν τον ερχομό μου. Έτσι, όταν έφθασα, αυτοί αμέσως άσκησαν όλη την επιρροή τους, για να με τακτοποιήσουν εδώ, καθώς είχα γράψει προ πολλού στον π. Γεράσιμο ότι δεν θέλω να [//356] ζήσω για πολύ στην Ελλάδα, να εγκατασταθώ σε αυτήν, αλλά θα επιθυμούσα ίσως να συμπληρώσω τη θεολογική μου μόρφωση, αν αυτό θα μπορούσε να γίνει γρήγορα. Διευθέτησαν την παράταση της άδειας παραμονής μου, προσπάθησαν να πείσουν τη Θεολογική Σχολή, μεσολάβησαν να μου δοθεί κάποια θέση μεταξύ των κληρικών, που να μου εξασφαλίζει τα έξοδα διαβιώσεως και την ηρεμία μου. Ήθελα ούτως ή άλλως να διευθετήσω το θέμα του Πανεπιστημίου και της παρατάσεως της άδειας παραμονής μου και να γνωρίζω γενικά, ποιες δυνατότητες υπάρχουν εδώ και τί είναι ωφέλιμο. Δεν διευκρινίσθηκε τελικά τίποτε, αλλά η φροντίδα της «Ζωής», μερικών Καθηγητών, του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου και του Μητροπολίτου Χρυσάνθου, βοήθησαν γρήγορα να βρεθεί πρόσκαιρη λύση, ώστε τίποτα να μην εμποδίζει το σχέδιο που προγραμμάτισα (υπέβαλα αίτηση στη Θεολογική Σχολή)· θα μου επιτραπεί επίσης να τελειώσω τη Θεολογική Σχολή σε δύο χρόνια αντί τέσσερα και θα διορισθώ εφημέριος της ψυχιατρικής κλινικής κοντά στην Αθήνα. Είναι υπέροχο μέρος· απόλυτη ησυχία, μοιάζει με Σκήτη (σε δάσος), σχεδόν χωρίς εργασία, εκτός από την υποχρέωση να λειτουργώ τις Κυριακές και τις Εορτές και να θάβω τους νεκρούς· πλήρης κάλυψη των εξόδων διαβίωσης με ξεκάθαρους και έντιμους όρους και επί πλέον 1.000 δρχ. το μήνα· και τα λεωφορεία κάθε τρία τέταρτα της ώρας πηγαινοέρχονται στην Αθήνα. Εκτός από αυτό ο Λασκαρίδης με προσκαλεί να ζήσω κοντά του για χρόνια, αν θέλω· με προσκαλούν στην Πεντέλη για το καλοκαίρι, μου υπόσχονται να με τακτοποιήσουν στη Μονή Πετράκη. Προτίθεμαι να δεχθώ τις προσκλήσεις αυτές, αν ο επίσκοπος Ελευθέριος συμφωνεί. Το πράγμα θα ξεκαθαρίσει κατά τη διάρκεια αυτού του μήνα. Τώρα όμως η Σχολή κλείνει για το Πάσχα. Προς το παρόν φεύγω αύριο για την Πεντέλη· αν μου αρέσει θα παραμείνω [//357] όχι μόνο μέχρι το Μεγάλο Σάββατο, αλλά και περισσότερο, μέχρις ότου με καλέσουν στην Αθήνα. Πρέπει ωστόσο να γράψω στην παραπάνω διεύθυνση …

Σας εύχομαι υγεία και ηρεμία. Τί μεγάλη χαρά να καταφέρω να περάσω έξι μήνες στον Άθω και να συνομιλώ τόσο συχνά και εκτεταμένα με σας και τον πατέρα Σιλουανό. Να εύχεσθε για μένα, να μη με κατακρίνετε και να έχετε υπόψη ότι θα προσπαθώ να εκπληρώσω την εντολή, να μεταβώ και να κηρύττω στην Αγγλία. Για τους τρόπους όμως προετοιμασίας, το χρόνο και τα μέσα πραγματοποιήσεως της εντολής αποφάσισα σταθερά να κρίνω ο ίδιος, σύμφωνα με τη συμβουλή της εκκλησιαστικής αρχής και των πνευματικών εκείνων, που ο

Θεός θα μου στείλει εδώ που είμαι. Θα σας ξαναγράψω, όταν διασαφηνισθεί περισσότερο το μέλλον μου.

Σας ασπάζομαι αδελφικά εν Χριστώ και στέλνω τον θερμότερο πασχαλινό χαιρετισμό σε σας και στον π. Σιλουανό παραμένοντας ελάχιστος αδελφός σας.

Ο αμαρτωλός ιερομόναχος Δημήτριος

Υ.Γ. Γίνεται υπαινιγμός ότι στο μέλλον θα με τακτοποιήσουν ίσως ως δεύτερο ιερέα στην Ελληνική Εκκλησία του Λονδίνου.

*

Αγαπητέ πάτερ Σωφρόνιε, μη ταράζεσθε που θέλω να μείνω προσωρινά εδώ. Το σφάλμα δεν βρίσκεται στο ότι δεν εκπληρώνονται κατά γράμμα οι υποδείξεις του πατρός Σιλουανού, αλλά στο ότι απαιτούνται τέτοιες λεπτομερείς υποδείξεις. Θα τον συμβουλεύομαι και μπορώ να τον δεχθώ ως γενική γραμμή καθοδηγήσεως, αλλά τίποτε περισσότερο. Δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιώ τον Γέροντα ως μαντείο. [//358] Άλλο πράγμα όταν ζεις μαζί του και γίνεται λόγος για απλή μοναχική ζωή, και άλλο όταν πρόκειται για την τακτοποίηση εκκλησιαστικού ζητήματος γενικότερα. Με ταράζει το γεγονός ότι ο πατήρ Σιλουανός, ενώ μου είπε στην αρχή «επιστρέψτε στην πατρίδα», έπειτα μου είπε «επιστρέφοντας (στην πατρίδα σας), περάστε από τα Ιεροσόλυμα και μείνετε εκεί για χρόνια, αν θέλετε. Ο Κύριος θα δείξει». Όσον αφορά την Ελλάδα, τον συμβουλεύθηκα καταρχήν με την έννοια, αν πρέπει να μείνω εδώ για μεγάλο χρονικό διάστημα χάριν του μοναχισμού και της εγγύτητας με το Άγιον Όρος. Εδώ οι περιστάσεις διαφέρουν.

Βρισκόμουν σε κάποια αμηχανία με αφορμή την ασυμφωνία που προέκυψε ανάμεσα στις υποδείξεις του πατρός Σιλουανού και την απροσδόκητη ευδοκία της Θείας Πρόνοιας χάρη στη μεσολάβηση των εδώ φίλων μου. Συμβουλεύθηκα επί μακρόν χθες τον πατέρα Σεραφείμ, πνευματικό και επικεφαλής της «Ζωής», άνθρωπο που εκτιμώ πολύ, περισσότερο από κάθε αθωνίτη πνευματικό του είδους των πατέρων Κηρύκου και Πινουφρίου, γιατί αυτός δεν είναι μόνο ασκητής και ζηλωτής και έμπειρος, αλλά και υπερβολιά διανοούμενος και διακριτικός και γνώστης των καταστάσεων του κόσμου. Αυτός λέει ότι δεν υπάρχει διαφωνία, αν εγώ δεν προσπαθήσω να εγκατασταθώ οριστικά στην Ελλάδα. Με παροτρύνει πολύ να παραμείνω εδώ και κυρίως για πνευματική ωφέλεια.

Παρακαλώ, μη με μαλώσετε. Θα εργασθώ με σύστημα και μέθοδο, ώστε η «δράση μου στην Αγγλία» (που ωστόσο λίγο με ελκύει) να αποτελέσει όχι μόνο λόγο και όνειρο αλλά και πραγματικότητα. Η προετοιμασία στην Ελλάδα είναι γι' αυτό πολύ σημαντική.

Αισθάνομαι ότι η παραμονή μου στον Άθω διευκρίνισε για μένα πολλά, σταθεροποίησε την κύρια κατεύθυνση της ζωής μου και με καθησύχασε ηθικά.

[//359] Αρχίζω τρόπον τινά νέα περίοδο ζωής. Να δώσει ο Θεός!

Δεν λυπάμαι για τον Άθω, εφόσον δεν είναι θέλημα Θεού και επικρατούν εκεί τόσο πολύ ενάντιες περιστάσεις. Όσον αφορά το Νέο Ημερολόγιο, το γεγονός ότι αυτό δεν είναι αρεστό στον Θεό, ώστε να το δεχθεί ο πάτερ Σιλουανός στις συνθήκες του Άθω, δεν σημαίνει ότι εγώ σε άλλες συνθήκες δεν

θα συλλειτουργούσα με νεοημερολογίτες. Δεν το εισήγαγα εγώ, και εκφράζω πάντα τις αντιρρήσεις μου απέναντι στον τρόπο καθιερώσεώς του …

Δημήτριος

[//360]

2. Ο ΙΔΙΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

Ταραχή εξαιτίας των υποδείξεων του Γέροντα.
Άδεια χωρίς ειρήνη. Πίστη κατ' ανάγκη.
Τακτοποίηση στην Αθήνα.

Ιερά Μονή Πεντέλης, Αθήνα, 11 Μαΐου 1936

Χριστός Ανέστη!
Βαθυσέβαστε και αγαπητέ εν Κυρίω,
πάτερ Σωφρόνιε,
Ευλογείτε!

Η αδελφότητα «Ζωή» είναι πραγματικά αξιοθαύμαστη, καθώς ένα μέσο μέλος της υπερέχει του μέσου Αθωνίτη μοναχού από παρά πολλές απόψεις. Οι καλύτεροι όμως Αθωνίτες, η αφρόκρεμα του Αγίου Όρους, υπερέχουν και της «Ζωής» και όλων όσους γνωρίζω σε όλον τον κόσμο, γιατί τίποτε δεν αγιάζει τον άνθρωπο τόσο, όσο η αληθινή και η αδιάλειπτη προσευχή. Εσείς μεγαλοποιείτε υπερβολικά τις ανεπάρκειες των Αθωνιτών, όταν αναφέρετε «είμαστε πράγματι βάρβαροι». Ωστόσο υποψιάζομαι ότι τα λόγια σας δεν είναι απολύτως ειλικρινή: Διακρίνω σε αυτά μια έμμεση μομφή· θέλετε να πείτε ότι προσελκύσθηκα υπερβολικά … Ή ίσως ο αθωνικός μοναχισμός πραγματικά να σας φαίνεται βάρβαρος. Πολλά υποφέρατε από την αμάθειά τους.

Χαίρομαι πολύ που ο πατήρ Σιλουανός είπε: «Ας ζήσει εκεί, όσο θέλει η ψυχή του. Τα ίδια τα πράγματα θα τα δείξουν όλα». «Ας ζήσει όπου θέλει, αρκεί να φυλαχθεί, να [//361] ζήσει μοναχικά». «Ας ζήσει στην Αθήνα για τη δόξα του Θεού». Δεν γνωρίζω όμως γιατί θεωρείτε αναγκαίο να μου εξηγήσετε ότι με αυτά θέλει να βοηθήσει, ώστε επιλέγοντας εγώ επιτρεπτή, αλλά αμφίβολη και όχι την καλύτερη οδό, να έχω ειρήνη στην ψυχή μου. Αν εσείς μου μεταφέρατε μόνο την απάντηση, η ψυχή μου θα ήταν ειρηνική. Αλλά ακριβώς η εξήγησή σας μου στερεί την ψυχική ειρήνη· τώρα στο βάθος της ψυχής θα υπάρχει πάντοτε ως πληγή ο λογισμός, η αμφιβολία. Με την έννοια ακριβώς αυτή σας παρακάλεσα να μη με μαλώσετε. Δέχθηκα την υπόδειξη ότι στην πορεία ενδέχεται να καθυστερήσω για χρόνια, ως θετική υπόδειξη από τον Θεό. Θεώρησα όμως δυνατό και αναγκαίο να το εφαρμόσω όχι μόνο για τα Ιεροσόλυμα, αλλά και για την Ελλάδα, για την οποία δεν έγινε ούτε λόγος τις τελευταίες ημέρες πριν την αναχώρησή μου, εφόσον έσπευδα για το Πάσχα στα Ιεροσόλυμα και τίποτε το ιδιαίτερο δεν περίμενα εδώ. Μένει μόνο να μου εξηγήσετε, πώς ο Θεό υποδεικνύει μία το ένα, μία το άλλο. Αυτό με εξέπληξε και με σύγχυσε λίγο. Εν πάση όμως περιπτώσει οδηγήθηκα στη σκέψη ότι τέτοιες απαντάσεις δια μέσου της προσευχής δεν έχουν απόλυτη, αναλλοίωτη, «μαντική» σημασία. Σκέφτομαι για παράδειγμα ότι μπορούν να εξαρτώνται από την πρόθεση, τη βαθειά (ίσως ασυνείδητη) διάθεση αυτού που ερωτά για παράδειγμα, «Να σπουδάσω Θεολογία;» (εννοώντας με κρυφή διάθεση κενοδοξίας ότι θέλει να γίνει διδάκτορας της Θεολογίας). Δίνεται απάντηση: «Όχι». Σε μία όμως ημέρα ή σε ένα χρόνο η απάντηση μπορεί να είναι «ναι», γιατί η διάθεση καθαρίστηκε. Τώρα

επιθυμώ τη γνώση, για να υπηρετήσω τον Θεό και τον πλησίον. Από την άποψη αυτήν η «αντίφαση» μεταξύ της πρώτης υποδείξεως (Δύση) και της δεύτερης (Ιεροσόλυμα) απαλύνει τη δύναμη της πρώτης και ωθεί στην αρκετά πλατειά ερμηνεία της δεύτερης.

[//362] Παίρνοντας και τρίτη απάντηση, «ας μείνει στην Αθήνα, τα ίδια τα πράγματα θα δείξουν», ως από Θεού δια μέσου του Γέροντα, θα έμενα ήσυχα εδώ με την πεποίθηση ότι εκτελώ το θέλημα του Θεού, και ότι Εκείνος ο Ίδιος δια των οδών Του θα με οδηγήσει στη Δύση αργότερα. Εσείς όμως μου αποκαλύψατε ότι, η δεύτερη και η Τρίτη απάντηση δεν προέρχονται ούτε από την προσευχή του Γέροντα ούτε από τον Θεό, αλλά από τη σοφή (όμως ταυτόχρονα ανθρώπινη) ευγένεια του Γέροντα. Βρίσκομαι λοιπόν στη θέση του νέου του Ευαγγελίου, του μαθητού του Μεγάλου Ποιμένος και των αδελφών του Μεγάλου Αντωνίου … «Δώσε σ' αυτούς κάτι να φάνε και κατευόδωσέ τους με ειρήνη». Συμφωνώ ότι πολύ πιθανό να μην είμαι ικανός για κάτι υψηλότερο. Ωστόσο όμως λέχθηκε για να τους κατευοδώσει με ειρήνη και όχι με ταραχή …

Ενδέχεται να μην έχω ποτέ μου ειρήνη στην ψυχή και δεν μπορεί να έχω, γιατί πολύ αμάρτησα και αμαρτάνω. Ίσως είναι καλύτερα για μένα να μείνω εδώ, γιατί είμαι ικανός μόνο για συμπεριφορά πολύ χαμηλού επιπέδου. Στην πραγματικότητα όμως σκέφτομαι ότι, για να ενεργήσω με πίστη, χρειάζομαι να δω μεγάλη βεβαιότητα και σταθερότητα από πλευράς του εντελλόμενου. Αν ο πατήρ Σιλουανός μου ανακοίνωνε το θέλημα του Θεού με τέτοιο τόνο και τέτοια αυστηρότητα και δύναμη, που να μην αφήνει περιθώρια για αμφιταλάντευση, αν μου επαναλάμβανε ακριβώς το ίδιο στη παραμικρή απόπειρά μου να αποκλίνω και να αποχωρήσω, δεν νομίζω ότι θα επέτρεπα συμβιβασμό στον εαυτό μου. Θα πείτε όμως ότι ζωή με τέτοιες αταλάντευτες, απόλυτες υποδείξεις δεν είναι ζωή σύμφωνα με την πίστη και ίσως να έχετε δίκαιο. Αυτό είναι λεπτό θέμα και δεν μπορούμε να το αντιμετωπίσουμε με αγένεια. Η πίστη προϋποθέτει επιθυμία. Επιτρέπεται άραγε να εξαναγκάσουμε κάποιον να πιστεύει; Θα θέλαμε ωστόσο η ζωή να [//363] είναι κατά πάντα σύμφωνη με το θέλημα του Θεού. Άλλωστε δεν όρισα εγώ τον πατέρα Σιλουανό γέροντά μου, αλλά ο επίσκοπος Βενιαμίν. (Να τον ανταμείψει ο Κύριος γι' αυτό το τόσο αγαθό έργο του!) Εγώ απλώς συμφώνησα. Έπειτα και οι δύο γράψαμε στον Γέροντα προσπαθώντας να επιτύχουμε τη συγκατάθεσή του. Η πρωτοβουλία όμως προερχόταν από τον Επίσκοπο και ήταν για μένα αναπάντεχη.

Παρακαλώ πολύ να ξεχάσετε εκείνα τα πολύ λίγα σχόλια που έκανα με αφορμή ενδεχόμενη προκατάληψη δική σας και του πατέρα Σιλουανού στις κρίσεις σας για την ελληνική Εκκλησία. Η ουσία δεν βρίσκεται σε αυτό. Νομίζω ωστόσο ότι για σας είναι ούτως ή άλλως δύσκολο να κρίνετε ανθρώπινα, γιατί περιβάλλεσθε από πλήθος ανθρώπων που λένε ανοησίες για την ελληνική Εκκλησία και δεν έχετε τη δυνατότητα να παρακολουθήσετε πάρα πολλά. Εγώ ο ίδιος μόλις τώρα ελευθερώνομαι από κάποιες προκαταλήψεις. Αιτία γι' αυτό θεωρώ το γεγονός ότι έζησα πρώτον μεταξύ Ελλήνων Ουνιτών και στη συνέχεια μεταξύ Ρώσων, και γνώρισα κυρίως τον Άθω και τη Θεσσαλονίκη. Αλλά και οι Ουνίτες και οι Ρώσοι συκοφαντούν τους Έλληνες. Η Μακεδονία όμως και ο Άθως

διαφέρουν πολύ από τους τύπους που συναντώνται εδώ. Ωστόσο ποτέ δεν διανοήθηκα ότι η μη κατανόηση ή η άγνοια της ελληνικής πραγματικότητας μπορεί να επηρεάσει τις απαντήσεις του πατρός Σιλουανού που δίνονται από την προσευχή. Πέρασα το Άγιο Πάσχα εδώ στην Πεντέλη, ύστερα πήγα για τρεις εβδομάδες στην Κύμη (διαβάστε το γράμμα προς τον π. Βασίλειο) και τώρα επέστρεψα στην Αθήνα. Ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος με ενέγραψε στην αδελφότητα της Πεντέλης. Έτσι μένω μέλος της Ρωσικής Εκκλησίας και μου παραχωρούν δωμάτιο στο Μοναστήρι και 1500 δρχ. τον μήνα με την ιδιότητα προσωρινού μέλους της αδελφότητος και φοιτητού της θεολογίας. Η Πεντέλη [//364] βρίσκεται όχι πολύ μακριά από την Αθήνα· 35′ λεπτά με το λεωφορείο, που εκτελεί οκτώ φορές το δρομολόγιο. Είναι σε μέρος υψηλό, δροσερό και όμορφο. Μικρό, αλλά πλούσιο Μοναστήρι, με δυναμικό δέκα έως δεκαπέντε εγκαταβιούντες μοναχούς. Αλλά και όλοι σχεδόν οι αρχιμανδρίτες και οι υπόλοιποι κληρικοί από τους μοναχούς που ανήκουν στην Αρχιεπισκοπή των Αθηνών είναι εγγεγραμμένοι στην αδελφότητα. Οι μοναχοί και οι ιερομόναχοι είναι καλοί, ήσυχοι και όχι φλύαροι. Δεν έχουν όμως ιδιαίτερο ζήλο. Υπάρχει μικρή ράθυμη ιδιορρυθμία χωρίς ένταση, αλλά και χωρίς δολοπλοκίες και συζητήσεις. Μου παραχώρησαν ευρύχωρο δωμάτιο με ιδιαίτερη κουζίνα και βοηθητικό χώρο, πολύ άνετο. Η ακολουθία γίνεται συχνά και με αρκετή τάξη. Υπάρχει δυνατότητα να προσευχηθείς. Το κυριότερο πλεονέκτημα είναι η ησυχία, η ελευθερία από κάθε περιέργεια και φλυαρία. Μπορείς να ζήσεις ανεξάρτητα, να εκπληρώσεις τα καθήκοντα σου στην εκκλησία και έπειτα να απομακρυνθείς εντελώς από τους ανθρώπους. Τις Κυριακές έρχεται κόσμος, εκδρομείς κ.ά., αλλά αυτό συμβαίνει μία φορά την εβδομάδα και όχι όλη την ημέρα. Βεβαίως πρέπει να ετοιμάσεις το φαγητό, αλλά είναι εύκολο να προμηθευτείς τα απαραίτητα υλικά. Οι έμποροι φέρνουν ψωμί, γάλα κ.τ.λ. καθημερινά. Με λίγα λόγια για το καλοκαίρι τακτοποιήθηκα ιδεωδώς έχοντας σχεδόν όλα τα προνόμια της ησυχαστικής ζωής, που ονειρευόμουνα να βρω στον Άθω, αλλά χωρίς τις ανεπάρκειες και τις δυσκολίες της. Εν μέρει ο τακτικός μισθός απαλλάσσει από πάρα πολλές μέριμνες και απώλεια χρόνου. Όταν όμως αρχίσουν τα μαθήκατα στο Πανεπιστήμιο, ή θα μου δώσουν δωμάτιο (δωρεάν και πέρα από αυτό που έχω εδώ, όπου θα επιστρέφω τακτικά για μία ή δύο ημέρες) στο Μετόχι, Ίδρυμα στην Αθήνα, ή θα με τακτοποιήσουν στην Ψυχιατρική Κλινική, για την οποία σας έγραψα, [//365] ή σε κάποιο άλλο Ίδρυμα ως εφημέριο. Στη Θεολογική Σχολή συμφώνησαν να μειώσουν τη φοίτησή μου από δύο χρόνια σε ένα. Λυπήθηκα, γιατί στην αρχή φαινόταν πώς θα την μειώσουν σε δύο χρόνια. Τώρα όμως συμβιβάστηκα, γιατί λένε διάφοροι καθηγητές ότι συμφωνούν να μην παρακολουθώ τα μαθήματα και να δίνω μόνο εξετάσεις. Μένει απλώς να παρουσιάσω βεβαίωση ότι τελείωσα το Γυμνάσιο. Ελπίζω ότι δεν θα έχω δυσκολίες με αυτό· έγραψα στην Αγγλία.

Χαίρομαι πολύ που ο π. Κ. σας γράφει από τη Σερβία. Τις ημέρες αυτές ο π. Λάζαρος μου ανακοίνωσε από τα Ιεροσόλυμα: «Μίλησα με τον Μητροπολίτη Αναστάσιο για την εκδίωξή σας από τον Άθω. Λέει ότι μέσω του Αρχιμανδρίτη Θεοφάνη, ο οποίος σύντομα θα έλθει εδώ, θα τους δώσει να καταλάβουν ότι δεν

επιδοκιμάζει καθόλου το είδος αυτό των ενεργειών τους. Λέει ότι πράγματι του ζήτησαν οι Αθωνίτες πληροφορίες σχετικά με σας και αυτός απάντησε ότι δεν είστε από τους «δικούς μας», δηλαδή ότι ανήκετε σε άλλη δικαιοδοσία. Λέει ότι ούτε καν πέρασε από το νου του ότι μπορούσε να προκληθεί κάποια εκδίωξη. Λέει όμως ότι είναι δυνατον να περιμένει κανείς στον Άθω παρόμοια πράγματα, γιατί εκεί υπάρχει πολλή άγνοια και φανατισμός. Αν του γράψετε, όπως επιθυμείτε, τότε σε απάντηση θα σας δηλώσει ότι δεν προκάλεσε αυτός αυτό το αποτέλεσμα».

Σας αποστέλλω πάλι μερικές επιτυχημένες φωτογραφίες. Ο πατέρας Σιλουανός βγήκε ωραία. Τώρα από μέρος μου θα υπάρξει αρκετά μακρά σιωπή. Εν πάση περιπτώσει μεγάλα γράμματα δεν θα γράψω.

Να φυλάξει ο Κύριος όλους σας!

Εύχεσθε για τη σωτηρία μου.

Δημήτριος

[//366]

3. Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Η Θεοεγκατάλειψη.

Αποσπάσματα από το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού.

Απρίλιος-Μάϊος 1936 [1]

Αγαπητέ πάτερ Σωφρόνιε, γράφω έτσι, ώστε μία-δύο σελίδες να μπορούν να επιδειχθούν σε άλλους (όχι όμως σε εκείνους που θα ταραχθούν με την διαβίωσή μου ανάμεσα στους νεοημερολογίτες) και τα υπόλοιπα για σένα.

Θλίβομαι πολύ για τη «Θεοεγκατάλειψη» σας· πολύ περισσότερο, γιατί αισθάνομαι ότι ως ένα βαθμό εγώ στάθηκα η αιτία να χάσετε κάτι εσείς μετά την πρώτη συνάντηση μαζί μου. Από την άποψη αυτήν έχετε πράγματι υποστεί απώλεια, γιατί από μένα δεν βγήκε ούτε και θα βγει τίποτε.

Είστε όμως βέβαιος ότι ο «γνόφος» που «περιβάλλει» την ψυχή σας δεν αποτελεί σημείο αναβάσεως προς τον Θεό, μυστικής και οδυνηρής ενέργειας του Θείου φωτός στην ψυχή; Μπορώ να μιλώ για τέτοια πράγματα μόνο από τα βιβλία και με μεγάλη επιφύλαξη. Μου ζητήσατε να μεταφράσω το βιβλίο του Ιωάννου του Σταυρού, και γι' αυτό τολμώ να σας αποστείλω τα συνημμένα μεταφρασμένα αποσπάσματα.

Όταν σας θυμάμαι, πάντοτε προσεύχομαι για σας. [//367] Και στη Θεία Λειτουργία σας μνημονεύω αδιάλειπτα. Θα ήθελα να σας βοηθήσω πνευματικά. Εσείς τόσο πολύ με βοηθήσατε και κατά την πρώτη και κατά τη δεύτερη επίσκεψή μου και με τα γράμματά σας. Αλλά τί μπορώ να σας προσφέρω εγώ ο αμαρτωλός και αδύναμος και ανάξιος και ασύνετος και άθλιος και άπειρος; Μόνο να μη χαθώ ο ίδιος ... Η ανάμνησή σας παραμένει σε μένα δυνατή και καθαρή μετά από αυτόν τον χειμώνα· μου έρχεται συχνά. Λυπάμαι όμως, που τόσο υποφέρετε. Νομίζω ωστόσο ότι ο Κύριος το οικονομεί αυτό, σας ανυψώνει με αυτόν τον τρόπο, αν και εσείς δεν μπορείτε να το αισθανθείτε τώρα. Έχω πίστη στη δύναμη της ψυχής σας και στο έλεος Εκείνου.

Εύχεσθε για μένα τον αμαρτωλό.

Δαβίδ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Ο Θεός, για να καθαρίσει και να οδηγήσει στην τελείωση όσους προοδεύουν, τους αποστερεί τη δύναμη, την αίσθηση και το νόημα των πνευματικών και των ηθικών, των εσωτερικών αλλά και των εξωτερικών πραγμάτων. Εγκαταλείπει τον νου τους στον γνόφο, τη θέλησή τους στην ξηραία, τη μνήμη τους χωρίς αναμνήσεις· οι ανατάσεις της ψυχής καταβροχθίζονται από τα παθήματα, την πίκρα και τη θλίψη ... σε αυτόν δεν υπάρχει πλέον ούτε αίσθημα ούτε γεύση πνευματικών αγαθών που

[1] Η Επιστολή αυτή γράφτηκε σε απάντηση της Επιστολής 23 του Γέροντος Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (7/20 Απριλίου 1936). Βλ. σσ. 260-269.

προηγουμένως τον συγκινούσαν· και η στέρηση αυτή αποτελεί για τον Θεό έναν από τους όρους, χωρίς τους οποίους δεν μπορεί να φθάσει στην καθαρή εκείνη πνευματική σχέση, που ονομάζεται σύνδεσμος της αγάπης. Ο Κύριος τελεί όλα αυτά στην ψυχή δια μέσου της καθαρής και γνοφώδους θεωρίας.

[//368]

ΓΝΟΦΩΔΗΣ ΘΕΩΡΙΑ

Η σκοτεινή αυτή νύχτα είναι ενέργεια του Θεού στην ψυχή με σκοπό να την καθαρίσει από τις συνήθεις άγνοιες και ατέλειές της, τις φυσικές και τις πνευματικές. Οι μύστες της την ονομάζουν «Θεωρία ανακαινίσεως» και «Μυστική Θεολογία». Ο Θεός διδάσκει μυστικά την ψυχή, με τέλεια αγάπη, χωρίς την παρέμβασή της, χωρίς καν ακόμη να εννοήσει η ψυχή σε τι συνίσταται η θεόσδοτη αυτή θεωρία. Αυτό είναι Θεία Σοφία …, που καθαρίζει και φωτίζει την ψυχή.

Αυτή η Θεία Σοφία για δύο λόγους είναι όχι μόνο Νύχτα και Γνόφος για την ψυχή, αλλά και πόνος και μαρτύριο. Πρώτα, υπερβαίνει την ικανότητα της ψυχής, και γι’ αυτό ακριβώς εμφανίζεται γνοφώδης σε αυτήν. Έπειτα η ψυχή είναι αγενής και ακάθαρτη· γι’ αυτό και το φως φαίνεται σε αυτήν θλιβερό, βασανιστικό και ταυτόχρονα γνοφώδες.

ΓΝΟΦΟΣ

Μέχρις ότου καθαρισθεί η ψυχή, η θεωρία που την διακατέχει την γεμίζει με τον πνευματικό γνόφο. Αιτία γι’ αυτό είναι ότι όχι μόνο την υπερβαίνει η λαμπρότητά του, αλλά και ότι παραλύει κατά τη θεωρία αυτή η φυσική νόηση της ψυχής …

ΠΑΘΗΜΑΤΑ

Το Φως και η Σοφία της θεωρίας είναι άκρως εναργή και καθαρά· η ψυχή όμως, στην οποία διεισδύουν, είναι γνοφώδης και ακάθαρτη. Εδώ βρίσκεται η αιτία των παθημάτων. [//369] Η καθαρότητα αυτή που παλεύει με την ακαθαρσία για να την εκδιώξει, αποκαλύπτει στην ψυχή πολύ καθαρά, πόσο μολυσμένη και ελεεινή είναι, ώστε να φαντάζεται ότι ο Θεός την καταδιώκει τρόπον τινά ως εχθρός της. Η εντύπωση αυτή προκαλεί πόνο: Η ψυχή φαντάζεται ότι ο Θεός, κατά κάποιον τρόπο, την απέρριψε. Οι εντυπώσεις αυτές προέρχονται από το ότι ο νους καταβροχθίζεται από τη γνώση και την αίσθηση των κακών και της μηδαμινότητός του. Γιατί τη στιγμή αυτή το Θείο και γνοφώδες Φως φανερώνει σε αυτήν όλες τις απιστίες της, για να πεισθεί ότι με δικά της μέσα δεν μπορεί να ενεργήσει διαφορετικά …

Όταν η Θεία θεωρία διεισδύσει σε αυτήν με κάποια δύναμη, ώστε να την ενισχύσει και να την κυριεύσει, η ψυχή από αυτό ακριβώς βασανίζεται πολύ στην αδυναμία της· και μόλις και μετά βίας δεν καταρρέει εντελώς από αδυναμία, προπαντός όταν η διείσδυση που πραγματοποιείται είναι ισχυρότερη. Τότε οι αισθήσεις και το πνεύμα σαν να συντρίβονται από το τεράστιο αόρατο φορτίο, δοκιμάζουν τέτοιο πόνο, τέτοια αγωνία, που θα θεωρούσαν λύτρωση και έλεος,

αν μπορούσαν να πεθάνουν. Κάτω από τη δύναμη του αισθήματος αυτού και της συντριβής η ψυχή συνειδητοποιεί πόσο απομακρυσμένη είναι από κάθε Θεϊκή ευσπλαγχνία, ώστε να σκέφτεται (και όχι εσφαλμένα) ότι όλα όσα προηγουμένως τη στήριζαν, τώρα έχουν εξαφανισθεί και ότι κανένας πια δεν τη λυπάται καθόλου[2] …

Το Θείο την διαπερνά, για να την τελειοποιήσει, να την ανακαινίσει. Απογυμνώνοντάς την, αποστερώντας την από τα συνήθη αισθήματα και γνωρίσματα του παλαιού ανθρώπου, την συγκλονίζει, διαλύει την πνευματική της [//370] σύσταση, την βυθίζει στον βαθύ και τέλειο γνόφο, μέχρι σημείου ώστε η ψυχή να αισθάνεται σαν να τήκεται και τρόπον τινά σαν να εκμηδενίζεται από τον τραχύ πνευματικό θάνατο, διατηρώντας μόνο τη δυνατότητα της όρασης των κακών της. Της φαίνεται σαν να την κατάπιε ζωντανή κάποιο θηρίο. Ασφυκτιούσε οδυνηρά στα σκοτεινά έγκατά της, σαν τον Ιωνά.

Εκείνο που την βασανίζει περισσότερο είναι η πεποίθηση ότι σίγουρα κατά κάποιον τρόπο ο Θεός την απέρριψε, την βλέπει με αποστροφή, την έριξε στο γνόφο. Θεοεγκατάλειψη – να το μεγαλύτερο βάσανό της.

… Ακόμη και τα δημιουργήματα ενεργούν απέναντί της με τον ίδιο τρόπο· όλα την εγκαταλείπουν. Εν μέρει υπομένει την καταφρόνηση και από τους ίδιους της τους φίλους.

… Στην ψυχή ανοίγει βαθειά τάφρος. Στερείται με σκληρότητα όλα εκείνα που μπορούν να την παρηγορήσουν, τα πρόσκαιρα αγαθά, τα φυσικά και τα πνευματικά. Τα αισθήματά της καθαρίζονται με την ξηρασία· οι ψυχικές της ικανότητες με την απουσία των αντιλήψεων, το πνεύμα με τον αδιαπέραστο γνόφο.

… Και όλα αυτά πραγματοποιούνται από τον Θεό με τη γνοφώδη αυτή θεωρία. Η ψυχή μέσα σε αυτήν υφίσταται τη συνέπεια της απουσίας οποιουδήποτε στηρίγματος κατά την πρόσληψη εντυπώσεων[3] ...

Όσο πιο καθαρά και απλά εμφανίζεται σε αυτήν το Θείο φως που την διαπερνά, τόσο περισσότερο την σκοτίζει, την απογυμνώνει, και εξαφανίζει τις καθαρές παραστάσεις και τα αισθήματα. Αντίθετα όμως, όσο λιγότερο απλά και καθαρά την διαπερνά το Θείο φως, τόσο λιγότερο την απογυμνώνει, τόσο λιγότερο παρουσιάζεται σε αυτήν σκοτεινό …

[//371] Όταν όμως το πνευματικό αυτό φως, διαπερνώντας την ψυχή βρίσκει σε αυτήν κάποιο σημείο, όπου μπορεί να αντικατοπτρισθεί, δηλαδή κάποια τελειότητα που απέκτησε η ψυχή, κάποια κρίση δικαιοσύνης, η ψυχή αμέσως το βλέπει και το κατανοεί πολύ καθαρότερα, από ότι πριν την εμφάνιση του γνόφου αυτού. Και αισθάνεται πιο ελαφριά, γνωρίζει την πνευματική της ατέλεια …

Έτσι, από το ότι το πνευματικό αυτό φως εμφανίζεται με τέτοιον απλό, καθαρό, ακέραιο, ελεύθερο από καθετί που κατανοείται με μερικό τρόπο (κτιστό

---

[2] Ιωάννου του Σταυρού, Μυστική Νύχτα της ψυχής, βιβλίο 2, κεφ. 5,1-7.

[3] Ιωάννου του Σταυρού, Μυστική Νύχτα της ψυχής, βιβλίο 2, κεφ. 6,1-5.

ή θεϊκό), ακολουθεί η ικανότητα να γνωρίζει απεριόριστα και να διαπερνά πολύ εύκολα όλα όσα εμφανίζονται στην ψυχή, τα επουράνια και τα επίγεια. (Α΄ Κορ. 2,10)· γιατί η ψυχή δεν συγκαταβαίνει σε οτιδήποτε νοητό ή σε οποιαδήποτε προσκόλληση. Αυτό είναι και αποτελεί γνώρισμα του πνεύματος που νεκρώθηκε, καθαρίστηκε. Επειδή τίποτε δεν αισθάνεται, τίποτε δεν κατανοεί, ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ, αλλά βρίσκεται σε καθαρότητα, σε γνόφο και σε σκότος, είναι ικανή να διαπερνά τα πάντα … (Β΄ Κορ. 6,10)[4].

---

[4] Ιωάννου του Σταυρού, Μυστική Νύχτα της ψυχής, βιβλίο 2, κεφ. 8,2-5. Πρβλ. Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Περί Μυστικής Θεολογίας 2, PG 3, 1025-1032.

[//372]

4. ΘΑΡΣΕΙΤΕ!

Η «Μυστική Νύχτα» του Ιωάννου του Σταυρού.
Η νομιμότητα της πνευματικής του πείρας για κάθε ευχέτη.
Ο π. Γεράσιμος. «Θαρσείτε»! Η πνευματική απομόνωση.
Η Θεοεγκατάλειψη. Τα παθήματα.

Ιερά Μονή Πεντέλης,
Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1936 [1]

Βαθυσέβαστε και αγαπητέ εν Χριστώ αδελφέ,
πάτερ, Σωφρόνιε, Ευλογείτε!

Δεν σας έγραψα από τον Μάϊο. Πολύ μεγάλο διάστημα. Συγχωρέστε με. Το γράμμα σας της 18/31 Μαΐου το έλαβα και χάρηκα πολύ που διαβάσατε τον Ιωάννη του Σταυρού και βρήκατε στο βιβλίο του πνευματική ωφέλεια και αναφέρετε ότι, «ενώ κατά τη μέθοδο και την ορολογία διαφέρει σημαντικά από τους ανατολικούς Πατέρες, στις βασικές ηθικοδογματικές του θέσεις συμφωνεί με αυτούς και βρίσκεται στο ύψος των μεγαλυτέρων ασκητικών έργων της Ανατολής». Αν και πάρα πολλά στο βιβλίο αυτό δεν αγγίζουν άμεσα την πλειονότητα ακόμη και των πιο ευλαβών ανθρώπων, ωστόσο θεωρούσα πάντοτε ότι η ανάγνωσή του είναι ωφέλιμη για κάθε λογικό άνθρωπο που ασχολείται σοβαρά με τη σωτηρία του· δίνει δηλαδή μερικές ιδέες για το ποια ακριβώς είναι η οδός της αληθινής [//373] ασκήσεως της προσευχής: Απαλλάσει τους ανθρώπους από την ψευδαίσθηση για την πνευματική τους αξία και για την ευκολία των πνευματικών κατακτήσεων εξηγώντας το πιο δύσκολο για την ανθρώπινη διάνοια (στο οποίο προσκόπτει, κατά την ταπεινή μου γνώμη, η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων). Με άλλα λόγια εξηγεί ότι, όταν ο άνθρωπος που ειλικρινά διψά για τον Θεό χάσει τη δυνατότητα να διανοείται, να αισθάνεται, να αντιλαμβάνεται και να ενεργεί ψυχολογικά, και πέφτει σε κάποια «νύχτα» ξηρασίας, παραλυσίας, αναισθησίας και ακηδίας, τότε δεν οπισθοχωρεί, αλλά βαδίζει προς τα εμπρός· αν υπομείνει αυτήν τη «νύχτα», χωρίς να προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τις ανθρώπινες ικανότητές του, αλλά μόνο να προσκολληθεί εξ ολοκλήρου στον Θεό από το βάθος της ψυχής του, με σκοπό να κάνει το θέλημα του Θεού, τότε αυτή η «νύχτα» θα καθαρίσει την ψυχή του και θα την καταστήσει πιο ικανή για την πρόσληψη άλλου, όχι ανθρώπινου τρόπου Θεογνωσίας. Η οδός αυτή είναι βασανιστική αλλά ασφαλής. Δεν γνωρίζω βιβλίο που θα μπορούσε να δώσει στους σύγχρονους ανθρώπους να εννοήσουν αμέσως όλα αυτά με συνοπτικότερο τρόπο και τέτοια σαφήνεια. Διατηρούσα ωστόσο κάποτε κάποιες επιφυλάξεις, κατά πόσο είναι απολύτως ορθόδοξο στις λεπτομέρειές του. Χαίρομαι πολύ με το απόσπασμά σας. Γράφετε ότι, «ίσως να μιλήσουμε κάποτε γι’ αυτό εκτενέστερα· κουράστηκα να γράφω». Αν επιθυμείτε, τότε παρακαλώ να μου υποδείξετε ιδιαίτερα σημεία ή υπαινιγμούς, όπου ο Ιωάννης του Σταυρού δεν

---

[1] Η Επιστολή είναι απάντηση στην Επιστολή 24 του π. Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (17-18/30-31 Μαΐου 1936). Βλ. σσ. 270-273.

συμφωνεί με την Ορθόδοξη διδασκαλία. Βέβαια γράφει κυρίως από την πείρα του. Όπως σας ανέφερα, αυτός αναμόρφωσε τα μοναστήρια κυρίως με το παράδειγμα της προσωπικής του ευχετικής ασκήσεως. Προσέκρουσε στην αντίσταση των μοναχών. Τον έκλεισαν σε ένα από τα μοναστήρια, σε στενό δωμάτιο και τον ανέκριναν εξονυχιστικά κάθε ημέρα μέχρις [//374] αίματος· τελικά βγήκε από τη φυλακή με θαυμαστό τρόπο, όπως ο απόστολος Πέτρος. Γνωρίζουμε πάρα πολλά για τη ζωή του. Έζησε τον 16ο αιώνα. Έχω ένα μεγάλο βιβλίο με λεπτομερή περιγραφή της ζωής του, αλλά στο Παρίσι. Όταν μου στείλουν τα πράγματά μου, αν θέλετε, θα σας γράψω λεπτομέρειες της ζωής του. Αυτό βοηθά στην εκτίμηση του βιβλίου και εμπνέει πάντοτε τον αναγνώστη.

Πώς αισθάνεσθε; Μήπως πονάτε περισσότερο από όσο συνήθως; Ελπίζω ότι σιγά-σιγά θα βελτιωθεί κάπως η κατάσταση της υγείας σας, θα βρείτε κάποια νέα σωματική ισορροπία, που θα είναι ανάλογη με τις περιορισμένες δυνάμεις σας. Ας γίνει όμως το θέλημα του Θεού. Αν θα ήταν δυνατό, ευχαρίστως θα αναλάμβανα την αρρώστια σας. Και αυτό, όχι μόνο γιατί θα ήθελα να βοηθήσω τον αδελφό μου, αλλά και γιατί κάποτε αισθάνομαι ότι επιθυμώ να είμαι άρρωστος, να δοκιμάσω αυτόν τον μαρτυρικό περιορισμό και όλα όσα συνδέονται με την πνευματική αυτήν εμπειρία: τη γνώση της ματαιότητας των ανθρωπίνων σχεδίων και επιθυμιών, την εγγύτητα του θανάτου, την υπομονή κ.τ.λ. «Ούς αγαπά Κύριος παιδεύει»[2].

Ο π. Γεράσιμος Μενάγιας, μετά την εγχείρηση κατά την οποία επιτυχώς του αφαίρεσαν την πέτρα από τον ένα νεφρό, ήρθε εδώ σε μένα, αλλά χρειάσθηκε να επιστρέψει πάλι στην κλινική. Κάποιος θρόμβος αίματος στον μηρό, συνέπεια λανθασμένης θεραπείας, θα αποδεικνυόταν μοιραίος, αν δεν προχωρούσαν στην αφαίρεση μεγάλου τμήματος του απονεκρωμένου ιστού. Τώρα και αυτό τελείωσε αισίως. Επιστρέφει εκεί σε σύντομο χρονικό διάστημα. Και αυτός διαβάζει τον Ιωάννη του Σταυρού και βρίσκει σε αυτόν μεγάλη ωφέλεια. Η ψυχή του βρίσκεται ήδη από [//375] πολλού στη «νύχτα» και βασανίσθηκε με αυτό. Θεωρούσε τον εαυτό του άνομο ενώπιον του Θεού για την απιστία του. Ακόμη δεν είχα τη δυνατότητα να τον γνωρίσω πολύ στενά στον πνευματικό τομέα, αλλά γνωρίζω αυτόν και την ιστορία του αρκετά, ώστε να βεβαιώνω ότι είναι εκλεκτός Θεού, ασκητής με εσωτερική προσευχητική ζωή, που έζησε, έπαθε και γνώρισε πολλά. Τον διακρίνει ωστόσο κάποια αναποφασιστικότητα ή αστάθεια ή ευαισθησία, (αλλά σε ασυγκρίτως μικρότερο βαθμό από εμένα). Ελπίζω πολύ ότι θα μπορέσει και πάλι να τακτοποιηθεί στον Άθω σε κατάλληλες συνθήκες παρά το μένος των ζηλωτών, και ότι θα σας γνωρίσει καλύτερα, γιατί εσείς μπορείτε να τον βοηθήσετε πολύ, ενώ παράλληλα η στενή γνωριμία μαζί του δεν θα είναι και για σας ανώφελη. Σας παρακαλώ, αν το θεωρείτε εφικτό, να μιλήσετε μαζί του με προθυμία για την πνευματική ζωή, να μοιρασθείτε μαζί του λίγη από την πείρα σας, να μη διστάσετε να του δώσετε οδηγίες και εξηγήσεις, να παίρνετε κάποτε την

[2] Βλ. Παροιμ. 3,12· Εβρ. 12, 6.

πρωτοβουλία να του μεταδίδετε εκείνο που θα του είναι σωτήριο. Σκοπεύει να περάσει λίγες ημέρες στο Παλαιό Ρωσικό μετά την επιστροφή του στο Άγιον Όρος. Μου φαίνεται πως ο Κύριος τον αγαπά πολύ και του στέλνει αλλεπάλληλες ασθένειες ως απόδειξη της αγάπης Του. Έχει κάθε είδος παθήσεως. Μεταξύ άλλων κρυολόγησε προσφάτως τόσο πολύ, ώστε να χάσει την ακοή του, που ίσως αποκατασταθεί, αν κάτι τέτοιο είναι ιατρικά δυνατό, μετά την πάροδο μερικών μηνών. Παρακάλεσε να σας χαιρετίσω.

Θαρσείτε, αγαπητέ πάτερ Σωφρόνιε, θαρσείτε! Ο Θεός σας έδωσε ισχυρή ψυχή και σας κάλεσε σε υψηλή άσκηση. Δεν είναι εκπληκτικό ότι από τη δυνατή ψυχή σας απορρέουν όλα όσα αυτή μπορεί να δώσει. Άλλοι, όπως εγώ, οπισθοχωρούν, μόλις αισθανθούν δυσκολία στην πορεία. Εμείς ήδη συνηθίσαμε να μην προσφέρουμε ούτε εκείνους [//376] τους αδύνατους καρπούς, που μπορεί κάποιος να αναμένει από μας, ακόμη και ανθρωπίνως. Εσείς όμως ήσασταν πάντοτε αφοσιωμένος με όλη την ψυχή στο έργο που κατά περίπτωση εκτελούσατε, είτε αυτό ήταν τέχνη ή ανάγνωση ή προσευχή ή κάτι παρόμοιο, και δεν πρέπει να χάσετε αυτή την καλή συνήθεια, αυτά τα γνωρίσματα του χαρακτήρα σας. Ο Κύριος πάντοτε θα αναμένει από σας να Τον υπηρετείτε μέχρις εξαντλήσεως. Και είσθε ικανός να το κάνετε με τη βοήθεια της χάριτός Του. «Πιστός ο καλών υμάς, ός και ποιήσει»[3]. Τόσοι άνθρωποι άκουσαν το κάλεσμα για τη σωτηρία, αλλά δεν διάλεξαν τη στενή οδό· πολλοί άρχισαν να την βαδίζουν, αλλά οπισθοχώρησαν. Μακάριος και ευλογημένος εκείνος που έφθασε ως και το μοναχισμό, ακόμη περισσότερο όποιος έφθασε στον Άθω, όποιος περιστοιχίζεται από τόσο πολλούς ανθρώπους με δίψα για τον Θεό, όποιος ζει σε τέτοιες εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες. Μη σας τρομάζουν ούτε αρρώστιες ούτε αναισθησία ούτε εχθρότητα ούτε έλλειψη κατανόησης από μέρους των ανθρώπων. Να θυμάστε πόσο δύσκολο είναι για μας να σωθούμε στον κόσμο με τόσα σκάνδαλα και εμπόδια, από τα οποία εσείς είσθε προστατευμένοι ζώντας στο Άγιον Όρος. Βαδίστε προς τα εμπρός, αποφασιστικά, μέσα από όλα αυτά, όπως βαδίζατε μέχρι τώρα. Όπως γράφετε, «αμεταμέλητα τα χαρίσματα και η κλήσις του Θεού»[4].

«Οίδαμεν δε ότι τοις αγαπώσι τον Θεόν πάντα συνεργεί εις το αγαθόν, τοις κατά πρόθεσιν κλητοίς ούσιν ...»[5]. «Τί ούν ερούμεν προς ταύτα; Ει ο Θεός υπέρ ημών, τίς καθ’ ημών;»[6].

[//377] «Δι’ υπομονής τρέχομεν τον προκείμενον ημίν αγώνα»[7].

---

[3] Α’ Θεσ. 5,24.

[4] Ρωμ. 4,29.

[5] Ρωμ. 8,28.

[6] Ρωμ. 8,31.

[7] Εβρ. 12,1.

Έγραψα στον π. Βασίλειο σχετικά πολλά για την εξωτερική πλευρά της ζωής μου. Όσον αφορά την εσωτερική μου κατάσταση, ζω εδώ περισσότερο νηφάλια και συντετριμμένα, παρά όταν ζούσα στην Νέα Υόρκη, στο Λονδίνο και στο Παρίσι. Η ιδιορρυθμία έχει το προνόμιο, ώστε ο μοναχός να ζει σχεδόν ως ερημίτης μέσα σε πολυάνθρωπη κοινότητα. Συμβαίνει για δύο τρεις ημέρες να μη μιλήσω με κανένα, να μη δω κανένα, με εξαίρεση όσους συναθροίζονται στην Εκκλησία. Βρήκα εδώ έναν αρκετά αυστηρό πνευματικό, ωφέλιμο για μένα. Είναι σχετικά νεός μοναχός, προέρχεται από την Μονή των Ιβήρων και είναι πραγματικά ζηλωτής της μοναχικής ζωής· αλλά είναι φιλάσθενος, έχει την τάση να κρίνει αυστηρά και άλογα τους πάντες και τα πάντα και να διαπληκτίζεται με όλους τους αδελφούς εξαιτίας της μη μοναχικής διαγωγής τους και να μην υπολογίζει το θέλημα του Ηγουμένου (από αυτήν την άποψη πρέπει να προσέχω την επίδρασή του)· σε σχέση όμως με την τήρηση των κανόνων και του ασκητικού πνεύματος της μοναχικής ζωής, τη συμμετοχή σε όλες τις ακολουθίες, τον προσωπικό κανόνα, τις νηστείες, την απομάκρυνση από οικειότητα και περιττές συζητήσεις, την αμεριμνησία από κοσμικά έργα κ.λ.π., με συγκρατεί αυστηρά και είναι πολύτιμος βοηθός. Αν θέλετε να γνωρίσετε τις απόψεις του για τη ζωή, διαβάζει τον Νικόδημο τον Αγιορείτη, *Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον, ήτοι περί φυλακής των πέντε αισθήσεων, της τε φαντασίας του νοός και της καρδίας, και ποίαι εισιν αι πνευματικαί και οικείαι του νοός ηδοναί*, το πιο χρήσιμο και απαραίτητο ανάγνωσμα για τον μοναχό. Εγώ λοιπόν, διαβάζοντάς το σύμφωνα με την εντολή του, βρίσκω σε αυτό πάρα πολλά εντελώς περιττά [//378] στοιχεία, φιλολογία και σχολαστικότητα, που του αφαιρούν κάθε πειστικότητα για τους σύγχρονους ανθρώπους, που αδυνατούν να πεισθούν με κενή ρητορία ή πληθώρα παραπομπών (ένα από τα πολλά «αγαθά» πλεονεκτήματα του βιβλίου). Ωστόσο το κεντρικό μέρος, «Περί φυλακής νοός και καρδίας», είναι καλύτερο από το υπόλοιπο· πώς μπορεί όμως κάποιος να προτιμήσει ένα τέτοιο βιβλίο από όλα τα άλλα, και ιδιαίτερα από τα έργα των ιδίων των αγίων Πατέρων, εγώ δεν το καταλαβαίνω. Ο καθένας έχει τις προτιμήσεις του.

Ασχολήθηκα αρκετά με την ελληνική γλώσσα και επιδόθηκα πάλι στην εβραϊκή, που θα μου είναι αναγκαία για τη Θεολογική Σχολή. Διάβασα το έργο του Τρόϊνσκυ, «Περί Θείων Ονομάτων και ονοματολατρών» και διάφορα άλλα πράγματα· μελετώ λίγο το εκκλησιαστικό δίκαιο. Τον τελευταίο όμως καιρό αφιερώνω περισσότερο χρόνο στην ανάγνωση της Αγίας Γραφής, των αγίων Πατέρων και άλλων πνευματικών βιβλίων, στη μνήμη του Θεού και στον προσωπικό κανόνα. Όπως πάντοτε, όταν ζω σε απομόνωση, *η μνήμη του θανάτου* απασχολεί την ψυχή μου. Φρονώ ότι, αν ο άνθρωπος τηρεί τη στοιχειώδη νήψη των λογισμών, η ίδια η απομόνωση κατά κάποιον τρόπο τον διδάσκει τη μνήμη του θανάτου, τη ματαιότητα όλων των γήινων και ανθρώπινων· δεν υπάρχουν άνθρωποι και συζητήσεις και έλξεις, δεν υπάρχει το απατηλό πάθος των «οικοδομικών δραστηριοτήτων»· ζεις με τον εαυτό σου και με τον Θεό και γνωρίζεις την ασθένεια και την κουφότητά σου. Αισθάνομαι τον εαυτό μου ήδη σχεδόν γερασμένο· ελεύθερο από την απάτη της ανθρώπινης ζωής, τη δυνατότητα «να κάνω κάτι στη ζωή μου»· δεν μεριμνώ για το μέλλον. Ο δρόμος

μου για τρία και περισσότερα χρόνια είναι οριστικά προγραμματισμένος, και για την ώρα δεν φροντίζω για πιο πέρα. Ωστόσο η μνήμη του θανάτου είναι δώρο του Θεού, [//379] «η πρώτη σκέψη, που αποστέλλεται στον άνθρωπο από τη φιλανθρωπία του Θεού και συνετίζει την ψυχή του για την αιώνια ζωή»[8]. Να δώσει ο Θεός, ώστε να ριζώσει βαθύτερα μέσα μου.

Έχω ασθενή χαρακτήρα και μεγάλη αναποφασιστικότητα. Στη βάση όμως όλων βρίσκεται η απιστία. Αυτό το αισθάνομαι καθαρά και το ομολογώ. Νομίζω ότι τέτοια απιστία μπορεί κάποιος να τη νικήσει με τη βοήθεια του Θεού, κυρίως με την προσευχή, με τη συχνή ειλικρινή προσευχή στο κελλί. Η συμμετοχή στις μακρές ακολουθίες, η τήρηση των νηστειών και τα παρόμοια είναι ανεπαρκή· πρέπει να οικοδομήσουμε ζωντανή σχέση με τον Θεό δια μέσου της καρδιακής προσευχής και να διατηρούμε σταθερά αυτή τη σχέση. Προσπαθώ να ασκούμαι σε αυτό. Δεν έχω όμως σταθερότητα. Όλα όσα αρχίζω τα εγκαταλείπω. Όλα όσα ο Θεός αρχίζει στην ψυχή μου δεν αφήνω να τα τελειώσει. Η ζωή μου είναι μια θλιβερή αμφιταλάντευση.

Πρόσφατα διάβασα από τον επίσκοπο Ιγνάτιο Μπραντζιανίνωφ τις σελίδες για τα εναέρια τελώνια στο λόγο του «Περί θανάτου»[9]. Επιδιώκω να διευκρινίσω μέσα μου τη διαφορά ανάμεσα στην ορθόδοξη δογματική και τη λατινική διδασκαλία για το καρθαρτήριο πυρ. Είναι όμως δύσκολο. Πού αρχίζει το δόγμα και πού τελειώνει η ευσεβής φαντασία ή η μυθώδης λεπτομέρεια στους Βίους των αγίων; Πού βρίσκεται το όριο ανάμεσα στη χαρισματική θεωρία της αλήθειας των αγίων και στην επανάληψη εκείνου που [//380] λέχθηκε από αυτούς ή άλλους εκκλησιαστικούς συγγραφείς; Στη διήγηση της οσίας Θεοδώρας οι άγγελοι της λένε: «Αν τα πονηρά πνεύματα βρουν στην ψυχή περισσότερες αμαρτίες (παρά αγαθά έργα), τότε την κρατούν προσωρινά και την απομονώνουν σε φυλακή, από όπου δεν βλέπει τον Θεό· εκεί τη βασανίζουν, όσο τους επιτρέψει η Θεία δύναμη και ώσπου η ψυχή εκείνη λυτρωθεί χάρη στις προσευχές της Εκκλησίας και τις ελεημοσύνες των δικών της»[10]. Πού έγκειται η διαφορά από τη Ρωμαιοκαθολική διδασκαλία; Είναι αλήθεια ότι για την παραμονή της ψυχής σε πρόσκαιρο βασανισμό γίνεται λόγος μόνο στο συγκεκριμένο αυτό χωρίο από όσα παρατίθενται από τον Μπραντζιανίνωφ. Σε όλα τα άλλα γίνεται λόγος μόνο για το ότι οι δαίμονες προσπαθούν να εμποδίσουν την ανάβαση της ψυχής στον ουρανό και προσπαθούν να αποδείξουν ότι οφείλει να κατέβει στον Άδη. Ο λόγος για το ότι τα καλά έργα αυτού που σώζεται πρέπει να είναι περισσότερα από τα πονηρά δεν είναι ωστόσο απόλυτα αποδεκτός, εφόσον ο άνθρωπος σώζεται με το έλεος του Θεού και τον

---

[8] Βλ. Αββά Ισαάκ Σύρου, Λόγος 39, ό.π., σ. 147.

[9] Αγίου Ιγνάτιου Μπραντζιανίνωφ, Ασκητικές εμπειρίες, Λόγος περί θανάτου, (στα ρωσικά). Πετρούπολη 1905, Έργα, τ. 3, σσ. 136-158.

[10] Αγίου Ιγνάτιου Μπραντζιανίνωφ, Ασκητικές εμπειρίες, Λόγος περί θανάτου, (στα ρωσικά). Πετρούπολη 1905, Έργα, τ. 3, σσ. 154.

απολυτρωτικό θάνατο του Ιησού Χριστού, όταν τα δεχθεί με πίστη και μετάνοια. Ο παραβάτης που μετανόησε στην επιθανάτια κλίνη, χωρίς να προφθάσει να παρουσιάσει αγαθά έργα ως καρπό μετανοίας, μπορεί να σωθεί. Δεν μπορεί όμως να ανεβεί στον ουρανό και να ζήσει με τον Θεό χωρίς αλλαγή, χωρίς πνευματική ανακαίνιση και κάθαρση. Πώς όμως συντελείται εκεί αυτή η απαραίτητη ψυχική μεταβολή, αν ο άνθρωπος δεν πρόφθασε να την βιώσει στην επίγεια ζωή του; Συντελείται άραγε σε μία στιγμή με θαύμα Θεού; Ή η ψυχή κρατείται σε κάποια ειδική «φυλακή», όπου βασανίζεται από τους δαίμονες ανάλογα με το πλήθος των κακών που διέπραξε (σύμφωνα με τη Ρωμαιοκαθολική [//381] διδασκαλία και όπως προκύπτει με βάση τη διήγηση της οσίας Θεοδώρας); Νομίζω ότι ούτε το ένα ούτε το άλλο. Η ψυχή λοιπόν (αργά ή γρήγορα) γνωρίζει την αλήθεια για τον Θεό και τον εαυτό της και αλλάζει τη στάση της απέναντι στο είναι, την ψυχική της διάθεση που αντιστοιχεί στην αλήθεια αυτή· και με αυτόν ακριβώς τον τρόπο καθαίρεται από κάθε ρύπο και δέχεται μέσα της τη Θεία Ζωή στο μέτρο που είναι ικανή να το δεχθεί (γιατί υπάρχουν ψυχές διαφορετικού μεγαλείου, αξίας και ευγένειας, ανάλογα με την προέλευση, τις δωρεές και τα προτερήματα που τους δόθηκαν κατά τη διάρκεια της επίγειας πορείας τους κ.τ.λ.). Αυτό όμως είναι βασανιστικό έργο και οδυνηρή διαδικασία. Ακριβέστερα πρόκειται για τη διαδικασία της νεκρώσεως του παλαιού ανθρώπου και της μεταβάσεώς του στην εν Χριστώ ζωή, που οι άγιοι βιώνουν ήδη επάνω στη γη. Ωστόσο κανένας «αυτοματισμός» δεν μπορεί να υφίσταται σε τέτοια έργα, και ο Κύριος καθαίρει και φωτίζει τους ανθρώπους, όταν και όπως Αυτός γνωρίζει, και δεν επιτρέπεται να πούμε σε καμία περίπτωση, αν αυτό θα γίνει αμέσως ή σταδιακά, περισσότερο ή λιγότερο οδυνηρά. Συμβιβάζεται άραγε η παρουσίασή μου με τη διδασκαλία της Εκκλησίας για τα τελώνια; Νομίζω πλήρως. Μέσα από τα βάσανα των τελωνίων, της συναντήσεως με τα φοβερά πνεύματα της πονηρίας και τους κατηγόρους ο Θεός αποκαλύπτει στην ψυχή την αμαρτωλότητά της, της παρέχει την αυτογνωσία, διεγείρει σε αυτήν το φόβο και τη μετάνοια. Διέρχεται κυριολεκτικά μέσα από τον άδη, δοκιμάζει ως ένα βαθμό τη φρίκη του, κατανοεί ότι είναι άξια των αιωνίων βασάνων και σώζεται μόνο με την ευσπλαγχνία του Θεού· πεθαίνει μέσα της καθετί το αμαρτωλό, καθετί το εσφαλμένο· ταπεινώνεται έως τέλους και τότε γίνεται δεκτική της αιώνιας μακαριότητας. Την οδό αυτή μέσα από τον άδη, μπορεί να διανύσει σιγά, βαθμιαία, [//382] πολύ οδυνηρά. Μια παρόμοια διάβαση μέσα από τον άδη, μια τέτοια πραγματική, αναμφίβολη γνώση της αναξιότητός της για τον ουρανό δεν αποτελεί άραγε τη βασική προϋπόθεση που σώζει τον χριστιανό επάνω στη γη; Αν όμως αυτή δεν έγινε εδώ στη γη, τότε δεν οφείλει άραγε κατά την πορεία του προς τη μακαριότητα να την διέλθει σε αυτή τη ζωή (με εξαίρεση ιδιαιτέρων περιπτώσεων του ελέους του Θεού); Η διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας για τα πολυάριθμα βάσανα προς ικανοποίηση της Θείας δικαιοκρισίας σε κάποιον ιδιαίτερο τόπο, διαφορετικό από τον άδη και τον ουρανό, απορρίπτεται από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Επειδή όμως εμείς δεν έχουμε δυστυχώς διδασκαλία «περί καθαρτηρίου πυρός», ο μέσος ορθόδοξος άνθρωπος έχει συνήθως την εντύπωση ότι, αν η ψυχή δεν πηγαίνει

στον άδη, τότε πηγαίνει απευθείας στον ουρανό. Ο κεκοιμημένος δηλαδή κατά κάποιον τρόπο ξυπνά στα ουράνια σκηνώματα και την αιώνια μακαριότητα.

Συζήτησα μαζί σας γι' αυτό, αλλά τότε δεν γνώριζα αρκετά καλά τη διδασκαλία για τα τελώνια. Νομίζω ότι η διδασκαλία αυτή απαντά μόνο στη Θεοδώρα· από τα οράματα όμως που αναφέρονται στους Βίους των Αγίων, δεν είναι δυνατό να διατυπώσουμε δόγμα για την Εκκλησία. Με βάση τον Μπραντζιανίνωφ φαίνεται ότι πρόκειται για αρχαιότερη πατερική παράδοση που βασίζεται στην Αγία Γραφή, και μολονότι δεν έχω προς το παρόν τη δυνατότητα να το ελέγξω, ως ένα βαθμό αυτή η παράδοση απαντά πράγματι στους μεγάλους Πατέρες του 4ου αιώνα· πάντως την αποδέχομαι σοβαρά. Αν μπορείτε, τότε γράψτε μου κάτι για ενίσχυση ή απόρριψη των ιδεών μου.

Να μου γράφετε. Λαχταρώ να παίρνω γράμμα σας. Για πολύ καιρό δεν έγραψα. Υπόσχομαι να γράφω συχνότερα αλλά λιγότερα. Σας εσωκλείω το μικρό γράμμα, [//383] ώστε να έχετε κάτι να επιδείξετε, αν κάποιος ρωτήσει για το γράμμα μου σε σας. Προσεύχεσθε για μένα. Εγώ δεν σας ξεχνώ στις πενιχρές μου δεήσεις. Τώρα είμαστε γείτονες· ελπίζω κάποτε να ξανάρθω στο Άγιον Όρος.

Διαβάστε το γράμμα στον πατέρα Σιλουανό και διαβιβάστε του τον πιο εγκάρδιο εν Χριστώ χαιρετισμό μου. Επίσης και στον πατέρα Λουκιανό.

Ο ελάχιστος αδελφός σας εν Χριστώ,

ανάξιος και αμαρτωλός Δημήτριος

[//384]

5. ΚΑΙΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΥ [1]

Εμπειρίες στρατιωτών από το μέτωπο. Κατάσταση στην Ελλάδα.
Ποίημα για το Άγιον Όρος.

«Ευαγγελισμός», τη 24η Δεκεμβρίου 1940/
6η Ιανουαρίου 1941.

Αγαπητέ εν Χριστώ πάτερ, Σωφρόνιε,

Σου γράφω στα ελληνικά, γιατί εξαιτίας της λογοκρισίας τα ρωσικά γράμματα αργούν ή και επιστρέφονται κάποτε στον αποστολέα.

Ήθελα να γράψω και νωρίτερα, για να σου ευχηθώ για τα Χριστούγεννα, τα οποία θα εορτάσεις αύριο στο Όρος, αλλά λόγω πολλής ασχολίας δεν το κατόρθωσα. Η ζωή μου κυλά με πολλές φροντίδες και ανησυχίες, και μολονότι υπάρχουν και ξέγνιαστες στιγμές, η κατάσταση της ψυχής μου δεν είναι τέτοια, ώστε να βρω την ησυχία που επιθυμώ για να γράψω ένα καλό γράμμα.

Εδώ, στον Ευαγγελισμό, έχουμε τώρα περίπου 200 τραυματίες. Ασχολούμαι πολύ με την εξομολόγησή τους. Έχω και το Αγγλικό Ινστιτούτο, το οποίο αν και δεν λειτουργεί λόγω της γενικής διαταγής περί αργίας όλων των σχολείων, και συνεπώς δεν γίνονται εκεί μαθήματα, εντούτοις οι καθηγητές του κάνουν άλλη εργασία. Έτσι, για παράδειγμα, θα κάνουμε μαθήματα αγγλικής γλώσσας από το ραδιοφωνικό σταθμό, όπου δοκίμασαν τις φωνές [//385] μας και μας έμαθαν πώς να μιλούμε. Μας παρακαλούν επίσης να γράφουμε άρθρα κ.τ.λ. για μια αγγλική εφημερίδα που εκδίδεται στην Αθήνα.

Εγώ θα δημοσιεύσω προσεχώς μερικούς στίχους, που έγραψα για το Όρος. Δεν είχα γράψει στίχους ποτέ στη ζωή μου. Αλλά το δοκίμασα, και φαίνεται ότι έχω κάποιο ταλέντο, όχι μεγάλο βέβαια, αλλά όσοι είδαν τους στίχους μου με ενθαρρύνουν. Στο ποίημα μου αναφέρω ότι το Άγιον Όρος σηκώνεται από τη θάλασσα και φαίνεται να αδιαφορεί για τη φύση, για τα φυτά που προσπαθούν να ζήσουν επάνω στο σκληρό έδαφός του, και σκέπτεται μόνο να σηκωθεί γρήγορα ψηλά, σαν να ζητά τον ουρανό, και ότι αυτό είναι συμβολικό της τάσεως των ασκητών· ότι είναι φυσικό ένας τέτοιος τόπος να γίνει «καταφύγιο ψυχών, οι οποίες βρίσκουν τον κόσμο μικρό και διψούν για τον Θεό», διότι εκεί ο άνθρωπος απομονώνεται από τον κόσμο και ακόμα και η φύση του μεταδίδει το αίσθημα του απείρου και του αιωνίου. Ύστερα λέω λίγα λόγια για τους αγίους του Όρους. Αναφέρω επίσης ότι, όταν η Ελλάδα κατέρεε, οι άνθρωποι δεν σταμάτησαν να καταφεύγουν εκεί, και με το δίκιο τους, γιατί ψάχνοντας να βρουν πράγματα υψηλότερα από τον πόλεμο και τον αγώνα για τον καθημερινό άρτο, διαφύλαξαν το πνεύμα εκείνο, χωρίς το οποίο η Ελλάδα δεν θα είχε αναστηθεί. Στο τέλος λέω ότι, αν και πέρασε ο καιρός της ακμής του, υπάρχουν ακόμη άνθρωποι εκεί που πραγματοποιούν αυτό που συμβολίζει το Όρος. Δεν μπορώ να το μεταφράσω, αλλά νομίζω ότι θα συμφωνούσες με όλα λέω. Θα σου στείλω το κείμενο, αν και δεν θα το καταλάβεις.

---

[1] Γράμμα στα ελληνικά.

Με την εργασία της διατριβής μου προχωρώ, αλλά πολύ αργά.

Ελπίζω ότι δεν υποφέρεις από κάτι. Φαντάζομαι ότι στα Καρούλια μόλις που θα αισθάνεσθε την παρουσία του [//386] πολέμου. Ομολογώ ότι και εδώ στην Αθήνα δεν την αισθανόμαστε και τόσο. Στην Αλβανία ή το Λονδίνο, όπου πέφτουν οι βόμβες, θα είναι διαφορετικά. Εδώ, εκτός από τη συσκότιση, την παρουσία πολλών στρατιωτών και τη γενική φροντίδα για τη νίκη, η ζωή συνεχίζεται κανονική, όπως πριν. Ο καθένας προσπαθεί να συνεισφέρει στην εθνική υπόθεση. Κίνηση ζωηρή.

Είναι ολοφάνερη η βοήθεια του Θεού προς την Ελλάδα. Πολλοί τραυματίες ομολογούν με συγκίνηση ότι, ενώ ήταν αδιάφοροι, στο μέτωπο είδαν τόσα θαύματα, έζησαν τόσα εκπληκτικά πράγματα και τόσες φορές σώθηκαν από το θάνατο, ώστε έγιναν ζηλωτές του Θεού και μετανοούν για τις αμαρτίες τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι όλοι έπαυσαν να βλασφημούν. Λένε ότι στο μέτωπο πολέμησαν με βαθύ θρησκευτικό πνεύμα ευσεβείας και πίστεως. Και γενικά, σε όλη την Ελλάδα το θρησκευτικό φρόνημα έχει ανυψωθεί λόγω του πολέμου.

Ανησυχώ για την τύχη του Μητροπολίτου Ελευθερίου. Δεν έχω καμιά είδηση. Του έγραψα, αλλά αμφιβάλλω αν θα λάβω απάντηση. Σου έγραψε ο Σέβιτς; Ο Βλαδίμηρος;

Σου εύχομαι ευλογημένο και ειρηνικό το Νέον Έτος, και ελπίζω να σε δω ίσως το καλοκαίρι. Ποιος ξέρει, ίσως τελειώσουν γρήγορα οι εχθροπραξίες, τουλάχιστο στα Βαλκάνια. Αν έχεις κάποια ανάγκη, σε παρακαλώ πολύ να μη διστάσεις, αλλά να μου γράψεις.

ανάξιος συνάδελφος σου εν Χριστώ,

Δημήτριος Ιερομόναχος

[//387]

6. ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΕΪΑΣ

Τα χρόνια έξω από την Εκκλησία. Ο θάνατος του αδελφού σε ιαπωνική αιχμαλωσία. Η μνήμη του θανάτου.

Αθήνα, 8 Απριλίου 1945.

Αγαπητέ εν Χριστώ

πάτερ Σωφρόνιε, Ευλογείτε!

Δεν γνωρίζω, αν πήρατε το σύντομο γράμμα μου, που σας έστειλα από εδώ τον Οκτώβριο του περασμένου χρόνου μετά την επιστροφή μου από την Αίγυπτο στην Ελλάδα. Το έδωσα σε κάποιο πρόσωπο που πήγαινε στη Θεσσαλονίκη και εκείνος το παρέδωσε σε κάποιον Αθωνίτη μοναχό. Αν δεν έχει φθάσει, δεν λυπάμαι, γιατί, αν και ήθελα να σε πληροφορήσω ότι ζω ακόμη, περιέγραψα την κατάσταση της ψυχής μου με τόσο μελανά χρώματα, που θα μπορούσα μόνο να σε πικράνω. Είχα δίκαιο σε αυτό, αλλά θα ήθελα να κρατήσω κάθε δυνατή πνευματική σχέση μαζί σου, παρά τη δυσκολία των περιστάσεων. Τις τελευταίες εβδομάδες ζω κάποια εσωτερική βελτίωση.

Σας αποστέλλω το γράμμα αυτό με τον νέο Διοικητή του Αγίου Όρους, τον κ. Παπαδημητρίου, που έρχεται εκεί για λίγες ημέρες. Δεν αποκλείεται να έρθω και ο ίδιος στον Άθω αυτόν το χρόνο, πράγμα για το οποίο θα σε ειδοποιήσω πάλι με το ίδιο πρόσωπο. Για τη μετακίνησή σου από τα Καρούλια στο Κελλί της Αγίας Τριάδος, κοντά στη Μονή του Αγίου Παύλου, έμαθα από τον πατέρα Κασσιανό Μπεζομπράζωφ, που μου έγραψε από τη Θεσσαλονίκη, [//388] και από τον Χαράλαμπο Α. Λασκαρίδη, τον οποίο επισκέφθηκα πρόσφατα. Ο τελευταίος μαζί με τη γυναίκα του είναι ζωντανοί και υγιείς.

Σε παρακαλώ ωστόσο να μη μιλάς για μένα στον Άθω. Αν έρθω το καλοκαίρι, θέλω να το κάνω όσο το δυνατό πιο αθόρυβα. Όταν αναχώρησα για την Αίγυπτο τον Απρίλιο του 1941, μπήκα στον Βρετανικό Στρατό, υπηρέτησα ως αξιωματικός του γενικού επιτελείου στο Κάιρο, και το 1943 με έστειλαν στην Αγγλική Πρεσβεία για την Ελληνική Κυβέρνηση. Τώρα είμαι λαϊκός, ξυρισμένος Άγγλος, χωρίς να έχω κάτι (κατά την εξωτερική μου εμφάνιση) που να με συνδέει με την Εκκλησία. Δεν θέλω να αποτελέσω αντικείμενο φημών και κατηγοριών. Αν θέλεις να μου γράψεις, η διεύθυνσή μου είναι: «Major David Balfour, British Embassy, c/o British Consulate, Saloniki, Αγγλικόν Προξενείον». Το Προξενείο θα το στείλει αεροπορικώς.

Πέρασα τρία χρόνια σε τέλεια αθεΐα. Πρόσφατα έλαβα τηλεγράφημα ότι πέθανε ο αδελφός μου (από προϊούσα εξάντληση ως αιχμάλωτος των Ιαπώνων στο Hong Kong).

Άρχισα να προσεύχομαι γι' αυτόν, να σκέφτομαι για τη μέλλουσα ζωή, πίστεψα πάλι σε αυτήν. Γενικά ξεκίνησα σιγά-σιγά στον ελεύθερο χρόνο μου. Η μνήμη του θανάτου, που δεν με εγκατέλειψε ποτέ κατά τον καιρό του πολέμου και γινόταν αφορμή για απόγνωση και αναίδεια, μεταβάλλεται μάλλον σε γλυκύτητα. Να προσεύχεσαι κι εσύ για μένα, αν δεν κουράστηκες ακόμη από την προσπάθεια να βοηθήσεις την άθλια ψυχή μου. Ζήτησε και τις προσευχές του

πατρός Γερασίμου· αλλά να επιμείνεις πολύ στο ότι δεν πρέπει να μιλήσει για μένα σε κανένα στον Άθωνα.

Ο ανάξιος αδελφός σου εν Χριστώ,

Ιερομόναχος Δημήτριος

[//389]

7. ΑΦΥΠΝΙΣΗ

Η ζωή του. Η βαθμιαία επιστροφή στην πίστη.
Η απιστία στα δόγματα. Η στενότητα των ομολογιακών ορίων. Η ορμή για την αιωνιότητα.

Βρετανική Πρεσβεία,
Αθήνα, 21 Ιουλίου 1945.

Αγαπητέ εν Χριστώ πάτερ Σωφρόνιε, Ευλογείτε!

Αισθάνομαι ένοχος απέναντί σου, γιατί δεν έγραψα για τόσον καιρό. Συγχώρεσέ με, αλλά μην νομίζεις ότι η σιγή μου σημαίνει έλλειψη αγάπης για σένα. Από το 1941 που έγινα γραφειοκράτης, αρχικά «στρατιωτικός» και έπειτα διπλωματικός υπάλληλος, από ανθρώπινη αδυναμία διέκοψα σχεδόν εντελώς την αλληλογραφία με όλους. Εκείνο που μου συμβαίνει είναι να κάθομαι τουλάχιστον επτά ώρες την ημέρα στο γραφείο (κάποτε μέχρι εννέα ή ακόμη και δώδεκα ώρες), και όταν επιστρέφω στο σπίτι μου, δεν έχω διάθεση να γράψω. Προτιμώ να διαβάζω, να διαλογίζομαι, να ασχολούμαι με τη μουσική, να συζητώ, να προσεύχομαι – να ασχολούμαι με οτιδήποτε άλλο εκτός από το να κάθομαι πάλι στο γραφείο.

Όταν σας έγραψα την τελευταία φορά, ήλπιζα να έρθω στον Άθω. Ο πρέσβυς μας, κοντά στον οποίο υπηρετώ ως διερμηνέας-βοηθός, σκεπτόταν να επισκεφθεί το Άγιον Όρος το Πάσχα. Δεν τα κατάφερε όμως να απομακρυνθεί από την πρωτεύουσα. Διατηρώ ακόμη την ελπίδα, αλλά δεν γνωρίζω, αν η επίσκεψη θα πραγματοποιηθεί αυτόν τον χρόνο. Μάζεψα για σένα μερικά πράγματα, από [//390] εκείνα που μου υπέδειξες, αλλά δεν βρήκα ταξιδιώτη, στον οποίο να μπορώ να τα εμπιστευθώ, και δεν γνωρίζω αν τα ταχυδρομικά δέματα φθάνουν εκεί. Γράψε μου, αν μπορώ να τα εμπιστευθώ στο ταχυδρομείο.

Αυτές τις ημέρες με επισκέφθηκε ο Στέφανος, Έλληνας μοναχός από το Ρωσικό. Εγκατέλειψε τον Άθω, τον πνευματικό και τον Ηγούμενό του εκεί, γιατί επιθυμεί να σπουδάσει. Μου άφησε πολύ καλή, θα τολμούσα να πω και κατανυκτική εντύπωση, χάρη στην πραότητα και την ταπείνωσή του. Ήθελε να μεταβεί στα Ιεροσόλυμα, πράγμα που τώρα είναι δύσκολο. Μετά από κάποιο δισταγμό ο Μητροπολίτης των στρατιωτικών δυνάμεων Παντελεήμων, πρώην Καρυστίας, που τον είχε κοντά του πριν τη μετάβασή του στο Άγιον Όρος, τον πήρε πάλι υπό την προστασία του. Είναι δύσκολο σε τέτοιες περιπτώσεις, τί συμβουλή να δώσεις στον άνθρωπο. Να φύγει άραγε από το καθαρώς μοναχικό περιβάλλον; Πιστεύω ότι οδηγείται από τις πιο καθαρές διαθέσεις, αλλά φοβάμαι ότι θα απογοητευθεί. Γράψε μου, αν τον γνωρίζεις και αν έχεις κάποια γνώμη σχετικά.

Έχοντας απομακρυνθεί σχεδόν εντελώς από τον Θεό, χωρίς να έχω βρει ικανοποίηση στο κοσμικό περιβάλλον, και έχοντας φθάσει σε σημείο ανόητης αδιαφορίας και αδυναμίας, επιστρέφω τώρα προοδευτικά στην πίστη προς τον Θεό, την αιώνια ζωή και την υπευθυνότητα και τον πόθο της ενώσεως με τον Θεό. Αυτό συνέβη σε μένα με ανορθόδοξο και κατά την κρίση μου μάλλον με ανεπιθύμητο τρόπο· γι’ αυτό και δεν θα σου το διηγηθώ για την ώρα. Παρατηρώ

προς το παρόν ότι ζω με βαθύτερη ζωή προσευχής, παρά την πολυετή ανεπιτυχή ιερατική μου διακονία. Μπορώ μόνο να πω ότι, αν και παρέμεινα ορθόδοξος υπό την έννοια της παραδόσεως, βρίσκω δηλαδή ικανοποίηση μόνο στην ορθόδοξη έκφραση του χριστιανισμού και αισθάνομαι αποξένωση από τις άλλες εκκλησίες, σταμάτησα παρόλα αυτά [//391] να πιστεύω σε πολλά Ορθόδοξα δόγματα και να προσπαθώ να προσαρμόζομαι προς όλο το Ορθόδοξο πολίτευμα. Με την εσωτερική πάλη απέκτησα κάποια πνευματική ελευθερία, στην οποία βρίσκω όχι αδυναμία αλλά δύναμη. Από την πείρα οδηγήθηκα στο συμπέρασμα ότι, όπως και στον Καθολικισμό έτσι και στην Ορθοδοξία, η προσπάθεια να εντάξω εξ ολοκλήρου τον εαυτό μου σε καθαρά ομολογιακά πλαίσια απλώς εξασθενεί μέσα μου κάθε εν γένει θρησκευτική πίστη, καθιστά ακατανόητη και μη πραγματική στη συνείδησή μου τη σχέση της θείας αγάπης και προνοίας προς ολόκληρη την ανθρωπότητα. Δεν μπορώ να επιστρέψω στην ορθόδοξη ιερωσύνη ή στο μοναχισμό, μολονότι επιθυμώ βαθιά να αποχωρήσω εντελώς από τον κόσμο. Αλλά από αυτό το τελευταίο με συγκρατεί η ως τώρα κατάστασή μου ως Άγγλου υπηκόου που μετακινείται συνεχώς και το αίσθημα υποχρεώσεως απέναντι σε κάποιους ανθρώπους, ένα αίσθημα καθήκοντος, μια αβεβαιότητα για το αν είναι ορθός ένας τέτοιος δρόμος για μένα. Προς το παρόν λοιπόν δεν γνωρίζω σαφώς τί θα κάνω· θα συνεχίσω μάλλον να εργάζομαι για πολύ στην Πρεσβεία προσπαθώντας έτσι να οικοδομήσω την ευτυχία μου, για να έχω τη δυνατότητα να αφιερώνω όσο το δυνατό περισσότερο χρόνο σε πνευματικές ενασχολήσεις. Θα με καταλάβεις άραγε; Δεν γνωρίζω. Αμφιβάλλω αν συμφωνήσεις. Παραταύτα, όπως εγώ σου έγραψα, και εσύ σημειώνεις στο τελευταίο σου γράμμα που μόλις έλαβα, «θα ήθελα να διατηρήσω με σένα κάθε δυνατή πνευματική σχέση κάτω από όλες τις περιστάσεις» …

Ανησυχώ που μου γράφεις ότι δεν τακτοποιήθηκες από πρακτικής πλευράς. Υποθέτω πως η εγγύτητα στο Μοναστήρι και η εξάρτηση από αυτό σε επιβαρύνουν. Αν χρειάζεσαι χρήματα για να τακτοποιηθείς, γράψε μου.

Συχνά σε σκέφτομαι και προσεύχομαι για σένα κάθε [//392] ημέρα. Θα ήθελα πολύ να ιδωθούμε. Δεν γνωρίζω μόνο αν θα σου προξενήσει θλίψη και απορία η αλλαγή στις πεποιθήσεις μου, στον τρόπο ζωής μου. Προσευχήσου για το φωτισμό του νου μου. Ένα μόνο επιθυμώ, να γνωρίσω την αλήθεια, να ζήσω εν Θεώ, να ετοιμασθώ για την αιώνια ζωή. Η ζωή περνάει. Είμαι σαραντατριών ετών. Η επιθυμία να πραγματοποιήσω κάποιο διανοητικό έργο ή γενικά κάτι στον κόσμο ολοένα και απομακρύνεται από μένα· δεν επιθυμώ να γίνω κάποιος ή κάτι με την κοσμική έννοια. Η μνήμη του θανάτου και η δίψα για το «αυθεντικό είναι» δεν με εγκαταλείπουν. Ωστόσο την ανησυχία για την κατάσταση της ψυχής μου, το αίσθημα του τραγικού χαρακτήρα της πνευματικής ζωής του ανθρώπου, την αγωνία για τη σωτηρία, την αίσθηση της ανάγκης για αγώνα και ασκητισμό, όλα αυτά επίσης τα έχω εγκαταλείψει. Εσωτερικά είμαι εντελώς ήσυχος· η ζωή μου είναι κοπιαστική, μετριοπαθής και αρκετά νηφάλια, αλλά χωρίς καθόλου άσκηση· ο κύριος πόθος μου, το σπουδαιότερο ενδιαφέρον της ζωής μου, είναι «η στροφή προς τα έσω», όπως γράφεις εσύ ο ίδιος για τον εαυτό σου. Ασχολούμαι όμως με αυτό ήσυχα, με μέτρο, φλεγματικά. Ίσως επέστρεψα

στην αγγλική νοοτροπία μου, πράγμα για το οποίο δεν μετανιώνω. Γιατί δεν υπάρχει εσωτερική ελευθερία και αληθινή αυτογνωσία στην επιδίωξη να προσαρμοσθώ σε ένα ξένο τρόπο ζωής, να γίνω επιφανειακά Ρώσος ή Έλληνας. Ίσως μου πεις ότι βρίσκομαι σε πλάνη και απάτη. Είμαι έτοιμος να ακούσω με προσοχή τη γνώμη σου.

Περιμένω γράμμα σου. Θα ήθελα να αλληλογραφώ, αν και ο ίδιος με δυσκολία επιδίδομαι στο γράψιμο … Να προσεύχεσαι, να προσεύχεσαι για μένα τον αμαρτωλό.

Ο εν Χριστώ αδελφός σου,

που ονομάζεται τώρα πάλι Δαβίδ,

αλλά για σένα ακόμη Δημήτριος

[//393]

8. Ο ΑΡΧΑΡΙΟΣ

Η θεολογική «επίθεση-αυτοάμυνα» του π. Σωφρονίου.
Η βαθμιαία επιστροφή. Η αδιάπτωτη πρόνοια του Θεού.

Αθήνα, 16 Οκτωβρίου 1945.

Αγαπητέ εν Χριστώ αδελφέ, πάτερ Σωφρόνιε,

Ευλογείτε!

Μόλις επέστρεψα από το Λονδίνο, όπου είχα πάει στις 7 Σεπτεμβρίου, βρήκα το εκτενές γράμμα σου[1] … Ευτυχώς που δεν ήρθες εδώ, για να μου μιλήσεις. Όχι μόνο θα απουσίαζα, αν ερχόσουν τον Σεπτέμβριο, αλλά θα έβλεπες πόσο απασχολημένος είμαι, όλη την ημέρα και κάποτε τη μισή νύχτα. Θα καταλάβαινες ότι σχεδόν ποτέ δεν μου είναι δυνατό να μιλήσω για πολύ με κανένα. Εκτός αυτού, πού θα παρέμενες, πώς θα τρεφόσουν και πώς θα επέστρεφες; Αν και τίποτα δεν τολμώ να υποσχεθώ με βεβαιότητα, θα προσπαθήσω να έρθω κοντά σου τον Νοέμβριο. Μην ανησυχείς. Μην αφήνεις τον Άθω, όπου αναπνέεις καθαρό πνευματικό αέρα.

Τα γράμματά σου ήταν ωφέλιμα, αν και δεν μπορώ να σου κρύψω ότι μου άφησαν την εντύπωση ότι ο ίδιος δεν είσαι εντελώς σίγουρος για τις πεποιθήσεις σου, αλλά γράφεις εν μέρει, για να πείσεις τον εαυτό σου. Η επίθεση βέβαια είναι η καλύτερη αυτοάμυνα. Είναι φανερό ότι σκανδαλίστηκες [//394] με εμένα. Δεν θα προσπαθήσω όμως καθόλου να σε πείσω. Απλώς έγραψα με μορφή εξηγήσεως και πνευματικής εξομολογήσεως. Δεν χρειάζεται να ανησυχείς για μένα.

Δεν θέλω να σε στενοχωρήσω. Πολλά συμβαίνουν στην ψυχή μου, αν και δεν νομίζω ότι οι κοσμοθεωρίες μας θα συμπέσουν ποτέ απόλυτα, όσο ζούμε επάνω στη γη (γιατί βαδίζουμε προς τον ίδιο σκοπό, αλλά από διαφορετικούς δρόμους), ωστόσο όμως, όταν παρέλαβα το τελευταίο σου γράμμα, βρισκόμουν ήδη πλησιέστερα σε σένα, και ό,τι μου έγραψες ήταν εν μέρει περιττό. Ουδέποτε θα πάψω να σε βλέπω ως πολύτιμο κομμάτι της ίδιας της ψυχής μου. Συνήθιζα να καταφεύγω σε σένα ως σε πολύτιμο διδάσκαλο και σύμβουλο. Ο Κύριος με οδήγησε κοντά σου, όταν έπρεπε. Και εσύ μου έδωσες αφειδώς τόσα πολλά, τα οποία και παρέλαβες από Αυτόν. Παρόλη όμως την ειλικρινή αγάπη και ευγνωμοσύνη δεν μπορώ να σε ακολουθήσω σε όλα. Ήμουν για σένα σχεδόν αφόρητο φορτίο, κι εσύ τώρα ελευθερώθηκες από αυτό. Μη βασανίζεσαι μαζί μου. Πέταξε από επάνω σου αυτό το φορτίο και μην προσπαθείς να το κουβαλάς. Μαρτυρώ ενώπιον του Θεού ότι εφέτος μου δόθηκε από την πρόνοια του Θεού νέα, σωτήρια χειραγώγηση, ακόμη πιο απροσδόκητη και καθαρή, από εκείνη που είχα όταν συνάντησα τον πατέρα Σιλουανό στον αρσανά και μου προείπε ότι θα βρω και άλλον, που αποδείχθηκε ότι ήσουν εσύ. Πώς έγινε αυτό δεν μπορώ προς το παρόν να σου το γράψω, γιατί δεν έχω δικαίωμα. Μη χάνεις λοιπόν την πίστη στην πρόνοια του Θεού, ακόμη και σε σχέση με εμένα τον αμαρτωλό. Να είσαι

[1] Επιστολή 28 του π. Σωφρονίου προς τον Δ. Μπάλφουρ (22 Αυγούστου/ 4 Σεπτεμβρίου 1945). Βλ. σσ. 296-308.

αδελφός και ευμενής, συνοδοιπόρος και ευχέτης, αλλά μη θλίβεσαι νιώθοντας απορία και ευθύνη για εμένα.

Είμαι σύμφωνος με πολλά από αυτά που μου γράφεις· για παράδειγμα ότι βρίσκομαι μόνο «στην αρχή», ότι μέχρι [//395] τώρα παρέμεινα μόνο αρχάριος. Συμφωνώ σε σχέση με τον «αρνητικό» ασκητισμό, αλλά έχω αναλάβει τόσο βαρύ φορτίο εργασίας, ώστε αναγκάζομαι να το θεωρήσω ως τη μικρή μου άσκηση· έτσι κι αλλιώς μου αποστερεί και τη δυνατότητα, ακόμη και αν το ήθελα, να διασκεδάσω πολύ ως «κοσμικός άνθρωπος» και να απολαύσω τον κόσμο.

Να έχεις εμπιστοσύνη στην αγάπη μου και να μη σκανδαλισθείς με τη σιωπή μου. Μην έχοντας ο ίδιος χρόνο για να γράψω, φοβάμαι ότι θα μου γράψεις εκτενή γράμματα, στα οποία για πολύ καιρό δεν θα απαντήσω, και η φαινομενική αδιαφορία μου θα σε πικράνει. Δεν μπορώ όμως να γράψω πολλά και δεν θα το κάνω.

Συχνά σε σκέφτομαι, συχνά προσεύχομαι. Θα ήθελα να σε έβλεπα.

Ο ανάξιος και ελάχιστος αδελφός σου

Δαβίδ-Δημήτριος

[//427]

Μοντάζ, εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες – Εκδόσεις «Μυγδονία», Δαβάκη 18, 570 09 Καλοχώρι Θες/νίκης, τηλ,: (2310) 754.254 – fax: (2310) 710.558
Βιβλιοδεσία: Αφοί Βαρουσιάδη, 13ο χιλμ. Θες/νίκης – Εδέσσης,
τηλ.: (2310) 710.140 – fax: (2310) 710.141